

КЛИМ ДМИТРУК

ТАЄМНИЦЯ ГОТЕЛЮ «ОСМ»

КЛИМ ДМИТРУК

**ТАЄМНИЦЯ
ГОТЕЛЮ**

«ОСТ»

Повість

Київ
Видавництво політичної
літератури України
1986

У2
Д53

Новая повесть лауреата республиканской премии им. Я. Галана, публициста Клима Дмитрука посвящена героической деятельности одной из оперативных чекистских групп в глубоком тылу врага в годы Великой Отечественной войны. Она сюжетно продолжает книгу «Корнієнко, капітан держбезпеки» (Политиздат Украины, 1984 г.).

Рецензенты:

В. М. Нем'ятий, доктор історичних наук,
М. В. Коваль, доктор історичних наук

Дмитрук К. Є.
Д53 Таємниця готелю «Ост»: Повесть.— К.: Політвидав України, 1986.— 263 с.

Нова повість лауреата республіканської премії ім. Я. Галана публіциста Клима Дмитрука присвячена героїчній діяльності однієї з оперативних чекістських груп у глибокому тилу ворога роки Великої Вітчизняної війни. Вона сюжетно продовжує книгу «Корнієнко, капітан держбезпеки» (Політвидав України, 1984 р.).

Д 4700000000—020 148.86
М201 (04)—86

У2

© Політвидав України, 1986

Це продовження повісті про покоління вогненних воєнних літ, про тих, хто бився з досвідченим, жорстоким і цинічним ворогом далеко за лінією фронту. Ця розповідь — про чекістів-розвідників.

...Вересень 1941 року. Далеко за лінією фронту десантовано в тил ворога групу чекістів-розвідників на чолі з двадцятивосьмирічним капітаном державної безпеки Юрієм Корнієнком. Разом з ним — радистка, лейтенант державної безпеки Ольга Левицька та колишній секретар райкому комсомолу з Тернопільщини Богдан Романчук. Вони легалізуються в окупованому фашистами Львові й приступають до виконання визначеного Центром завдання.

Юрій Корнієнко (за «легендою» він, Доценко, син померлого петлюрівського генерала, прибув до Галичини з Варшави) налагоджує зв'язок з учасниками партійного підпілля, яке очолює боротьбу проти загарбників. Керівник антифашистської організації Орест Залізник, його бойові друзі Петро Лащук, Олесь Рокоч, Борис Костров, Василь Трач та інші допомагають розвідникам.

Незабаром Корнієнку щастить одержати ліцензію на відкриття невеличкого готелю на вулиці Пекарській. За сприяння бургомістра Львова Полянського, ласого на щедрі подарунки, Юрій домігся, що готель «Ост» починає приймати фашистських чиновників, офіцерів вермахту та СС, які відвідують місто у службових справах. Є можливість здобувати необхідну радянському командуванню військово-політичну інформацію.

Ризикуючи життям, Корнієнко йде на зустріч з гестапівцем Петром Шепаром, котрий, як довідалися патріоти, до війни шпигував у буржуазній Польщі й, спійманий на гарячому, виказав польській контррозвідці кількох цінних фашистських агентів. Юрій заявляє Шепарові, що про це можуть дізнатися в гестапо, і пропонує тому інформувати

радянських розвідників про шпигунську діяльність та підготовку каральних заходів СД. Не маючи іншого виходу, той погоджується. В такий спосіб чекісти дістають ще одне важливе джерело інформації.

Щоб закріпити свою «легенду» й здобути необхідні Центру відомості, Корнієнко виїздить до Кракова і Варшави, де налагоджує зв'язок з польськими патріотами. З їхньою допомогою дістає важливі дані про роботу німецько-фашистської танкової та хімічної промисловості, вивідує деякі нові плани ворога. У Кракові Юрко знайомиться зі своєю «сестрою» Валентиною Доценко. Дівчина, котра всім серцем ненавидить окупантів, дає згоду допомагати радянському розвідникові.

Чекістам та підпільникам протистоїть розгалужена система — нацистська карально-поліцейська машина. Її уособлюють начальник управління поліції безпеки і СД «дистрикту Галичина» штандартенфюрер Шенк, його заступник Кіршке, професійні розвідники Бізанц, Кох та інші, які у своїй злочинній діяльності спираються на українських буржуазних націоналістів, служителів уніатської церкви. У складні, небезпечні ситуації потрапляють герої книги, але почуття високого обов'язку, патріотизм, мужність, чекістська майстерність допомагають їм розкривати найпотаємніші задуми ворога.

Перша частина повісті закінчується розповіддю про сміливу операцію патріотів. За допомогою Залізняка та інших учасників групи партійного підпілля розвідники, діючи під виглядом працівників СД, викрадають представника командування СС при штабі вермахту, бригаденфюрера Арльта, який прибув на лікування до Трускавця. По «язика» та захоплені розвідниками таємні матеріали із Москви вилетів спеціальний літак. Для нього в глухій місцині, біля верхів'їв річки Верешиці, підпільники обладали невеликий майданчик...

Розділ I

Янів — Винники, квітень 1942

Неспокій і нервова напруга все ще не покидали Корнієнка.

І не дивно. Події останніх днів — викрадення бригаденфюрера Арльта і гонитва перекритими жандармерією дорогами, нічні допити есесівського генерала і прийом літака з Великої землі — були настільки спресованими, настільки напруженими, що Юркові, аби прийти у норму, треба було, хай хоч ненадовго, побути серед своїх. Тільки в обстановці спокою і надійності (а в цьому розвідник переконався вже давно) він міг всебічно зважити ситуацію, розкласти, як не раз говорив собі, усе по полицях.

А «розкласти» і справді було що... Зустріч і розмова з Іваном Дорошем. Нові важливі завдання Центру. Додаткові, не передбачені попередніми дорученнями, об'єкти, до яких треба будь-що дістатися. А ще ж влаштувати розвідників і другу радистку. І все це якнайшвидше: сьогодні, завтра, протягом тижня. І все на твій розсуд, під твою особисту відповідальність. «Який то незмірний тягар, оця особиста відповідальність! — думав Корнієнко, сидячи за кермом автомашини. — Не можна ні на мить розслабитися, позбутися виснажливого відчуття того, що твоє слово, твоє рішення — останнє. А від того, вірне воно, чи ні, — залежить не тільки успіх або провал дорученої тобі справи, але й саме життя... І не лише твоє, бо в орбіту вже втягнуто десятки й сотні людей».

Розмірковуючи про долю розвідника, Юрко глянув у припасоване біля керма машини дзеркальце і силувано всміхнувся. Він бачив якесь чуже, змучене і змарніле обличчя, глибоко запалі, невиспані очі...

«Ні і ще раз ні, — подумки мовив до себе капітан. — Іхати до Львова у такому вигляді я просто не маю права. Треба бодай відіспатися за ці шість безкінечно довгих, безсонних ночей, привести себе у такий-сякий порядок. Отже — їду до Трачів».

Шосе плавно завертало ліворуч, Корнієнко натиснув на педаль газу і погнав машину на останній швидкості. Знав — чим швидше, тим уважніше вестиме машину. І головне — на великій швидкості вже нізащо не втратить пильності, не засне. А до Винників вибраною ним кружною дорогою ще їхати і їхати.

І розвідник знову й знову повертався до подій минулого тижня, до заключних акордів операції по переправі захопленого есесівця на Велику землю. Поступово, наче при перегляді плівки, кадр за кадром, пам'ять підсовувала ще живі недавні епізоди...

Ніч, хоч в око стрель. Обминаючи поліцейські пости, Корнієнко разом з друзями-підпільниками і полоненим бригаденфюрером лише опівночі дісталися на заздалегідь вибране Ваклинським довжелезне, вже давно покинуте поле, оточене густим, високим сосняком. Його приблизні координати й були передані Ольгою у Центр. Тепер усе вирішували майстерність льотчиків і, звичайно, його величність везіння. Дорога неблизька — понад тисячу кілометрів, усе могло статися.

Прибувши на місце, капітан разом із Залізняком і жонцею* — Йосипом Ваклинським, двічі перейшли полем, що мало стати посадочним майданчиком. Потім почали збирати сухе гілля на вогнища та зносити його у великі кучугури.

О другій годині в небі почулося ледь відчутне гудіння. Та щохвилини воно ставало сильнішим, гуркіт моторів наближався. І тоді майже одразу спалахнули всі чотири вогнища, величезні язики полум'я піднялися у нічне небо. Стало світло, як удень.

І ось уже велика тінь майнула над полем. Одна за одною злетіли ракети, і «дуглас», підсвічуючи яскравими фарами, приземлився майже на середині площадки.

Корнієнко і Залізняк мерщій кинулися до літака. А коли до нього залишилось кілька метрів — відчинились дверця і на землю у звичайній фуфайці і теплій смушковій шапці сплигнув такий близький і рідний Іван Дорош.

Він кинувся до Корнієнка, міцно обняв і розцілував друга. Капітан бачив: Іван Миколайович настільки зворушений, що не мав чомусь сили привітати його уголос — до

* Йосип Ваклинський, за фахом агроном-лісівник, працював жонцею (управителем) так званого легеншафту — «державного нерухомого маєтку», створеного фашистами з відібраних у селян земель.

снуб
ості
го-
тять
вою
уло-
за-
прі-
ще
ти,
ним
ідь
по-
ко-
усе
ве-
ло-
он-
що
и-
у-
я.
а-
г-
о.
д-
и
о-
о-
й
в
-
о
в
-
н

горла неначе підкотився клубок. Та що там казати, у са-
мого Юрія Михайловича, зовні спокійного, так само бо-
лісно скніло серце та ніби пісок попав у очі...

А тим часом біля літака вже метушилися пілоти і бій-
ці охорони. Вони повним ходом вивантажували вибухівку,
зброю, боеприпаси, якісь валізи. Ще кілька хвилин, і Бог-
дан разом з затягнутими ремнями прибульцями запрова-
див Арльта у літак, де для нього заздалегідь було приго-
товлене місце.

— Часу обмаль, — з жалем сказав Дорош. — До світан-
ку треба подолати лінію фронту.

— Розумію, — погодився Юрко. — Однак про головне
поговорити треба.

І він повів майора до найближчого вогнища, яке ще па-
піло жаром. Примостившись на якомусь стовбурі, хвилин
двадцять тихо гомоніли про те, чого чекає від групи Кор-
нієнка командування і як найкраще, надійніше забезпечи-
ти одержання й передачу в Центр необхідної інформації.
З цією метою групі надавалась ще одна радистка і два че-
кісти-розвідники, котрі мали діяти під безпосереднім керів-
ництвом Корнієнка. Дорош доставив також магнітні міни,
нову портативну рацію, фотоапарати, гроші та все інше,
необхідне для розвідувальної роботи.

Хоч часу для емоцій і не було, встигли згадати про
спільних друзів, майор передав вітання і поздоровлення
від комісара Вороніна і полковника Шестакова, а також
лист і малесенький пакуночок від матері розвідника... Про-
никливі слова друга викликали щирі, глибокі почуття, зі-
грівали душу. Говорили б ще, та підійшов пілот і попро-
сив дозволу запускати мотори — відведений їм час уже
минув.

Ще хвилина — і «дуглас», пробігши полем, поволі
здійнявся у темне весняне небо.

«От і всі спогади, — подумав Юрко. — І всі скоромину-
щі щасливі хвилини розвідника. А попереду знову висна-
жуюча робота, граничне напруження нервів, необхідність
увесь час тримати себе в шорах...»

Не зупиняючись, Корнієнко гнав машину на південь,
в об'їзд Львова, в напрямку тернопільського шосе. Він
конче хотів ще до комендантської години з'явитися у Вин-
никах з боку Золочева — тобто з району, протилежного
місцю прийому літака.

Нарешті ліс лишився позаду, і «опель-шікап», підстри-
буючи на вибоїнах, вискочив на дорогу Тернопіль — Львів.

По шосе час від часу зустрічались підводи з госм або соломою, торохкотіли мотоцикли фельджандармів і поліцаїв. Гуркочучи і обгортаючи все смородом вихлопних газів, промчало кілька ретельно накритих брезентом військових грузовиків.

І знову на дорозі тиша, безлюддя... Протягом майже півгодини — жодної машини, жодної підводи — ні зустрічної, ні попутної. Вздовж шляху — самі тільки телеграфні стовпи. А навколо (аж у очах рябіє!), неначе накришені якоюсь величезною сокирою, клаптики різнобарвних селянських наділів...

Та краєвиди не приваблювали капітана, і він, час від часу розтираючи обважнілу голову і шию лівою рукою, знову повертався до розмови з Дорошем, до вказівок Центру. Головне тепер — влаштувати надісланих Москвою розвідників, забезпечити їх «залізними» документами, чітко визначити конкретні завдання кожному з них...

Приліт нових оперативників — одного з них, Олега Ковалю, Корнієнко знав по спільній роботі у відділі Шестакова — був для Юрка цілковитою несподіванкою. «Звичайно, — думав він, — Центр зацікавлений розширити діапазон діяльності групи, одержувати більше інформації, особливо з воєнних і політичних питань. Але могли б все-таки попередити про свої плани, про підготовку людей. Адже ідея щодо їх закидання на базу нашої розвідгрупи виникла, звичайно, не минулого тижня, не у зв'язку із захопленням Арльта...»

Від усіх цих думок голова йшла обертом. Але попри все людей треба влаштовувати, і влаштовувати негайно.

«Опель» проскочив велике старовинне село Куровичі, і незабаром обабіч шосе полетіли невисокі, покриті червоною черепицею будинки винниківських міщан. Ще кілька хвилин — і Корнієнко в'їхав у центр невеликого міста, чи скоріше містечка, здавна відомого своєю тютюновою фабрикою. Натискуючи на гальма, Юрій Михайлович повільно просувався торговельною вулицею міста, котру восени минулого року гітлерівські попихачі з ОУН прислужливо перейменували на Герінгштрассе.

На акуратних, виписаних трьома мовами (німецькою, польською та українською) вивісках назви: «Гербата, шоколяда, цитро та колоніальні товари Йосипа Рейтара». (втім ні чаєм, ні шоколадом, ні тим більше цитрусовими у пана Рейтара й не пахло; магазин був забитий лише пачками ерзацкави з молотих жолудів, каштанів та сушеної морк-

ви); «Льоди та лімоняда Катерини Пронь» (морозиво зі збираного молока і сахарину, ерзац-ситро — рожева водичка без цукру — і, звичайно, «тільки для своїх» і тільки з-під лавки — самогонка і саморобний «лікер» з того ж таки первака, лише підфарбованого у червоний або зеленуватий колір); «Мішані товари Флоріана Рапацького» (побиті каструлі, відра, старий, часом брудний посуд, пастки для щурів та інший непотріб)...

Поруч — невеликі ремісничі майстерні та кабінети з претензійними назвами: «Фото-студія Василя Андрухів», «Кравецька робітня Яна Клушинського», «Фризієрський салон Костя Горфіняка»...

А ось і окупаційні установи: «Ляндкомісар у Винниках», «Кримінальна поліція», «Делегатура Українського центрального комітету», «Арбайтсамт» — біржа праці, «Пошта»...

Корнієнко звернув у вузенький провулок і зупинив машину біля одноповерхового будинку, що немов приліпився до кам'яної огорожі тютюнової фабрики. Це була «Робітня взуття і шкіряних виробів Мирона Цимбала», а точніше невелика майстерня, де маленький, сивоголовий дядько Мирон — швець із діда-прадіда — разом із своїми двома синами на одержану у міській гміні ліцензію лагодив взуття мешканцям усіх Винників, починаючи від трьохрічного сусідського Іванка до найстарішої у містечку бабусі Харини. Ну, а на замовлення пана ляндкомісара, чи, скажімо, коменданта поліції, доводилось шити і «люксусові» чоботи, і лаковані черевики, і м'які шкіряні рукавички. Навіть зі Львова приїздили клієнти...

Близький друг Трача, колишній член КПЗУ Цимбал на пропозицію завжди обережного Василя Романовича був своєрідним посередником між ним і капітаном. Перш ніж з'являтися до гостинної хати Трачів, Корнієнко завжди відвідував старенького шевця, який на випадок провалу або якогось ускладнення мав одразу ж попередити Корнієнка. Неподалік його хати розвідник залишав і машину.

Так було і цього разу. Переговоривши з Цимбалом про останні львівські новини та новий стрибок і без того жахливих цін на хліб та інші продовольчі товари і переконавшись, що у Трачів усе спокійно, капітан вузенькою вуличкою, а далі стежкою, через городи попрямував до привітної хатини Василя Романовича.

Господар і Олена Панасівна зустріли Юрка, як рідного сина. Швидко накрили стіл. Привітна господиня вийняла

з теплої ще печі казанок з картоплею, принесла з сіней кусень старого, мабуть, ще позаторішнього сала, солом'яний полумисок з яблуками.

Розмовляли пошепки, аби не розбудити Ольгу, яка щойно заснула. Олена Панасівна, котра під час минулих, досить рідких візитів розвідника більше слухала, ніж говорила, цього разу не дала чоловікові й слова мовити:

— Учорашній день, коли ми з Олею поверталися додому з Янова, — тихо розповідала вона, — був найжахливішим у моєму житті...

Видно, Олена Панасівна й справді намучилась у тяжкій, небезпечній дорозі. Згадуючи учорашню подорож з Ольгою (до речі, з радістю, про яку господиня, звичайно, нічого не знала), вона й досі не могла подолати хвилювання. Юрко помітив, що у неї ледь помітно тремтять руки.

— Їхали ми з якимось дядьком на підводі, яку тягла старезна, вже, мабуть, сліпа шкапа. Виряджаючи нас з Олею, янівський жонца — і який же це чемний та інтелегентний чоловік! — радив добиратися поволі, путівцями, а як виникне потреба, то й відпочити десь у селі, аби зовсім не розтрясло мене... Адже я, бідна, й справді боялася, що розсиплюся, бо лежала аж на споді, на Олиній валізці.

Старенька на хвилину змовкла: страх ніби знову розливався по тілу...

— І звідки вони тільки бралися — оті німаки та поліцаї! Ледь від'їдемо від села — вони вже тут, на дорозі. Чорні, озброєні, якісь пикаті. Та так і лізуть до мене своїми ручиськами, так і лізуть, хоч Ольга пояснює їм, що гарячка в мене, що їдемо до шпиталю...

Тим часом, подавши знак господареві, до кімнати тихо ввійшла Ольга і мовчки слухала цю схвильовану оповідь. Живучи у Трачів уже близько півроку, вона добре пізнала лагідну, неговірку пані Олену, котра так і не змогла звикнути до усіх страшних перемін, що відбувалися довкола, і у вирі грізних, воєнних подій завжди почувала себе маленькою, слабкою, створеною для мирного життя. Усім серцем своїм прив'язалася Оля до господині, допомагала їй чим тільки могла.

Та лише під час ризикованої поїздки до Янова, коли Олена Панасівна, ойкаючи та ахаючи при наближенні патрулів, по суті справи, прикривала і саму розвідницю, і її радію, Левицька зрозуміла, відчула ще одне: готовність творити добро і радість людям тісно перепліталися у її господині з безмежною ненавистю до фашистів... І зараз

Оля швидко підійшла до хазяйки, легенько притулилася до її щок і, витираючи сльози, що раптом з'явилися на обличчі, поступово заспокоїла стареньку. Потім, відвівши пані Олену до другої кімнати, допомогла їй роздягнутися, накрила теплою ковдрою і ще довго, немов біля дитини, сиділа біля ліжка, доки та не заснула.

Повернувшись до вітальні, Оля передала Корнієнкові вузький клаптик паперу з одержаною над ранок шифровою Центру.

«Величкові. 20 квітня, 05 год. 14 хв. Літак вантажем повернувся благополучно. Командування висловлює подяку вам, усім учасникам операції. Щиро здоровимо всіх вас. Павлов».

Розшифрувавши телеграму, капітан прочитав її раз, потім удруге. Вийняв запальничку і поволі підніс до листка... І лише тоді підняв очі на Ольгу і стомленим, трохи охриплим голосом сказав:

— У Москві все гаразд. Іван вже дома... Начальство задоволене. Усім нам дякують.

Виснажений сповненими нервової напруги подіями останніх днів, Юрій Михайлович приліг на застелену ліжником широку лаву й за хвилину поринув у глибокий, міцний сон. Спав довго: майже тринадцять годин.

Москва. Центр, квітень 1942

Зате полковникові Шестакову — безпосередньому начальникові Юрка — тої ночі (як, зрештою, і попередньої) не довелось навіть склепити очей. Після зустрічі Дороша і доставленого ним бригаденфюрера Арльта на підмосковному аеродромі на Віктора Івановича звалилося безліч невідкладних завдань.

Перш за все треба було організувати кваліфікований допит Арльта, визначити і обговорити з компетентними працівниками Генштабу те коло очевидно відомих бригаденфюрерові найбільш важливих військових і політичних питань, з яких якнайскоріше, в інтересах фронту, бажано одержати вірогідну інформацію. Треба було також визначити тактику допиту, виділити й особисто зорієнтувати слідчого та перекладачів.

Врешті, необхідно було ще раз детально обговорити з майором Дорошем обставини захоплення Арльта, зважити всі, навіть найдрібніші, деталі цієї операції і визначити,

чи може вона — вже сьогодні або в перспективі — вплинути на становище групи Корнієнка (і як саме!) і що можна зробити, аби не допустити будь-яких ускладнень для дальшої успішної діяльності чекістів у Львові. Особливо непокоїв полковника двосторонній радіозв'язок з капітаном, який, на його думку, протягом такого довгого часу аж ніяк не міг залишитися поза увагою ворожої радіоконтррозвідки. Здавалось би, чого тут думати? Цілком логічним було б самому взятися за допити есесівського генерала, схилити його до більш-менш одвертої поведінки (тим більше, що зробити це було не так вже й важко у даній ситуації), ну а потім показати начальству, так би мовити, товар лицем.

Однак для старого дзержинця такий підхід був абсолютно неприйнятний. Його завжди нудило від словесної бравади, випинання своєї ролі у тій чи іншій операції, від скороминущих висновків і «перемог». «Наша робота, — не раз говорив Шестаков працівникам відділу, — це комплекс архіскладної, насправді творчої діяльності цілого колективу, а не заслуга якогось, навіть дуже талановитого, одинака-розвідника чи його начальника».

Зваживши все і переговоривши з начальником відповідного підрозділу, Віктор Іванович вирішив доручити слідство старшому лейтенантові Савіну, разом з яким він кілька місяців тому допитував працівника фашистського «Зондерштабу», закинутого у наш тил для організації диверсій на військових заводах. Валерій Дмитрович, ще досить молодий слідчий, сподобався Шестакову своїм умінням вхопити саму суть справи і поступово, тактовно, але наполегливо «викачати» з гітлерівця саме ту інформацію, яку він найбільш старанно приховував. Непогано знав він і німецьку мову.

— Завдання, поставлене перед вами, Валерію Дмитровичу, прямо скажемо, не з легких, — сказав він Савіну. — Робота з таким зубром, як Арльт, вимагатиме великої витримки, нервового напруження, високої пильності...

— Звичайно, — відповів слідчий, — це я розумію.

— Та я запросив вас не для того, щоб читати проповіді з загальноновідомих питань. Хотілось би привернути увагу до головного — до особи захопленого есесівця, його місця в нацистській ієрархії, а звідси — до тих першоджерельних відомостей, до яких він — прямо чи посередньо — мав доступ. Перш за все, — продовжував полковник, — треба мати на увазі, що Арльт ще у молодості безоглядно

зв'язав своє життя з фашистським рухом і його озброєною елітою СС. Він вступив до «Schutz-Staffel» («охоронний загін») ще тоді, коли той налічував усього кількадесят чоловік і ніс функцію безпосередньої охорони Гітлера і його найближчого оточення. Один із слухняних підручних шефа РСХА Гейдріха Арльт — типовий виплід нацизму, ординарний функціонер, який протягом років, не обтяжуючи себе роздумами, виконував злочинні накази своїх шефів і сам чинив злочини.

— Пробачте, товаришу полковник. Лише два запитання, саме з цього приводу. Чим же ви пояснюєте, що людина, вихована у дусі безмірної відданості верховодам рейху, могла, по суті справи, здатися на милість радянських розвідників? І друге: чому, опинившись у наших руках, фашист не покінчив з собою або принаймні не намагався зробити це, імітуючи втечу, напад на охорону або щось подібне?

— Мені здається, я зрозумів вашу думку, Валерію Дмитровичу. Одразу ж і відповім. Ні, Арльт не хитка у своїх переконаннях людина. Він, мабуть, вже дуже давно не знає, що таке вагання, сумніви. Був і залишається нацистом. Що ж до обставин захоплення, то тут, очевидно, спрацювало два або навіть і три фактори... Бригаденфюрер, поза сумнівом, був заскочений зненацька і дезорієнтований рішучими, впевненими діями наших товаришів. Це, мабуть, найголовніше. По-друге, він, певно, допускав можливість перевірки своєї особи з боку СД. Бо ж хто-хто, а він добре знав, що такого роду провокації не новина у відомстві Гімлера, де честолюбні есесівські бонзи, змагаючись за свою частку влади, ладні перегризти горлянку один одному. Зрештою, — підсумував Віктор Іванович, — наші товариші не дали Арльту шансів до створення будь-яких екстремальних ситуацій. Не забувайте — один із розвідників просто зв'язав себе з есесівцем і супроводжував так до самої Москви.

Савін уважно слухав, час від часу роблячи помітки у невеликому блокноті.

— Майте на увазі, — констатував полковник, — бригаденфюрер близько двох років був заступником шефа головного адміністративно-господарчого управління (ВФХА) імперського апарату СС, обергрупенфюрера і генерала військ СС Освальда Поля. ВФХА — це одна з надзвичайно важливих ланок гігантської нацистської карально-поліцейської машини. І у рейху немає жодної сфери господарського і суспільного життя, до якої б вона не простягла свої

щупальця. Становище служби Поля (до речі, безпосередньо підпорядкованої Гіммлеру) в цій глобальній системі шпигунства і масового винищення людей дуже своєрідне. Вона, з одного боку, репрезентує керівництво СС перед промисловими концернами, підтримує постійний зв'язок з імперським міністерством економіки і верхівкою монополій, а з іншого — забезпечує їх дармовою робочою силою з розкиданих по всій Німеччині та окупованих нею країнах концентраційних таборів, які, в свою чергу, безпосередньо підпорядковані тому ж таки ВФХА.

— Очевидно, ця служба Гіммлера має також свій вихід на війська, на командування вермахту? — запитав слідчий.

— Безперечно. ВФХА разом з військовим командуванням СС безпосередньо займається комплектуванням, озброєнням та постачанням так званих загальних або «зелених» СС — ціві військової опори Гітлера, до якої входить кількадесят танкових, гірськострілецьких, мотострілецьких, поліцейських та інших дивізій СС, різного роду ейнзатцгруп і зондеркоманд. І не випадково саме Арльта Гіммлер призначив представником командування військ СС при генеральному штабі вермахту...

— Отже, — зауважив Савін, — ми маємо справу з особою, котра у великій мірі обізнана як з економічними, так і військовими таємницями фашистської камарильї.

— Не тільки, — відповів полковник. — На нашу думку, становище Арльта в еліті СС, а останнім часом — і в штабі ОКВ * давало йому можливість бути в курсі багатьох політичних, дипломатичних і суто розвідувально-каральних заходів фашистського керівництва. Все залежить від того, з ким спілкувався останнім часом захоплений нацист і що саме він викладе на допитах.

— З чого ж порадите починати, Вікторе Івановичу? — запитав слідчий. — Які питання виносити, так би мовити, на перший план?

— Перелік основних питань ми вже підготували, згрупували їх по тематиці, при цьому врахували і все те, що цікавить наших колег з Генерального штабу. Зрозуміло, пріоритет бажано надати суто військовим проблемам: стратегічним і тактичним планам німецького командування, розгортанню підрозділів вермахту і СС, зокрема на східному фронті. Однак намагання одразу «взяти бика за ро-

* Верховне командування німецько-фашистських збройних сил.

ги» — не завжди прямий шлях до успіху. В усякому разі на запитання такого роду з боку наших розвідників там, за лінією фронту, Арльт відповідати відмовився. Мотивував так: це таємниця рейху... Тому, вважаю, роботу варто почати з захоплених в есесівця документів і карт — кілька з них, зрештою, стосуються дислокації військ СС. Фотокопії мій помічник вже приготував для вас.

Шестаков збирався ще щось сказати, та в кабінеті пролунав телефонний дзвінок, і він зняв трубку одного з апаратів.

— Слухаю вас, Григорію Павловичу. Так, так... з товаришами з Генштабу я зустрічався... Все, як домовились. Валерій Дмитрович Савін тут... Сьогодні й почне допит.

Полковник ще хвилину слухав, та, видно, не міг погодитися з співрозмовником:

— Думаю, про якісь прогнози ще говорити важко... Хто знає, як поведе себе... День-два, можливо, три — і ситуація, певен, з'ясується. Так, мабуть, і треба доповісти Ставці... І тут він раптом посміхнувся:

— Саме в точку, Григорію Павловичу, — не давати поки що векселів... А там з'ясуємо. Зрозумів — завтра о двадцять третій.

Шестаков поклав трубку.

— На завтра нас викликає комісар Воронін. Ваша інформація перша. Вважаю, що на той час у вас вже складеться певне враження про Арльта. Захопіть з собою й протоколи першого допиту.

Полковник підвівся і підійшов до слідчого:

— І ще одне, товаришу старший лейтенант. Не женіть подій. Хоч інформація від есесівського генерала нам і справді конче необхідна, як кажуть, «на вчора», все-таки не женіть. І не забудьте нагадати нацистові — і сила, і правда у цій війні на нашому боці. Ми били, б'ємо і будемо бити гітлерівців і без його інформації, яка б важлива з першого погляду вона не була. А яскраве свідчення того — його захоплення і перебування у Москві.

Другого дня пізно ввечері Шестакова, Дороша і Савіна прийняв Воронін. Комісар був у кабінеті один. На столі лежали якісь документи, газети, серед них берлінська «Das Reich». Григорій Павлович щось швидко писав у товстому лінованому зошиті. Шестаков, котрий вже кілька днів не бачив свого начальника — розуміючи один одного з півслова, вони нерідко обходились телефоном, — помітив, як

загострилося його бліде обличчя, якими втомленими і заклопотаними були його ще донедавна променисті, карі очі.

Відклавши документи і зошит, господар привітно запросив чекістів сідати до довгого, призначеного для нарад столу.

— Що ж, почнемо, — кивнув Воронін. — Бачу по настрою — гарних новин у вас не густо.

— Дозвольте мені, — підвівся Савін. — Роботу з Арльтом почав учора, о тринадцятій годині. Оформив відповідні процесуальні документи, опитав коротко за особистими та біографічними даними. Веде він себе стримано, але, по всьому видно, нервує...

Слідчий дістав з теки протоколи допитів і подав їх комісарові.

— Коли ж я під час другого допиту, вже сьогодні, зачитав есесівця про характер останньої роботи в ОКВ, він раптом схопився з стільця і голосно, без будь-якого зв'язку з попередньою, цілком врівноваженою розмовою, вигукнув, що він ніколи не зрадить присязі, що був і залишиться вірним Німеччині солдатом і що я, зрештою, не маю ніякого права його допитувати, бо він, бачите, військовополонений, до того ж захоплений незаконно, підступом, і все у тому ж дусі...

— Цікаво, цікаво, — мовив комісар і нетерпляче заходив по кабінету. — І як же ви зреагували на цю психічну атаку?

— Дуже просто. Зачекав, поки Арльт заспокоїться, і потім пояснив йому, що у нас немає жодних підстав вважати його за військовополоненого, оскільки вилучені в нього документи абсолютно ясно свідчать, що він є керівним діячем гітлерівського апарату СС, який звинувачується у масовому знищенні мирного населення як у самій Німеччині, так і на окупованих нею територіях, у жорстокому ставленні і вбивствах багатьох тисяч справжніх військовополонених, у тому числі поранених радянських бійців, а також солдатів і офіцерів союзних армій.

— Що ж, добре відповіли, товаришу Савін, — зауважив комісар. — А далі?

— Попервах есесівець знітився, нібито принишк, а потім знову почав розводитися, що він не несе відповідальності за кого б то не було, що сам він — тільки воїн і виконував лише накази свого командування. Тоді я показав Арльтові фотокопію вилученої у нього карти із зробленими його рукою позначками про кількість в'язнів і охоронців фашистських концтаборів і пояснив, що із захоплених на-

шими розвідниками документів навіть новачкові-юристові зрозуміла його далеко не пересічна роль у втіленні в життя нацистської програми рабської праці і винищення противників режиму в таборах смерті. Зрозуміло, що ці незаперечні докази будуть відповідно оцінені і Військовим трибуналом. Виходячи з цього, порадив арештованому не грати роль військовополоненого, а правдиво поводити себе на слідстві.

— Чи цікавило щось колишнього бригаденфюрера в процесі допиту? — запитав Шестаков. — Можливо, були якісь прохання, скарги...

— На моє запитання з цього приводу він відповів, що скарг не має, ставлення з боку охорони і персоналу в'язниці уважне і коректне, чим Арльт, за його словами, у великій мірі здивований. Його навіть оглядав лікар, за що висловив свою вдячність. Просив лише, щоб, зважаючи на недавно перенесену операцію, йому забезпечили дієтичне харчування і білий хліб. Я обіцяв позитивно вирішити це питання.

Зачекавши якусь мить, Савін додав:

— Було ще одне запитання суцього прусського, солдафонського гатунку. Уважно оглянувши мої петлиці, арештований запитав, яке маю звання, і, довідавшись, що я старший лейтенант державної безпеки, якось навіть скрикнув.

— Бач, не до смаку есесівському генералові, що-слідство в його справі доручено звичайному радянському офіцерові, — зауважив комісар Воронін, — мабуть, вважає себе ледве чи не пупом земним і розраховує, що йому приставлять не менш як генерала...

— Чи є ще питання, зауваження до слідчого? — запитав Григорій Павлович. — Можливо, рекомендації, поради?

Шестаков здогадався, що комісар, очевидно, хоче знати його думку з приводу дальшої роботи з Арльтом, на захоплення і одержання від якого розвідувальної інформації Воронін покладав такі великі надії.

Полковника відзначала моментальна реакція, вміння одразу знайти влучну відповідь. Та він не поспішав: розумів, що його висновки і прогнози, до яких Григорій Павлович завжди ставився з довір'ям, ляжуть в основу доповіді комісара у Ставці, отже, треба зважити кожне речення, кожне слово.

— Перекопаний, — почав він, чітко вимовляючи кожне слово, — що робота з Арльтом з самого початку ведеться

у правильному напрямі. Обрану слідчим тактику допитів повністю поділяю. Рано чи пізно (тут Шестаков посміхнувся — бажано, звичайно, рано!) есесівець почне давати свідчення з питань, що стосуються планів і діяльності ОКУ. А ці плани, і тут ніяких сумнівів бути не може, бодай у цілому, йому відомі. Отже, поки що слідство радив би вести у такому ж спокійному, впевненому тоні. Наша лінія — і Арльт має це відчутти, саме відчутти, а не почути з уст слідчого: ми не дуже-то й зацікавлені у свідченнях арештованого і у принципі можемо обійтися й без них. Саме тому й слідство доручено рядовому працівникові, а не, скажімо, полковникові.

— Так, може, взагалі обмежитись на допитах з'ясуванням другорядних, суто процесуальних питань? — з іронією запитав комісар. — Чекати, доки Арльт, так би мовити, дозріє й буде сам проситися до слідчого?

— Навіщо? Справу маємо з таким овочем, — у тон Вороніну відповів Віктор Іванович, — який без втручання городника може дозрівати надто довго, та хто знає, чи дозріє кінець кінцем. Я за активну роботу з арештованим, але за таку, яка не давала б Арльту приводів думати, що він все ще перебуває у центрі подій, а його свідчення або, навпаки, мовчанка можуть мати для нас якесь принципове значення.

— А конкретніше? — уточнив комісар.

— Ми продовжуємо діяти у тому ж ключі, що й почали, не звертаючи особливої уваги на поведінку Арльта. В порядку, так би мовити, ознайомлення зі становищем арештованого в есесівській верхівці слідчий послідовно ставитиме йому запитання, що стосуються його особисто. А разом з тим крізь призму його особи торкатиметься і тих питань, які нас цікавлять у першу чергу.

Хоч у спокійних, сухих словах полковника зовні не було нічого особливого, Григорій Павлович одразу збагнув перспективність його плану роботи з бригаденфюрером.

— Що ж, — кивнув він. — В принципі вірно. Та, здається мені, нацист чи не найбільше уникає питань суто військових.

Комісар встав, підійшов до Савіна і тихо, якимось по-домашньому запитав:

— А чи можна в процесі допиту висунути деякі загальні питання, які не становлять особливої таємниці, але допомогли б «розкачати» Арльта?

допит
в посмі
е дава
сті ОК
бодай
адив
Наша
е почу
дченн
без на
икові,
ясува
іроні
вити, д
тон В
ання і
и дозр
м, але
він в
навп
ве зн

— Звичайно, можна. Все залежить від того, що це за питання...

— Ось дивіться, — продовжував свою думку Воронін. — У розмові з одним з наших розвідників кілька днів тому Арльт розводився про так звану господарчу діяльність ВФХА, її зв'язки з концернами і тому подібне. При цьому не робив секрету з того, що особисто займався контактами з промисловцями. Розвиваючи цю тему, було б бажано ширше торкнутися стану економіки рейху, наявності людських ресурсів і засобів їх поповнення (тут і концтабори в системі ВФХА, і його відношення до них, і т. п.). А вже звідси — місток до причин недавніх змін в керівництві економікою, зокрема призначення Шпеера генеральним уповноваженим з питань озброєння, створення ради центрального планування, ради озброєння тощо.

— Майте на увазі і таку деталь, — вів далі комісар, — за характером роботи в штабі ОКВ Арльт, поза сумнівом, був пов'язаний з одним із «стовпів» ради озброєння, начальником військово-економічного управління цього штабу генералом Томасом. І розмова з приводу цих стосунків — ще одна можливість для переведення допитів у бажане для нас русло.

— Зрозуміло, товаришу комісар, — ствердно сказав Савін. — Дякую за науку і вам, і Вікторові Івановичу...

— Дякувати ранувато, — перебив Воронін. — Думаю лише, що, працюючи у заданому напрямі, ми вже найближчим часом зможемо впритул підвести Арльта до висвітлення суто військових, зовнішньополітичних та оперативних проблем, з якими він так само добре обізнаний. Зокрема, мене дуже цікавить діяльність фашистських органів як на нашому фронті, так і проти союзників і нейтральних країн; взаємовідносини гітлерівської верхівки з сателітами; характеристика вищого ешелону керівних кадрів вермахту, СС, нацистської каральної машини... Взагалі питань багато. На закінчення хочу нагадати і вам, і собі: не лише ми прагнемо вивчати ворога. Арльт і сам он дає який зубатий! І школу проходив не де-небудь, а в Гейдріха і Поля. Тому прошу бути гранично зібраними, стриманими, не хапати першу ж наживку, яку нам може кинути есесівець, а він здатний підсунути таку «дезу»*, з якою доведеться розбиратися не один тиждень.

кі за
ді, ал

* Дезинформація, навмисне дезорієнтування противника.

Попрощавшись з Савіним, комісар звернувся до До-роша:

— Що нового у Корнієнка?

— Радіограм ще не було. Ми домовились, що коли не буде нічого екстраординарного, Корнієнко після прийому літака не виходитиме в ефір принаймні три-чотири дні.

— Ваші думки, пропозиції?

— Боюся, що ми, перекинувши на Львівщину двох нових розвідників без попереднього погодження з керівником групи, загнали його у глухий кут. Він був буквально приголомшений, коли довідався про це від мене... Адже їм треба влаштувати, легалізувати, забезпечити документами тощо. І прошу зважити — все це Корнієнкові треба робити при його і так досить складному становищі...

— У вас все? — суворо запитав Воронін.

— Ні. Друга обставина, яка нас хвилює, — це радіозв'язок. Як видно з донесень наших спеціалістів, фронтових радіослужб і самого Корнієнка, противник останнім часом значно посилив контроль за ефіром, особливо на території протекторату і генерал-губернаторства. Сюди перекинуто до двох десятків груп кваліфікованих радіоконтррозвідників абверу і СД. Чотири з них діють у Львові і його околицях.

— Але ж ми минулого тижня вже обговорювали ці питання...

— Так точно. Обговорювали і намітили конкретні заходи. Та їх вже недостатньо. Нові пеленгатори противника, створені фірмою «Леве-Опта», дають можливість фіксувати навіть найкоротші передачі. Звичайно, ми вжили необхідних заходів: весь час змінюються робочі хвили, шифри, час і місце виходу в ефір. Але гарантій надійної конспірації радіозв'язку вже немає.

— Які ж висновки?

— Пропонується повідомити Корнієнка, що йому дозволяється виходити в ефір тільки з найбільш важливими і терміновими повідомленнями. Решту інформації, в тому числі всю «документалку»*, переправляти через «двадцять шостого». Направлену в розпорядження групи радистку Надію Карпович, котра не має такого великого професійного досвіду, як Левицька, в активну роботу не

* Тут — оригінали і фотокопії документів німецьких окупаційних служб, звіти й інші письмові матеріали.

включати. Просити товаришів з партійного підпілля легалізувати її в одній з сусідніх до Львівщини областей. І, нарешті, вирішити питання про закидання в Галичину, в район Рогатинських лісів оперативно-бойової групи чекістів у складі десяти — п'ятнадцяти чоловік. Ця група, діючи в глухих, малонаселених районах на стику Львівської, Станіславської і Тернопільської областей — усього в 70—80 кілометрах від Львова, — могла б стати надійною базою для Корнієнка і забезпечити постійний зв'язок Юрія Михайловича з Центром. Просив би до складу цієї групи включити і мене.

Комісар підійшов до великої карти, уважно оглянув район, про який доповідав Дорош, і запитав:

— А скільки часу потрібно буде фашистам, щоб запеленгувати радію вашого загону?

І сам же відповів:

— Мабуть, досить буде двох-трьох виходів в ефір, щоб радіопеленгаторщики львівської і станіславської станцій змогли видати Кацману інформацію про координати вашої групи... Дальші події передбачити неважко. Німці блокують район перебування групи щонайбільше через дві-три доби. І гірсько-лісова місцевість у цьому районі, якої ми, зрештою, не знаємо, усі ці гущавини і хащі можуть стати пасткою для невеликої групи... Що ж, будемо кінчати нашу розмову!..

І Воронін, поглянувши на годинника, заговорив чітко і владно:

— Щодо радіозв'язку та нової радистки зауважень у мене немає. Взагалі краще було б заборонити Юркові виходити в ефір принаймні на десять — п'ятнадцять днів. Це, зрозуміло, дезорієнтувало б противника... Але тривожне становище на фронті, підтягування гітлерівцями своїх резервів, особливо на півдні, не дають змоги, на жаль, цього зробити.

Що ж до нових товаришів Корнієнка, то ви маєте радію. Клопоту з ними в Юрка буде багато... Але він не може не розуміти, що ми прагнемо лише до розширення розвідувального потенціалу групи. Зрештою, не дивлячись на конспіративні засади, ми повинні були принаймні попередити Корнієнка. З приводу нашої розмови сьогодні ж підготуйте таку радіограму.

Перше. В зв'язку з посиленням радіоконтролю з боку противника, — диктував комісар Дорошеві, — ще раз звер-

таю увагу на необхідність додержання суворої конспірації радіозв'язку. Гранично скорочуйте час виходу в ефір та кількість радіограм. Виявляйте надзвичайну обережність при передачі відомих ворожій радіоконтррозвідці фактів, подій, цифр, назв населених пунктів, які можуть бути використані для дешифровки тексту.

Друге. Направлених вам розвідників використовуйте за власним розсудом. На випадок ускладнень з їх легалізацією в Галичині дозволяю, користуючись запасним каналом зв'язку, переправити їх на Волинь у розпорядження спецзагону «Заставного». Рацію Надії до особливих розпоряджень законсервуйте.

Третє. Через «двадцять шостого» повідомте вашу думку про доцільність, можливість і приблизний район закидання до Галичини опергрупи для вашого прикриття і забезпечення стабільного зв'язку з Центром.

Наступного дня у Центрі було розшифровано радіограму Корнієнка.

«26 квітня, 04 год. 36 хв. Центр, Павлову. Вказівки щодо дальшого зв'язку прийняті до виконання. Олег легалізується Львові, Василь у перспективі — Коломиї, Надя — базі відомого вам В. (Ваклинського). Закидання Галичину другої оперативної групи конспіративних мотивів поки що недоцільно. Величко».

Дистрикт у сутінках

(З документальної хроніки)

Корнієнко зовсім не випадково згадував про конспірацію. Обстановка в Галичині, як і в цілому в окупованих ворогом областях Радянської України, була гранично складна і напружена.

Минав перший рік з часу встановлення кривавого «нового порядку» на західноукраїнських землях. Рік дикого свавілля й злиднів, масового терору і наруги над людською гідністю. В окупованих фашистами містах і селах вирувало море людського горя і скорботи. З варварською жорстокістю нацисти почали запроваджувати систему так званих «надзвичайних заходів», яка супроводжувалась посиленням шпигунства, репресій, розгулом есесівських банд і активізацією величезної пропагандистської машини дезорієнтації та обдурення мас. Драко-

нівськими акціями терору і насильства окупанти намагалися залякати радянських людей, паралізувати їх волю.

«Війська, — писав фельдмаршал Кейтель у виданому від імені Гітлера наказі, — мають право і зобов'язані застосовувати у цій боротьбі (мова йде про знищення цивільного населення під приводом боротьби з партизанами. — К. Д.) будь-які засоби без обмежень, також проти жінок і дітей, якщо це тільки веде до успіху. Будь-який вплив м'якості є злочином. Жоден німець, що бере участь у бойових діях, не може бути притягнутий до дисциплінарної або судової відповідальності...»

Намагаючись стримати всенародну боротьбу проти ненависних загарбників, а головне — якомога більше знищити радянських людей, гітлерівці широко практикували розстріли заручників. Приводом для вбивства заручників могла стати будь-яка подія: пошкодження зв'язку або залізничної колії, пожежа, напад на гітлерівського службовця або поліцейського. Масові розстріли невинних людей протягом літа 1942 року відбувалися на Стрілецькій площі у Львові, напроти Ринку у Станіславі, біля міської ратуші у Дрогобичі. Жертвами терору стали тисячі комуністів, комсомольців, радянських і профспілкових працівників, спеціалістів з різних галузей народного господарства, діячів науки і культури, вчителів, лікарів.

«Я не раз бачив, як гітлерівці знищували радянських громадян — українців, росіян, поляків, євреїв, — розповідав один з очевидців масових убивств Я. Карпук. — Німецькі кати привозили приречених до місця розстрілу, примушували їх копати яму, наказували роздягатися догола і лягати в яму обличчям униз. Полежачих гітлерівці стріляли з автоматів у потилицю. Потім на трупи розстріляних таким же чином клали другий шар людей і вбивали їх, потім третій — і так доти, поки не наповнювалася яма».

Керуючись злочинною расовою теорією, фашисти приступили до масового винищення населення єврейської та інших національностей. У містах дистрикту створювалися огорожені колючим дротом гетто, до яких заганяли тисячі приречених на смерть людей. Лише протягом одної так званої «винищувальної акції» 6 квітня 1942 року у львівському гетто було розстріляно 6 тисяч людей. Всього ж тут було розстріляно, повішено, спалено 136 тисяч жертв, серед них жінок, старих, дітей.

«Я мала можливість відвідати гетто, — писала французька піддана, черниця Іда Вассо, яка жила у Львові під час фашистського лихоліття. — Умови там були жахливі. Люди жили по 15—20 чоловік в одній кімнаті без води і електрики. Один раз на тиждень їх відвідували гестапівці: одних вивозили у Бельзецький табір смерті, а інших до піщаного рову, щоб розстріляти. Засудже-

них відвозили у самих сорочках... Маленьких дітей віддавали у розпорядження гітлерівських молодиків, які, навчаючись стріляти, робили з них живі мішені».

Репресії щодо мирного населення «дистрикту Галіцієн» ставали дедалі жорстокішими і масовішими. У Львові, Дрогобичі, Станіславі, Тернополі, Раві-Руській та багатьох інших містах і селах окупанти створили цілу систему таборів смерті. В цих таборах будувалися крематорії «підвищеної пропускної спроможності» і так звані «бані спеціального призначення», де проводилися масові вбивства приречених. До Львова було завезено душогубки — спеціальні автомашини, у герметично закупорених кузовах яких людей отруювали вихлопними газами.

За наказом губернатора Вехтера величезний табір смерті було створено у Львові, в кінці вулиці Янівської. Через табір безперервним потоком проходили люди. Одних убивали відразу, інші перебували в ньому деякий час і постійно знаходились між життям і смертю. Крім росіян, українців, поляків, євреїв у ньому були громадяни французького, чеського, югославського, італійського, американського та англійського підданства. Було тут чимало стариків, жінок, дітей.

Небаченими звірствами і садизмом відзначався комендант табору оберштурмбанфюрер СС Густав Вільгауз. Він часто розстрілював людей заради «спортивного інтересу» або для втіхи своїх дружини і дочки. Звичайним явищем для коменданта-ката стали розстріли в'язнів з балкона своєї канцелярії. Спочатку він стріляв сам, потім передавав автомата дружині, і вона теж стріляла по спеціально вишикуваних на плацу в'язнях. Щоб зробити приємність своїй 9-річній дочці, Вільгауз розстрілював у таборі дітей. Дочка аплодувала і кричала: «Тату, ще! Тату, ще!».

Гітлерівці організували у цьому таборі оркестр з в'язнів — талановитих музикантів Львова. Керував ним композитор, професор музики Штрикс. Під музику написаного за наказом коменданта траурного «Танго смерті» есесівські садисти розстрілювали і спалювали ні в чому не винних людей. Незадовго до ліквідації табору фашисти знищили і всіх музикантів.

«Я на власні очі бачила, як щоденно знищувалась велика кількість громадян, які утримувались у таборі, а на їх місце доставлялися нові смертники,— згадувала колишня ув'язнена П. Пой-

пер, яка тривалий час перебувала у Янівському таборі.— Лише протягом двох днів — 15 і 16 червня 1943 р.— у Янівському таборі було страчено 8 тисяч чоловік. Усього ж у цьому страхітливому концтаборі фашисти знищили близько 200 тисяч чоловік».

З особливою жорстокістю ставилися нацисти до радянських військовополонених. Відповідна директива ОКВ пропонувала розглядати червоноармійців не «як солдатів у звичайному розумінні цього слова, а як ідеологічних ворогів, тобто смертельних ворогів націонал-соціалізму», з усіма висновками, що випливають з цього людиноненависницького твердження. І гітлерівці, грубо порушуючи всі міжнародно-правові норми ставлення до військовополонених, чинили по відношенню до них дикі, небачені злочини. В Галичині було створено кілька таборів для військовополонених, так званих шталагів, які практично стали таборами смерті. Тільки у львівському таборі (офіційна німецька назва «шталаг-328») від голоду, побоїв, непосильної праці та епідемій, що навмисно поширювались гітлерівцями, загинуло понад 140 тисяч радянських людей.

У липні 1942 року нацисти створили табір у місті Рава-Руська, де тримали радянських і французьких військовополонених. Після прибуття до табору у полонених забирали взуття, одяг, особисті речі. Їжа — «суп» з картопляного лущиння або мерзлі й гнилі буряки — видавалась один раз на добу. Взимку військовополонених гнали на роботу роздягненими і роззутими. Тих, хто у дорозі замерзав і падав, охоронці пристрілювали. Під час морозів фашисти виводили голих червоноармійців надвір, прив'язували їх до стовпів і тримали, доки ті не замерзали. У нестерпних умовах тут перебували також французькі військовополонені.

«У Рава-Руському таборі полонені утримувалися в бараках,— свідчив колишній військовополонений, фельдшер П. І. Голубенко, який пробув у цьому шталагу 5 місяців.— Узимку вони не опалювались. Більше того, німці відчиняли в мороз вікна. Їсти не давали. Щоденно гітлерівці вбивали по 150—200 полонених. Всього у цьому таборі було знищено 18 тисяч військовополонених».

Фашисти руйнували заводи і фабрики, колгоспи і радгоспи, нищили їхні будівлі і устаткування, грабували усе, що можна було грабувати. Роль великої руїни відводилася старовинному українському місту Львову: гітлерівські расисти планомірно винищували його населення, об'єкти економіки, науки і культури. У місті і околицях було

зруйновано і пограбовано понад 400 промислових підприємств, десятки шкіл, всі вузи і бібліотеки.

У сплюндрованих окупантами містах «тубільці» не мали права користуватися газом, електрикою, транспортом. Напівголодне існування, жахливі антисанітарні умови і відсутність належної лікарської допомоги породжували епідемії висипного тифу, дизентерії, стригучого лишая. Та це не турбувало нацистських поневолювачів, головною метою котрих якраз і було обезлюднення захопленого краю, «викачування» засобів виробництва, промислових виробів і продовольства.

«Вищим законом усіх економічних заходів в окупованих східних областях є вимоги військової економіки,— зазначалось у виданих фашистською верхівкою так званих «Загальних основах економічної політики в окупованих східних областях».— Окуповані східні області будуть економічно експлуатуватись як колонії і колоніальними методами... Про забезпечення населення цінними продуктами споживання не може бути й мови. Навпаки, будь-які тенденції підвищення життєвого рівня повинні заздалегідь придушуватись найбільш жорстокими засобами».

Дедалі ширшого розмаху набирала страхітлива система вигнання радянських людей на невилітницьку працю до рейху. Фашисти буквально полювали за дармовою «робочою силою», якої конче потребували нацистські вугільні шахти і військові заводи. Та гітлерівців турбувала не лише економічна сторона справи.

«Ми,— визнавав Герінг,— використовували цю працю також з причин безпеки, з тим розрахунком, щоб ці робітники не могли активно діяти проти нас у своїй власній країні».

Жертвами фашистських облав і «тотальних мобілізацій», якими на Україні особисто керував один із найближчих підручних Гітлера Фріц Заукель, стали понад 2 мільйони чоловік.

Доля радянських людей, що опинилися на фашистській каторзі, була трагічною. У рейху був організований справжній невилітницький ринок, де йшла жвава торгівля громадянами «східних земель». За 10—15 рейхсмарок поміщик або бюргер міг купити собі раба. Радянських людей, що не мали жодних прав, можна було бити, морити голодом, принижувати їхню гідність, а за найменшу провину — посадити у карцер або відправити у табір смерті.

«Нас було два брати,— згадував мешканець міста Глиняни Львівської області Григорій Гуменюк.— У 1942 році нас вивезли

у рабство до Німеччини, де на нас чекав тяжкий, непосильний труд. Ми працювали на вугільних копальнях. Робочий день тривав 13—15 годин, а в деяких місцях німці доводили його до 20 і більше годин. Люди були зовсім позбавлені відпочинку. Ми стогнали від голоду, від тяжкої праці, від знущань фашистських катів».

З фашистської каторги на Україну линув стогін і плач невільників. Страшна доля вигнанців викладена у багатьох листах радянських людей до своїх рідних і близьких. Писані вони кров'ю і сльозами. Вивезені до рейху галичани описували своє жахливе становище, висловлювали свою любов до Батьківщини, ненависть до фашистських рабовласників.

«Дорогий тату! — писав 25 березня 1943 року додому, у місто Раву-Руську, молодий робітник Стефан Чабан. — Я вже не можу бути тут — мені дуже хочеться їсти. Ми дістаємо дуже маленький пайок, а працюємо і в неділю. Я плачу щодня, бо не можу стриматись... Не можу вже ходити, такий голодний».

Людиноненависницька сутність фашизму виявилась і у намаганні окупантів повністю знищити радянський уклад життя, духовно і фізично звести радянських громадян до становища рабів. Із садистським бузувірством окупанти грабували скарби культури і мистецтва, бібліотеки і народні святині. Лише на Тернопільщині нацисти знищили 38 лікарень, 565 шкіл, всі бібліотеки з фондом книжок у 540 тисяч примірників, зруйнували понад 200 клубів, хат-читалень і 3 музеї.

У Львові гітлерівські герострати ліквідували музей Івана Франка, який користувався великою популярністю серед трудящих краю. У приміщенні музею оселився фашист, котрий перебудував кімнату великого Каменяра на лазню. Надзвичайно цінні експонати фашисти викрали з Львівського історичного музею.

Окупанти робили все, аби позбавити радянських людей можливості користуватися великими благами соціалістичної культури. Під загрозою смерті було заборонено читати твори Маркса, Енгельса, Леніна, книги радянських письменників і поетів, багатьох класиків світової літератури.

Хижацька політика масового знищення і воєнного розбою гітлерівських канібалів прирікала мирне населення на страждання і смерть. Галицькі міста і села поринули в зловісний морок окупації.

Рівно о дев'ятій Корнієнко спустився у малий зал ресторалу, де він завжди у цей час пив ранішню каву і водночас приймав адміністратора готелю і його помічників.

Високий, худючий, завжди чимось невдоволений шеф-кухар разом зі своєю помічницею — смаглявою вісімнадцятирічною Ілонкою, побрязкуючи виделками і ножами, спритно накрили стіл, поставили на спиртівку невеликий металевий кав'ярник і подалися на кухню.

Першим з книгою постояльців увійшов сповнений службової запопадливості Вітольд Копецький. Вдячний Юркові за те, що визволив його з цупких рук коменданта поліції, він робив усе, аби довести шефові свою щирість і відданість. От і зараз пан Вітольд, нібито між іншим, доповів, що у відсутність Корнієнка помічник адміністратора Корж без будь-якої причини двічі на півтори-дві години залишав готель, а вчора навіть подзвонив на комутатор управління СД, попросив до телефону якогось гера Блунка і щось стиха бубонів йому.

— Очевидно, пан Корж виконує свій обов'язок, — спокійно промовив Корнієнко, — тож не будемо заважати йому у виконанні цієї, мабуть, теж відповідальної місії.

Розвідник давно звернув увагу на Коржа — цього хитрючого лобуря, котрий ладен був пролізти у будь-яку шпарину. Але виду не подавав, бо ще з перших років роботи в органах безпеки визначив для себе — викритий ворог уже не становить великої небезпеки.

— Тепер щодо дзвінків і прохань клієнтів, — монотонно продовжував Копецький. — Учора ввечері за вас питав гер штурмбанфюрер Кольф, удень дзвонила якась фройляйн з господарчого відділу дистрикту...

Та Корнієнко далі не слухав. Кольф... Та це ж той невисокий гестапівець, очевидно, начальник одного з відділів СД, котрий був у нього разом з Полянським на бенкеті з нагоди відкриття готелю.

«Спокійно, Юрко, спокійно, — мимохідь думав він. — Чи не пов'язаний цей дзвінок з моєю відсутністю... Чи не перевірка? — І капітан почав перебирати у пам'яті все, що пов'язано з Кольфом. — Він, як я зорієнтувався тоді, займається у Шенка використанням націоналістичних «унтерменшів», питаннями агентурної роботи серед інтелігенції... Ще цікавився, чи приймаю на постій з жіноч-

ками. Ні,— вирішив розвідник,— це, мабуть, щось особисте. Так грубо на гачок вони не підсікають!»

— А телефон гер Кольф залишив?

— І не заїкнувся, пане Доценко. Він обіцяв ще раз подзвонити сьогодні. Казав, що час ще терпить.

— Дякую,— кивнув Юрій Михайлович.— Ви вільні, з Бохоном та іншими нашими працівниками зустрінуся після обіду.

Піднявшись до себе, Корнієнко одразу подзвонив Полянському і після загальних питань про самопочуття й настрій попросив номер телефону Кольфа.

«Справа», яка цікавила штурмбанфюрера, й справді виявилася копійчаною. Йшлося про номер у готелі для його знайомої, що на кілька днів мала приїхати з Жешува.

Цілий день пройшов у готельних клопотах, розмовах з Бішофом та його заступником, які на доручення губернатора Вехтера наступного тижня проводили у Львові нараду керівників округів та їхніх помічників з «господарських питань» (дальше пограбування економіки і людських ресурсів краю вимагало від завойовників нових і нових зусиль!). А поселити крайсгауптманів і ляндрівтів вирішили поруч із місцем збіговиська, яке проводилось в будинку губернаторства на Дистриктштрассе, в готелі на Пекарській.

Лише надвечір Юрій Михайлович дістався у тихі, неначе заспані Брюховичі, де у гостинній хатині Максима Логвина на нього вже чекав Залізник.

Часу було обмаль — Орест Васильович уже вранці мав бути у Янові і разом з Ваклинським обговорити план операції з організації серії диверсій на залізничних магістралях: Ужгород — Самбір — Львів і Мукачево — Стрий — Львів. Крім того, старий підпільник хотів передати Йосипові Яновичу для передруку і поширення деякі пропагандистські матеріали.

— Досить копірситися та накопичувати сили,— твердо сказав Залізник.— Фронтowa обстановка, перекидання противником дедалі нових дивізій на схід вимагають рішучих дій з боку нашого «другого фронту».

— Як ви уявляєте собі ці дії? — запитав капітан.

— Думаємо почати з блокування військових перевезень на найбільш уразливій для фашистів ділянці від Славського до Сколе — там що не кілометр, то гірські перевали, круті повороти, річища. Коли ж після того, як ми пустимо під укіс два-три ешелони, Кацман перекине

сюди карателів з інших залізничних ліній і пожеже най-більш важливі ешелони іншою дорогою — на Самбір (а я, вже трохи вивчивши психологію цього нациста, жодних сумнівів у цьому не маю!), ми «осідлаємо» самбірський напрямок залізниці і вчинимо кілька диверсій десь у районі між Яблунькою і Стрілками... Хай тоді побігають, костоломи, від однієї колії до іншої!

— Так це ж воістину ідея, гідна партизанського полководця! — щиро засміявся капітан. — Хочете зовсім загаяти захеканого бригаденфюрера! Але чи вистачить у вас порошу, пробачте, я хотів сказати, вибухівки?

— Ось із цим добром і справді сутужно...

— А я якраз і хотів запропонувати рівно половину з того, що з вашою допомогою одержали з Великої землі. Маю на увазі кількадесят мін натискної дії і магнітних зарядів. Ми поки що приховали їх неподалік Верблян, на березі Смолинки.

— Ну й пощастило, — не криючи радості, мовив Залізник. — Відверто кажучи, я й сам хотів вициганити щось із «подаруночків» Григорія Павловича. Та більш як на два-три нових автомати — їх я одразу намацав, коли ніс один із зашитих у парусину тюків від літака, — не розраховував.

— Автоматами також поділимося, — кивнув капітан, розмірковуючи про щось своє.

«Правда, — думав він, — з одного боку мене ніхто не уповноважував передавати зброю і міни народним месникам... Але ж, з іншого, я не маю й дозволу пустити одержане у хід. Центр і далі піклується лише про збереження і розширення розвідувальних можливостей групи. Отже, керуватимуся тут інтересами справи. А з начальством, коли доведеться звітувати, усе з'ясуємо. «Йдучи по чужу голову і свою неси», — згадалася приказка.

На кілька секунд Юрко заплющив очі, уявляючи, як Віктор Іванович або комісар картатимуть його за порушення дисципліни і самоправство. І тут же гірко посміхнувся, відчувши, наскільки віддаленою є перспектива такої розмови... Адже попереду стільки проблем, кожна з яких може мати фатальні наслідки.

Відчувши занепокоєння Корнієнка, Орест Васильович стурбовано запитав:

— Щось сталося, друже добрий? Бачу, щось настрій у вас не дуже веселий...

— Та нічого особливого. Просто голова обертом іде від усіляких клопотів, а часу обмаль...

— Про що ж ідеться?

— Головним чином про влаштування надісланих Центром розвідників і радистки. Та ще зі школою аген-тури СД у Великому Любині ніяк не розберусь...

— Так дівчинку ж вашу ми вже, вважайте, влаштува-ли. Її ж наш славний жонда поки що у Янові пристроїв, в одній старенької польки — акушеркою колись працюва-ла... Тож хай і залишається там скільки потрібно. З опе-ративниками, правда, складніше. Однак і це не така вже проблема...

— Зрештою, — мовив капітан, — одного з товаришів — Олега — я думаю поки що легалізувати у Львові; другого, він, між іншим, спеціаліст-підривник, бажано було б осе-лити у Станіславі або ще краще — у Коломиї.

— Юрію Михайловичу, — одним подихом кинув Заліз-няк, — а дайте-но мені вашого підривника. Принаймні на два-три тижні. Ми залучимо його до підготовки операцій на залізницях. Хай навчить трьох-чотирьох наших хлоп-ців засобам користування магнітними мінами. Ну, а по-тім я сам, коли хочете, то й на своїх плечах, приставлю вашого чекіста до Коломиї... Маю там надійного товари-ша, оце лише вчора вісточку від нього одержав.

— Згоден, — сказав Корнієнко. — Лише одна умова. Для всіх учасників групи, крім вас і Ваклинського, Ва-силь Олександрович — колишній майор, сапер, втікач із табору військовополонених.

— Тож і домовились. Тепер скажіть, Юрію: що вас турбує у цій любинській школі?

— Тут справа складна, — відповів розвідник. — Йдеть-ся не лише про виявлений нами розвідувальний вишкіл, а, цілком вірогідно, про широкий план гітлерівських ка-ральних служб, спрямований на проникнення в парти-занські загони і партійне підпілля з метою послабити і, врешті, підірвати всенародний рух опору окупантам. У за-гальних рисах схема цього плану така: на загарбаній те-риторії створюються законспіровані відділи СД, які про-людське око займаються працевлаштуванням людей не-німецької національності — а не вам говорити, наскільки важко влаштуватися радянській людині на будь-яку ро-боту, яка забезпечувала б принаймні звільнення від ви-возу на каторжні роботи до рейху. Через оці відділи, бюро, служби (у Львові, наприклад, цим займається так

зване «інформаційне бюро Фукса») гестапівці, мов крізь сито, «просіюють» сотні молодих людей, принагідно вивчаючи і обробляючи найбільш слабких та політично незрілих в антирадянському дусі...

— І все це закінчується розвідшколою? — запитав Орест Васильович.

— Не завжди. Деяку частину морально надломлених людей фашисти просто вербують і використовують як таємних агентів-провокаторів; перед іншими ставлять завдання займатися профашистською пропагандою. Та найбільш «надійних» з погляду СД молодих людей, в більшості націоналістів, направляють до спеціальних шкіл, де гестапівська «професура» протягом кількох місяців готує з них слухняних шпигів та карателів для використання тут, на Україні, і, гадаю, — за лінією фронту.

— А Любин, таким чином, лише одна з ланок якогось ворожого ланцюга?

— Авжеж! В мене таке враження, що ми бачимо лише верхню плівочку величезного айсберга фашистської шпигунсько-провокаторської машинерії. Центр дуже зацікавлений у тому, щоб якнайскоріше ухопитися за край цього довгого ланцюга...

— Який же вихід?

— Як на мене, — по деякій паузі мовив капітан, — то я б волів обрати найоптимальніший, або, як любить говорити мій шеф і вчитель, найреволюційніший. Є нагода, врешті, й необхідні умови для захоплення самого Фукса і документів його бюро. Допитавши його тут, на місці, ми багато б чого довідались... Однак Москва не дозволяє йти на ризик.

— І, таким чином, нам залишаються лише такі пасивні засоби, як проникнення і спостереження.

— В принципі так, Оресте Васильовичу. Хоча я б не назвав проникнення у цю нацистську настку пасивною справою. Для людини, яку ми спробуємо впровадити у бюро Фукса, а далі у Любин, ця операція може коштувати життя.

Залізник сприймав слова Корнієнка не просто як теоретичні міркування. Відчував, що той чекає від нього поради, реальної допомоги... І одразу ж прикинув, хто з молодих учасників підпілля міг би стати у пригоді.

«Це має бути людина абсолютно «чиста» з погляду СД, — думав підпільник, — людина, яка б витримала всебічну перевірку з боку фашистів та їхніх оунівських най-

манців. Більше того — потрібен хлопець, здатний збагнути всю підоснову діяльності ворожої розвідки, викрити підступні методи її роботи, чітко охарактеризувати агентів і працівників СД, з якими доведеться спілкуватися».

— Ні,— врешті сказав Орест Васильович,— нічого конкретно сказати не можу... Немає в нас сьогодні такого хлопця. Адже потрібен юнак щонайбільше двадцяти-двадцяти п'яти років, чи не так?

— І такий, який міг би ходити по гарячому вугіллю, а коли доведеться, то й гідно вмерти, не вимовивши жодного зайвого слова. Справа не в кандидатурі для проникнення, — продовжував розвідник. — Розумного, бойового, обізнаного з роботою СД хлопця ми маємо. Йдеться про те, щоб «забезпечити» його буцімто живими родичами, допомогти вжитися в нову роль, а вже потім упровадити в створене нацистами бюро. І ще одне — «відштовхнутися» ми можемо лише від Стрийщини, краще від одного з великих міст крайсу.

— З цим легше. Рідню вашому хлопцеві ми підберемо. Та краще, певно, шукати її не на периферії, а у самому Стрию — місті робітників, центрі округи.

Плануючи операцію по впровадженню розвідника в бюро СД, Корнієнко мав на увазі Богдана Романчука. Капітан знав — хлопець не зірветься, не втратить самовладання. Великі надії покладав у зв'язку з цим і на Шепара. Аби не допустити провалу Богдана і водночас не поставити під удар унтерштурмфюрера, котрий останнім часом передавав чекістові чимало цінної інформації, зокрема щодо бюро Фукса, Юрій Михайлович вирішив на першому етапі легалізувати Богдана в когось із стрийських старожилів, допомогти йому придбати нових знайомих серед стриян, так би мовити, «обкатати» молодого розвідника у цьому місці, а вже відтіль відрядити його до Львова, нібито по об'яві інформаційного бюро...

«Цим самим,— зважував Корнієнко,— ми одразу вбиваємо двох зайців. По-перше, даємо можливість Романчукові пройти весь окреслений «спецами» з СД шлях від контори Фукса до шпигунської школи у Любині, сфокусувати увагу на вивченні різноманинних форм і засобів ідейної та психологічної обробки, які застосовує противник під час вивчення, вербування і підготовки своєї агентури». Була і друга причина. Капітан хотів, по можливості, залишити Шепара осторонь небезпечної справи легалізації і укорінення Богдана у Стрию і скористатися його

можливостями тільки для прикриття Романчука при його перевірці працівниками бюро Фукса.

Черга тепер була за Богданом, за його підготовкою до виконання запланованої акції.

Стрий — Великий Любин, червень — липень 1942

Невеликий бальнеологічний санаторій у Великому Любині славився колись своїми грязями. Поруч — грузькі багнища, озерця, заболочені луки. А далі, на північ, за нарізаними клаптиками ланів — виярки, балки, лісові хащі...

І хоч до Львова тут недалеко, якихось 40 кілометрів, містечко останнім часом виглядало сплюндрованим, відлюдним. Та ще більшу пустку нагадувала територія колишнього курорту. За високим чагарником, під крислатими деревами причаїлось кілька покинутих одноповерхових будівель, якихось завалюх. Здавалося, що люди раз і назавжди залишили це місце і звідти тхне лише пліснявою і пилюкою.

Та все це лише на перший погляд.

В глибині парку, за височенним парканом, біля кри- того червоною черепицею двоповерхового особняка виру- вало життя: якісь молодики у польовій формі вермахту під наглядом одягненого у спортивний костюм панка на широкій дошці розбирають, а потім знову збирають руч- ний кулемет Дегтярьова. В іншому кутку — з півдюжини дебелих здорованів практикуються у захопленні й роз- зброєнні споряджених у радянську уніформу «колег». Якась напружена робота ведеться і в самому особняку та побудованому нашвидкуруч неподалік нього довгому ба- раці, дах якого уतिकаний щоглами скручених у спіралі антен.

Навколо таємничого об'єкта окрім цегляного паркану споруджено ще й міцну огорожу з колючого дроту. Біля шлагбаума — есесівці у чорних касках з вівчарками, на- вченими за першою командою збивати людей з піг.

Саме сюди короткої літньої ночі унтерштурмфюрер Август Мюнк новеньким «фордом» привіз Богдана Ро- манчука.

Довга і заплутана була дорога молодого чекіста від львівської станції Клепарів до агентурної школи СД у Великому Любині.

Майже три місяці прожив Богдан у Стрию в дідуся Стефана Приця — давнього знайомого Залізняка, котрий видавав хлопця за свого небожа — Гринчука Богдана, сироту з далекого бойківського села. За допомогою стрийських підпільників моторний парубок одержав кенкарту, а незабаром влаштувався обліковцем у місцевій пекарні, яка працювала на потреби військових частин. Швидко вивчив місто, завів знайомства зі своїми перевесниками, що з тих чи інших причин не потрапили до фашистської каторги або у так званий «Баудинст» *.

Познайомився Богдан і з сусідами, друзями свого прибраного дядька. Чим міг, старався допомогти стареньким, завжди знаходив для них привітне слово. Регулярно ходив на богослужіння до уніатського храму, де уважно слухав войовничі проповіді отця Григорія. Благочестивий святоша закликав парафіян «вогнем і мечем» викорінювати комунізм, знищувати кожного, хто не тільки руку, а навіть палець підійме «проти богом посланого німецького нового порядку та нашого рідного фірера Адольфа Гітлера».

Не лишав поза увагою молодий підпільник і місцевий базар, різномасті лавки та кнайпи, придивлявся до життя фашистських попихачів — усіх оцих гендлярів, гешефтманів, відвертих та таємних шпигів з числа жовтоблакитників, що, немов шумовиння, ринулися слідом за гітлерівцями на західноукраїнські землі влітку сорок першого. Кожен з такого роду ділків був не проти використати Романчука у шкурницьких інтересах — хліб у Стрию, як і в усій Галичині, дорожчав з кожним днем!

Врешті-решт, як і передбачав Корнієнко, уважний та кмітливий хлопчина опинився у полі зору націоналістичних верховодів. Особливий інтерес до нього виявив провідник молодіжного осередку націоналістичної організації ОУН «Юнаки» Любомир Ховрецький на псевдо «Палій». Уїдлиний, фанатично відданий нацистам бандерівський «діяч» про людське око іменував себе комерсантом і утримував навіть невелику майстерню головних уборів. Насправді ж займався організаційною оунівською діяльністю та прислуговував окупантам. Майже щодня Ховрецький відвідував міський відділ поліції безпеки і СД для

* Фашистська напіввійськова організація, в таборах і підрозділах якої насильно мобілізовані юнаки і дівчата працювали на будівництві військових об'єктів. Праця в «Баудинсті» була тяжкою, виснажливою.

одержання чергових «інструкцій» від заступника Кіллера гауптштурмфюрера Хохбауера. Зрештою, старанність «Палія» (а це на той час було досить рідким явищем!) знайшла відгук у його господарів. Нелегко було визначити причини такої взаємності, але, як сказав Шепар, Ховрецький уважався у стрийському СД одним з тих небагатьох «тубільців», з якими «можна було навіть ручкатися».

І ось вишколений гестапівцями функціонер зацікавився Богданом й почав поступово втягувати його в роботу свого осередку. Хлопчині доручали поширювати націоналістичні матеріали, стояти «на стійці» біля могили полеглих «героїв ОУН», за виробленою бандерівцями системою вишколювати наймолодших «симпатиків» організації...

Коли ж Романчук за черговим оголошенням у «Львівських вістях» про пошук «освічених та інтелігентних молодих мужчин» з'явився у конторі Фукса на Гітлеррінг, його долю було вирішено протягом кількох тижнів. Заключним акордом в особовій справі чергового кандидата до шпигунської школи став підготовлений Шепаром на прохання Юрія Михайловича лист-відповідь стрийської служби безпеки на запит бюро Фукса. У ньому зазначалось:

«Начальникові відділу «В» Управління поліції безпеки та СД при командуючому поліції безпеки дистрикту Галіції гауптштурмфюреру СС Фуксу.

Лемберг

Проведеною за Вашим проханням перевіркою встановлено: мешканець міста Стрия Гриньків Богдан, народжений 4 липня 1918 року в селі Комарники Турківського повіту, неодружений. Батько — Гриньків Захар, народжений 27 лютого 1892 року, українець, греко-католицького віросповідання, селянин, 1940 року заарештований і висланий на схід більшовицькими органами НКВС. Мати — Принь Текля, народжена 15 квітня 1898 року в Стрию, українка, греко-католицького віросповідання, померла у Стрию 20 серпня 1939 року, похована на міському цвинтарі (ділянка № 31).

Гринчук навчався у сільській школі, потім у гімназії в Турці і Перемишлі. Останнім часом мешкав у Стрию, по Бреслауштрассе, буд. 8, в свого дядька Проня Стефана, народженого 1 грудня 1881 року в Стрию, українця, греко-католицького віросповідання, комбатанта-фельдфебеля 39-ї дивізії гірських стрільців колишньої австрійської армії, учасника боїв на східному фронті 1914—1918 рр., інваліда війни.

Об'єкт Вашої зацікавленості до останніх днів працював обліковцем стрийської військової пекарні, брав участь у роботі контрольованої нами бандерівської молодіжної організації ОУН — «Юнаки». За повідомленням керівника стрийського осередку

ОУН — «Юнаків», нашого інформатора «Манфреда» Гринчук Богдан прихильно ставиться до Великонімеччини і фюрера.

За характером: стриманий, врівноважений, побожний. Ретельно вивчає німецьку мову. Прагне ще за молодих років досягти певного становища серед «унтерменшів», влаштуватись на солідно оплачувану роботу.

На нашу думку, може бути використаний в інтересах служби безпеки по лінії очолюваного Вами відділу.

Хайль Гітлер!

*Начальник відділення поліції безпеки
та СД крайсгауптманшафту Стрий
штурмбанфюрер фон Кіллер».*

Перший ранок у любинській розвідшколі почався для Богдана з відвідання каптьорки у напівпідвальному приміщенні санаторію, де безвусий, з молодецькою виправкою роттенфюрер* зі знанням справи підібрав йому новеньку польову уніформу без знаків розрізнення, чоботи, білизну, легкий спортивний костюм, навіть шкарпетки і сандалети, видав мило, зубну щітку і сигарети з ерзац-тютюну. Вручив також великий, з міцної парусини рюкзак, обшитий зверху телячою шкірою. Роттенфюрер звелів покласти до нього всі речі, за винятком бритви і деяких дрібниць, які уважно переглянув і записав до журналу, а рюкзак залишив на одній з численних полиць у комірчині, де, як видно, стояли особисті речі й інших «курсантів».

Це був практично ретельний обшук, лише ззовні замаскований під перевдягання, — адже, вручаючи уніформу, есесівець наказав хлопцеві роздягтися догола і мав змогу прощупати кожен шов його одягу, оглянути кожен олівець і клаптик паперу.

Богдан зрозумів: контроль за «курсантами» поставлено тут так, що пронести або тримати біля себе якусь нелегальщину фактично неможливо. І він одразу згадав Корнієнка, котрий категорично заборонив брати з собою якісь документи, фотографії, гроші або щось інше, що могло одразу впасти в очі гітлерівцям.

«Не пам'ятаю вже вкотре, — з вдячністю думав про свого вихователя Романчук, — стримав мене капітан від необачного кроку, врятував від провалу».

Він згадав, скільки безсонних ночей провів за останні два місяці Юрій Михайлович, готуючи його до виконан-

* Один з нижчих чинів СС, відповідав військовому званню обер-єфрейтора.

ня цього найскладнішого за все життя завдання. Загалом підготовка була напруженою. Та все ж Корнієнко не форсував подій, не нав'язував юнакові свого рішення.

Спочатку розвідник намалював йому загальну перспективу операції, принципову важливість проникнення у наміри ворога. Послідовно підводив Богдана до розуміння того, що, не дивлячись на певну долю ризику, він може цілком успішно справитися з завданням.

І хлопець, всебічно зваживши свої можливості, всі «за» і «проти», рішуче заявив капітанові про своє тверде бажання — пройти крізь страхіття гестапівських перевірок, подолати шлях від «добровольця» бюро Фукса до шпигунської школи. Як завжди — і у часи комсомольського підпілля, і в перші дні війни, коли він за покликом серця з'явився до військкомату, Богдан не думав про себе, не лякався невідомого. Хвилювався лише про одне — будь-що виконати завдання.

Почалася копітка, виснажлива підготовка. Капітан звечора приїздив до Стрия і по кілька годин, з тим, аби на ранок бути у готелі, наодинці наставляв юнака. Вивчення деталей нової біографії, характеристика родини, друзів, знайомих, якими могли б зацікавитися фашисти, вміння перевтілюватися, вжитися у нову роль, питання адаптації у чужому середовищі, спілкування з майбутніми «колегами» і шпигунським начальством, добування та зберігання оперативної інформації, форми і засоби зв'язку і багато-багато інших питань — такими були повсякденні теми довгих нічних розмов між Корнієнком та його уважним учнем.

— І май на увазі, друже, — не раз повторював Юрій Михайлович, — тільки у детективних романах розвідник може усе передбачити, усе спланувати і до того ж вийти сухим із води. За цілковитої ізоляції, у якій ти незабаром опинишся, головне — ніколи не втрачати голову, уникати стандартних рішень. Пам'ятай: ніхто не прийде на допомогу, ніхто не дасть номера телефону або радіопозивних, аби порадитися з начальством, — успіх справи і саме життя твоє залежатимуть від вміння вірно зважити ситуацію, знайти єдино правильний хід...

Перші ж години перебування у розвідшколі підтвердили — Корнієнко реально оцінив обстановку, в якій опинився молодий розвідник. І Богдан, як вчив його капітан, зважував, чи буде все-таки найближчим часом можливість вийти на зв'язок...

«Всі дороги звідсіля, вважай, перекриті наглухо, — розмірковував Романчук. — Ну, просто пастка та й годі... Але з кожної пастки має бути вихід!»

Думки Богдана перебив усе той же роттенфюрер. Він відвів новачка на кухню, розпорядився про сніданок, а згодом перепровадив до невеликої кімнати на другому поверсі будинку.

Колись це була, мабуть, санаторна палата. Нині ж тут стояли чотири вузьких залізних ліжка, шафа, маленький столик з німецькими газетами і пропагандистською літературою. Показавши хлопчині його ліжко і залишивши у шафі особисті речі, бравий служака повів Романчука, як він висловився, до шефа «закладу».

Кілька хвилин чекання, і ось, виструнчившись, Богдан застиг біля дверей майже цивільного на вигляд кабінету. За овальним письмовим столом сидів ще досить молодий худорлявий блондин у елегантному літньому костюмі, який мовчки розглядав новобранця крізь скельця окулярів, що поблискували на його аскетичному обличчі.

Нарешті тонкі губи шефа розтулилися, і він, звертаючись до новачка по-російськи, запитав:

— Ну, то що, ви вже влаштувалися?

— Так точно, пане начальнику, — так само російською мовою відповів Богдан.

— Коли ж і як ви дісталися до нас?

— Вночі, біля другої. Легковою автомашиною. Разом з паном Мюнком.

— А ви, пане Гриньків, чую, непогано володієте російською. Де вчилися? Чи може це ваша рідна мова? — удавано здивовано запитав господар кабінету.

Він узяв зі столу папку з якимись документами і нібито вперше почав переглядати їх.

— Спеціально російської не вивчав, — Романчук дивився просто у вічі фашистові. — Але за Совітів близько двох років довелося працювати у так званому Опосдорі — відділі шосейних доріг — і майже щодня спілкуватися з росіянами. Окрім того, читав у оригіналі дещо з російської літератури.

— Кого саме?

— В основному класиків: Толстого, Чехова, Достоевського... Та й наш славетний Кобзар кілька чудових повістей написав російською мовою.

— Що ж, усе це похвально, дуже похвально, — шеф потарабанив пальцями по поручтю крісла і знову запитав,

але вже німецькою мовою: — А ви добре уявляєте собі, чим ми отут займаємось?

— Пан Мюнк пояснював, що я вивчатиму політичні, військові і деякі спеціальні науки, що дасть мені можливість бути корисним фюрерові і Великонімецькому рейху.

— А якою ви бачите свою дальшу кар'єру?

— Гадаю, що після закінчення вишколу зможу бути корисний у місцевому урядовому апараті або поліційних органах... А там, чого гріха таїти, маю надію, що може й до столиці дистрикту пошлють.

— Отже, роботу в поліційному апараті ви не виключаєте?

— Чому ж? На мій погляд, це досить престижна професія, якщо, звичайно, не рядовим охоронцем...

— А як ви дивитесь на роботу в імперській службі безпеки, яку очолює один з найближчих соратників фюрера — рейхсфюрер СС Генріх Гімmlер?

— Цілком позитивно, пане начальнику, — неначе відрубав Романчук. — Це для кожного велика честь. — А про себе подумав: «І чому так важко вдавати негідника?»

— Іншої відповіді, — з погордою кинув нацист, — ми од вас і не чекали. До речі, я на час навчання буду вашим безпосереднім керівником. Можете називати мене гауптштурмфюрером Хайнеке *.

Есесівець підвівся з крісла, наблизився до Богдана і, привітно дивлячись йому у вічі, подав руку.

— Таким чином, ми і підійшли з вами до головного. Ви перебуваєте в особливому учбовому центрі, підкреслюю — не у школі, не на курсах, а в учбовому центрі служби безпеки, завданням якого якраз і є підготовка кваліфікованих кадрів з числа відданих встановленому нами «новому порядку» мешканців краю. Бачу одразу — незважаючи на задовільний у загальному інтелектуальний рівень, у наших справах ви дилетант на дев'яносто дев'ять, а можливо, і на всі сто відсотків. Побачимо, що можна буде зробити з вас у перспективі... Тут потрібен наш, німецький вишкіл і головне — система і ще раз система. Бажаю успіху!

Гауптштурмфюрер підніс телефонну трубку, викликав чергового офіцера і наказав йому відвести новачка до групи «В».

* Офіційні працівники і викладачі школи СД користувалися псевдонімами. Начальником школи, як зазначалось вище, був гауптштурмфюрер Юліус Кессель.

Цього разу Богдана представили його безпосередньому шефові панові Гляйму. Вислухавши новобранця, Гляйм не виказав ані радості, ані невдоволення з приводу його призначення до групи. Лише буркнув:

— На заняття — одразу ж після обіду. Аудиторія — один-«В».

Унтерштурмфюрер СС Йоганн Гляйм за своєю зовнішністю і манерами поведінки не мав нічого спільного із зовні інтелігентним і стриманим начальником «закладу». Височенний, опецькуватий сорокарічний телепень з округлою, мов качан, головою і блякло-голубими очима справляв враження пересічного обивателя, дуже далекого від справ СД і аналогічних служб. Йому скоріш пасувало працювати продавцем пива у якійсь сільській крамниці або поратися у стайні біля свиней...

Та все це тільки на перший погляд. Вже через кілька днів Богдан переконався, що має справу зі справжнім професіоналом, з яким кожної хвилини треба бути насторожі.

— Дивуюся, пане Гриньків, — без будь-якої причини мовив унтерштурмфюрер під час однієї з розмов з новобранцем, — чого це ви, такий сумирний та інтелігентний хлопчина, раптом ото прилипли до нас?

Почухуючи голову, Гляйм іронічно спостерігав за тим, яке враження справило його питання, і через кілька секунд з удаваною відвертістю додав:

— Ну, що привабило вас у цій брудній роботі: гроші, авантюрні історії, бажання стати над отарою баранів, що називає себе народом? Чи, може, щось інше? Ану, сміливіше! — і унтерштурмфюрер уп'явся своїми очима у підлеглого.

«Обережно! — попередив себе Богдан. — Не поспішай з відповіддю. Це знову елементарна перевірка». — І, вигравши майже хвилину на роздуми, досить розважливо відповів:

— Причин чимало, пане Гляйм. Та основна — віра в силу великої Німеччини, у неминучий крах усіх її ворогів. А тому, хто вчасно стане в одні лави з переможцями, думаю, завжди таланитиме в усьому. Будуть і гроші, і слава, і влада. Може, пробачте, воно трохи не те... не дуже принадно, але одверто, як ви просили.

— Так, так, — фашист рвучко підвів голову. — Погляд водянистих очей ковзнув по обличчю молодого розвідника. — Можливо, цілком можливо...

Великий Любин, розвідшкола Кесселя

У групі «1-В» навчалось 17 чоловік, серед яких окрім оунівців було кілька білоруських і прибалтійських націоналістів.

Обмежена кількість «курсантів», постійне спілкування з ними (заняття проводились щодня з восьмої ранку до десятої вечора з перервою з першої до четвертої години дня) давали можливість Гляйму ретельно вивчати своїх підопічних, визначати, хто на що годен. На визначення інтелектуальних та шпигунсько-диверсійних можливостей «новачків» була спрямована і програма навчання групи. Вона охоплювала військову підготовку, питання конспірації та внутрішньої служби в роботі поліції безпеки, методику арештів і обшуків, профашистську обробку найманців.

І хоч унтерштурмфюрер увесь час торочив, що після закінчення учбового центру його вихованців пошлють до місцевих апаратів поліції безпеки і СД (він навіть читав їм короткий курс листування й звітування в системі цієї служби), Романчук незабаром зорієнтувався, що група, до якої він потрапив, грає у школі Кесселя роль своєрідного «передбанника» і використовується для додаткової перевірки і відбору новачків в інші, більш законспіровані навчальні підрозділи. Звичайно, якусь частину «випускників» цієї групи, нездатних до виконання самостійних завдань, і справді призначали філерами та нижчими чинами окружних відділів СД і поліції, але справа зовсім не в них..

Про другорядний, підготовчий характер групи «В» свідчив і її строкатий склад: від досвідчених майстрів «мокрих» справ до ідейно незрілих молодих бовдурів, що з тих чи інших причин потрапили в тенета націоналістичних організацій, а згодом і фашистського карального апарату. Були тут і давно пов'язані з СД авантюристи, пройдисвіти, шукачі легкого життя. Особливо близько Богдан мав можливість вивчати своїх сусідів по кімнаті.

Старший серед них — Олекса Шадура, кремезний здоровань з карими пронизливими очима, — був типовим оунівським бойовиком. Він так і не одержав середньої освіти. Закінчив початкову школу, два класи гімназії і пішов працювати жокеєм до польського магната Раковського. Потім зв'язався з ОУН, брав участь у знищенні «ворогів» організації, а фактично — передових робітни-

ків, селян, інтелігентів, які не бажали миритися з кривавою практикою жовтоблакитників. Коли ж польська поліція оголосила розшук Шадури за пограбування квартири професора Веслава Козельського і вбивство його 16-річної дочки Яніни, він утік за кордон і працював у рефературі СБ Віденського центру організації. Завжди улесливий перед нацистськими шефами і озлоблений по відношенню до своїх-таки «однокашників» (жодного з них він не вважав навіть за людину), Шадура тільки й робив, що вислужувався перед Гляйном і «клепав» на кожного, хто лише впадав йому у вічі.

Примітивним оунівським виконавцем був і Йосип Череватий. У минулому дрібний львівський крамар, гендляр не лише за фахом, але й за натурою, він силкувався виставити себе у найкращому світлі як перед «курсантами», так і перед гестапівським начальством. Але займатися саморекламою йому було важкувато — підводили розумова обмеженість, малоосвіченість. Відповідаючи якось на запитання Гляйна, він переплутав Молдавію з Моравією, а місто Гомель на великій карті Європи ретельно розшукував в Угорщині. І тоді його улюбленою темою (а базікати Йосип любив над усе, за що його і нарекли «Торохтієм») стали оповіді про приховане, «закулісне» життя своїх «зверхників», в охороні яких Череватий служив під час перебування бандерівського проводу в окупованому гітлерівцями Кракові. «Торохтій» розводився про їхні розваги зі своїми й чужими жінками, «державницькі бенкети», а насправді пиятики у ресторанах і заміських віллах, про постійну колотнечу у вищих колах організації.

Постійне патякання Череватого на цю тему, його недвозначні натяки щодо продажності та аморальності лідерів ОУН викликали шалену ненависть з боку Шадури. Кінець кінцем після одної з оповідей Торохтія він настільки обурився, що в присутності кількох «курсантів» побожився: «Коли не покинеш своїх кпинів, я першої ж ночі просто задую тебе, собако, подушкою».

Повною протилежністю «бойовим слонам» з оунівських кошар був третій сусід Богдана по кімнаті — Данило Паснак. Високий, худорлявий юнак з дещо асиметричним обличчям, завжди стиснутими губами і білявим, акуратно зачесаним волоссям справляв враження інтелігентної, врівноваженої людини. І правда, нічого не віщувало Данилові шпигунської кар'єри. Син забезпеченого лікаря-

хірурга з Мукачєвого, студєнт-мєдик Празького університету, він ріс і виховувався у далекому від політики міщанському середовищі, палко віддавався медицині. Та життя зіштовхнуло його з нацистською розвідкою. Після окупації Чехословаччини гітлерівцями господар, в якого Паснак наймав кімнату, у минулому працівник міністерства фінансів, брутально втягнув його до якоїсь спекулятивної афери з доларами. Та гестапівці «накрили» Паснака «на гарячому» й поставили перед вибором — концтабір або ганєбна роль таємного агєнта...

Заляканий, ідейно хиткий двадцятидворічний юнак обрав останнє. І з того часу вже не міг вибратися з щільного шпигунського кола. Спочатку празька, потім дрогобицька поліція безпеки і врешті «заклад» у Великому Любині — такими були щаблі поступового падіння молодого мєдика. В особі Романчука Данило відчув людину, якій можна довіритись, розкрити душу. Як велику таємницю, за розголошення якої він може поплатитися життям, Паснак розказав Богданові, що попервах був зарекований до іншої групи і разом з її учасниками мав бути перекинутий в Білорусію для виконання завдань поліції безпеки на території одного з партизанських країв.

— Та мені, богу дякувати, поталанило. Стрибаючи з парашутом, зламав ногу і два тижні пролежав у гіпсі тут-таки, у лазареті. А група наша тим часом тю-тю...

З часом Богдан дедалі глибше проникав у таємниці учбового центру Кєссєля. Попередня інформація про склад і характер діяльності розвідшколи, якою Корнієнко ділився з молодим розвідником, виявилась неповною. Цілком можливо, що спочатку гітлерівці й справді планували зосередити у Великому Любині лише школу підготовки кадрів поліції безпеки і СД для Галичини. Однак становище на фронті, дальше поширення всенародної боротьби у тилу ворога внесли солідні корєктиви у ці плани.

«Школа», як згодом зорієнтувався Романчук, почала готувати кадри не лише для місцевих підрозділів служби безпеки, але й для фашистських каральних органів у Прибалтиці й Білорусії, а також для виконання протипартизанських й суто розвідувальних завдань. А група Гляйна була, очевидно, лише першим щаблем у складній законспірованій системі розвідшколи. Як правило, крізь неї, як крізь своєрідне чистилище, проходили майже всі новобранці. Ті ж з них, хто, на думку нацистів, «не був здатний на більше», тут і залишались, а вже потім, через два-три мі-

сяці, відряджались для брудної роботи безпосередньо в місцеві підрозділи поліції безпеки.

Декого ж (напевно у кожній кімнаті був бодай один «ангел-хранитель») використовували для «промацування» курсантів-новачків, їх додаткового вивчення. Саме за їх допомогою Гляйн та гестапівські інструктори відбирали людей для інших, більш перспективних з точки зору фашистів груп та індивідуальної шпигунсько-диверсійної підготовки.

Один з напрямів спеціалізованої підготовки агентури Романчук виявив досить швидко. Йшлося про агентів-провокаторів для лжепартизанських загонів і груп, починаючи від «командирів» і «комісарів» і до радистів і санітарів. Учасники цих «загонів» навчалися разом, щоб якнайшвидше «притертися» один до одного, створити єдиний провокаційний ансамбль. Це була воістину диявольська ідея, що мала на меті не лише проникнення до лав народних месників і знищення основних ланок партизанського руху, але й за допомогою підступних, блюзнірських засобів компрометацію всенародної антифашистської боротьби, протиставлення підпільників і партизанів населенню окупованих областей. І правду повідав у хвилини відвертості Данило Паснак, котрий мучився протиріччями, — зловісні плани розгортання лжепартизанських загонів несли загибель тисячам і тисячам невинних людей...

Ідея створення цих «загонів» належала обергрупенфюрерові Рейнгарду Гейндріху — другій, після Гімmlера, особі в страхітливій системі СС і СД, катові, тінь якого тяжіла над кожним більш-менш значним злочином фашистської каральної машини.

Саме Гейндріх зі своїм найближчим оточенням з РСХА до найменших подробиць розробив плани цієї брутальної і небезпечної операції. Саме він окреслив коло агентурних кадрів СД і гестапо з недобитих білогвардійців, буржуазних націоналістів, усіляких пройдисвітів і декласованих елементів, з яких мали комплектуватися ці формування. Саме за сприяння Гейндріха і було створено учбові центри для термінової підготовки фахівців з «мокрих справ», що мали стати кісткою лжепартизанських угруповань.

У виданій з цього приводу директиві (вона була надрукована лише у п'яти примірниках і після ознайомлення вищих чинів поліції безпеки і СД підлягала негайному поверненню до канцелярії обергрупенфюрера) Гейндріх цинічно вимагав:

«...4. Після прибуття в район майбутньої діяльності відповідний підрозділ (загін), демонструючи перед населенням свої безпосередні контакти з Москвою, повинен вклинитися в лінії зв'язку більшовицького підпілля й партизанів, встановити місця їх дислокації і вжити всіх необхідних заходів до їх ліквідації. Знищенню підлягають всі без винятку учасники ворожих формувань, їхні пособники та співчуваючі. В живих можуть бути залишені лише ті комуністичні елементи, перш за все з числа керівників, радистів і зв'язкових, за допомогою яких є реальні можливості вийти на вищі ланки підпілля і партизанський центр.

5. Для остаточного викорінення партизанського руху і протиставлення йому расово неповноцінного місцевого населення відповідно споряджені та озброєні групи (йдеться про екіпіровку та озброєння лжепартизанських загонів «під радянських партизан і підпільників». — *К. Д.*) під виглядом очищення території від небажаних, нібито співчуваючих німцям елементів повинні проводити масові винищувальні акції по ліквідації мешканців сіл і містечок, особливо з числа небезпечних для нас прошарків населення та інтелігенції. При цьому слід діяти швидко і жорстко, усіляко демонструючи партизанську приналежність учасників винищувальних операцій і досягаючи головної мети — застрахання найширших верств тубільців, недопущення будь-якого опору встановленому нами режиму... Діяти так, щоб саме слово «партизани» викликало жах.

6. Керівництво згаданими групами доручити офіцерам поліції безпеки і СД від гауптштурмфюрера і вище. З метою конспірації вони виконуватимуть у групі роль радистів або рядових учасників. З їх правами і становищем ознайомити тільки найбільш довірених агентів, що виступатимуть у ролі командирів і комісарів груп...»

Відповідно до вимог цієї директиви й готувалися кадри лжепартизанських загонів в учбовому центрі Кесселя.

Групи 2-«с» і 4-«с» (кожна з них нараховувала 18—20 чоловік) були фактично вже укомплектованими провокаційними підрозділами, котрі мали імітувати підпільно-партизанські загони в окупованих фашистами областях Радянського Союзу і Польщі. Найманців навчали різним засобам знищення людей, вчили, як безшумно задупити або отруїти свою жертву, користуватися ножом та оунівським «кренпультцем» *, чинити підпали і диверсії.

Кожен з учасників псевдозагонів одержував фальшиві, але бездоганно виконані радянські документи, вигадані імена і прізвища. Навіть виготовляли «липові» фотокарточки, на яких провокатори були сфотографовані у формі радянських бійців і командирів зі «своїми» жінками і дітьми. Змушували ретельно вивчати «свою», опрацьовану тут-таки, у розвідшколі, біографію.

* Зашморг або дріт, який обкручувався навколо шиї жертви і повільно затягувався палкою.

Комплектуючи лжепартизанські загони, «професура» з СД силкувалася зробити їх учасників навіть зовнішньо подібними до радянських людей. До їх складу підбирались окремі зрадники різних національностей, у тому числі вихідці з Кавказу і Середньої Азії. Декому з найманих лавдскнехтів, котрі мали грати роль колишніх моряків, робили татуїровки на руках і грудях. У інших за допомогою операції імітували віспу тощо.

«Жоден учасник групи, навіть будучи тяжко пораненим, не має права потрапляти до рук ворога!» — вимагала директива Гейндріха. І тому кожен з них одержував смертельну дозу отрути, яка монтувалася в олівці, цигарці, бойовому патроні... Розкриття своїх злочинних людиноненависницьких вправ верховоди фашизму боялися понад усе на світі!

Навіть тут, у «школі», виученики Гімлера і Гейндріха не довіряли один одному, не кажучи вже про своїх «расово неповноцінних» колег. Збереження таємниць рейху, конспірація стали для них другою натурою. З цією практикою Богдан зустрічався буквально на кожному кроці. Ще й досі, наприклад, він не міг збагнути, чим займаються кілька невідомих, якихось непримітних агентів та їхніх наставників-офіцерів СД у відокремлених додатковою огорожею двох невеликих особняках. Лише час від часу вони з'являлися в утиканому антенами бараці, вхід до якого, до речі, був заборонений навіть інструкторам.

Минуло майже два місяці перебування Богдана у розвідшколі. Але він і досі перебував у «передбаннику» Гляйма. Безкінечне напучування в класах, постійні «гефехтсаярми» * та нічні «вилазки» на десять-п'ятнадцять кілометрів з повним комплектом зброї і спорядження, навчальні стрільби з усіх видів зброї і з будь-якої позиції виснажували до краю. Та особливо пригнічувала обстановку під час так званих «виховних годин», коли треба було з серйозною міною вислуховувати маячні ідеї людоджера Гітлера та пропагандистську алілуйщину про нібито «спільну долю» Німеччини і Європи, «вищу й особливу, богом визначену місію» арійської раси і тому подібні нісенітниці.

Під час таких «занять» Романчука завжди охоплювало почуття огиди. Стримати себе, кожного разу гамувати нерви, коли опльовують найсвятіше, було невимовно тяжко. Та допомагали сила волі, ненависть до хитрого й підступ-

* Гефехтсаярм — бойова тривога (нім.).

ного ворога і головне — досвід комсомольського підпілля, мудрі настанови Корнієнка.

Проте була ще одна причина, яка постійно непокоїла молодого дзержинця. Йшлося про зв'язок, про гостру необхідність передачі Корнієнкові зібраної інформації, особливо усього, що стосувалось підготовки лжепартизанських загонів.

Одразу після прибуття до Великого Любина Богдан, згідно попередньої домовленості, надіслав коротенького листа «вуйкові Стефану» у Стрий. Стисло доповів про благополучне прибуття на місце і початок роботи. Другого, теж короткого, листа одержав нагоду відправити лише через місяць. Зрозуміло, про щось важливе у цих листах писати не міг — «специ» з СД вичитували їх уздовж і впоперек. Пошта ж «курсантам» йшла на підставну адресу одної з тилкових військових частин у Львові і надходила, як правило, з великим запізненням, а часом і взагалі осідала у канцелярії «школи». Були, звичайно, й інші узгоджені канали зв'язку, але за умов «тотального» контролю за новобранцями і категоричної заборони виходити за межі «закладу» без супроводу інструкторів користуватися ними було неможливо.

І Богдан весь час хвилювався, переживав, зрештою, не так за себе, як за Юрія Михайловича і Ольгу, котрі, безсумнівно, з нетерпінням очікують вісточки від нього...

У рідкі хвилини відпочинку, здебільшого у полі чи в лісі після занять, а то й короткими літніми ночами, аби хоч на хвилину позбутися есесівського мороку, що невідступно здавлював душу й мозок мерзенними настановами, порядками, навіть огидним запахом своєї позбавленої смаку ерзац-кави, ерзац-сигарет, Романчук линував думками у дитинство і юність, згадував шкільні роки, бойове молодіжне підпілля за часів пансько-польської окупації західноукраїнського краю...

Та чи не найтепліші спогади залишила Москва: недовгі місяці навчання у комсомольській школі, веселі й радісні друзі, привітні і доброзичливі викладачі, які завжди були готові прийти на допомогу їм — молодим комсомольським секретарям з західних областей України і Білорусії, з Литви, Латвії, Естонії, Молдавії. А незабутні екскурсії по столиці: Кремль, Червона площа, Музей Леніна... Скільки спогадів, скільки прекрасних думок!

І Ольга... Її чудові, неначе здивовані очі, м'яке, блискуче волосся, легенькі, майже дитячі руки. Кожна зустріч

з нею була святом. Після тої пам'ятної новорічної ночі вони бачилися лише кілька разів, але він міг би згадати кожна розмову, кожен жест коханої...

Особливо хлопця вражало, як вона зустрічає його — завжди радісна, усміхнена, відкрита. Намагаючись заглушити внутрішнє хвилювання, кожного разу якось збентежено розглядала його, намагалася навіть легенько доторкнутися, немов прагнучи пересвідчитися, чи це дійсно він, Богдан.

А їхня зустріч напередодні його від'їзду до Люби́на, котру, всупереч усім правилам конспірації, влаштував Юрій Михайлович (він вже давно помітив, як горнутьс'я один до одного його друзі), зустріч, на яку Богдан з'явився з великим букетом лісових фіалок. Розчулений і разом з тим стурбований майбутньою розлукою хлопець бачив, як зраділа Ольга, як зашарілося її миле обличчя, як ніжно пестила вона квіточки...

Гестапівська «професура» та її методи

Вранці Богдана викликали до начальника «школи». На відміну від першої зустрічі, суто офіційної, Кессель приязно прийняв хлопця. Він підвівся з-за столу, запросив сідати у крісло, що стояло біля широкого вікна.

Сівши навпроти і запропонувавши цигарку (вони лежали у мистецько вироблених, різьблених касеті), гауптштурмфюрер подякував Романчукові за зразкове навчання та висловив надію, що він і надалі буде чесно виконувати свій обов'язок перед службою безпеки великого фюрера.

— Отже, пане Гриньків, ви блискуче закінчили перший етап вишколу. Гарної думки про вашу старанність і кмітливість ваш безпосередній шеф унтерштурмфюрер Гляйн і особливо викладачі розвідки і конспіративної діяльності...

А далі розмова перетворилася на монолог. Кессель говорив, Богдан підкреслено уважно слухав.

— Ваші здібності, мій молодий колего, вміння орієнтуватися в обстановці і особливо знання нашого більшовицького противника і російської мови дають мені раритетну * можливість клопотатися перед вищими інстанціями поліції безпеки про зарахування вас на курс спеціальної під-

* Тут — особливу, винятково рідкісну.

готовки. Йдеться про високу честь, всебічне довір'я, великі можливості проявити усю силу свого духу...

Розпалюючись дедалі більше, гауптштурмфюрер говорив, що його готуватимуть кращі теоретики і практики рейху, а завдання, яке доручають Богданові після завершення навчання, матиме вплив ледве чи не на весь хід війни...

— Зрештою, — підсумував Кессель, — ваша складна й небезпечна місія — а ви вже, мабуть, зрозуміли, що йдеться про закидання у тил ворога — буде належним чином оцінена. Я маю також повноваження повідомити про те, що вже віднині на ваше ім'я в емісійному банку у Кракові відкрито рахунок, на який щомісяця з фондів нашої служби надходитиме солідна сума. Крім того, результативне виконання доручення забезпечить вам офіцерський чин і високу нагороду рейхсфюрера СС...

Підготовка почалася наступного дня. Романчука перевели до окремого невеликого особняка у самій гущавині санаторного парку, де було обладнано два класи, мініатюрний радіоцентр і кімнату відпочинку. Заняття проводилися в індивідуальному порядку, по системі: агент — викладач, «в чотири ока». Це забезпечувало надійну конспірацію і швидке та ефективно засвоєння легенди.

Деталі майбутнього завдання, окрім загальної орієнтації на проникнення до одного з штабів Червоної Армії, поки що не окреслювались. Головну увагу нацистські інструктори приділяли структурі та характеристиці штабів і підрозділів радянських військ та органів державної безпеки і НКВС, статутним положенням, взаємовідносинам та позаслужбовій поведінці командних кадрів. На стінах одного з класів висіли малюнки і фото командирів, знаки розрізнення командного складу усіх родів військ, ордени, медалі та інші нагороди, зразки партійних і військових документів, різноманітних атестатів, командировочних посвідчень, талонів тощо. Тут же фото радянської зброї, починаючи від важкої артилерії і танків до засобів маскування і хімічного захисту.

Один із наставників, Гутфельд, займався виключно засобами зв'язку. Радіо, основи тайнопису, мікрофотографія, секретні операції з використанням тайників — все це опрацьовувалось настільки ретельно, що Богдан навіть уві сні міг би повторити чимало паролей, явок, варіантів зв'язку.

Біда була лише зі своїм власним зв'язком. Адже треба було терміново доповісти Центрові про кадри найманців,

характер їх підготовки і особливо про вихід у білоруські та волинські ліси провокаційних лжепартизанських загонів.

Правда, на сорок шостий день перебування у Любині Романчук одержав, нарешті, відповідь від «вуйка Стефана». У закодованому тексті Юрій Михайлович поздоровляв його з успішним початком роботи і повідомляв, що чекає на зустріч. Засоби зв'язку залишалися старими... Але скористатися ними він не міг — вийти за територію «школи» без гестапівського «хвоста» було практично неможливо.

Богдан розумів, що Корнієнко зі свого боку робить все, аби знайти ниточку до нього. Та, видно, і Шепарові, якого капітан на випадок гострої потреби мав намір використати як зв'язкового, дістатися у вотчину Кесселя було не легко.

А час минав швидко. «Теоретичні» викладки змінювались практичними заняттями, стрільбою, стрибками з парашутом, виснажливими походами з орієнтацією по карті. Мовчазний кравець-есесівець зняв з хлопця мірку і незабаром приніс йому повний комплект форми радянського старшого лейтенанта, яку Романчук за вказівкою начальства став обношувати під час навчання у класі.

До свого підшефного дедалі частіше навідувався начальник школи. Він не приховував задоволення успіхами Романчука. Посилаючись на свій досвід — у тридцятих роках Кессель працював помічником німецького консула в Ленінграді, — розводився про особливості «російської душі», довірливість «радянців», якщо тільки підібрати до них «ключа». Радив при спілкуванні з «більшовиками» грати роль такого собі компанійського хлопця, веселуна, жартівника, що при нагоді може й заспівати, і розказати анекдот. Благо, у «школі» було зібрано більше десятка альбомів із сучасними і старовинними народними піснями й усілякими приказками та анекдотами.

— Ваша оперативна й технічна підготовка, — з погордою торочив гауптштурмфюрер, — найвищого сучасного рівня. Вона може бути еталоном для будь-якого професіонала: радянського, американського, навіть англійського. Залишилися якісь дрібниці.

«Знав би ти, — подумав Богдан, — наскільки близький до правди...»

Романчук розумів: до встановлення безпосереднього контакту з Юрієм Михайловичем і передачі у Центр здобутих ним даних необхідно будь-що відтягувати строк закін-

чення вишколу. Але робити це треба обережно, спрокволу, крок за кроком...

Ось і зараз, скориставшись з візиту Кесселя, розвідник висловив бажання удосконалити практику роботи на міні-радіостанції та по можливості ознайомити його з радянськими польовими та розвідувальними раціями. Мало що може трапитися...

— Що ж, слухна пропозиція. В нас, здається, є нові російські рації «Свєрок» і «Ефір». Можливо, варто ознайомитися і з дивізійною станцією, вона в них монтується на автомашині «зіс». Адже при певній ситуації коротку радіограму можна передати і по ній.

Якимось чуттям Богдан одразу відчув: виникає ситуація, яку можна буде використати для зв'язку... «Спокійно! Не викажи свого хвилювання!» — майнуло у голові. І він стримано закинув гачок:

— От якби потренуватися у стеженні за кимось з інструкторів десь в умовах великого міста... Бажано б і повідриватись з-під нагляду. Ми якось говорили про це з паном Гутфельдом.

І ось поталанило. Вже наступного дня вранці Гутфельд запросив Богдана проїхатися до міста. До масивного семи-місного «хорха» разом з ними увалився роттенфюрер Гешке і ще один невідомий хлопцеві інструктор.

— Маємо два дні, мій зразковий учню,— звертаючись до Романчука, хвалькувато мовив гестапівський «наставник». — Знали б ви, як важко було мені вибити їх у начальника учбового центру... Теми занять: перша — стеження за умовним об'єктом. А друга — потім...

Спостерігаючи, яке враження справили його слова на підопічного, Гутфельд менторським тоном додав:

— Час роботи з десятої до восьмої вечора. Обід — з другої до четвертої. Ночуємо вдома. У навчальній грі братимуть участь кілька наших колег з місцевого управління СД...

Зупинилися на площі Смольки. Слідом за Гутфельдом вийшов з машини і Богдан.

— Ну, готуйся, хлопче. Почнемо. Бачиш он того миршавенького у сірому капелюсі? Ото й тримайся за нього, фіксує усі зустрічі, адреси, які відвідуватиме. Що зможеш — фотографуй. Ми ж будемо третейськими суддями й контролюватимемо твої дії з автомашини.

І пішла-поїхала... «Капелюх», як його подумки назвав Богдан, з першої хвилини почав викидати такі колінця,

що розвідник ледь-ледь утримував його у полі зору: шастав «прохідняками», на ходу плигав у трамвай, непомітно кидав листи у поштові скриньки, щось передавав своїм співникам і зрештою спробував вислизнути через службовий вхід кінотеатру «Рокс».

Гонитва, за правилами якої Романчук повинен був, бодай ззовні, не впадати у вічі гестапівському філеру, тривала більше трьох годин. І увесь цей час розвідник відчував за спиною гутфельдового «хорха». «Наставник» ні на хвилину не спускав з нього очей, щоб потім детально розібрати підсумки гри, визначити «білі плями» у підготовці підлеглого.

«А, може, все-таки, є можливість рвонути вбік, непомітно загубитися, ну, принаймні на три-чотири хвилини — аби тільки кинути у телефонну трубку хоч кілька слів», — гарячково думав Богдан, не втрачаючи «Капелюха» з поля зору. Той якраз ускочив до чергової кнайпи з претензійною назвою «Біля удовиці».

Розвідник вирішив перевірити обстановку: швидко кинувся в один із дворів і кілька секунд спостерігав з-за рогу за під'їздом забігалівки. Засік час — через півтори хвилини з'явився «хорх». «Ні, — вирішив хлопець, — за таких умов кидатися у морок ризику, значить приректи себе на неминучий програш. Зачекаємо... ще є час».

Нарешті Гутфельд дав команду на обід. Залишивши місцевих гестапівців у центрі міста, на пропозицію Романчука поїхали на Високий Замок. Під час обіду (пити Гутфельд не дозволив навіть пива) інструктор розбирав поведінку підопічного, особливо застерігав від грубого стеження «в потилицю» та інших трафаретних методів спостереження, які можуть одразу ж привести до провалу.

— Та нічого, — заспокоював учня, — після обіду матимемо нагоду надолужити втрачене... бо думаю перевернути платівку і пустити «хвоста» вже за вами. Програємо тепер другу тему — відрив з-під нагляду ворожої контррозвідки. Даю вам карт-бланш! — оцирив зуби нацист. — Можете перевдягатись, змінювати зовнішність, користуватися транспортом, змішатися у натовпі — все, аби лише поводити за ніс наших львівських колег.

Богдан майже не слухав. Думки його були надто далеко від інтересів свого «наставника» — він прикидав, як «відірватись» від гестапівців, скільки часу може зайняти зустріч з Корнієнком, де і як краще її провести...

Фашист по-своєму розцінив роздуми хлопця.

— Та не потерпайте,— в голосі Гутфельда вже відчувалося співчуття,— я все-таки враховую, що в них дві автомашини і, хоч що не кажіть, вони в себе вдома, а ми в гостях.

Гестапівська гра, немов навмисне, почалася на Галицькій площі, за сотню-другу метрів від готелю «Ост». Наперед визначаючи можливі варіанти своїх дій, молодий чекіст вирішив спершу визначити всіх учасників «занять». І зробив це досить швидко, з ходу метнувшись у вузьеньку вулицю Сербську.

Цей район хлопець знав, як свої п'ять пальців,— неподалік мешкала сестра, до якої перед війною приїздив з Тернополя, не раз гуляв тут із знайомими хлопцями й дівчатами. Однак зараз було не до спогадів. І майже одразу на вулицю слідом за ним шугонув довгий чорний «фрамо». У водія була така тупа й нахабна пика, що питання про те, де він служить, не виникало. А он і сірий старенький «мерседес», у якому гестапівців, мов оселедців у бочці.

«Ну, а тепер треба витягти цю наволоч з машин, запам'ятати кожного, аби потім легше було розпізнати їх на вулиці...»

І Богдан мерщій дворами вискочив на вулицю Руську. Один... три... чотири гестапівці, покинувши автомашини, розгублено заметушилися напівпустими вуличками старого міста. А розвідник тим часом прохідняками вискочив на подвір'я собору Домініканців.

Одна машина, як видно, застряла ще десь на Сербській; друга підійшла до повороту і зупинилась. А з чотирьох чи, можливо, із п'ятьох філерів на «хвості» залишилось тільки двоє.

«Що ж, пограємо далі,— все більше запалюючись, мовив до себе Романчук.— Покажемо вам справжню, нашу науку!»

Всі свої надії він покладав на трамвай. Повз колони костьолу, якісь соборні прибудівлі, а далі — поза височенну огорожу хлопець вискочив на Підвальну і кинувся до трамвайної зупинки.

І тої ж секунди зорієнтувався — гестапівці не даремно їдять казенний хліб: на зупинці спокійно курили два дебелих здоровані, кишені яких недвозначно відтягували пістолети.

«От вовки,— зі злістю подумав Богдан,— ну, просто слід у слід тупотять, немов нюхом чують».

Попереду — порожня вулиця, на ній ні людей, ні яки-

хось зручних закапелків. Праворуч — Замкова гора, зліва — забита машинами усіляких нацистських бонз площа Дистрикту, резиденція губернатора.

«А що, як піти на ризик?» — майнула думка.

Розвідник пропустив один трамвай, другий... Та ось до зупинки з протилежних кінців наближаються зразу два вагони. Мить — і хлопець перед носом отетерілих філерів плигає через колію і чіпляється за переповнений вагон, що йде у протилежний бік, в напрямку Личаківського цвинтаря.

Зупинки: перша, друга, третя... Здається, все складається так, як і сподівався. Богдан зіскакує на ходу і тільки тут, звернувши у тиху безлику вуличку, помічає, що один з «ангелів-хранителів» усе-таки встиг вчепитися у трамвай і жваво прямує за Романчуком. Та молодий розвідник не втратив надії. Відриваючись щоразу далі від самотнього «хвоста», він петляв вуличками, робив короткі ривки попід будинками...

Раптом його увагу привернув маленький «опель-кадет» з військовими номерами, що приткнувся на тротуарі. Господар машини, видно, залишив її на кілька хвилин, бо двигун продовжував гуркотіти упівоберта. Кинутись до кабіни, увімкнути швидкість і дати газу — на це вистачило хвилини.

З місця набравши швидкість, Романчук вузенькими вулицями і провулками повз комісаріат поліції помчав угору, в бік Високого Замку, щораз міняючи напрямок.

І тут, на перехресті, хлопець помітив, що чорний «фрамо», котрий, мов привид, вискочив знизу, поволі розвертається в його бік.

Знову стрімкий поворот. Потім — ще і ще один.

«Обережно! Не забарись! Зараз буде знайомий провулок...» Богдан до упору натиснув на акселератор і на повному ході вскочив у кам'яний «мішок».

Шасть! — гестапівська машина проскочила-таки уподобаний розвідником тупичок і погнала просто вгору.

Вигравши, таким чином, кілька хвилин, Романчук стрімко здав назад, розвернув «опелька» і вже спокійніше поїхав у зворотному напрямку до центру міста. «Тільки б дотягнути до Краківського ринку, тільки б Корнієнко був у себе в готелі...» — гарячково працювала думка. Ось і Стрілецька, і, нарешті, головна магістраль міста, де маленьке авто Богдана поволі нібито розчиняється у потоці «хорхів», «опелів» і «мерседесів».

Залишивши машину на бічній вулиці біля ринку, Романчук увійшов до затишної кав'ярні з ліричною назвою «Альта» і з телефону у вестибюлі набрав вкарбований у пам'яті номер... Вже через кілька хвилин капітан міцно тиснув руку молодого розвідника. Зустріч з Юрієм Михайловичем тривала п'ятдесят довгих-довгих хвилин.

А за якісь півтори години Богдан, залишивши «позиченого» «опелька» за два-три квартали від його колишньої стоянки, спокійно повернувся на Галицьку площу і доповів Гутфельду про результати заняття. Задоволений «професор» виставив учневі найвищий бал.

«21 липня, 01 год. 18 хв. Центр, Павлову. Зв'язок «Володимиром» (Б. Романчуком) встановлено. Розвідшкола СД Великому Любині спеціалізується підготовці лжепартизанських груп для закидання зони активних дій наших і польських партизанів. Головна мета цих груп — проникнення ланки підпільно-партизанського руху та його ліквідація, масове знищення мирного населення районів діяльності партизанів з метою його залякування, дезорієнтації і протиставлення партизанським загонам.

Нині триває навчання двох груп. Перша, 18 осіб (керівник — гауптштурмфюрер Остермейєр, діє прикриттям радиста, підставний «командир» — колишній білогвардієць Карцев), орієнтовно буде направлена північ Білорусії. Друга, 21 особа (гауптштурмфюрер Круммель та керівник ОУН м. Ковелі Чабан), район Берестечко — Горохів Волинської області. Прізвища, біографічні дані та прикмети виявлених агентів та викладачів «школи» надсилаю через «26-го». Величко».

«21 липня, 05 год. 02 хв. Центр, Павлову (продовження). Після двомісячної загальної розвідувальної та контррозвідувальної підготовки «Володимир» зарахований індивідуальне навчання для закидання наш тил та проникнення один з армійських штабів. Опрацьовує легенду офіцера, орденоносця, що повертається госпіталю. Для її підтвердження імітують операцію на нозі. Радіозв'язок підтримуватиме новою портативною РС (радіостанцією) фірми ТФ. Його РП (радіопозивний) К-471. Орієнтовно підготовка завершиться 15—20 днів. Величко».

Цілу ніч мрячив теплий літній дощ, і волога земля на Замковій горі ледь-ледь парувала. Юрко Корнієнко любив цей затишний куточок старовинного міста, хоч нині, у дні кривавих гестапівських «акцій» і масових облав, сюди рідко приходили львів'яни.

Тут, віддалік міської метушні, чорних есесівських мундирів, він міг бодай якусь годину відпочити, полинути думками далеко-далеко на схід: до мами і друзів, уявити, що роблять вони у цей час...

Рано-вранці, коли панорама сплюндрованого фашистами міста була ще затагнута сірою мрякою, він спостерігав, як поволі, один за одним виринали з неї шпилі ратуші, собору Домініканців, костьолу Марії Магдалини, а вже потім — цілі вулиці, окремі будівлі, ринки...

Підійшовши, як завжди, до великого валуна, що лежав на схилі гори, Корнієнко присів і замислився. Хоча діяльність очолюваної ним групи приносила тепер неабияку користь діючій армії (про це свідчило хоча б захоплення і переправа у Центр бригаденфюрера Арльта), він був невдоволений собою, своєю роботою.

Особливе занепокоєння відчував останнім часом у зв'язку з погіршенням становища на фронті та дальшим наступом гітлерівського вермахту на півдні. Втрата Донбасу, Воронежа, Ростова, прорив армій генерал-фельдмаршала Клейста в напрямі Північного Кавказу викликали пекучий біль і тяжкі роздуми. Тим більше, що переможні реляції фашистів супроводжувались барабанним боєм нацистської пропаганди і жалюгідним підспівуванням запінених від славослов'я уніатсько-оунівських підручних Вехтера, Кацмана і К⁰.

Наступ вермахту на півдні викликав хвилю такої шаленої радості, такої собачої відданості жовто-блакитних партайменів своїм гітлерівським господарям, що аж гидко було дивитися. На повному серйозі вони обговорювали «майбутні воєнні, дипломатичні й політичні кроки фіре-ра», «прийдешні удари» по Індії, Персії, Афганістану... Прикидали, коли вже і які саме подачки і привілеї одержать з хазяйського столу за свою холуйську службу «третьому рейхові».

Як не дивно, але так сталося, що увесь цей гарячковий озноб з приводу «переможного поступу» гітлерівців відбувався буквально перед очима розвідника. Мало того, зав-

дяки постійним контактам з Полянським — а відмовитися від них Юрій Михайлович не міг, адже бургомістр був одним з найважливіших джерел інформації, — він опинився у самому центрі цього вируючого колабораціоністського шумовиння. І хоч Корнієнка аж нудило від усіх цих «святкових імпрез» і п'яних зборищ, йому доводилося не лише відвідувати їх, а й час від часу влаштовувати у своєму ресторані. Особливо останнім часом, коли на його «пасивність» звернув увагу сам Полянський. «Щось не подобається мені, пане Ростиславе, ставлення ваше до нашого львівського товариства, до шановних купців і підприємців... Адже ви дуже рідкий гість на наших постійних зустрічах, навіть на традиційних богослужіннях у храмі святого Юра», — кинув бургомістр під час однієї з зустрічей в управі міста. Копирснувши таким чином свого протеже, Полянський самовдоволено посміхнувся і додав: «А може, дівча якесь завелось, то давайте його сюди, не приховуйте від ширшого загалу».

Юрій Михайлович вже встиг докладно вивчити претензійного «батька міста» і знав — просто так той нічого не ляпне. І одразу думка: поза сумнівом, нещодавно хтось з оточення бургомистра (або, чого доброго, і з його фашистських шефів!) у розмові з Полянським торкнувся особи розвідника. «Але хто? У зв'язку з чим?» — роїлися питання. Хто-хто, а Корнієнко знав: підстав «впасти у око» комусь з ультрапатріотів «нового порядку» було більше ніж досить. Хоч він і намагався завжди і в усьому виглядати таким собі свійським панком, достойним сином петлюрівського генерала, роль пересічного окупаційного діляги давалася йому з великими труднощами. Глибоко порядній, інтелігентній людині було гидко витрачати час і здоров'я на пиятику і безцільне марнування життя, які поряд з безпардонним збагаченням за рахунок свого-таки «єдинокровного брата» й були, по суті справи, життєвим кредо «львівського купецтва».

Та скидати з рахунку можливі наслідки будь-яких пліток і поговорів відносно своєї особи Корнієнко не мав права — хто знає, як можуть оцінити їх там, на Пельчерській? * І аби якось заспокоїти заздрісне й підозріле панство, Юрій Михайлович, тамуючи огиду, час від часу запрошував до себе декого з пожадливої націоналістичної братії та «колег» з торговельних поставок і в присутності пана бурго-

* Вулиця, на якій знаходилось управління поліції і СД.

містра та його запроданого на пню почту влаштовував для них нічні зустрічі у своєму ресторані. Розбещене окупаційне панство любило добряче вишити й попоїсти надурняк. І засиджувалось у ресторані далеко за північ. Щоправда, великої користі з цього не було, однак розв'язані горілкою язики вибовкували часом таке, що давало підстави до роздумів, до налагодження інших, більш корисних знайомств.

Натяки Полянського примусили розвідника частіше відвідувати й різні збіговиська окупаційної челяді, усі ці «чайні вечори» та «добродійні зустрічі» кунецтва, на яких, втім, не пахло ні чаєм, ні добропорядністю. Разом з бургомістром і купецькою братією не раз заходив і до «театру малих форм» на площі Францішека Смольки, а точніше, до дешевої оперетки, де відомий усьому місту виученик гестапо Зенон Тарнавський ставив свої жалюгідні «ревю-картини» — мішанину зі спортивних вирав і спотворених «танців африканських племен», що показували з напівтемних підмостків змерзлі і майже зовсім голі статистики цього, з дозволу сказати, театру. На підвищенні партеру та у бельетажі тут стояли невеликі столики, за якими «почесні» відвідувачі розважалися зі зголоднілими актрисами.

— Кальвадосу! Рому! Чоколяди з лікером! — гукали до спритних кельнерів у чорно-червоних парах збуджені від алкоголю і оголених партнерш «батьки міста». Проте хоч і отой самий «ром» і «кальвадос» були насправді заправленою відповідною есенцією звичайною сивухою, а замість шоколаду «ясновельможному панству» підносили спресовану й заправлену сахарином сою з цикорієм і ерзац-кавою, веселощів тут не бракувало. Зрештою, куди поспішати? Комендантська година почалася, а грошей у панів «підприємців» і «урядовців» — хоч стіни обклеюй.

Корнієнко швидко зрозумів «технологію» досягнення окупаційного багатства. Її головним змістом були спекуляція і хабарництво, шахрайство і зрада. У хід йшли і реквізовані поліцією вироби мистецтва, і квартири виданих гестапо радянських людей, і навіть нікчемні папірці, що давали право на тимчасове перебування у місті. У кафе і ресторанах, у всілякого роду розважальних закладах і крамничках жовто-блакитні «вожді» та «вожденята» гендлювали усім, що мало будь-яку цінність: від ерзац-цигарок до фальшивих американських доларів. Увесь зміст, уся мета цієї окупаційної «еліти», цих «факірів на годину» полягали, зрештою, в кількості добутих або викрадених тисячезлотових банкнотів.

І розвідник зробив для себе «залізний» висновок: усі оці полянські, савчуки, питулеї, за винятком хіба десятка-другого фанатично відданих Гітлерові оунівських функціонерів, готові хоч зараз змінити господаря. Бо головне для них не прапор, не так звані «ідеали» тієї чи іншої націоналістичної кліки, а сума, яку вони (вже сьогодні і обов'язково готівкою!) воліли б одержати за нову зраду.

...Отак у роздумах на схилі Високого Замку Юрій Михайлович і зустрів ранок. Останній недільний ранок липня 1942 року.

Розмірковуючи, зважуючи, що ще треба зробити, аби закріпитися в оточенні Полянського, капітан, вже вкотре, з висоти Замкової гори придивлявся до охайного двоповерхового будинку з легкою сонячною верандою. Там, у затишній двокімнатній квартирі, мешкав сорокарічний журналіст, а нині референт голови Українського крайового комітету Костя Паньківського — Олекса Тимчишин. І вже не раз, проходячи вузьенькою Гірською вуличкою, на фасаді будинку, внизу (точно 70 сантиметрів від тротуару), Корнієнко бачив чіткий, намальований дитячою крейдою значок «V = ...» Значок, котрий час від часу хтось заново підмальовував, означав одне: чекаю на вас, чекаю щодня з сьомої до восьмої ранку.

Це був старий, так званий попередній, пароль на зустріч, пароль, про який домовились Іван Дорош і Тимчишин ще до початку другої світової війни і за яким у часи польського санаційного уряду вони зустрічалися тут, на Високому Замку. Пароль цей мав свою досить цікаву історію.

В середині тридцятих років розвідницька доля привела тоді ще молодого чекіста Дороша до Праги. Тут діяв центр контрреволюційної націоналістичної еміграції, тон у якому задавала ОУН. Керівництво ж організації ще з часу її створення було міцно прив'язане до шпигунської колісниці німецького імперіалізму. З Берліна до столиці Чехословаччини часто наїжджав ватажок ОУН, затятий прихильник Гітлера — Євген Коновалець. І кожен такий візит — це добре знали чекісти у Москві і Києві — був пов'язаний з новими провокаціями, новими спробами ворожих лазутчиків проникнути на нашу територію.

Тут-таки, неподалік Праги, у невеличкому містечку Подебради, під ширмою так званої Української академії йшла гарячкова підготовка оунівських терористів і диверсантів, які закидалися на Україну. Все це, зрозуміло, непокоїло

радянських розвідників, і саме тому сюди, у Чехословаччину, й було відряджено Івана Дороша.

Місія була нелегка. Хлопець, колишній оунівець з Дрогобича, який порвав з націоналізмом і мав допомагати Дорошеві, незадовго до його приїзду був викритий і схоплений жовтоблакитниками. Бойовики з ОУН довго мучили його у занедбаній туристській нічліжці біля Пардубець, та так нічого не довідавшись, і задушили, а труп, прив'язавши до осі старезного грузовика, кинули у лісове озеро. Залишившись один, без зв'язку і помічника, Дорош, видаючи себе за «біженця» з Херсона, зумів-таки влаштуватися лаборантом в «академію» і приступити, нарешті, до виконання завдання. Отут і познайомився з Олексою, який незадовго став одним з близьких друзів розвідника і чимало допоміг йому у виконанні доручення Центру.

Минув рік, і досвідченого журналіста (Тимчишин почав виступати у пресі, ще перебуваючи в УГА) за протекцією одного з націоналістичних верховодів Василя Мудрого — на той час віце-маршала польського буржуазного сейму — запросили до Львова на посаду керівника міжнародного відділу газети «Діло». Тоді ж і оселився він на тихій Гірській вулиці.

Контакти між Тимчишиним і радянським розвідником, який час від часу відвідував Львів, тривали. Адже пан Олек, як називав журналіста Дорош, не входячи (формально) до складу жодної з «самостійницьких» партій і організацій, постійно спілкувався з націоналістичними верховодами, з першоджерел знав про їхні шпигунські зв'язки з дефензивою та фашистським абвером і мав реальну можливість викривати їхні злочинні акції. Тимчишин своєчасно повідомив чекістів про таємну підготовку гітлерівцями кількох оунівських емісарів, що готувалися для закидання на територію Радянської України; допоміг викрити резидента польської розвідки, котрий під прибраним прізвищем осів у Вінниці. Та хіба тільки це...

Та ось за рік-півтора до розв'язання гітлерівцями війни, коли інформація Олека була особливо актуальною, зв'язок з ним став нерегулярним, а потім і зовсім припинився. У розмовах з Дорошем журналіст пояснював це відносинами зі своєю новою двадцятитрирічною дружиною — завзятою послідовницею Ридз-Смігли, котра стежила буквально за кожним його кроком, обшукувала кабінет, рилася у паперах і кишнях, уважно вивчала службову й особисту переписку.

— Дайте мені відпустку бодай на кілька місяців, — попросив він Дороша на черговій зустрічі. — Провалить мене клята баба, продасть ні за цапову душу...

Тоді їй домовились: як тільки дозволить обстановка, Тимчишин намалює умовлений знак на одному із сусідніх будинків. Він і буде означати виклик розвідника. Однак війна зірвала усі надії на зустріч. Разом з дружиною і більшістю керівних працівників редакції (антикомуністичні погляди яких не становили таємниці), Олек незадовго до вступу радянських військ до Львова виїхав за західні осі у Кракові, який незабаром перетворився у справжню жовто-блакитну Вандею*. Повернувся ж до Львова вже один, залишивши молоду дружину у столиці генерал-губернаторства з якимось німецьким урядовцем... З того часу і чекав на зустріч з Дорошем або його посланцем.

Коли ж під час короткої нічної розмови з Іваном Миколайовичем Юрко згадав про Тимчишина, майор впевнено відповів:

— Перекопаний — на зраду Олек не піде. Але й задурно працювати не стане. Зрештою, чого тільки не робить час із людиною... Змінився, напевно, і Тимчишин. Не забувай, друже: від останньої нашої зустрічі пролетіло понад три роки.

І все ж Корнієнко вагався, хоч і добре розумів, наскільки важливим для справи було б встановлення зв'язку з впливовим у націоналістичних колах референтом українського крайового комітету. Зрештою, і поодинокі, розрізнені відомості про поведінку Тимчишина у Кракові, а останнім часом у Львові не давали впевненості щодо його надійності. Нічого майже не дала капітанові особиста зустріч з Олеком у ресторані «Брістоль», де відбувалося чергове збіговисько націоналістичних колабораціоністів. Тимчишин, що супроводжував сюди свого шефа, чи не весь час стиха розмовляв з ним. Що ж до інших «гостей», у тому числі і «пана Доценка», тримався відчужено, обмежувався загальними фразами.

* Після возз'єднання західноукраїнських земель у єдиній Українській Радянській державі гітлерівська розвідка створила в окупованому Кракові повний центр антирадянської підривної роботи. Його очолювали агенти абверу С. Бандера, Р. Ярий, М. Лебедь, Я. Стецько та інші ватажки ОУН. Під керівництвом спеціального шпигунського органу «Абверштелле-Краків» тут діяла ціла система диверсійних шкіл і курсів, які готували націоналістичні кадри для використання проти СРСР.

Найбільше непокоїло кількадечне затримання Олека службою штандартенфюрера Шенка і його досить швидко звільнення з-під варти, після чого він без будь-яких перешкод знову повернувся до апарату Паньківського. Звичайно, СД могло завербувати колишнього журналіста і, як мінімум, строго контролювати його поведінку, зв'язки.

Становище ускладнювалось ще й тим, що Тимчишин знав Корнієнка під його прибраним прізвиськом, не раз відвідував готель і ресторан на Пекарській, і, отже, виходити на нього можна було, лише одразу розкриваючи свої карти... А це, зрозуміло, могло закінчитися і провалом.

Своїми сумнівами розвідник поділився з Центром. Відповідь була коротка: «Дійте за власним розсудом».

...Сьома година ранку. Короткий дзвінок — і Корнієнко опинився віч-на-віч з людиною, про яку, здається, знав так багато.

У Тимчишина пишна, ледь-ледь сивувата чуприна, сухе, нервово обличчя, розумні, проникливі очі. Дивиться уважно, з відвертою зацікавленістю.

— Я шукаю панну Сусанну Ружицьку, яка мешкала тут на першому поверсі, — упівголоса почав розвідник.

— Прошу пана, проходите до вітальні, — зовні спокійно відповів Олекса. І, вже переходячи на польську, додав відомому капітанові частину пароля-відповіді: — Сусанна виїхала у Броди ще двадцять другого... Повернеться у неділю.

— Сідайте, пане, здається, е... е... Доценко... Влаштуйтеся, — Тимчишин показав на єдине у кімнаті широке старовинне крісло. — Довгенько, ой, як довгенько чекав я оцього дня...

— Шляхи долі нашої й справді незбагненні, пане Олексо, — Корнієнко не поспішав, зважав, як поведе себе господар.

А в того, видно, лише тепер поступово спадало нервове напруження. Бліде, мов крейда, обличчя почало набувати звичайного кольору. Він заспокоївся, запропонував поснідати...

Та капітан делікатно відмовився від частування і, передавши привіт від Івана Миколайовича та розпитавши, для годиться, про здоров'я, попросив Тимчишина подумати над тим, що корисного він міг би зробити для своїх старих друзів. І, вже виходячи з квартири, стиха попередив:

— Про зустріч — нікому. Через кілька днів сам зв'яжуся з вами...

Звичайно, Корнієнко не просто так, знічев'я, зважився на зустріч з референтом голови УКК. За поведінкою Тимчишина вже кілька днів уважно спостерігав Олег Коваль. Та нічого підозрілого не помітив. Робота, обід у маленькому кафе «Роксана», тут же, поруч з «комітетом» на вулиці Парковій, де для пана референта тримали окремий столик. Увечері — знову кафе або ресторан, звідки Олег до початку комендантської години, як правило, пішки повертався додому.

Насторожувало одне — будинок УКК досить часто відвідували працівники управління поліції безпеки і СД Кольф і Рідель, які, зрештою, могли зустрічатися з агентами і там, у численних кабінетах апарату. Однак можливостей проконтролювати їхню поведінку у самому відомстві Паньківського, на жаль, не було. Та незважаючи на всі оці «білі плями», капітан вирішив йти на контакт з Тимчишиним.

І потім ніколи не шкодував про це... Вже друга зустріч з Олеком показала, які великі розвідувальні можливості для групи Корнієнка обіцяє робота Тимчишина в УКК, його постійне спілкування з націоналістичними «зверхниками».

— Я обмізкував вашу пропозицію, пане Доценко, — Тимчишин одразу перейшов на діловий тон, — і на сьогодні бачу принаймні три групи питань, які можуть, на мою думку, привернути увагу вашої, тобто, вибачте, нашої служби.

Перше і, мабуть, найближче мені — це становище в УКК і його безпосередньому керівному органі — Українському центральному комітеті, котрий, як ви знаєте, перебуває у Кракові, однак всю свою роботу практично веде через наш львівський апарат. Само собою, ці аспекти охоплюють і питання повсякденного використання нацистами як нашої централі, так і периферійних осередків УЦК-УКК.

Друге — аналіз та висвітлення шпигунської та диверсійно-терористичної діяльності ОУН в інтересах німецького фашизму. Йдеться, зокрема, про деякі плани і конкретні заходи керівництва ОУН, що провадяться на завдання і під контролем німців, по встановленню зв'язків з офіційними представниками деяких капіталістичних держав Європи.

І, нарешті, третє, як я вважаю, — це пошук та залучення до підпільної роботи людей, здатних вести таємну

боротьбу з фашистами саме на нашому з вами особливому фронті. Одну таку особу, — тут Тимчишин загадково посміхнувся, — я, так би мовити, вже маю на прицілі.

Розмова з Олеком тривала майже до ранку. Виявилось, що він чудово орієнтується в діяльності розгалуженої окупаційної машини, особисто знав чимало нацистських бонз як вищого, так і середнього рангу, тобто безпосередніх виконавців гітлерівської окупаційної політики у генерал-губернаторстві і тут, у дистрикті.

— Людина я, е... е... компанійська, — ледь-ледь заїкаючись, говорив Тимчишин, — німецьку знаю досконало, і коли доводиться спілкуватися з тутешніми партайменами, стараюся знаходити спільні інтереси і поступово переходити до особистих контактів. А це, зрештою, і дає можливість «качати» інформацію.

— А як на таке спілкування дивиться ваш шеф?

— В принципі Паньківського це не цікавить... Головне для нього — відчувати себе у центрі подій, хизуватися своєю уявною владою, своїм імпозантним виглядом, голосом, жестикуляцією. Ну, а в цьому відношенні я його усіляко підтримую і заохочую... Зрештою, я мав нагоду перевірити ставлення шефа до себе.

І тут Олек розповів сумну, за його словами, історію свого арешту службою безпеки.

Через кілька тижнів після повернення до Львова його запросив у гості колишній однокашник по УГА Семен Бриндас — на той час комендант ІІ комісаріату «української» поліції міста. Оселився він неподалік Стрийського парку, у багатому особняку, що належав колись родині польського графа Мацінського. Весь будинок був буквально заставлений різноманітними, очевидно зvezеними з кількох квартир меблями, кришталем, якимись пакунками та валізами.

В одній з кімнат зібралося чоловік шість колег коменданта, усі колишні «краківські» націоналісти — працівники поліції та інших окупаційних служб, свої, як-то кажуть, хлопці-друзяки. Пили, розказували анекдоти, вихваляли господаря, особливо за його вміння жити у згоді зі своїми шефами із служби безпеки.

І нахвалили на свою голову. Раптом до особняка увірвалось із десятків озброєних до зубів дебелих гітлерівців. Усіх з піднесеними догори руками поставили обличчям до стіни. Почався обшук. Шкереберть летіли посуд, книги, одяг... Відбивали замки і просто на підлогу викидали усе,

що було розіпхано у валізи та численні скриньки й шухляди. Особливо зацікавилися змістом одного з портфелів, набитого, як з'ясувалось пізніше, грошима та виробами із золота і срібла.

Унтерштурмфюрер Корбель, що керував обшуком, очевидно, по підказці когось із «землячків»-поліцаїв з вилученим портфелем кинувся до Тимчишина, сунув його до рук референта і наказав «тримати своє багатство» біля себе. Той, звичайно, відмовився. І тут же в присутності своїх-таки колег, кожен з яких добре знав (але підлотно мовчав!), що Олек прийшов сюди з пустими руками і не має жодного відношення до портфеля, двоє здоровенних есесманів повалили його на підлогу і грубесними чобітьми почали перевіряти міцність ребер і печінки.

Пізніше, вже у в'язниці на вулиці Казимірівській, до якої гітлерівці укинули свою жертву, все з'ясувалось. Бриндас, як видно, намагався привласнити поцуплені в багатих євреїв цінності, на котрі претендували вищі чини поліції та СД. І хоч у цілому нацисти крізь пальці дивились на здирства своїх підшефних з «української» поліції, солідного куца вони не могли простити навіть такому довіреному підручному, як Бриндас. Награбоване золото, гроші, коштовності мали своєчасно доставлятися господарям — окупантам. Це був закон, порушників якого чекала невблаганна кара.

В оцій ситуації Паньківський не кинув свого підлеглого напризволяще. Відчуваючи, як йому не вистачає Тимчишина (той вів усе листування pana голови, писав йому промови, довідки, навіть окремі дотепні фрази, які шеф, нібито експромтом, кидав на прийомах у губернатора), та достеменно знаючи про його непричетність до грабунків зграї Бриндаса, він попросився на аудієнцію до генерала Кацмана, потім до штандартенфюрера Шенка й, нарешті, домогся звільнення свого помічника.

— Та коли справу було вже вирішено, — розказував розвідникові Олек, — мене привезли до будинку СД на Пельчерській. Тут за мене узявся штурмбанфюрер Кольф (він особисто опікується нашим «комітетом»). Знаючи вже, що мене мають звільнити, він кілька годин цілком серйозно доводив, що на мене чекають військовий суд і смерть на шибениці, а єдино можливий вихід із становища, до якого я потрапив, — таємна співпраця з СД.

— І як ви зреагували? — запитав Корнієнко.

— Елементарно. Спочатку усіляко ухилявся від відповіді, а коли нацист, домагаючись свого, аж позеленів від люті, мовчки підписав підготовленого ним папірця.

— Але ж цим самим ви взяли на себе...

— Нічого не взяв, нічого не зобов'язаний, абсолютно нічого не збираюся робити, — рішуче відповів Тимчишин. — Підписка?.. Так, папірець. Адже я й усі ми, хто зголосився до праці в апараті УКК, якщо дивитися з боку формальної логіки, вже давно запродали душу швабам, стали на шлях співпраці з нацистами. Але, повірте, і серед наших, так званих «укаківців» також є окремі порядні люди. Отже, справа не в підписках, не у словах.

— Що ж, можливо, у такій ситуації й справді варто зіграти партію у піддавки... Але це вимагатиме утричі більше сил, напруження, пильності... Чи витримаєте? — запитав Юрій Михайлович.

— Мушу витримати. Скажу відверто, — схвильовано відповів Олек, — якщо я, як би це точніше висловитися, до війни допомагав вашому колезі Іванові Миколайовичу, е... е... керуючись своїм розумом, а часом, що гріха таїти, й особистими інтересами, то тепер, після Казимірівської, ненавиджу фашистів усім своїм еством, усім серцем і душею. І радий, що маю нагоду довести це на ділі.

Звичайно, Корнієнко на тоді вже багато знав про становище в УКК, ОУН та інших націоналістичних угрупованнях. Від учасників розвідгрупи і підпільників до нього надходили документи про зрадницьку, антинародну діяльність їх лідерів, їхні зв'язки з абвером і СД. Чимало давали й особисті спостереження, спілкування з Полянським та іншими запроданими нацистам «батьками нації». Але те, що оповів Тимчишин, проливало додаткове світло на це сонмище шпигунів і політичних авантюристів, котрі ще силкувалися рядитися у тогу «національних діячів», «виразників громадської думки» тощо. Запроданство, зрада, пограбування ближнього знайшли благодатний ґрунт серед жовто-блакитних «самостійників» та їхніх духовних наставників із храму святого Юра.

Розділ II

На послугах в окупантів

(З документальної хроніки)

Мерзенне, прислужницьке обличчя буржуазного націоналізму яскраво виявилось у профашистській діяльності Українського крайового комітету, підґрунтя якого досконало знав Олекса Тимчишин.

Біля джерел створення УКК, так само як і його краківської «центрالی» — Українського центрального комітету, що мав поширювати свою діяльність на все генерал-губернаторство, стояла нацистська військова розвідка — абвер і СД. А їх головним завданням, за визначенням Ганса Франка, було «виховання з українців добрих членів німецької держави».

Насадження на Україні кривавого «нового порядку» і масове знищення радянських людей, пограбування нашої економіки і вигнання українських юнаків і дівчат у фашистську неволю, активна допомога гітлерівським військам, злісна антирадянська пропаганда — ось яким був зміст зрадницької діяльності комітетів Кубійовича і Паньківського, починаючи від їхнього «вождя» і «провідника» (яким офіційно уважався В. Кубійович) до рядового функціонера. Ревно прислуговували окупантам і низові ланки УЦК-УКК — так звані окружні допомогові комітети, повітові й районні делегатури.

«З першого дня свого існування, — писав після війни фашистський розвідник полковник Альфред Бізанц, — УЦК-УКК перебував під безпосереднім керівництвом і наглядом розвідувального органу «Абверштелле». Практично цієї роботою займався 2-й відділ «Абверштелле» на чолі з майором фон Демелем. Мені ж було доручено керувати діяльністю УЦК. Без дозволу «Абверштелле» й мого особистого Кубійович не мав права прийняти до комітету жодної особи, провести будь-який захід... Фінансування УЦК так само проводилось через мене».

Для створення враження, що нібито панове паньківські, кубійовичі, мельники і К⁰ піклуються «національними інтересами» західноукраїнського населення, у складі «комітету» за порадою А. Бізанца було організовано культурно-освітній, шкільний, фінансовий, господарський та деякі інші відділи і референтури, однак на ділі вони нічого не вирішували та й існували лише про людське око. Проте у системі УЦК-УКК було кілька надійно прихованих підрозділів, задля яких, власне, німці й утримували

увесь цей конгломерат зрадників. Йдеться перш за все про організаційний та інформаційний відділи. Практично це були своєрідні допоміжні філії гітлерівських спецслужб.

Перший з них займався вивченням і розстановкою на місцях відданих фашистам «кадрів» націоналістичних «унтерменшів». Саме керуючись картотекою і «досьє» цього відділу, нацистські гауптмани і унтерштурмфюрери остаточно визначали, хто з «відзначених» і перевірених на «мокрых справах» жовтоблакитників може очолити той чи інший «допомоговий комітет» чи міську управу, той чи інший поліцейський «постерунок» або окупаційну газетку. Через цей відділ здійснювалося керівництво периферійними ланками УЦК-УКК, а також комплектування поліцейських шкіл і підрозділів.

Інформаційний, а точніше шпигунський відділ займався збиранням політичної та розвідувальної інформації на користь абверу і СД. Виявлення осіб, невдоволених окупаційним режимом, з'ясування становища на місцях, постійний зв'язок з відповідними окупаційними службами — таким було загальне коло питань, що ними займався цей відділ і його таємні апарати в кожному «допомоговому комітеті» і «делегатурі».

«Український центральний і крайовий комітети, — згадував А. Бізанц, — були основним джерелом розвідувальної інформації з багатьох дуже важливих питань... Крім того, місцевими, «допомоговими» комітетами, що підпорядковувались УЦК-УКК, так само керували націоналісти, які підтримували безпосередні агентурні контакти з місцевими відділами СД і абверу, інформуючи їх про ситуацію на своїй території».

УЦК-УКК стали справжньою годівницею для пожадливих націоналістичних «лідерів». Під усілякими приводами — на «представництво» і «репрезентацію», «лікувальне харчування» і «влаштування родинних справ» — вони, посилаючись на свою «напружену і небезпечну» працю на користь рейху, канючили у Отто Вехтера і Ганса Франка «додаткові квоти» в окупаційних злотах та продуктах харчування. І фашисти не шкодували грошей і кісток зі свого столу на задоволення апетиту найманців. Тільки протягом 1941 року «комітети» одержали з гітлерівської казни 2,5 мільйона окупаційних злотих. Значні кошти осідали у кишенях націоналістичних верховодів також за рахунок усіляких поборів і податків з населення.

Винагороджуючи холопську запопадливість своїх слухняних підручних, окупаційна адміністрація навіть виділила

для «урядовців» УЦК-УКК 900 штук додаткових харчових карток, так званих «цузац ІІ», які отоварювалися «продуктами високої калорійності». У той час, коли на дорогах, на вулицях міст вмирали тисячі голодних, націоналісти на виділені Г. Франком додаткові картки одержували масло, м'ясо, цукор, мед, біле борошно, яйця, молоко.

Жовтоблакитники уклінно дякували за «високе довір'я», за «право» й далі слугувати нацистським господарям. До якої межі доходили вони у своїх ганебних панегіриках гітлерівським катам, свідчать хоча б виступи Кубійовича і Паньківського на скликаному окупантами зборищі керівників «допомогових комітетів» і «делегатур» 30 березня 1942 року.

К. Паньківський: «Завдяки фірерові й німецькій перемозі нас звільнено від більшовиків... Німецькі чинники (маються на увазі гестапо, поліція, служба СС.— К. Д.) схвально ставляться до всіх наших справ. Особливо прихильні до українського населення шеф Уряду Губернатора пан Льозакер і шеф відділу Внутрішнього Управління пан Бауер».

В. Кубійович: «Нашій справі чимало помагає прихильна постава німецької влади. Тішить нас доброзичливе ставлення таких приятелів українського народу, як, приміром, полк. Бізац, д-р Курц, д-р Арльт та інші. Мусимо віддати всі сили на допомогу німецькій армії-визволительці. Український інтерес вимагає найтіснішої співпраці з німцями. Перемога Німеччини — це і наша перемога».

Фашистська челядь з числа жовтоблакитників і підпорядкована УКК «українська» поліція брали безпосередню участь у страхітливих злочинах по масовому знищенню населення Львова, Дрогобича, Станіслава та інших міст дистрикту, в тому числі і тих, хто був загнаний у єврейські гетто. «Українська» поліція та «особливо довірені» зрадники з числа сіоністів доставляли приречених, серед них жінок, дітей, старих, до місць страти, охороняли їх, переслідували втікачів, грабували майно...

У щоденних звітах, або «Meldung», як їх німецькою мовою іменували гестапівські підручні, ретельно підраховували доставлених для екзекуцій і застрелених при спробах втечі жертв, кількість набоїв, витрачених по живих цілях, і т. ін. Ось лише деякі цифри з доповідей «української» поліції міста Львова про участь в одній з організованих бригаденфюрером Кацманом кривавих «юденакцій» у львівському гетто в серпні 1942 року.

«14 серпня 1942 року.

Передаю для знищення у Янівський табір смерті 2128 євреїв. При спробах втекти вбито 12, поранено 2. Поліцаями М. Леські-вим, І. Калимуном, Р. Боруком зужито при цьому 14 патронів.

15 серпня 1942 року.

Українською поліцією міста Львова передано в гестапо і на «збірні пункти» 3554 особи. (Серед них багато дітей, старих, жінок, хворих і виснажених людей.— К. Д.).

21 серпня 1942 року.

На 21 годину вечора затримано й доставлено до місць страти 1925 жертв. Вбито 9, поранено 4, зужито 26 патронів».

Поряд з верхівкою УЦК-УКК особисту відповідальність за жахливі злочини «української» поліції несли ватажки антинародної Організації українських націоналістів — цієї злочинної зграї найманих шпигунів і терористів, багаторічних агентів німецьких розвідувально-каральних служб.

З таємних документів, що проходили крізь руки Тимчишина, виявилось, що організацію місцевих відділів «української» поліції було покладено абвером і СД на так звані «похідні групи» ОУН, котрі, просуваючись в обозах передових частин вермахту, мали сприяти гітлерівцям у встановленні жорстокого окупаційного режиму. Цією «делікатною» справою займалися «найбільш довірені» кадри організації, зокрема Ярослав Стецько, Микола Лебедь і Євген Врецьона з ОУН-бандерівців; Ярослав Гайвас, Олег Кандиба і Петро Войновський з ОУН-мельниківців. Чимало керівників «похідних груп» та оунівських осередків особисто очолили поліцейські станиці та постерунки.

Та підручні фашистів з ОУН не обмежувалися поліцейськими справами. З числа членів ОУН фашисти комплектували міські і районні управи, господарські установи, редакції окупаційних листків. На окупованій території лютували оунівські «курени», «легіони», поліцейські частини, які, виконуючи настанови своїх нацистських шефів, розправлялися з кожним, хто виявляв невдоволення окупаційним режимом.

«Всі кадри Організації українських націоналістів, всі її організаційні «клітини», всі без винятку засоби, які ми мали у своєму розпорядженні,— згадував після війни член головного проводу ОУН-бандерівців Михайло Степаняк,— були скеровані в одному напрямі — придушити всенародний рух опору гітлерівській Німеччині, допомогти німцям втриматися на Україні... Цій меті була підпорядкована діяльність «похідних груп», територіальних проводів, усього активу Організації. Репресії щодо комуністів й інших ворогів окупаційного режиму та ОУН були, зрозуміло, складовою частиною нашої програми».

Поряд зі створеними абвером з учасників ОУН-бандерівців карально-диверсійними батальйонами «Роланд» і «Нахтігаль», які чинили небачені злочини на радянській землі (в березні 1942 року їх об'єднали у складі поліційного підрозділу — шуцманшафтбатальйону-201 і підпорядкували відомому садистові, командуючому каральним корпусом генералові Бахові-Залевському), за наказом шефа абверу адмірала Канаріса створюється спеціальна абверкоманда, до якої крім фашистських офіцерів увійшли також оунівці. Разом з передовими частинами вермахту вона просувалася на схід із завданням виявляти та знищувати на своєму шляху комуністів, комсомольців, представників радянської інтелігенції. До складу цієї команди входили верховоди ОУН Степан Сулятицький, Микола Коник та інші.

Холуйське прислужництво жовтоблакитників своїм босам не вгамувалося навіть після розгону гітлерівцями карикатурного «уряду» Стецька та брутальних заяв окупантів про те, що вони й гадки не мають про визнання якоїсь, бодай показної, «державності» України хоча б у формі якогось протекторату чи маріонеткової автономії. Профашистськи настроєні «апостоли» націоналізму продовжували й далі славословити фашистів та їхнього божка Гітлера. При цьому на позиціях беззастережної підтримки окупантів стояли обидва так звані «відлами ОУН», тобто бандерівські й мельниківські лідери, котрі пересварилися між собою за «право» репрезентувати перед фашистами «увесь організований український націоналізм» і навіть... «усю Україну».

«Звільнення нашої землі, яким завдячуємо Німеччині,— писало керівництво бандерівського проводу ОУН у спеціальній відозві, опублікованій у дрогобицькій газеті «Вільне слово»,— означає для нас справді поворот до європейської цивілізації... Що було більш-менш свідоме у спробах наших ідеологів, те, величаво розроблене, знаходимо в основних думках Адольфа Гітлера. Організувати свої сили, щоб у найближчому часі стати поруч німецького жовніра до боротьби за новий порядок у Європі — оце наше головне і найбільш актуальне сьогодні завдання».

«У німецьких вояках,— відзначав ватажок мельниківського проводу українських націоналістів (ПУН) Андрій Мельник у так званому «Слові з нагоди нового, 1942 року»,— бачимо ми тих, що під проводом Адольфа Гітлера прогнали більшовиків з України. Ім ми зобов'язані свідомо і організовано допомагати в хрестоносному поході проти Москви, не зважаючи ні на які труднощі. А. Мельник. Вождь українських націоналістів».

Навесні 1942 року гітлерівці приступили до формування охоронних військових підрозділів з числа оунівських зрадників для забезпечення тилів німецько-фашистських військ. Такі підрозділи було створено на Волині, Житомирщині, Київщині, в інших регіонах республіки. В захопленому ворогом Маріуполі формуються так звані «українські козачі сотні». У складі військ охорони тилу вермахту організуються невеликі загони «українського вільного війська» на чолі з давнім прихильником фашизму, петлюрівським генералом І. Омеляновичем-Павленком.

Однак ані жахливий терор фашистів, ані страшні «каральні акції» їх націоналістичних найманців не могли стримати всенародної боротьби проти загарбників. Влітку 1942 року партизанська війна охопила буквально кожен район, кожне село, що перебували під п'ятою окупанта. Там, де вчора лише жевріли жаринки стихійного опору, сьогодні здіймалися вогнища повстань.

Тимчишин, котрий протягом літа й осені 1942 року часто зустрічався з членом головного проводу ОУН-бандерівців Дмитром Маєвським («Косарем»), у минулому студентом консерваторії, своєчасно довідався від цього давнього знайомого про далекосяжні плани верховодів організації. Ними було кинуте заклик — сформувати свої «бойові загони».

Створення озброєних груп бандерівців на території України, за їхніми задумами, мало допомогти ОУН виконати найвідповідальніше завдання абверу щодо забезпечення безпеки німецького тилу й стримання дальшого розгортання партизанської боротьби та патріотичної діяльності народних мас у західних областях республіки.

Саме про ці плани йшлося на нараді головного проводу, що відбулася літом 1942 року у Львові, на квартирі булавного «української» поліції Лисогіра.

«Урядуючий провідник» ОУН-бандерівців, давній агент німецької військової розвідки Микола Лебедь, що керував цим збіговиськом, за словами Маєвського, прямо заявив, що «перемога Німеччини у війні з СРСР є головною турботою проводу, альфою і омегою наших намагань». У прийняттю нарадою таємному «комунікаті», призначеному лише для обласних і окружних провідників ОУН, безапеляційно зазначалось, що «Німеччину жодною мірою не можна вважати ворогом ОУН». Звідси — категорично заборонялись будь-які виступи проти німців, навіть у тому випадку, коли б вони «проводили певні акції у терені»,

тобто вбивали мирних людей, палили села, грабували населення і т. ін. Далі у цьому ганебному документі вказувалось, що «провідна верства організації всіма засобами повинна стримувати рядове членство і мужву (так оунівці називали робітників і селян.— К. Д.) від нападів на німецькі комунікації, тилові підрозділи, магазини (склади) зброї і продовольства, угамовувати та стримувати антинімецьку пропаганду, постійно пам'ятаючи, що нашим головним ворогом був і залишається більшовизм».

Проінформувавши членів проводу (на таємному зборищі всього було дев'ять чоловік) про те, що він підтримує постійний контакт з «відповідальними німецькими чинниками», Лебедь під приводом необхідності збереження найсуворішої конспірації категорично відмовився розкривати характер цих «контактів» і просив дати йому карт-бланш на дальші зв'язки з гітлерівцями з усіх питань «спільної боротьби з комунізмом». І такі «необмежені повноваження» він одержав. Практично це були права й повноваження на дальше прислужництво фашизму, на використання усієї ОУН в інтересах нацистських поневолювачів. Недвозначну оцінку тогочасного «політичного курсу» Лебеда та розмов про створення «антинімецького підпілля» дав один з учасників головного проводу, офіцер фашистського абверу Олександр Луцький:

«Наші інтереси, тобто інтереси бандерівської ОУН,— вести боротьбу з Радянською владою,— писав він,— повністю збігалися з інтересами фашистської Німеччини... Отже, ніякої мови про боротьбу з німцями не могло бути. Заяви нашого проводу щодо цього — звичайний тактичний хід, погоджений попередньо з німцями. Головний провід розумів, що наша співпраця з фашизмом сильно компрометувала ОУН перед населенням західних областей України і урядовими колами Англії та США, на яких ми покладали великі надії».

Організуючи роботу по використанню кадрів і можливостей ОУН в інтересах «третього рейху», керівні працівники гітлерівських розвідувально-каральних служб особливо широко використовували досвідчених бандерівських функціонерів для здійснення акцій шпигунства, диверсій та різного роду провокацій. Про одну з них, яка, судячи з усього, народилася у лабіринтах берлінського апарату ААА *, Олекса Тимчишин розказав Корнієнкові.

* Центральний апарат німецької військової розвідки — абверу.

Львів, вересень 1942

Рівно о четвертій Олек чекав Корнієнка на розі Вірменської, якраз біля кнайпи Данути Параскевич. Попередньо, як і домовились, він подзвонив до готелю і від імені відомого у місті лікаря-ларинголога Лужецького (в Юрка вже з тиждень нестерпно боліло горло, та він все не мав часу звернутися до лікарів) попросив передати «панові Доценкові», що він чекатиме на пацієнта сьогодні після третьої.

Місце було людне, торгове. Навколо — маленькі крамнички, кафе, майстерні. Поруч — Краківський ринок. На вулиці чимало військових, шуцманів, поліцаїв, які почувалися тут справжніми господарями. Звичайна, зовні нібито спокійна обстановка окупованого міста...

І все ж Тимчишин не підійшов до розвідника. Побачивши Корнієнка, він ще здалеку очима запросив його прямувати за собою і швидко подався у бік площі Ринок. Проминувши 6—7 будинків, Олек зайшов у браму, стрімко піднявся на другий поверх, відчинив двері й пропустив капітана вперед.

Проста кімната, до якої вони зайшли, була чисто прибрана. Високі, завішені напівпрозорими шовковими портьєрами вікна неначе блищали. Легкі, витончені меблі, кілька непоганих копій старовинних гравюр, книжкова шафа з німецькою і польською класикою, квіти на елегантному туалетному столику свідчили, що тут мешкає сучасна і культурна жінка.

— Це квартира моєї давньої приятельки, — сказав Тимчишин. — Працює вона в апараті шефа пропаганди дистрикту Броннера, так що тут безпечно.

— А господиня не прийде?

— Ні, сьогодні вона супроводжує свого шефа на зустріч з представниками місцевих окупаційних газет і буде вдома десь біля дев'ятої.

— Що ж, тоді часу досить, — запалюючи сигарету, погодився капітан. — Мабуть, і новин у вас вистачить?

— Та ні, лише одна. Але, гадаю, вас вона, безумовно, зацікавить... Кілька днів тому, — почав Олек, — до Львова повернувся один з найближчих підручних Миколи Лебеда Дмитро Карнович, котрий працює в інформаційному відділі нашого комітету. Майже місяць не з'являвся він на роботу, і це, звичайно, викликало різноманітні чутки. Ходили плітки, буцімто Дмитро втік за кордон, тим більше що до війни він якийсь час працював представником

польської транспортної фірми у Болгарії і Туреччині, довго жив у загарбаних боярською Румунією Чернівцях. А наш «укаківський всезнайко» Міськів оголосив: абсолютно точно знаю, що Карновича «підмело» гестапо. Нібито сам бачив Дмитра (ледве чи не у наручниках!) в товаристві фашистів у військовій автомашині.

Однак три дні тому Карнович, ніби нічого й не сталося, прийшов на роботу — і одразу до Паньківського. Про що вони говорили — не відаю, але після того, як Дмитро вийшов з кабінету, шеф викликав головного бухгалтера і наказав виплатити Карновичу не тільки платню за минулий місяць, але й видати йому солідну «дотацію» зі свого особистого фонду.

— Значить, — запитав Юрій Михайлович, — пан провідник у курсі причини відсутності свого підлеглого?

— Не думаю, що повністю, але головну суть, мабуть, таки, знає. Йому, зокрема, відомо, що Карнович протягом місяця виконував якесь делікатне доручення своїх оунівських господарів. Про це, думаю, його повідомив член головного проводу Дмитро Маєвський, який досить часто відвідує мого шефа. Проте деталі цієї справи він може і не знати. Зрештою, для нас це вже не має значення.

— Чому? — одразу запитав розвідник, який напружено слідував за думкою співбесідника.

— Бо про неї ми або, точніше, я вже... е... е... довідався з, так би мовити, першоджерела, тобто від самого Карновича.

Корнієнко підсунув крісло ближче до Олека, погасив і знову запалив нову сигарету. Увесь він — сама увага.

— Вчора разом з Маєвським і Омеляном Логушем — це також член проводу ОУН — майже цілу ніч просиділи в мене, і найтаємніша, у лапках, місія Карновича стала секретом полішінеля. Аби багато не розводитися, скажу основне: Дмитро, виконуючи завдання урядуючого провідника організації Лебеда, їздив аж у Стамбул. Офіційна версія (для турецьких властей і одержання візи) — стягнення документів, речей та обладнання філіалу фірми, у якій перед війною працював Карнович. Фактичне ж завдання — встановлення зв'язків керівництва ОУН з націоналістичними лідерами, що знаходяться зараз в Америці.

— Так-так, — Корнієнко стиха барабанив пальцями по столу, — це й справді дуже цікаво... Але наскільки вірогідна ця інформація, маючи на увазі, що Лебедь і ціла ОУН

навряд чи спроможні зробити будь-який серйозний крок без дозволу своїх нацистських хазяїв?

— В цьому ж якраз і собака зарита,— одразу одповів Олек.— Річ у тому, що відрядження Карновича — справа рук німецького абверу, а Лебедь та бандерівська організація грають тут практично роль підсадної качки. І хоч Дмитро навіть після добрячої випивки не дуже-то розп'якував про деталі, вдалося з'ясувати основне: інструкції щодо характеру й засобів виконання завдання перед від'їздом до Туреччини він діставав безпосередньо на Тір-піцуфер*.

Хто ж особисто інструктував Карновича?

— Про це він не згадував. Але не шкодував епітетів про важливість своєї місії. За його словами, він після прибуття до Туреччини через підставних осіб мав повідомити керівників українських націоналістичних організацій в США і Канаді про своє перебування в Стамбулі і попросити їх якнайскоріше зв'язатися з ним. Для зв'язку йому було дано адресу Лева Мишуги, що мешкав у США, у місті Джерсі-Сіті, по вулиці Гренд-стріт, і редагував націоналістичний щоденний вісник «Свобода».

— Але чи варто задля цього відряджати людину аж у Стамбул? Адже добре відомо, що в абвері гроші на вітер не кидають.

— З того, що розказав Карнович,— варто. Адже Мишуга і ще кілька впливових націоналістів у США і Канаді ще з двадцятих років активно працювали на німецьку військову розвідку...

Далі Олекса Васильович оповів, що за кілька років до початку війни німцям вдалося створити в Америці справжню «п'яту колону» з числа своїх однодумців. І неабияку роль у цій колоні відігравали жовтоблакитники. У Джерсі-Сіті (де, зрештою, була штаб-квартира націоналістів), Чикаго, Пітсбургу, Детройті та інших містах США було створено невеликі озброєні загони тризубників, що діяли під машкарою «спортивних та молодіжних клубів», «земляцтв», «допомогових комітетів» тощо. Було організовано й кілька спеціальних таборів, в яких молоді націоналісти під керівництвом досвідчених інструкторів, що пройшли підготовку у рейху, опановували шпигунську і диверсійну справу. Там навчали навіть снайперів, які в потрібний час,

* Вулиця, де містився центральний апарат німецької військової розвідки — абверу.

виконуючи вказівки абверу, могли знищити будь-яку людину.

— Так це практично була нелегальна військова організація? — запитав капітан.

— Не зовсім. Я скоріше назвав її шпигунсько-диверсійною. Націоналісти одержали завдання — добувати відомості про збройні сили США і Канади, про виробництво й випробування нової зброї, фотографувати військові заводи, мости, залізничні станції, готуватися до проведення диверсійних актів на випадок війни...

— Цікаво, дуже цікаво... — мовив Корнієнко.

— Та це ще не все. Цікаво, на мою думку, що націоналісти у Штатах почали спілкуватися з американськими нацистами і усілякими профашистськими елементами, котрі мали вплив і в урядових колах. Серед них були і військові, і солідні поліцейські чини, і фінансисти, котрі захоплювалися Гітлером та його «новим курсом». Швидке озброєння «третього рейху», його агресивні дії викликали дальшу активізацію фашистської агентури в США. До керівництва нею поруч з абвером підключився зовнішньополітичний відділ нацистської партії. В місті Монтгомері, поблизу Нью-Йорка, під егідою жовтоблакитників було створено так звану авіаційну школу, яка стала чудовим прикриттям для шпигунів-націоналістів. Одержавши диплом льотчика або авіамеханіка, вони мали змогу пролазити на авіаційні бази, аеродроми, у військові частини. Інформація про стан американських ВПС почала регулярно надходити у Берлін. До грудня сорок першого абвер через свою резидентуру в США підтримував постійний зв'язок з Мишугою та іншими керівниками націоналістів в Америці. Але з початком війни цей зв'язок зірвався...

— Так саме цим і викликана місія Карновича?

— Звичайно.

— І як же справився він з дорученням абверу?

— За його оповіддю — блискуче. Через старих знайомих у Фанарі — це грецька частина міста — він зв'язався з колишнім грецьким віце-консулом у Стамбулі Паракісом і вже через нього вийшов на якогось американського підданого, котрий і надіслав відповідну телеграму на адресу Мишуги. Дальший зв'язок обумовлено через Паракіса і колишнього полковника гетьманської варти Мароховського, що мешкає у Бухаресті і працює інспектором румунського митного управління.

— Невже абверівці повідомили Карновичу лише одне прізвище? — запитав розвідник.

— Ну, ви просто думки відгадуєте!.. Під час розмов у Берліні йшлося ще про одну одіозну особу — давнього приятеля фашистів Якова Макогона. Карнович мав зв'язатися з ним у разі, якби зав'язати контакти з Мишугою з якихось причин не вдалося.

— А хто такий цей Макогон? З вашої посмішки бачу, Олексю Васильовичу, що ця людина вам відома.

— Не критимусь, мав щастя й бачити, й чути... Приїздив колись цей панок до Праги, під час моєї роботи в редакції «Громадської ниви». Бігав, галасував, набивав собі ціну в очах чехословацьких владоможців. І не даремно, адже до війни американцеві Макогону на Закарпатті належало аж вісім молочарень та молочних заводів.

Нарав Олек змовк, замислився. Здавалося, він не просто шукав відповіді на запитання товариша, а хотів сам ще раз зважити і оцінити все, що стосувалося Макогона.

— Бачите, Яків Макогон — не просто націоналіст, так би мовити, за своїм духом і змістом, не лише один з найближчих друзів колишнього оунівського «вождя» Євгена Коновальця. Це людина, яка роками підгодовувала, утримувала УВО, а потім ОУН, стояла біля самої коліски їхніх людиноненависницьких справ. Мільйонер і спритний ділок, фанатик-націоналіст і затятий прихильник американського капіталізму об'єдналися в одній особі. Одружившись після першої світової війни на вдові багатого американського промисловця, Макогон зажив на широку стопу. Він придбав палац у Чікаго, величезну віллу у приморському італійському курорті Аласіо, кілька будинків у Лондоні. Мав і декілька прибуткових комерційних підприємств у Штатах.

— То ж на біса йому ОУН та усе, що пов'язано з нею? — засміявся Корнієнко.

— Мабуть, влади не вистачало, слави земної. От і потягнуло його у рідні пенати. Зв'язався з Коновальцем, потім із Мельником, усіляко підтримував їх курс на прислужництво фашистам. Потім став фактично головним банкіром і касиром організації... Ну, а в гонитві за популярністю почав підшукувати собі далеких предків. І нарешті — підшукав: оголосив себе... прямим нащадком гетьмана Кирила Розумовського. Так і підписує усі папери — граф Яків Полтава-Розумовський.

— Що ж, цілком логічний фінал для такого діяча, — погодився капітан, — шкода лише, що не знаємо, де обертається новоспечений граф сьогодні. Думаю, абвер не залишить його і в Штатах.

— Не турбуйтеся, граф не пропаде, як не сконають від голоду й наші, доморощені «самостійники». Золото в них водиться і сьогодні...

— Невже німці й золотом розплачуються? — запитав Юрій Михайлович.

— Та ні. Досить з них і рейхсмарок. Грабують чимало. Особливо багато коштовностей надходить у провід з поліцейських комендатур і постерунків. Ось Лебедь і поспішає приховати награбоване.

— І є якісь конкретні факти?

— Є. Той самий Лебедь, інструктуючи Карновича, під великим секретом наказав обговорити з кимось із турецьких фінансистів питання про можливість переправи на Захід золота і цінностей проводу. Боїться, мабуть, що фашисти пронюхають про награбоване і відберуть його...

Розвідник встав, підійшов до стіни і почав оглядати невелику колекцію гравюр. Його увагу привернула копія (а може, й оригінал?), на якій було зображено молоду жінку з прекрасними тонкими рисами обличчя, чудовим руським волоссям та з милими маленькими руками, котра, втім, була вдягнена у жахливе дрантя й взута у величезні дерев'яні колодки.. Контраст, насправді, неймовірний.

— Ранній Адольф Менцель, — прокоментував Олек, — сорокові роки минулого віку. «Юлія у лахмітті». Як бачите, зовсім непогана копія.

— Що не кажіть, друже, а мистецтво завжди залишається нетлінним. І як нелегко повертатися з XVIII сторіччя у наші сповнені турбот дні. Та що зробиш — час не стоїть на місці...

Попросивши вибачення, Тимчишин вийшов на кухню і незабаром повернувся з паруючим чайником і таким рідкісним у скрутний воєнний час домашнім печивом. Розмова продовжувалась.

На питання чекіста Олек розказав про маршрут поїздки Карновича, деякі деталі його перебування у Стамбулі. Мешкав він у «Парк-готелі», що розташований у кварталі Айяз-паша. В готелі та навколишніх будинках, здебільшого зайнятих під різні німецькі представництва, повним-повно усіляких «туристів», «експертів» і «спеціалістів» з рейху. Як видно з усього, збільшилась економічна

та військова допомога фашистської Німеччини турецькому урядові. Цікаві деталі щодо цього Карновичу повідомив німецький радник з питань зовнішньої торгівлі Еркель, з яким львів'янин познайомився у дорозі.

У жвавій розмові не зчулися, як повернулася господиня. Трималася вона просто, невимушено. Зайшовши до кімнати і скинувши капелюшка, простягнула руку для поцілунку Корнієнкові, потім підійшла до Олека, чмокнула його у голову й одразу кинулася прибирати стіл. При цьому вона встигла м'яко дорікнути Олексі Васильовичу за його неувважність до гостя, пересадила капітана на зручну канапу, розпитала, чи сподобалася йому її колекція.

Спостерігаючи за поведінкою панни Марти — так Олек представив свою приятельку, — розвідник подумав, що вона, поза сумнівом, натура яскрава і небуденна, а її ставлення до Тимчишина значно глибше і тепліше, ніж звичайний окупаційний флірт.

На вигляд Марті було років тридцять-тридцять два. Вузкий блакитний костюм підкреслював струнку, майже дівочу фігуру. Вираз її ледь-ледь загорілого обличчя, вся поведінка недвозначно свідчили — Марта щиро рада гостям і дуже хотіла б сподобатися колезі Олека.

Тимчишин, котрий мав постійну нічну перепустку, виявив бажання провести капітана. Та Корнієнко не погодився. Прощаючись у під'їзді, чекіст подякував за змістовну інформацію і, відчуваючи, що Олека цікавить його враження від знайомства з Мартою, щиро, по-дружньому сказав:

— Ну, а щодо панни Мартусі, то вона справжня красуня і розумниця. Певен, багато чоловіків могли б позаздрити вам.

— Згоден, — притишуючи голос, відповів Тимчишин. — Але Марта не лише найближча для мене людина. Вона, як це не дивно на перший погляд — виховували її у гітлерюгенді, — досить критично ставиться до нацистського режиму і шукає свого шляху у житті... І я дуже хотів би допомогти їй знайти цей шлях.

— Що конкретно ви маєте на увазі? — насторожено запитав розвідник.

— З вашого дозволу залучити її до одержання необхідної для нас таємної інформації і, зрештою, до активної боротьби з фашизмом.

— А що ж, пробачте, нам відомо про вашу добру подругу, окрім того, що вона дуже мила і розсудлива жінка?

— У принципі немало. Родом вона з Франкфурта-на-Майні, батько — технік-будівельник, в минулому був пов'язаний з соціал-демократичним рухом, але потім, у зв'язку з репресіями, від партійної роботи відійшов. Два її брати в армії, третій навчається у військовому училищі в Магдебурзі. Мартуся за молодих років працювала в редакціях місцевих газет, потім вивчала філологію і право у Дрезденському університеті. Рано вийшла заміж і розійшлась. Хоч сама дівчина мала статус «абсолютної благонадійності», чоловікові — офіцерові СС — не сподобалась її родина і особливо батько. Отож після того, як вона народила мертву дитину, він добився розлучення. В сороковому Марту як фахівця в галузі преси і радіо направили у розпорядження апарату генерал-губернатора у Кракові, де ми і познайомилися...

— Отже, знаєте її вже два роки? — уточнив Корнієнко.

— Два з половиною. І прошу повірити, Марта могла виказати мене гестапо вже разів е... е... з двадцять, — Олек, хвилюючись, знову почав заїкатися. — Ще там, у Кракові, коли я, сперечаючись з нею, на підтвердження своєї думки про справжню сутність фашизму, дав їй прочитати виступ Георгія Димитрова на Лейпцігському процесі...

— Але погодьтеся, друже, особисті переконання, погляди, навіть гостра критика режиму — це одне, а залучення до нелегальної діяльності проти рейху і фюрера — щось зовсім інше. Адже згода на боротьбу з нацизмом означає для Марти розрив із звичним, усталеним побутом, цілим укладом життя. Та мало цього. Це ж і постійна небезпека, і загроза викриття й арешту. Чи готова вона до цього? І, пробачте, Олексо Васильовичу, чи не переважають тут ваші, зрештою, зрозумілі почуття над тверезою розсудливістю?

— У принципі, поза сумнівом, й почуття грають тут певну роль. Однак переконаний — Марта може зробити багато корисного для справи...

— Прошу вас, не горячуйте, — попросив Тимчишина Юрій Михайлович, — не наражайте передчасно панну Марту на небезпеку. Думаю, вона й так готова допомогти вам. У разі необхідності ми самі звернемося до неї. А поки що не варто вести з нею розмови про участь у боротьбі або якісь конспіративні справи. Цим позбавимо зайвого хвилювання і її — й уникнемо непотрібного ризику для спільного діла.

«Ну й біда з цими сердечними перинетіями, — думав,

повертаючись додому, Юрій Михайлович. — Добре, що вдалося поки що стримати Олека від необачного кроку. Та чи надовго? А Марта і справді серйозна, варта уваги жінка. Цікаво, які ж матеріали проходять через її руки у цьому злочасному відділі пропаганди?

Що ж, — підсумував чекіст, — тепер ясно, кого мав на увазі Олек, коли згадував, що має на прицілі для нашої справи людину...»

«26 вересня. 02 год. 18 хв. Центр, Павлову. Початку вересня завдання абверу Стамбул виїздив Дм. Карнович — працівник інформаційного відділу УКК. За інформацією О. (Тимчишина), головною метою поїздки було відновлення перерваних війною зв'язків абверу керівниками націоналістів США Л. Мишугою (Нью-Джерсі) і Я. Макогоном (Чикаго). Посередником операції виступив колишній віце-консул Греції в Стамбулі Паракіс. Зв'язок Мишугою обумовлено через Паракіса і працівника таможні Бухаресті гетьманця Мороховського. Величко».

«26 вересня. 05 год. 02 хв. Центр, Павлову (продовження). Д. К., посилаючись німецького торговельного радника Еркеля, розказав, що гітлерівці серпні ц. р. надали новий кредит Анкарі суму 100 млн. марок для закупки зброї, зокрема артилерійських та зенітних систем. Свого боку уряд Сараджоглу збільшив поставки рейхові міді й хрому. Останнім часом турецькі власті пропустили через протоки у Чорне море понад 30 самохідних німецьких десантних паромів. Анкарі і Стамбулі активізується діяльність контрреволюційної еміграції, що підтримується найбільш реакційними й профашистськими колами. Емігрантські центри відкрито виступають за відрив від СРСР і приєднання до Туреччини республік Закавказзя, Середньої Азії. Армія приводиться стан боєготовності, мобілізуються резервісти-офіцери і вояки спеціалісти (інженери, техніки, судові фахівці), а також особи знанням російської, грузинської, азербайджанської, вірменської мов. Величко».

Львів, жовтень 1942

Минув рік перебування групи Корнієнка у ворожому тилу. І Центр мав усі підстави бути задоволеним її діяльністю. Поступово розширювалася «географія» діяльності

розвідгрупи. Необхідні чекістам дані про дислокацію тилівих частин і штабів ворога, про роботу окупаційних і каральних служб надходили зі Станіслава й Дрогобича, Тернополя й Чернівців, з Яворова й Коломиї. Більш конкретно та дійовою ставала допомога оперативній групі з боку очолюваного Залізнякам підпілля. Чітко, по-бойовому діяли помічники розвідників на залізничних лініях, що було особливо важливо в умовах підготовки Червоної Армії до нанесення нищівного удару військам генерал-полковника Паулюса.

Особливо надійно працював Олесь Рокоч. Жодний військовий ешелон, жодна фашистська гармата, що перекидалися ворогом на схід через станцію Красне, не лишалися поза увагою молодого розвідника. Активно діяли підпільники й на станціях Львів, Стрий, Самбір, Броди, Кам'янка-Струмилова та інших. Інформації, таким чином, було багато, надходила вона з різних, не пов'язаних одне з одним джерел, і це давало можливість керівникові групи всебічно аналізувати розрізнені відомості, створювати загальну картину і вже на цій основі звітувати Центрові.

Неоціненну допомогу в роботі Корнієнкові надавали надіслані Москвою оперативники. Тільки після їх влаштування і легалізації капітан зрозумів, наскільки правий був комісар Воронін, направляючи йому таких помічників.

Василь Олександрович Карин — чудовий розвідник і знавець німецької воєнної економіки — після місячного перебування на базі Залізняка неподалік гірського села Тухольки, де він навчав підривній справі молодих підпільників, виїхав у Коломию. Тут за допомогою соратника Оresta Васильовича — Івана Ковтуна, котрий працював у місцевому арбайтсамті, його влаштували слюсарем механічної майстерні однієї з тилівих частин вермахту. Ковтун допоміг розвідникові одержати кенкарту і навіть перепустку для виїздів у приміські села.

Однак документ, підписаний ортскомендантом і старостою міста, важив значно більше. Користуючись ним, чекіст почав наїжджати у сусідні міста і навіть відвідувати західні райони Чернівецької області, що перебували під контролем румунської окупаційної адміністрації. Чіткі, змістовні повідомлення Карина про становище на Буковині і Коломийщині, зокрема його інформація про будівництво німцями і румунами нового військового аеродрому в районі Вижниці, були високо оцінені Центром.

Вдалося легалізувати і Олега Ковалю, хоч зробити це

було нелегко. Головна трудність полягала у тому, що Центр, керуючись інтересами конспірації, для влаштування нових учасників групи у Львові категорично заборонив користуватися зв'язками Корнієнка. Отож стати на паспортний облік і знайти роботу Олег мусив самотужки, без сторонньої допомоги.

Після консультацій з Юрком Коваль запропонував здійснити досить цікаву комбінацію, яка, зрештою, й мала стати основою його дальшого перебування у місті. За легендою, уродженець Полтавщини, у минулому прораб будівельного тресту Олег Васюта приїхав з окупованої гітлерівцями Полтави з метою розшуку своєї дружини — агронома облземвідділу, котра перед самим початком війни була нібито направлена на роботу на новостворені тут курси керівних працівників колгоспів і МТС. «Шукаючи» дружину, Олег почав оббивати пороги староства і постерунків поліції, відвідувати усілякі окупаційні установи, знаходити і «на повному серйозі» розпитувати колишніх працівників курсів.

За неписаними воєнними правилами, під час таких візитів розвідник показував окупаційному начальству, а то й звичайним чиновникам свої документи, усякі довідки, фотокарточки дружини і дочки. Навіть дав офіційне оголошення про розшук жінки у профашистській газетці «Львівські вісті». При цьому весь час вміло грав роль нещасного, занепокоєного чоловіка.

Кожному, з ким довелось спілкуватися у створених фашистами «штелле» і «шафтах», Коваль скаржився, що розшуки дружини у великому місті вимагають чимало часу, а він — кваліфікований технік-будівельник — вже більше місяця живе надголодь і не може влаштуватися працювати навіть чорноробом. І ось під час одної з таких розмов у товаристві «Сільський господар» (його функції полягали у насильницькому викачуванні у селян-трударів хліба, м'яса, молока та інших необхідних загарбникам продуктів) жалісливий завгосп товариства Марко Блащук запропонував Олегові тимчасово, на три-чотири місяці, обійняти «посаду» молодшого архіваріуса. А оскільки ніякого архіву у товаристві ще не було, то Коваль практично виконував обов'язки кур'єра, підсобника, такого собі тридцятирічного «хлопчика на побігеньках».

Блащук, котрий знав у місті десятки «потрібних людей», швидко допоміг новачкові прописатися, знайшов йому невелику, але окрему кімнатку у напівпідвальному помещ-

канні на вулиці Валовій, у десяти хвилинах ходу від їхнього «бюро». Зранку Олег розносив пошту, виконував різноманітні доручення пана Марка та інших працівників товариства: приносив воду, ходив по магазинах тощо. Така робота влаштовувала і самого Ковалю, і особливо Юрія Михайловича, бо давала Олегові можливість досить часто, часом на кілька годин, відлучатися з роботи для виконання завдань керівника групи. Останнім же часом, після впровадження Романчука у Любинську розвідшколу, а згодом його «закидання» у тил радянських військ, Коваль практично став виконувати функції помічника Корнієнка, які раніше було покладено на Богдана.

Олег непомітно для оточення іноді супроводжував та «підстраховував» капітана під час його зустрічей з окремими працівниками окупаційного апарату, займався вивченням і перевіркою поодиноких пособників фашистів або осіб, що з тих чи інших причин заслуговували на увагу розвідників, підтримував постійні контакти з Рокочем та іншими учасниками підпілля. І все робив добре і вчасно...

Та сталося непередбачене. Ще засвітла Коваль повертався додому з недалекої околиці міста Сигнівки. Їздив туди за дорученням капітана — довідатися про умови продажу невеликого будинку, де Корнієнко хотів оселити нову радистку Надію і створити резервну конспіративну базу для учасників групи. Наприкінці вулиці Софії сів у трамвай. Стара, ще, мабуть, австрійських часів, колимага, шарпаючись на кожній рейці, ледь-ледь тягнулася в центр міста. Раптом вагон зупинили гестапівці і наказали всім вийти через передні двері.

Миттю оцінивши обстановку, Олег зрозумів — пастка. Біля задніх дверей стояло троє дебелих фашистів з автоматами наготові. Біля передніх — ще кілька. Зліва, з боку парку, — військовий грузовик.

І поки з трамвая виходили жінки й діти, поки чоловіки готували і витягали документи, Коваль непомітно сунув товстий пакет з грошима, які одержав від Юрка для купівлі будинку, у паз між лавками. Та, видно, це була не звичайна перевірка. Карателі навіть не оглядали документів. Вириваючи папери з рук, швидко кидали їх до якоїсь теки. А чоловіків і молодих жінок вистроювали у щільну колону...

«Отже, — зметував Олег, — поженуть до пересильного табору арбайтсамту, а звідти на копальні або якесь військове будівництво. Зрештою, це не найстрашніше. Не

всі шанси ще втрачено. Табір — не в'язниця гестапо, не Стрілецька площа *».

Думки Ковалю крутилися навколо одного: поженуть затриманих одразу чи обшукуватимуть трамвай? Він увесь напружився, наче зацікавлений.

Та ось, нарешті, один з фашистів, вирівнявши гурт затриманих, дає команду рухатись угору, в бік пересилки. Десять кроків, двадцять, тридцять... Та надія, що гестапівці не оглянуть трамвай, була й справді химерною. Краєм ока чекіст побачив, як троє у чорному зіскочили з автомашини і подалися до вагона. І раптом голосне:

— Хальт! Хальт! — Гестапівський офіцер голосно віддавав якісь команди, з яких Олег зрозумів найсуттєвіше: карателі знайшли у трамваї пакет з грошима.

І тут почалось... Колону з затриманими зупинили, зігнали у гурт і відвели на узбіччя. Здоровенний простоволосий охоронець підбіг до статечного чоловіка, котрий, очевидно, не маючи сил, ледь-ледь відстав від щільної юрби, і з усієї сили вдарив його в обличчя. Молода жінка, яка підтримувала нещасного, намагалась вступитися за нього, прикрити своїм тілом. Тоді гітлерівець накинувся на неї, збив з ніг і почав топтати її своїми кованими чобітьми.

І тут Коваль не витримав. Набравши повні груди повітря, він кинувся на садиста і з усієї сили вдарив його у пах. Гестапівець заревів, як звір, і, вже падаючи, встиг-таки дати довгу чергу з автомата. Затримані, немов за командою, попадали на бруківку. А до Олега з різних боків уже бігли чорні шинелі. І перше, що він відчув, був розтрощувальний удар у спину. Удар, від якого він одразу неприємно...

Львів. Олег Коваль

Отямився Коваль вже у в'язниці. Лікар, котрий оглядав його, констатував перелом лівої руки, двох ребер, серйозні пошкодження внутрішніх органів. Та фашисти не залишили затриманого у спокої. Побитого, знівеченого бранця допитували по вісімнадцять — двадцять годин на добу. Гітлерівці звинувачували заарештованого у нападі на охоронця і спекуляції (один із заляканих гестапівцями

* Місце страти радянських патріотів у Львові.

пасажирів засвідчив, що Коваль нахилився й засунув якусь річ у лазівку між сидіннями).

Розвідник заперечував усе, окрім, звичайно, опору гестапівцеві, який пояснював бажанням захистити жінку німецького старика. Щодо себе дотримувався старої легенди — приїхав з Полтави, на околицю міста подався, аби придбати щось з їжі, а разом розпитати, чи не з'являлася там часом його дружина. Проте найтяжчі випробування для Ковалю були попереду.

На восьмий день після арешту чекіста знову викликали до слідчого. Малий, опецькуватий унтерштурмфюрер чимось нагадував лиса.

— То що? — оглянувши в'язня з усіх боків, спитав гестапівець. — Будемо й далі грати комедію?

Олег зрозумів: гестапівці щось пронюхали, і тепер допит набиратиме іншого змісту. Вирішив — мовчатиме. Мовчатиме всупереч будь-яким підступам оцієї лисячої пики. А вголос сказав:

— З мене досить. Все, про що питали, я оповідав...

— Тоді почнемо спочатку, — стримано повів слідчий. — Прізвище, ім'я, час і місце народження, мета прибуття до Лемберга?

— Васюта Олег Макарович, народився 4 липня 1912 року у Полтаві, точніш на околиці міста — Дублянщині. До Львова приїхав, розшукуючи дружину — Марію Іванько. У мене ж і довідка була з полтавського староства. Її під час обшуку забрали...

— Стоп! — зупинив арештованого гестапівець. — Все, що ти отут торочив, — нахабна й безпардонна брехня. Ми щойно одержали офіційне повідомлення з Полтави. Отже, — вже загрозливо просичав, — я чекаю відповіді...

— Але мені вже нема про що говорити. Хіба вигадувати щось...

— Так ти ще й комизишся, більшовицька наволоч! — не витримав гестапівець. Скаженіючи, він кинувся на знесиленого в'язня, пхнув його на підлогу і почав бити. Потім викликав наглядача, і той, схопивши Олега за волосся, з десяток разів вдарив головою об підлогу.

Все обличчя Ковалю було в крові, спина горіла вогнем, але свідомості він не втрачав. «Тільки не зірватися, не виказати у безпам'ятстві друзів... Зберегти Юру, зберегти групу...» — стиснувши зуби, думав чекіст.

Двоє охоронців втягли закатованого до камери і, немов мішок, мовчки кинули на мокру кам'яну підлогу.

Та, видно, у ставленні гестапівців до Коваля раптом щось змінилося. Ранком його перенесли до в'язничної лікарні, перев'язали голову, наклали гіпсову пов'язку на руку, переодягли у чисту білизну.

А ввечері викликали на допит. Тон і поведінка гестапівців — цього разу їх прийшло двоє — були зовсім інші. Розмову в основному вів зовні уважний і зрівноважений оберштурмбанфюрер СС (це був заступник начальника поліції безпеки і СД дистрикту Ернст Кіршке). Другий прибулець, досить молодий, але вже сивий гауптштурмфюрер, тримався впевнено, але не зарозуміло. Він лише час від часу встрявав у допит, делікатно підкреслюючи своє підлегле становище і даючи можливість висловитися старшому за чином.

Перш за все Кіршке вибачився за «брутальні дії» слідчого, у котрого «не витримали нерви». Пояснив це «великою перевантаженістю і зухвалою поведінкою в'язнів».

— Що ж до вас, — вів далі оберштурмбанфюрер, — людини безумовно освіченої і культурної, подібні методи не прийнятні, і я їх рішуче засуджую.

Говорив він по-російськи, м'якою, нібито одеською говіркою, трохи гаркавлячи. Під час розмови маленьким ножичком ретельно заточував великого синього олівця. Заточить, відкладе вбік, а через кілька секунд знову повертається до того ж олівця. Його тонкі, випещені руки весь час снували по столу.

Зорієнтувавшись, що гестапівське начальство прийшло не для теревенів про гуманність і під час допиту може ненароком вибовкнути щось важливе, розвідник вирішив поки що не лізти на рожен і вислухати нацистів. «Часу в мене, — подумав Олег, — тепер досить».

— Я вивчив усі документи, що стосуються вашої справи, — вів далі Кіршке, — і роблю висновок: вам просто не пояснили становище, в якому ви опинились.

— А може й не варто було, — стримано відрізав Коваль. — Ваш колега пояснив це становище підборами чобіт...

— Цієї теми ми вже торкалися, — сказав німець. — І я ладов ще раз висловити вам свої співчуття. — Він нахилив голову, ніби демонструючи глибокий сум з приводу того, що сталось. При цьому його довгі, неприродно білі руки застигли, наче два величезних переляканих павуки.

На мить у кабінеті запанувала тиша. Олег чекав, до якого нового ходу вдасться фашист.

— Не гаятимемо часу,— Кіршке вирішив, що час братися до діла, задля якого він і затіяв оцю тяганину.— Річ у тому, що ваша версія щодо мети приїзду до Лемберга, як кажуть росіяни, луснула, наче мильна булька. Протягом цього тижня нам вдалося з'ясувати: ніякий ви не Васюта, ніякої дружини не шукаєте, бо такої, власне, не існує в природі.

— Щось не второпаю, про що йдеться. Адже при затриманні в мене вилучено документи...

— Ваші документи, зокрема довідка староства про відрядження вашої жінки сюди на роботу, це — професійно виготовлена «липа» і більш нічого. Скажу більше, у вашій особі ми маємо діло зі спеціально підготовленим для нелегальної роботи радянським розвідником.

— Пробачте! Я і розвідка?... Мабуть, ваші працівники просто перестаралися,— відповів Коваль, шукаючи виходу зі скрути.— Мене, зрештою, у Полтаві ще змалку знають десятки, а може й сотні людей. Візьміть школу, потім технікум, роботу на будівництві...

Віч-на-віч з хитрим та підступним ворогом Олег говорив легко й переконливо; ця легкість захочувала й підтримувала його, живила сили. «Значить, незважаючи на травми голови і переломи ребер, на безсонні ночі й голодні дні, мій мозок працює чітко. Значить, я ще в змозі витримати тортури, гідно зустріти смерть. Головне зараз,— думав чекіст,— виграти час, не кинути й тіні на Корнієнка».

— Не треба зайвих слів,— зауважив Кіршке.— Ви програли, і я раджу визнати це. Що швидше, то краще для вас.

— Однак я не можу визнати, що я, так би мовити, не я.

Оберштурмбанфюрер переглянув папери, що лежали перед ним на столі, зробив якісь помітки на полях одного з аркушів і сказав:

— Ви бажаєте доказів — прошу, я їх викладу. Але майте на увазі — жарти, між іншим, не мій профіль, ваші шанси одразу відповідно зменшаться, скажімо, відсотків на тридцять. Так от, за матеріалами міського адресного бюро у Полтаві, було два Олеси Васюти більш-менш вашого віку. Одного з них, народженого двадцять сьомого серпня тисяча дев'ятсот одинадцятого року, ще у тридцять четвертому призивали до армії, і він останнім часом служив командиром танкової роти аж у Читі. У місті востаннє був три роки тому. Другий, ваш перевесник і, на диво, теж

технік-будівельник, у липні сорок першого під час бомбардування міста був тяжко поранений, доставлений до військового госпіталю, де, за свідченням медичної обслуги, помер незадовго до вступу підрозділів вермахту.

— Але чому ви не допускаєте, що я саме один з названих вами осіб? — запитав Коваль.

— А тому, що ми провели ретельне розпізнання вашої особи. І майте на увазі, не по ваших нинішніх, арештантських фотознімках, а по тих, де ви сфотографовані до війни разом з вашою так званою дружиною. Однак і батьки обох Васют, і колишні працівники тресту, в якому ви буцімто працювали, в один голос твердять: такого не бачили і не знаємо...

Олег чекав, куди ж гне гестапівець, чим закінчиться ця гра у кішки-мишки. А Кіршке справді почав викладати свої козирі:

— Отже, підсумовую. Наявність у місті людини — навіть не одної — двох! — з подібними до ваших біографічними даними свідчить про вашу скрупульозну підготовку й завчасне створення для вас відповідних умов на випадок перевірки. А це, як відомо, почерк розвідки, і тільки розвідки.

— Значить, — спокійно відповів Коваль, — моя вина полягає в тому, що у мене виявились двійники, один живий, а інший невідомо, поранений чи мертвий...

Оберштурмбанфюрер почав дратуватися. Він уважно дивився на в'язня, розуміючи, що той зовсім не такий простачок, роль якого вирішив грати. Відчував, що перед ним гідний противник, людина з солідною підготовкою і гострим розумом. І він прагнув одвертої розмови з мудрим і небезпечним ворогом, а не з затурканим арештантом. Трохи помовчавши, Кіршке додав:

— Мою версію підтверджують також вилучені у вас документи. Наприклад, довідку міської управи, про яку я згадував, зроблено на справжньому бланку, але печатка й підпис старости міста дуже кваліфіковано підроблені, що знову-таки свідчить про вашу старанну підготовку до виконання завдання. Або візьміть ваш паспорт. Ніби все в ньому правильно, новий, чистий. Документи з такими номерами і серією, як ми перевірили, дійсно видавалися у довоєнні роки полтавською міліцією. Але в усій вашій легенді є одна — і дуже суттєва! — фашист трохи підвищив голос, — вада...

— Цікаво, дуже цікаво, — мовив Олег. Тепер йому дедалі більше ставало ясно, що його провал жодною мірою не пов'язаний з діяльністю групи Корнієнка...

— Ось гляньте, — впевнено вів Кіршке, — дата прописки у документі — двадцять перше травня тисяча дев'ятсот тридцять восьмого року, місце проживання — вулиця Пушкіна, чотирнадцять, квартира шість. В адресному столі є навіть картка про вашу прописку. І з домовою книгою все гаразд, ви й там зареєстровані. Однак вам не пощастило в іншому: будинок, у якому ви нібито мешкали, згорів під час воєнних подій, та двірник сусіднього будинку дуже добре знав того самого Васюту, і, ознайомившись з вашим фотознімком, він твердо заявив, що особа, зображена на ньому, не має нічого спільного з колишнім мешканцем шостої квартири. Цим він і добив вас, цього разу остаточно. Отже, підсумовую, — з натиском мовив оберштурмбанфюрер, — вилучений у вас паспорт — фальшивка. І ви, таким чином, залишилися, як у вас кажуть, голий, як миша.

Коваль зрозумів, що наполягати на своїй легенді в цих умовах — безглуздя. Через два-три дні гестапівці просто привезуть до Львова ще кількох свідків, котрі на очних ставках покажуть, що він ніякий не Васюта. І тоді — кінець. Отже, єдине, що залишилось, — це тягнути час...

— На жаль, бачу, виходу в мене й справді немає, — нібито вагаючись, почав Олег. — Однак краще вже загинути за свої гріхи, ніж за якогось там чужого дядька.

І чекіст почав викладати нову легенду. Служив у 22-й танковій бригаді, в районі Бродів потрапив у полон. Був кинутий до табору військовополонених у Луцьку, звідки разом з колишнім киянином Балюком і втік. Кілька місяців вони тинялися волинськими й житомирськими лісами, переховувалися на хуторах, доки не дісталися Шепетівки, де через довоєнних знайомих Балюка й придбали оцей злощасний паспорт та інші документи на ім'я Васюти.

Все це розвідник вигадував буквально з ходу, з переконаністю професійного актора, котрий досконально вивчив свою роль. Обер занотував названі Олегом прізвища і населені пункти, номери військових частин та їх командирів тощо. Проте чекіст відчував — фашист не повірив жодному його слову. Доки розвідник жваво оповідав про свої поневіряння після втечі з табору, Кіршке мовчки заточував олівця, від якого зрештою залишився невеличкий огризок. Нарешті сказав:

— Ми, звичайно, перевіримо все, що ви отут наговорили. Потребуватиме це трьох-чотирьох днів. Та моя думка однозначна: ви радянський розвідник і прибули у Лемберг для виконання шпигунсько-диверсійних завдань. І цілком зрозуміло — не сам один. Звідси і ваша поведінка під час затримання у трамваї і в перші дні слідства, та й зараз. Ви просто тягнете час, аби дати можливість зорієнтуватись вашим співникам... Та я знову попереджаю — ваші шанси на дальшу свободу і взагалі на життя з кожною годиною зменшуються. Пам'ятайте — для того, щоб вас розстріляти, СД зовсім не потрібно з'ясовувати вашу особу: хто ви — Васюта, Іващенко чи Петров, не має для нас абсолютно ніякого значення. Досить знайденого в трамваї пакета і нападу на німецького військовослужбовця. Отже, вирішуйте...

Кіршке натиснув кнопку дзвінка, викликав конвоїра і наказав вивести арештованого.

У камері Олег побачив високого сутулуватого чоловіка років під п'ятдесят із засмаглим обличчям і довгими волосатими руками. Він сидів на нарах і час від часу розтирав пальцями скроні, роблячи вигляд змученої й заклопотаної чимось людини. При цьому усією своєю поведінкою показував, що його зовсім не цікавить присутність сусіда. Чекіст ліг на нари і мовчки спостерігав, як його новий знайомий — він назвав себе Арсеном Чупаком — рівним кроком міряє камеру з кутка в кут. Однак кінець кінцем той не витримав і почав ставити розвідникові запитання, які дедалі більше переконували, з ким насправді він має справу.

«Підсадна качка, — подумав Олег, — ще й, видно, з невеликим досвідом».

І на підтвердження своєї нової легенди почав імпровізувати на тему, як він потрапив до табору військовополонених, які тяжкі випробування довелося там перенести... Коваль, котрий до приходу в органи держбезпеки працював вихователем дитячого будинку, вмів і любив оповідати всілякі історії, переказувати зміст тієї чи іншої книжки. Тепер же, відчувши якусь особливу, суто професійну зацікавленість в'язничного провокатора, він і справді розійшовся. Олег давав вигадані, але меткі характеристики капо і офіцерам охорони табору, малював обставини підготовки втечі та драматичні ситуації відриву від переслідувачів.

Чупак, як здавалося розвідникові, сприймав його артистичну «сповідь» за чисту монету. Час від часу він лише

перебивав співкамерника короткими, уточнюючими запитаннями. Особливо його цікавили прізвища знайомих арештованого, що залишилися на волі, дати, окремі деталі. Цим самим провокатор остаточно видав себе. Його нахабна поведінка врешті остогидла чекістові:

— Слухайте, добродію, чи як там вас,— різко обірвав він провокатора.— Нагорі слідчий кишки мотає по десять годин поспіль, а тут ще ви цілий вечір у душі копірсаєтесь... Може, досить...

А ранком Ковалю викликав офіцер СД, який брав участь у його допиті разом з Кіршке. Він заявив, що оберштурмбанфюрер ще раз проаналізував його нові свідчення й вважає їх дуже далекими від правди.

Протягом трьох годин гестапівець уточнював найсуттєвіші моменти нової легенди арештованого, його біографічні дані, подробиці проходження військової служби, місцеребування батьків і родичів, вимагав назвати і охарактеризувати знайомих у Львові та інших окупованих містах.

Пройшло довгих три дні. На допити не викликали, і Коваль знічев'я, щоб відігнати фатальні думки, згадував минуле, друзів по відділу Шестакова, зважував, яких заходів вживе Корнієнко, коли Олег не з'явиться на умовлену, а потім і на запасну зустріч... Зрештою, вони не раз обговорювали тактику своєї поведінки на випадок арешту. Але ж усе це тільки умовно, теоретично... А тут — ворог поруч, поруч завжди: і на допиті, і на сусідніх нарах у камері.

Роздуми перервав характерний брязкіт залізної засувки.

— Вісімдесят четвертий,— гукнув до Ковалю нагледач,— на допит!

Цього разу Кіршке з'явився у в'язницю один. Одержавши матеріали про те, що арештований видає себе за неіснуючу особу, він був певен, що зможе зламати «проклятого радянця», змусити його говорити правду, а чого доброго, й вийти через нього на учасників підпілля. А такий плід, що вже, здавалося, цілком дозрів, тільки простягну руку і зірви його, такий успіх оберштурмбанфюрер не міг, звичайно, розділити з будь-яким колегою по управлінню.

Та була ще одна досить вагома причина, з якої заступник шефа СД волів допитати знівеченого бранця саме наодинці. Фашист відчував якусь внутрішню силу арештованого і боявся, що той, всупереч наявним доказам і незважаючи на фатальні для себе наслідки, може просто-

напросто послати під три чорти і самого Кіршке, і його підлеглих. А такий фінал, поза сумнівом, підривав його амбіту «тонкого психолога» та «знавця більшовицької душі», чутки про яке настирливо поширювали оберштурмбанфюрер і його підручні.

Зрештою, Кіршке й справді мав неабиякий досвід викриття підпільних елементів. Любив допитувати людей, ставити пастки для недосвідчених, заганяти у глухий кут гордих і впевнених. На відміну від більшості своїх колег рідко вдавався до ексекцій, залишаючи цю «брудну, але корисну роботу» для нижчих чинів.

Він мав свій, роками перевірений, єзуїтський підхід до в'язнів, досконало продуману систему дошкульних запитань, що наче густою сіткою з усіх боків обплутували арештованого. Та опрацьовані гестапівцями методи не завжди досягали мети. Так було й цього разу.

Олег, знаючи в принципі, про що йтиме мова, тримався гордо і впевнено. Адже головну мету, котру ставив перед собою — виграти час, дати Корнієнкові можливість зорієнтуватися у причинах провалу і переконатися в його мовчанні, — було досягнуто. Усе ж інше не мало істотного значення.

«З тюрми, — думав розвідник, — так чи інакше вже не вийти. Тому й зволікати немає вже ніякого сенсу».

Тим часом Кіршке готувався накинати зашморг на шию людини, яку він, очікуючи сенсаційних визнань, називав в думках «комісаром». Він зручно вмовстився за невеликим столом слідчої камери і, вийнявши кілька нових олівців і свого складаного ножичка, байдуже запитав:

— То що, будемо ставити крапку під цим, з дозволу сказати, слідством?

— Щодо мене, — відповів розвідник, — то заперечень немає. Не я його починав, не мені й кінчати...

— Отже, відвертість за відвертість? — оберштурмбанфюрер з якоюсь надією позирнув на в'язня.

— А в чому ж вона, оця ваша відвертість? Що саме мається на увазі?

— Почнемо з того, що усі ваші байки з двадцять другою танковою бригадою, полоном і втечею з табору виявилися блефом. Ось тут, — Кіршке легенько постукав по тоненькій течці, — зібрано незаперечні документальні дані...

— Але це не відповідь на моє запитання. Кажіть одверто — чого конкретно чекаєте від мене? Що загрожує

мені, якщо я не виявлюсь настільки відвертим, як ви б цього хотіли?

— Відповім. Перш за все йдеться про ваші повні і всебічні зізнання, про вашу, — нацист на мить замислився, — як би це точніше, моральну та ідейну капітуляцію. А з нашого боку — про гарантії життя і відповідне матеріальне забезпечення, зрозуміло, за високими європейськими стандартами. Ну, а в іншому разі вам, вибачте на слові, кінець. Німецький військовий суд пощади не знає..

— Гадаєте купити, купити ціною життя і дешевих обіцянок?!

І Олег, прагнучи прискорити кінець, ривком кинувся до столу і з розмаху перекинув його на Кіршке. Скориставшись з миттєвої розгубленості оберта, розвідник навалився на нього, силкуючись здоровою рукою вирвати пістолета. Та сили вже залишали Ковалю... І тоді, оговтавшись, гестапівець холоднокровно розрядив у в'язня цілу обойму. Однак навіть після смерті Олега заступник шефа львівської служби безпеки не хотів визнати своєї поразки. Він все ще розраховував, що за вбитим в'язнем потягнеться якийсь мотузочок, котрий приведе його до ватажків більшовицького підпілля. І аби прискорити цей процес, він вирішив піти на ще одну, безпрограшну, на його думку, акцію.

У «Львівських вістях» і польській «Gazeta Lwowska» було надруковано оголошення:

«Минулого тижня, у вівторок, неподалік околиці міста Сигнівки знайдено труп чоловіка 30 років, котрий, як видно з вилучених в нього листів і документів, прибув до Лемберга з Полтави з метою розшуку своєї дружини і донечки. Він мав при собі цінні речі і велику суму грошей. Осіб, котрі знали покійного, просять терміново зголоситися до 2-го комісаріату української поліції, вул. Стрийська, 38».

Поруч з текстом було вміщене фото розвідника разом з його удаваною дружиною і дочкою.

Та розставлена Кіршке пастка не спрацювала. Окрім колишнього шефа Олега — Марка Блащука та не вельми цинтиливої сусідки розвідника з вулиці Валової, на «залишені покійним гроші» ніхто не поласився.

Водночас надруковане нацистами оголошення остаточно переконало Корнієнка, що його бойовий товариш потрапив до рук нацистів, а можливо, вже і загинув. І лише через місяць завдяки одному із знайомих Залізняка (він був схоплений гестапівцями разом із Ковалем на вулиці Софії, сидів на Лонського і врешті опинився на пере-

силці арбайтсамту) вдалося з'ясувати обставини трагічної смерті чекіста. Смерті, яка викликала не лише пекучий, нестерпний біль у серцях розвідників — бойових побратимів Олега, а й жагучу ненависть до жорстокого ворога, нестримне бажання зробити те, чого так і не встиг закінчити друг, виконати завдання Батьківщини.

Львів — Янів — Раківець, жовтень 1942

Вранці неждано-негадано Корнієнкові подзвонив Орест Васильович. З його прохання запросити до телефону якусь «панну Зеню» і промовистого вибачення за те, що «помилівся номером», капітан зрозумів — справа невідкладна й потребує негайної зустрічі.

Стурбований нагальним викликом Юрко вже за півгодини був на площі Юра, де одразу побачив підпільника. Ледь кивнувши один одному, друзі на солідній відстані подалися униз по Госпітальній і, минувши святоюрський собор, зайшли до приймального покою так званої «народної лікарні», якою опікувалися черниці-василіанки.

Залізник не випадково вибрав це місце для термінових зустрічей. Зранку тут завжди юрилися люди — і свої, львів'яни, і приїжджі з навколишніх сіл і районів, які часом по кілька днів намагалися потрапити на прийом до лікаря. Чимало було тут і родичів хворих, котрі привозили до лікарні мізерні окупаційні харчі — адже годуватися пацієнти мусили самі.

Залізник, який ще юнаком не раз відвідував тут свого тата, швидко провів Юрка коридорами другого поверху, потім спустився униз, до напівпідвального приміщення колишньої перев'язочної. Тут, на довгій лаві, у низенькому затишному холі, вони, нарешті, сіли.

— Завтра до Львова приїжджав генерал-губернатор Ганс Франк, — без будь-якого вступу почав Орест Васильович. — Програму його перебування в Галичині остаточно затверджено лише вчора. Від одного з наших хлопців, що працює у гаражі Вехтера, вдалося довідатися і про маршрут пересування генерал-губернатора.

— Та невже «краківський катюга» * цього разу не побоїться вистромити свого носа з палацу Вехтера? — посміхаючись, запитав капітан. — Адже під час двох минулих

* Так називали Г. Франка мешканці «генерал-губернаторства».

візитів до міста він, як гомоніли на Краківському ринку, просидів біля спідниці пані губернаторші. Але й там, в особняку Вехтера, його охороняла рота спеціально доставлених з Кракова есесівців.

— Здається, цього разу вояж намісника Гітлера матиме дещо інший, в першу чергу пропагандистський, характер. У Львові він має пробути лише добу. Потім автомашиною Вехтера вирушить до Станіслава, де має зупинитися на ночівлю й прийняти «парад» своїх оунівських підручних. Повертаючись назад, до Львова, відвідає Дрогобич і Стрий.

— А хто супроводжуватиме нацистського обер-ката?

— Докладного списку, зрозуміло, не маємо. Проте вже відомо, що разом з ним поїдуть Вехтер, Кацман, Бізанц, ну і всюдисущий Кубійович, якому відомством Геббельса доручено організувати пропагандистський бум навколо поїздки генерал-губернатора.

За допомогою місцевих функціонерів з ОУН та УДК Кубійович, як нам стало відомо, має влаштовувати Франкові зустрічі з «щасливим населенням» краю, організувати «демонстрації довір'я» до окупантів, піднесення їм квітів, хліба-солі та інші заздалегідь відрепетирувані видовища. Намісника фюрера супроводжуватимуть також кілька кореспондентів з Берліна, Будапешта, Рима і навіть із Стокгольма. Розрахунок тут дуже простий — уся ця відповідно оброблена і препарована ганебна метушня має потрапити на шпальти газет нейтральних країн, а потім, можливо, й у «жовту пресу» на Заході, аби переконати політично відсталих та недостатньо інформованих людей, що у Галичині, мовляв, панує спокій, а місцеві українці і поляки радо вітають своїх визволителів.

— А ви, відчувається, хочете внести свої корективи у плани генерал-губернатора? — запитав Юрко.

— Ще й як хочемо, друже милий! — відгукнувся старий підпільник. — І, мабуть-таки, внесемо...

— Зірвати вояж одного з найближчих прибічників Гітлера! Грандіозна ідея! Та чи вистачить силоньки?.. Адже Франк не на прогулянку до нас їде, — чекіст помовчав хвилину і вже задумливо додав: — Після захоплення Арльта і ваших диверсій на залізницях фашисти значно посилили пильність. А тут ще сам губернатор...

— Власне, про все це я і хотів порадитися з вами. Питань виникає багато.

І Залізник, як завжди коротко і чітко, виклав головну суть запланованої операції:

— Ми вважаємо, що зараз не варто заважати фашистам — нехай розв'язують пропагандистську веремію навколо цих відвідин. Навпаки, бажано, щоб повідомлення про подорож намісника роздзвонили в ефірі й у ворожій та нейтральній пресі. І лише тоді, коли губернатор повертатиметься до Львова — а дорога в нього одна: через Пісочне й Миколаїв, — організуємо йому теплу зустріч у Пустомитівському лісі, деє близько Раківця... Як пощастить, то поставимо крапку і на Франкові, і на теревенях про «величаві зустрічі» окупаційних бонз населенням краю.

— Яке ж місце у вашому плані відведено мені?

— Головне наше прохання — дозволити Василеві Олександровичу Карину взяти участь у підготовці операції. Я хотів би, щоб він змонтував дві потужні міни й допоміг нашим хлопцям вибрати для них найбільш вразливі місця, аби спочатку висадити в повітря Франка, а потім пошкодити дорогу позаду колони і таким чином відрізати нацистам шлях на Дрогобич, залишивши їх під вогнем наших кулеметів. У нашому розпорядженні ще три дні, — додав підпільник, — і я обіцяю за цей час привезти вашого друга з Коломиї і ще до початку операції доставити його назад.

— І ви гадаєте, що Василь, наче якийсь пересічний спец, усе вам налагодить, підготує й повернеться собі додому?..

— Ну, якщо він схоче взяти безпосередню участь в акції, то я, звісно, не заперечуватиму. Однак маю до вас одне незвичне прохання: начальству своєму про наші плани не доповідайте. Усе це поки що прожекти, і невідомо, чим вони закінчатся...

Старий підпільник помовчав, ніби збираючись з думками, і якось тихо додав:

— Хоча й вас я повинен зрозуміти — служба... Подія, що не кажи, неординарна, чого доброго, й неприємності можуть трапитися...

— Турботи ваші мені зрозумілі. Хвилюєтесь, аби хтось там, «угорі», з тих чи інших міркувань не наклав «вето» на вашу акцію... Ні, Оресте Васильовичу, ніяких доповідей з цього приводу не буде. Та й інформувати Центр поки що немає підстав...

— Що ж, дякую, друже милий. Іншої відповіді, сказати правду, я й не чекав. А відносно Карина давайте ще раз подумаємо удвох...

Корнієнко розумів: Залізник і його друзі розробили партизанську акцію величезного політичного значення, акцію, яка в разі успіху матиме широкий резонанс не лише на Україні і в Польщі, але й в інших окупованих фашистами країнах. Проте Юрко бачив і окремі вади у підготовці такої серйозної операції, зокрема, непокоїло те, що до неї вже зараз залучено значно більше людей, ніж потрібно для збереження найсуворішої конспірації. Турбували й деякі питання вибору місця і часу засідки, засобів і тактики її проведення.

Капітан попросив Ореста Васильовича стримати розгортання операції хоча б до завтрашнього ранку, сподіваючись за цей час зустрітися з Шепаром й з'ясувати все, що хвилювало і викликало сумніви.

І не дарма. Унтерштурмфюрер повідав багато такого, що ставило під сумнів успішне проведення запланованої підпільниками акції. Правда, Шепар в основному торкався заходів поліції безпеки і СД на території Стрийщини, але загальна картина вимальовувалась досить чітко.

Перш за все в районі наступного перебування генерал-губернатора та по маршруту його руху заздалегідь перекидалися значні військово-поліційні сили. До Стрия, зокрема, вже прибув батальйон 9-го поліційного полку СС і рота саперів. Вони забезпечуватимуть охорону Франка у місті та на шляху від Стрия до Львова. Особливо щільні військові заслони виставляються на ділянках Яблонівка — Пісочне і Димівка — Раківець, тобто саме там, де група Залізняка готувала засідку. Вживались й інші екстраординарні заходи безпеки. Відділення СД крайсу одержало телеграму, в котрій вимагалось протягом двох діб забезпечити вирубку лісу вздовж найбільш вразливих і небезпечних ділянок шосе Стрий — Львів і Стрий — Дрогобич. І це не враховуючи спеціальних смуг шириною 50—70 метрів, що були зроблені ще восени минулого року.

Під час розмови зі своїм шефом штурмбанфюрером Кіллером Шепар також довідався, що з метою забезпечення безпеки Франка і Вехтера прийнято рішення використовувати важку бронемашину, яку супроводжуватиме підрозділ особистої охорони «краківського катюги». Лише при наближенні до великих міст, в яких інсценуватимуться зу-

стрічі генерал-губернатора з населенням, фашистські бон-
за, про людське око, пересідатимуть у легкові лімузини.

Одержані відомості треба було негайно передати Залізнякаві. За будь-яку ціну затримати далше розгортання операції! Попередити людей, уникнути жертв — адже у районі Раківця і навколишніх селах на підпільників чатуватимуть есесівці, а військові сапери ретельно обстежуватимуть кожен метр шосе...

До зустрічі з Орестом Васильовичем залишалося чотирнадцять годин, але кожна з них могла бути фатальною. Капітан виразно бачив, як підпільники займають позиції на розлозі узліссі біля шосейної дороги, куди ось-ось посунуть озброєні до зубів есесівські команди... Прикидав, де зараз керівник групи, як можна, поза обумовленими між ними засобами зв'язку, негайно побачити його.

Найвірогідніше, думав розвідник, що Залізник зараз у Янові, у свого старого друга Йосипа Ваклинського. Саме в нього він збирався взяти кількох надійних хлопців, озброєних автоматами та ручними кулеметами, і посилити ними свою бойову групу. Мабуть, там, біля Янова або в навколишніх лісах, і збираються підпільники, аби вирушити в сторону Раківця, до якого звідти навіпростець не більше 20—25 кілометрів.

І капітан, незважаючи на комендантську годину та вимоги конспірації, стрімголов кинувся у гараж і, обминаючи поліцейські пости, путівцем погнав машину в бік Янова. Незадовго він прибув на місце і, не вагаючись, зайшов до будинку управителя. На щастя, Ваклинський був вдома.

Вислухавши чекіста, жонда одразу зблід:

— Пізно... Дуже пізно. Орест з шістьма хлопцями вже більше трьох годин, як вирушили в напрямку Оброшина. Десь там, у лісових хащах, — точно місце знає лише Залізник — вони мають об'єднатися з підпільниками, що підійдуть зі Стрия, і разом вирушити в бік Львівського шосе...

— Але ж завтра ранком ми маємо зустрітися з Орестом Васильовичем у Львові...

— Не сумнівайтеся, — Ваклинський старався хоч чимось заспокоїти Корнієнка. — Раз «Старий» сказав — значить встигне... А час ще є: вертатиметься катюга, за нашими підрахунками, аж через два дні.

Над ранок, вивівши групу у лісову гущавину неподалік Раківця та наказавши Борисові Кострову, якого він

залишав за старшого, пильно слідкувати за трасою, Залізник подався на зустріч з Корнієнком.

Підпільник був задоволений результатами підготовки до операції. Зможений шаленою біганиною, сповненими хвилювань зустрічами з керівниками антифашистських груп у Львові, Стрию і Самборі, він тихо присів на повалене дерево і відпочивав.

Загін було зібрано. Чотирнадцять сміливців, кращих бійців своїх груп, завдяки його старанням були зараз тут, неподалік вибраного ним місця проведення акції. І хоч хлопці, окрім Кострова, ще не знали, на кого конкретно готується засідка, кожен з них у щирих, віч-на-віч, розмовах із Залізником заявив про тверду рішучість віддати своє життя в ім'я перемоги. А зброя? Три кулемети, дев'ять автоматів, десяток мін, близько сорока гранат...

«Що не кажи — сила! — підсумовував про себе Орест Васильович. — А хлопці які? Обстріляні, перевірені на партизанських справах... Тепер тільки б фашисти чогось не пронюхали, не змінили б маршрут руху».

Прощаючись з колишнім артилеристом, Залізник суворо попередив:

— Надійно замаскуватися, з місця перебування нікого не відпускати, дати людям відпочити і поспідати. І дивись, Борисе, щоб ніякої самодіяльності...

— А коли раптом фашисти?

— Не сунуться. Де ти бачив, щоб поліцаї або шпидмани починали якусь катавасію, не поспідавши. А зараз он ледь-ледь світає, — заспокоїв лейтенанта Орест Васильович. — Місто поруч, через три-чотири години я знову буду тут. Зі мною піде Славко Очерет — навколишні місця він знає краще за мене, і документи у нього «залізні»... Так що на крайній випадок — зв'язок через Славка.

Не гаючи й хвилини, керівник групи разом з серйозним, завжди урівноваженим здорованем Очеретом вирушили на північ.

Та недаремно в душу Залізникові закралося настирне, похмуре передчуття.

Як тільки розвиднілось, до Кострова прибіг один з виставлених поблизу дороги дозорних і доповів, що зі Львова в бік Стрия їде кілька легкових машин, які супроводжує грузовик з солдатами.

— Мабуть, велике начальство суне, автомашини здоровенні, блищать, як дзеркало, — зауважив молодий підпільник.

Борис швидко видерся на розлогого дуба і через бінокль виразно побачив, як по шосе, долаючи крутий узвіз, поволі наближається колона автомашин. У центрі, немов крейсер, їхав довжелезний «адлер». Вирішивши, що у графіку руху Франка сталися якісь непередбачені зміни, запальний лейтенант всупереч категоричним настановам керівника групи подав команду: «До бою!»

Діяв він швидко, продумано, та й вибране Залізнякам місце для засідки було справді ідеальне. Вивівши хлопців на лісову просіку, Борис розподілив їх на три групи, кожна з яких мала ручного кулемета, хутко вибрав позицію для прицільного вогню по машинах. Потім кинувся вперед, якраз навпроти місця, де дорога круто повертала праворуч, і, розуміючи, що закласти міни вже не встигне, наказав мерщій підтягнути з лісу кілька повалених сосен і перекрити ними шосе точно за поворотом, але так, аби дерев не видно було з дороги.

За хвилину на закруті дороги з'явилося двоє мотоциклістів, за якими вже хурчали три легковичка і серед них той — довгий, блискучий... Натрапивши на завал, мотоциклісти загальмували. Але вони не встигли спинити легкові автомобілі, котрі майже впритул вперлися у розкидані поперек дороги сосни і, заважаючи один одному, ніяк не могли розвернутися. Ззаду ж шосе перекрив грузовик, ущент набитий есесівцями. На ньому й зосередили кулеметний та автоматний вогонь народні месники. В машину полетіли гранати. Бій був коротким. Гітлерівці, яким вдалося зіскочити з машин, відповідали млявими, розрізненими пострілами. Незабаром і вони стихли.

Костров першим кинувся до середньої машини і рвонув дверцята. В кутку на широкому сидінні лежав переляканий худючий есесівець із «залізним хрестом» на шиї. У руках він міцно тримав великий жовтий портфель.

«Так це ж не Франк», — промайнуло в голові у Бориса, який не раз бачив портрети генерал-губернатора у фашистських газетах.

Тут же, мерщій залишивши гітлерівця під охороною двох підпільників, колишній артилерист кинувся до інших легковиків. Та ні Франка, ні Вехтера там теж не було...

Зрозумівши свою помилку, Костров віддав команду злити бензин з баків і разом з захопленими нацистами і документами відходити у ліс. Ще кілька хвилин, і увесь закрут дороги разом із завалом і понівеченими партизанськими гранатами машинами запалав яскравим полум'ям.

Забравши з собою тіло загиблого у сутичці дев'ятнадцятирічного Сашка Василенка та трофейну зброю, бійці очолюваного відчайдушним лейтенантом загону зникли у гущавині. Лісовими хащами вони простували швидко, один за одним. Подолавши добрий десяток кілометрів, зупинилися для короткого перепочинку. Тут Борис вирішив переглянути документи і бодай попередньо допитати захопленого фашиста.

За допомогою одного з учасників янівської бойової групи, який добре володів німецькою, переглянули документи і записники, вилучені у гітлерівця. Одразу в очі кинулись тоненькі шкіряні теки з написами: «Streng geheim», «Nur für Generale und Offiziere SS»*. В теках було кілька директив, чимало звітів та листів, адресованих правлінню генерал-губернатора та особисто Франку, карти окупованої фашистами Польщі і західних областей України з усілякими позначками, цифрами, датами і ще з десяток запечатаних сургучем конвертів, кожен з яких, очевидно, приховував не одну таємницю есесівського керівництва.

Офіцерське посвідчення і квиток члена НСДАП, що належали захопленому нацистові, свідчили: до рук підпільників потрапив шеф канцелярії «краківського катюги» штурмбанфюрер Арвід Ленц. Він сидів, притулившись спиною до високої стрункої берези, й уважно спостерігав за партизанами. З обох боків біля нього влаштувалися двоє молодих месників, один з яких за вказівкою Бориса міцно прив'язав правицю есесівця до своєї руки.

Ще донедавна наляканий і боязкий, фашист поволі оговтався і тепер однією рукою намагався привести у порядок свій, колись елегантний, чорний мундир зі схрещеними кістками й черепом на рукаві. Зрозумівши, що з ним хоче говорити один з бійців, Ленц набундючився і тоненьким фальцетом заволав:

— Наказую негайно розв'язати мене! Усі ви, бандити, будете ще сьогодні розстріляні!..

— Та не верещи ти, сволото! — спокійно обірвав есесівця Костров. І, звертаючись до перекладача, попросив: — Занитай його, ким і де служить, кому безпосередньо підпорядкований.

* «Суворо секретно», «Тільки для генералів і офіцерів SS» (нім.).

— *Meinem Volk, meinem Reich, meinem Fuehrer!* * —
мов навіжений, закричав штурмбанфюрер.

— Та біс із ним,— кінчаючи «допит», вирішив лейтенант.— Допитають його і без нас...

І Борис прийняв, мабуть, єдино вірне у цій ситуації рішення: наказав перекладачеві та ще двом хлопцям з янівської групи разом з гітлерівцем і захопленими документами негайно вирушити в обхід населених пунктів у бік Янівського лісу і при першій можливості, дотримуючись суворої конспірації, зв'язатися зі своїм командиром та передати йому захопленого нациста й документи.

Відрядивши підпільників, Костров заглибився в одержану від Залізняка карту. Хвилин через десять невеликий загін покvapливо вирушив на південь, в напрямку передгір'я Карпат.

«Йти доведеться довго, дуже довго,— думав Борис.— Може, сто двадцять або й усі сто п'ятдесят кілометрів. Але іншого виходу не бачу...»

Львів — Середкевичі — Сколе,
жовтень — листопад 1942

Минув тиждень, поки Залізник з'ясував усі причини зриву ретельно спланованої операції по знищенню ката українського і польського народів Ганса Франка.

Спочатку вдалося зв'язатися з хлопцями з групи Ваклинського, які разом із захопленим есесівцем щасливо дісталися села Ясниська, неподалік Янова, і вже звідти через зв'язкову свого командира встановили з ним безпосередній контакт. Перш ніж повідомити Ореста Васильовича, досвідчений підпільник вирішив, як він оповідав пізніше, «недаліше сховати кінці». Він посилив бойову групу ще двома підпільниками і направив їх у лісові нетрі кілометрів за десять від невеликого сільця Середкевичі.

Там незадовго до початку війни на невисокому пагорбі радянські сапери почали будувати залізобетонний дот, що мав стати одною з ланок майбутньої лінії оборони на кордоні з фашистською Німеччиною. Та так і не встигли... Але дві землянки для себе збудували добряче: з нарами, столами,

* «Моїй нації, моему рейхові, моему фюрерові» — так формулювався один з головних принципів вірності й відданості есесівця у затвердженому Гітлером статуті СС.

залізними пічками-«буржуйками». Саме там Ваклинський і вирішив поки що переховувати полоненого штурмбанфюрера.

— Місце тихе, спокійне. Навколо лісові хащі, урочища, безлюддя. Просіки позаростали, тільки вітер гуде у верховітті сосен,— наставляв жонца свого помічника Семена Куща, відряджаючи його разом з підпільниками у колишнє прикордоння.— Коня, підводу та харчі тижнів на два я вам вже приготував. Дорогу покажу, а там побачимо...

Ваклинський супроводив хлопців на місце, допоміг влаштуватися, докладно проінструктував, як охороняти фашиста, і лише переконавшись, що все буде гаразд, а у таку глухомань німці не полізуть, кинувся розшукувати Залізняка.

І ось очікувана явка. Йосип Янович ніколи не бачив старого товариша таким спохмурнілим і пригніченим — ні у роки жорстокого переслідування дефензивою, ні під час гарячих оборонних боїв на підступах до іспанської столиці. Залізник нещадно картав себе за провал операції, за власну легковажність, нарешті за те, що довірився молодому пристрасному лейтенантові.

— Адже «краківський катюга»,— розмірковував він,— буквально вислизнув з наших рук. Після того, що сталося, абсолютно ясно, що Ленц у супроводі частини охоронців Франка заздалегідь вирушив майбутнім маршрутом свого шефа, аби забезпечити йому відповідну зустріч, проінструктувати місцевих крайсгауптманів, забезпечити належний зв'язок і охорону.

— Ну й що з того? — осадив його Ваклинський.— Все це ще не доказ, що біля Раківця ми могли отак собі легесенько покінчити з губернатором. Біс знає, чи вирушив би він цією дорогою та скільки солдатів і танків супроводжувало б його у поїзді.

— Не заспокоюй мене, друже... Не варто!

— Я й не збираюся бальзам лити на твою душу! Але ми просто не маємо права применшувати того, що хлопці зробили. Люди радіють. З уст в уста передаються легенди, що отут, у тилу ворога, воює чи то полк, чи то дивізія радянських десантників, а біля Раківця наші бійці нібито знищили більше двохсот гітлерівців, захопили у полон багато німецьких генералів і офіцерів. Зрештою, ці фантастичні цифри з кожним днем зростають. А дивись, які наслідки? — продовжував жонца.— Фашисти два дні бомбили ліс

у трикутнику Раківець — Димівка — Великі Глібовичі. Стягнули сюди з десятків танків, кілька загонів польової жандармерії, поліцейський батальйон... Нарешті, твій гарячий, як ти назвав, лейтенант вивів-таки хлопців з мішка!..

— Годі, Юзеку... Все це галас, та й тільки. Уяви собі, що б сталося, якби ми покарали намісника фюрера. Який політичний резонанс мала б ця акція, наскільки вплинула б вона на подальше піднесення підпільно-партизанського руху!

— Що ти торочиш: «якби», «якби», — перебив Залізняка Йосип Янович. — Правду кажуть люди — краще синиця у руках, аніж журавель у небі. Що ж до резонансу чи відлуння, про яке ти розводишся, то воно й так ого-го як лунає по всій Галичині. Та й головний результат у всіх на очах: Франк таки відмінив свій пропагандистський вояж і зі Львова так носа й не висунув. Зрештою, не можна нехтувати «язиком» та документами, котрі захопив твій «неслух»-артилерист... Думаю, тут є ще над чим попрацювати. А може й у Москві хлопців наших добрим словом згадають.

— Де ж вони, оці документи?

— Узяв із собою. Однак на зустріч тягнути не наважився. Залишив у передмісті, у тітки Горпини. Там і забори їх...

Другого вечора вилучені у Ленца матеріали були у Винниках, на квартирі Трачів, де Корнієнко, зачинившись у темній комірчині, при світлі гасової лампи всю ніч уважно вивчав їх. Ціни цим документам, і правда, не було,

«19 жовтня. 05 год. 40 хв. Центр, Павлову. Групою З. (Залізняка) захоплено шефа канцелярії Г. Франка штурмбанфюрера Арвіда Ленца, який мав відвідати Дрогобич, Стрий підготовки пропагандистської поїздки ген.-губернатора по території Галичини. Вилучені директиви штабквартири Гітлера та РСХА з так званого расового питання, вказівки Гімmlера про знищення і примусове переселення мирного населення, матеріали щодо виробництва зброї та воєнної продукції, дислокації тилкових підрозділів вермахту і поліцейських частин. Надсилати матеріали через 26-го у зв'язку їх терміновим характером недоцільно. Прошу надіслати зв'язкового за обумовленим І. Д. (Іваном Дорошем) варіантом. Величко».

«23 жовтня. 03 год. 08 хв. Центр, Павлову. Протягом двох діб базі підпільно-партизанської групи «Галичанина»

(Й. Ваклинського) допитував А. Ленца. Конкретизовано вилучені матеріали з питань воєнної економіки, каральної політики, транспортування військ і техніки через територію ген.-губернаторства. Одержана інформація становить верхівці НСДАП, армії і СС, суперечки між керівництвом РСХА і урядовим апаратом рейху. Допомогою «Галичина» і Залізняка в можливість переправи Ленца один партизанських загонів Волині або Полісся. Прошу вказівок. Величко».

Корнієнка, як і Залізняка, турбувала доля Бориса Кострова і восьми підпільників, котрі після бою під Раківцем як у воду канули. Правда, до Ореста Васильовича доходили вістки про бойові акції якоїсь партизанської групи у районі Медичів, а потім біля Верхнього Синьовидного. Однак він не пов'язував їх з групою Бориса, бо був певен, що лейтенант поведе хлопців лише на схід, ближче до лінії фронту.

Незабаром усе з'ясувалося. Вивівши групу у передгір'я Карпат, до порослого густими хащами підніжжя гори Парашки, Костров вислав зв'язкового до давнього друга Залізняка — Павла Струка й попросив терміново влаштувати зустріч з керівником підпілля. Вже третього дня на околиці тихого, наче заспаного містечка Сколе, у хатині статечного смоляра Грицишина, Залізник віч-на-віч розмовляв з похмурим і засмученим лейтенантом.

З останньої їх зустрічі минуло менше двох тижнів, але Кострова годі було впізнати. Блідий і змарнілий, він повною мірою усвідомлював, що сталося і якою тяжкою є його провина перед товаришами. Проте старий підпільник, котрий сам боляче переживав останні події, намагався не ярити душу колишньому артилеристові. Хто-хто, а він вмів піднести настрій людині, заспокоїти, відвернути від чорних думок.

— Знаєш, Борисе, — просто почав він, — не чекай звинувачень. Бо ж і я винен не менше твого, раз не зумів чітко і категорично сформулювати завдання групи на час своєї відсутності. Що сталося, того не повернеш... Розкажи, краще, як вдалося вивести людей, зберегти групу.

І хлопець, відчувши підтримку старшого товариша, ожив. А коли почав оповідати про те, що довелося пережити за останні дні, увесь загорівся, неначе виріс на очах.

Відрядивши янівських хлопців зі зв'язаним есесівцем, Костров на чолі свого невеликого загону лісовими стежка-

ми і яругами вирушив на Велику Горожанку. Один перехід, другий, третій... Йшли тихо, один за одним, у повній бойовій готовності, далеко обминаючи проїзні дороги. Та вже на третій день, десь у районі Дорожева, відчули, що фашисти йдуть за ними по п'ятах.

То тут, то там на просіках з'являлись якісь невідомі люди, що бозна-як опинилися у лісі. Побачивши партизанів, робили вигляд, буцімто збирають хмиз або давно засохлі гриби. А вдосвіта несподівано натрапили на невеликий підрозділ поліцаїв з собаками, котрі кілька кілометрів переслідували групу вздовж русла Бистриці, буквально наслідуючи їм на п'яти. Та все обійшлося. Загін перейшов на другий берег річки, деякий час пробирався плавнями, у холодній воді і, врешті, відірвався від переслідувачів.

Наступного ранку у густому лісі загін зупинився на відпочинок. Аби хоч трохи відігрітися та обсушитися, запалили невеличке багаття. І відразу, як на зло, з'явився літак, котрий, розшукуючи партизанів, почав кружляти над усім лісом.

Підпільники вирішили: «Раз окупанти вже знають, що ми крутимось у цьому районі, то ми покажемо, на що здатні!».

Перш за все висадили у повітря міст через Дністер — недаремно хлопці тягнули на собі кілька мін аж із Раківця. Потім, рухаючись у бік Карпат, у двох місцях на лінії Самбір — Дрогобич пошкодили залізничну колію. А на завершення повалили з півсотні стовпів і вивели з ладу лінії зв'язку майже на усій території Дрогобицького крайсу.

Коли ж у районі Подбужа увійшли, нарешті, у смугу гірських лісів і стали почувати себе більш-менш безпечно, Антін Голуб, котрий до війни працював у Бориславі, запропонував вивести з ладу міську електростанцію. Так і зробили. Звечора повернулися у долину, неподалік тартаку захопили вантажну автомашину, якою возили дошки для ремонту нафтосховища, і через годину опинилися біля станції. Дві міни довершили справу. Місто, залізнична станція і бориславський нафтопромисел поринули у темряву...

Залізник з радістю і дедалі більшою цікавістю слухав лейтенанта. Нарешті сказав:

— Що не кажи, Борисе, а наслідки операції і справді серйозні. Люди тепер знатимуть — ми сильні, ми діємо і можемо карати гітлерівців та їхніх прислужників одразу у багатьох місцях... Молодці, хлопці!

Про успішні операції групи Кострова Залізник розказав Корнієнкові. Орест Васильович вже не сварив Бориса, не дорікав йому за легковажність. У розмові з чекістом поділився думками про перетворення бойових груп підпільників у невеликі, але мобільні партизанські загони, які, діючи за єдиним, скоординованим планом, завдавали б дошкульних ударів ворогові по всій території дистрикту. І кістяком першого з таких загонів мала, на його думку, стати бойова група лейтенанта Кострова.

— У нас вже багато зброї, — говорив підпільник. — Хоч сьогодні можемо озброїти сотні нових бійців, створити якнайменше десять-дванадцять ударних груп народних месників. І ми не маємо права зволікати з виконанням цього життєво важливого завдання.

Капітан тішився успіхами підпільників, щиро дякував Залізникові за постійну допомогу. Як і Орест Васильович, він усіляко підтримував ідею розширення масштабів діяльності підпілля, створення мережі нових груп і загонів на всій території краю. Чим тільки міг допомагав народним месникам, завжди був готовий поділитися з бойовими друзями. Водночас капітан не без підстав розраховував, що даліше піднесення підпільно-партизанської боротьби проти загарбників дасть змогу одержувати значно більше такої потрібної фронтові розвідувальної інформації, зокрема про перекидання підрозділів вермахту до лінії фронту, резерви ворога тощо.

Останнім часом у зв'язку з ускладненням обстановки на фронті, особливо в районі Сталінграда, де Червона Армія вела тяжкі оборонні бої, Центр дедалі частіше вказував на обмеженість і однобічність повідомлень Корнієнка саме з цих найбільш актуальних питань — відомості, що надходили від Рокоча і з деяких інших джерел, вже не задовольняли командування. Комісар Воронін вимагав також збільшити обсяг воєнно-політичної інформації, перш за все про настрої солдатів, офіцерів фашистської армії і армій союзників Гітлера, діяльність карально-поліцейських органів ворога та окупаційної адміністрації.

Чималу допомогу розвідникові у вирішенні цих завдань подавав Тимчишин. Однак останнім часом зв'язок з ним було втрачено. Олек не з'явився на чергову зустріч напередодні приїзду генерал-губернатора, пропустив другу і навіть третю, останню, запасні зустрічі. Знаючи спокійну розсудливість і пунктуальність Тимчишина, Юрій Михай-

лович тим паче дивувався і непокоївся його мовчанкою. З міської пошти Корнієнко кілька разів пробував зателефонувати Олекові на роботу й додому, але обидва телефони мовчали...

«Може, терміново виїхав куди? — нервував розвідник. — А можливо, захворів? Чекатиму ще два-три дні, а потім доведеться діяти...»

Та наступного вечора до кімнати Корнієнка у готелі раптом увійшла гарна молода жінка і м'яким, лагідним голосом привітала господаря. Це була Марта.

— Пробачте мені, пане Доценко, за пізній візит, але я постараюся довго вас не затримати, — хвилюючись, почала гостя. — Справа в тому, що Олексі вкрай потрібно кілька ампул нового лікувального препарату — пеніциліну. Операція апендициту, яку йому зробив професор Лапчинський, пройшла не дуже вдало... Температура ще досить висока. От я й вирішила звернутися до вас...

Юрко допоміг Марті скинути плаща, запропонував сісти, пригостив міцним чаєм і, сівши напроти молодої жінки, постарався, як міг, заспокоїти її:

— Добре, що ви звернулися до мене, фройляйн Марта. Олекса — мій давній і добрий приятель, і я зроблю усе, щоб допомогти йому. Не хвилюйтесь, завтра ж раненько займемось пошуками ліків.

Розвідник поцікавився, де зараз лежить Тимчишин, хто доглядає за ним, що окрім пеніциліну потрібно для того, аби він швидше став на ноги...

Відчуваючи у словах Юрка справжню зацікавленість і турботу про долю її друга, Марта поступово втягувалась у розмову. Вона оповіла, як у неї на квартирі в Олексі почався гострий приступ апендициту, а він нізащо не хотів викликати лікаря, аби не скомпрометувати її, німкеню, зв'язком з «унтерменшем»-українцем. Повідала, як уночі, не маючи жодного транспорту, ледве не на собі тягла хворого до лікаря, як, нарешті, військовою автомашиною пощастило відвезти його до лікарні...

— Так ви, виявляється, відважна жінка, фройляйн Марта. Тим більше, що вас, як я бачу, не дуже бентежить різниця у становищі між вами і Олексою — я маю на увазі не лише законодавчі акти рейху про взаємовідносини між німцями й мешканцями окупованих територій, але й можливі інсинуації та переслідування з боку вашого безпосереднього начальства...

— Я кохаю Олексу, — просто сказала молода жінка, — а все інше не має для мене ніякого значення.

Поступово розмова перейшла на становище Марти на службі, на її ставлення до війни, до окупаційної дійсності.

— Мені часом соромно стає від того, що я німкеня, гидко весь час чути про нашу «зверхність», про «вищість» арійської раси. А мене ще змушують усіляко пропагувати оці маячні тупоголові ідеї... Ви — справжній друг Олекси, — Марта звела засмучене обличчя до капітана, — і я не хочу мати від вас секретів. Мене дедалі більше пригнічує зловісна технологія нашого життя — і там, вдома, у рейху, і тут, у захоплених східних районах: взаємне стеження, постійний нагляд, намагання прищепити мільйонам і мільйонам людей дух рабської покорності і слухняності...

Проводжаючи молоду жінку, Корнієнко намагався якось розвіяти її журний настрій, запевняв, що Олекса скоро видужає. Однак про справу, про свій інтерес до шефа Марти нациста Броннера не сказав ані слова. «Видно, Тимчишин правий, коли радив залучити свою подругу до активної роботи, — подумав розвідник. — Але поспішати з цим не варто...»

Через кілька днів Олек справді виписався з лікарні. Блідий, змучений, з палицею в руках, він одразу якось осунувся, постарів. Паньківський дозволив своєму референтові два тижні відпочити у приміському селищі Куликові, де націоналістичне начальство з УКК мало невеликий особняк. І він, щиро подякувавши капітанові за ліки і, головне, за чуйне ставлення до Марти, подався на відпочинок.

Однак несподівано через три дні Тимчишин повернувся до Львова й одразу зв'язався з розвідником.

— Є термінові новини, — схвильовано пояснив він. — Отож і з'явився без попередження.

Олек розказав, що у Куликові в тижневій відпустці зараз знаходиться його колишній колега Василь Пащук — донедавна фельдфебель батальйону «Нахтігаль». Майже рік Василь був ординарцем одного з керівників батальйону Оберлендера і, видно, добре-таки прислужився йому, бо той, одержавши наприкінці 1941 року нове призначення — командиром особливого абверівського підрозділу «Бергмани», — узяв Пащука з собою на Північний Кавказ.

— Невже це той Теодор Оберлендер, що перед війною викладав «остполітику» рейху у Берлінському і Кенігсберзькому університетах? — запитав Корнієнко.

— Ви, пане Ростиславе, як завжди, е... е... не помилились. Професор і доктор права, спеціаліст з «українського» та «кавказького» питань. Один з найстаріших членів нацистської партії, нагороджений золотим знаком НСДАП.

— Тоді відомості про його нове призначення набирають ще більшої ваги...

— Так ось,— вже спокійніше продовжував Тимчишин,— усю суботу я провів у компанії Василя і його брата — заступника шефа секретаріату нашого комітету Панаса Пащука, між іншим, мого, так би мовити, підлеглого, який приїхав до Куликова за дорученням Паньківського — для чого б ви думали? — провідати мене і передати дещо із харчів. Пити мені після операції не можна ані краплини, а братів довелось усе-таки почастувати. От язички й розв'язалися.

Найсуттєвіше, з розповіді Тимчишина, полягало ось у чому. Підрозділ «Бергманн» (за кількістю вояків наближається до полку гірських стрільців) було створено наприкінці 1941 року. Складається він в основному з військовополонених — вихідців із Закавказзя. Є й колишні білоемігранти та кавказькі націоналісти, які ще задовго до війни перебували на утриманні абверу. Військово-диверсійну підготовку дістали в містечку Лютензее біля Міттенвальда. Головним завданням підрозділу є десантування за лінію фронту й захоплення мостів, залізничних станцій, центрів комунікацій і зв'язку, а також проведення диверсійно-терористичних актів й поширення паніки у тилах радянських військ.

— А де зараз штаб підрозділу? — поцікавився Корнієнко.

— У П'ятигорську. Та німецьке командування, якповідав Василь, не збирається затримувати Оберлендера у цьому місті. За планами ОКВ «Бергманн» найближчим часом разом із штурмовим підрозділом абверівської дивізії «Бранденбург» готується до проведення диверсійних актів в тилу радянських військ і захоплення одного з перевалів через Кавказький хребет.

— Якого саме?

— Назву перевалу Василь не згадував, а я, на жаль, не уточнив... І ще одне, аби не забути. Пащук тішився, що обстановка на Кавказі буде незабаром для них значно сприятливішою, бо німці та італійці планують перекинути залізницею з Азовського моря на Каспій близько десяти невеликих підводних човнів і торпедних катерів.

— Але звідки звичайний фельдфебель знає так багато? Чи не маємо справу з ординарною дезінформацією? — запитав розвідник.

— Не думаю. Все, що я отут виклав, — це вже, так би мовити, квінтесенція нашої розмови. Пащук же про це розповідав безладно, уривчасто. Наприклад, про майбутню операцію на перевалі розказав у зв'язку з тим, що одна з рот «Бергманна» понад тиждень тренувалася неподалік Єсентуків, у горах, відпрацьовуючи штурмовий удар по захопленню такого перевалу, а друга рота обороняла його. При цьому загинуло близько десяти вояків підрозділу, серед них і наш спільний знайомий, колишній офіцер «Нахтігалю» Бурко...

Олек замислився на хвилину. Зважуючи слова Корнієнка, він ще й ще раз повертався до розмови з фельдфебелем, оцінював, наскільки правдивою і невимушеною була його поведінка. Зрештою, зауважив:

— Оцінюючи ступінь поінформованості Пащука, нам, мабуть, треба враховувати, що він, по-перше, досконало володіє німецькою, а, по-друге, як ординарець весь час крутиться навколо Оберлендера та його штабістів.

— А що відомо фельдфебелеві про дальші плани використання «Бергманна»?

— Я, звичайно, цікавився цими питаннями, правда, не у лоб... Питав, куди може закинути Василя вояцька доля, де сподівається він зустріти Новий рік.

Зрозумів одне — німці планують якусь велику операцію в обхід Кавказьких гір. Її мета — вихід на Бакинський нафтовий район і далі — на Іран, Ірак, Сірію. Нещодавно на одній з вечірок заступник Оберлендера фон Кутченбах навіть висловився перед офіцерами, що з майбутнім проривом вермахту на Близький Схід він має надію побачитися зі своїм братом, що служить в африканському корпусі генерал-полковника Роммеля...

Тимчишин замовк. В його ледь припухлих очах Юрій Михайлович побачив якусь журливу тугу. Відчував: щось глибоко турбує цю вже немолоду, пошарпану життям людину, яка, нарешті, після довгих поневірянь знайшла свій шлях у житті. Та запитувати про причину клопотів свого помічника не поспішав.

Вкотре вже Юрко згадував комісара Вороніна, його щирі, задушевні розмови з молодими чекістами: «Не лізьте ніколи з невчасними розпитами, не старайтеся зазирну-

ти у душу людині, котра ще вагається, довіритися вам чи ні... Зважте, може, ви й самі винні, що не заслужили права на таку відвертість».

Корнієнко підійшов до вікна і, притулившись лобом до скла, дивився на вулицю, наче там, на бруківці, міг знайти відповідь на нестерпно болючі питання, які турбували не лише Олека і його самого, але багатьох чесних людей в усьому світі.

«Добре, що у Москві ще сьогодні знатимуть про плани гітлерівців щодо прориву на Баку і далі на південь, про підготовку «Бергманна» до нових диверсійних актів. Але як могло статися, що про це треба доповідати? Як ворог міг вийти на Волгу, досягнути Кавказу, оточити Ленінград?..» — сам себе запитував розвідник.

На ратуші пробила сьома. Численні крамниці й майстерні зачинялися, Краківська вулиця поступово заповнювалася жінками й чоловіками здебільшого старшого віку, які поволі розходилися вузенькими бічними провулками. Всі ці люди виглядали якимись змученими, нещасними, пригніченими своїм безвідрадним становищем, лихою окупаційною дійсністю. І тут Тимчишина неначе прорвало.

— Невже це правда? — болісно, неначе через силу, мовив він. — Невже... е... е... трикляті наці можуть і справді захопити Сталінград, прорватися до Баку, вийти на Близький Схід?..

— Ні, — твердо відповів чекіст. — Цьому не бувати... Нізащо не бувати! Згадайте торішню осінь і зиму, коли Гітлер рвався до Москви. Як не тяжко було, але вистояли. Так буде і зараз!

Корнієнко продовжував дивитися у вікно. Але вже не бачив нічого. Думав про те, що цієї хвилини між Волгою і Доном, у передгір'ях Кавказу, під Ленінградом і Воронежем підіймаються в атаку сотні й тисячі відважних бійців, що саме зараз у брянських, білоруських і волинських лісах створюються нові й нові загони народних месників, які разом з фронтовиками громитимуть фашистську воєнну машину, викорінюватимуть насаджуваний гітлерівцями звироднілий «новий порядок». Згадав і тих, хто у страхітливих таборах смерті, у пакгаузах і катівнях, утверджуючи людську гідність, в ім'я правди і гуманності сміливо кидає виклик жорстокості і тортурам...

Юрій Михайлович усвідомлював, яке почесне і відповідальне місце у цій смертельній борні відведено йому,

Ользі, Олекові, усім учасникам групи. І хоч про це не говорилось у голос, він пишався цією гранично важкою й небезпечною місією, завжди старався бути гідним її.

Галичина на рубежі 1942—1943 рр.

(З документальної хроніки)

Те, про що з великою силою переконаності говорив Юрко Корнієнко, про що у мороці окупаційного лихоліття мріяли мільйони радянських людей, звершилося.

Могутні залпи тисяч гармат і «катюш», які пролунали над Волгою на світанку 19 листопада 1942 року, сповістили усьому світові про початок небаченого за своєю силою і масштабами навалного наступу Червоної Армії під Сталінградом. Радянські дивізії, завдавши нищівного удару відбірним частинам вермахту, прорвали оборонні рубежі гітлерівців на Волзі і оточили 330-тисячне угруповання фашистських військ. Шоста армія генерала Паулюса опинилася у «котлі».

Видатний успіх наших солдатів, офіцерів і генералів під Сталінградом поклав початок докорінного перелому у ході війни. Радянські війська приступили до визволення Північного Кавказу, оточили кілька фашистських дивізій в районі Воронежа, могутнім ударом розірвали кільце гітлерівських військ навколо героїчного Ленінграда. Під натиском доблесних радянських військ фашистські дивізії відкочувались на Захід.

Переможний наступ Червоної Армії сприяв посиленню всенародного партизанського руху. В тилу ворога — на Україні, в Білорусії, Прибалтиці — розгорялося полум'я партизанської війни. Загони народних месників завдали сміливих ударів по тилowych об'єктах і стратегічних магістралях, котрими фашисти перекидали підкріплення на фронт. Активно діяло партійне підпілля, серце й душа народного опору. Окупанти та їхні найманці — націоналісти остаточно втрачали ґрунт під ногами.

Нестерпним було життя у поневолених містах і селах Галичини. Людей мучив голод. Ляндвірти та їхні підспівувачі з ОУН займалися тотальним пограбуванням селянства. Відбирали все: худобу, зерно, молоко. На ринках, у магазинах — ні борошна, ні м'яса, ні картоплі. Користування електрикою і газом обмежувалося до мінімуму.

Лютував терор. У містах і селах Галичини фашисти

систематично проводили поголовні облави, кидаючи за грати і відправляючи на каторгу до рейху десятки тисяч радянських людей. Лише під час новорічної облави у Львові було схоплено понад тисячу невинних жертв. Особливо скаженіли фашисти та їхні найманці після наступу Червоної Армії на Волзі. Вислужуючись перед окупантами, націоналістичні зрадники робили все, аби відстрожити свою неминучу погибель.

Гітлерівські холопи з ОУН все ще не хотіли вірити, що їх господарям — фашистам завдано нищівного удару, смертельно боялися зізнатися собі, що перебувають на порозі краху. У своїх газетках, на різних збіговиськах, з амвонів уніатських церков вони висловлювали затаєну мрію, що «німці втримаються», а «шоста армія ще перейде у переможний наступ». У ганебній статейці «Героїчне змагання у Сталінграді», надрукованій у тижневику «Голос Підкарпаття» 31 січня 1943 року, націоналістичні блазні тішили себе надією, що «замкнені в Сталінграді німецькі війська дадуть завзятий відпір ворожому натискові».

Та колабораціоністам недовго залишалося тішитися «опором німецьких збройних сил». Того ж дня — 31 січня 1943 року — південна група німецьких військ на чолі з генерал-фельдмаршалом Паулюсом капітулювала.

У Німеччині було оголошено траур. Слідом за фашистами повивішували траурні знамена й їхні прислужники. Оунівці та уніати походжали вулицями Львова, Станіслава, Тернополя з чорними опасками. По церквах почалися панахиди по «геройських вояках шостої армії». З амвонів співали «вічну пам'ять» нацистським завойовникам, благили бога про перемогу для вермахту.

У лютому 1943 року націоналістично-уніатські найманці за розпорядженням шефа кабінету правління губернатора Галичини Бауера влаштували траурні зібрання на честь «поляглих під Сталінградом». Такі зібрання відбувалися у Львові, Стрию, Станіславі, Сокалі. Переможний наступ Червоної Армії, розгром сталінградської ударної групи вермахту викликали розпач і занепокоєння серед націоналістичної верхівки та їхніх ідейних натхненників із храму святого Юра. Серед фашистських холуїв почалася паніка.

Розв'язана «батьками церкви і нації» істерична лихоманка дійшла до того, що на одному із збіговиськ у Кам'янці-Струмиловій особистий представник митрополита Шептицького канонік Ігнатій Цигельський піддав ана-

фемі усіх, хто «не стане вірно на боці визволительки нашої — німецької армії». Піднісши вгору руки, в театральному пафосі наляканий душпастир вигукнув:

«Зі Сходу, із диких степів ідуть на нас люди-дикуни. Вони нас з'їдять! Ім'ям князя церкви нашої, батька нашого народу митрополита Андрія кличу вас, милі мої парафіяни, робити все, аби допомагати визволительниці — німецькій армії, посилити її опір більшовикам, не допустити Советів на наші землі».

Чимало гітлерівських прислужників, усіх оцих бургомістрів, старост, торговців та найманих писарчуків почали думати про те, як би своєчасно наживати п'ятами на Захід. У великій «ціні» стали раптом родичі, неважно, близькі чи «сьома вода на киселі», аби лише жили десь у Німеччині, Сполучених Штатах, Канаді, Англії... Дехто потихеньку прикидав, кому й за скільки можна продати награбовані вілли, меблі, крамниці...

У гранично напруженій обстановці другого року війни, в умовах непевності і страху за своє майбутнє, які панували серед окупаційних бонз та їхніх прихвоснів, з усіх шпарин повилазили усілякі пройдисвіти, «астрологи» і «хіроманти», котрі за солідні «гонорації» давали «гарантовані рекомендації і поради»: як краще влаштовувати своє життя, куди подіти вкрадене й награбоване. Об'яви щодо прийому бажаючих довідатися про свою долю з'явилися навіть в бульварних «Львівських вістях» і «Lemberger Zeitung».

Переможний наступ Червоної Армії, сміливі бойові операції партизанських загонів і з'єднань у глибокому тилу ворога раз і назавжди розвіяли міф про непереможність фашистської армії. Близився час визволення українських земель з-під ярма нацистських окупантів.

Діючи пліч-о-пліч з партизанами і підпільниками, спираючись на широку підтримку радянських людей, робили свій внесок у священну справу боротьби з фашизмом й учасники оперативно-розвідувальної групи Корнієнка.

Станіслав — Коломия, квітень 1943

Минувши молодий соснячок і підстрибуючи на вибоїнах, Корнієнків «опель-пікап» поволі в'їхав у передмістя. Один за одним промайнули кілька будиночків, і вже здалеку на великій білій дошці Юрій Михайлович прочитав: «Stanislawiw — Distrikt Galicien».

Старовинне прикарпатське місто й було метою подорожі розвідника. Тут, на заздалегідь визначеній квартирі робітника електростанції Стефана Бабляка — доброго товариша Залізняка, — на капітана мав чекати Василь Олександрович Карин.

Загалом Центр був задоволений роботою Карина. Його більш як піврічне перебування у Коломиї, де завдяки місцевим підпільникам вдалося влаштуватися на роботу, було успішне. Змістовні інформації Василя Олександровича про становище як у Прикарпатті, так і в сусідніх Румунії та Угорщині не раз одержували високу оцінку командування.

Та тримати довго такого досвідченого розвідника у Коломиї було недоцільно. Тим більше, що Корнієнко після трагічної смерті Олега Коваля лишився без помічника і практично не міг забезпечити виконання все нових і нових доручень керівництва. І тоді Центр, зваживши всі «за» і «проти», прийняв рішення — перекинути Карина у Львів і призначити його заступником Юрія Михайловича. У радіограмі з цього приводу комісар Воронін зазначав:

«Вважаємо, що, маючи тепер певний досвід роботи умовах Галичини, Волин (псевдонім Карина) буде більше потрібним Львові; де його, поруч виконанням Ваших доручень, треба активно використовувати за його вузьким фахом — вивченням воєнної економіки противника, першу чергу безпосередньо території рейху. Цією метою бажано влаштувати його один створених центрів дистрикту філіалів німецьких концернів, розрахунком, що у період звільнення Львівщини нашими військами він разом підприємством евакуюватиметься Німеччину... Павлов».

Перша година дня. До обумовленої зустрічі з Кариним залишалося три години, отож, Корнієнко вирішив оглянути місто з майже трьохсотрічною історією, про яке так піднесено розказував Орест Васильович.

Залишивши машину біля невеликого готелю з трафаретною назвою «Берлін», де він заздалегідь замовив номер, капітан подався до чудового вірменського костюлу з двома оригінальними округлими дзвіницями. Та старовинний собор виглядав пристойно лише здалеку. Храм вже давно був зруйнований, потрощений та пограбований нацистами. Такий же вигляд мали і сусідні будинки. Навіть у центрі, неподалік ратуші, вікна багатьох кам'яниць

глибочіли пустками, в деяких — повибивані рами. А парки, якими перед війною так славилось місто, перекопано, всюди стирчать пеньки від зрубаних грабів, ясенів, кленів, у неглибоких ямах — військові автомашини і тягачі, замасковані сітками і молодими деревцями...

Місто неначе принишкло. Поодинокі перехожі тримаються ближче до стін, ніби чекають, щоб за обляви чкурнути до першого ж під'їзду. Городяни змучені, голодні, здебільшого в старому пошарпаному одязі. А далі, праворуч, на південній околиці міста, ще восени сорок першого перетвореній фашистами на гетто, височать остови зруйнованих будинків. Тяжке, скорботне видовище гітлерівського «нового порядку»...

Зробивши одне за одним два кола головними магістралями міста і, буцімто ненароком, проскочивши довгенький прохідняк між вулицями Бельведерською і «урядовою» Герінгштрассе, Корнієнко подався на квартиру Карина, до невеличкого будиночка неподалік захаращеного сміттям шкірзаводу.

Зустріч з Василем Олександровичем була сердечна. Адже чекісти не бачились майже п'ять місяців. І хоч Юрко через зв'язкову Карина — провідницю приміського поїзда Соломію — регулярно одержував доповіді про його справи, особистий контакт, душевне спілкування не можна було порівняти ні з чим.

З болем у серці капітан оповів другові про трагічну долю Олега, про його останні дні у катівні на Лонського. Корнієнко картав себе, що послав Ковалю до Сихова одного, а не подався разом із ним.

— І досі, мов живий, Олег перед очима зі своїм невідчепним: «А може, я? Я — поїду, я — зв'яжусь, я — перевірю...» Так завжди, щодня, кожної зустрічі.

У кімнаті на мить запанувала тиша. Неначе сам час зупинився, вшановуючи товариша, побратима.

Однак мовчання болю не тамує... І капітан почав оповідати про становище у Львові і довколишніх районах, про бойові діла підпільників і партизанів. Ділився спостереженнями про каральну «діяльність» поліції безпеки та СД, оцінював окремі ланки створеної нацистами у Галичині гігантської машини стеження і провокацій.

— Звичайно, — підсумував Юрій Михайлович, — недооцінювати ворога не маємо права. Досвід у гітлерівців у галузі контррозвідки — величезний.

Поділився своїми турботами й Карин. Він вийняв з кишені і показав капітанові «справжню» кенкарту з грифом «FD» — фольксдойче. Скільки клопотів та нервів коштувало одержання цього документа в апараті коломийського крайсгауптмана Фолькмана! Допомогли підпільники і особливо ветеран Компартії Західної України, соратник Залізняка — Іван Якович Ковтун, котрому вдалося влаштуватися статистиком місцевого арбайтсамту.

По-перше, потрібні були два свідчення місцевих німців, що підтвердили б «арійське» походження розвідника. По-друге — дозовбний польський паспорт з коломийською пропискою і військовий білет рядового запасу польської армії. Нарешті, треба було «знайти» живих родичів і знайомих...

— Та все вже позаду, — посміхаючись, мовив Карин. — Тепер я не якийсь там гуцул, а, якнайменше, п'ятдесятипроцентний німець Макс Веммер, що має — і це головне — право пересуватися по всій території генерал-губернаторства.

— Це ж якраз те, що нам потрібно, — зрадів Юрко. — Можливо, завтра-післязавтра оця «залізна» кенкарта стане тобі в пригоді у Львові.

І Корнієнко, розказавши другові про вказівку Центру, став прикидати, як і де краще влаштувати розвідника, котрий з філіалів німецьких концернів, створених окупантами у столиці дистрикту, вибрати для його проникнення.

— Одна з версій, — захоплюючись, почав імпровізувати Юрій Михайлович, — видати себе за колишнього інженера, який з початком війни, у тридцять дев'ятому, був звільнений з роботи і на перших порах, не маючи необхідних документів про арійське походження, змушений був працювати робітником...

Проте Карин навідріз відмовився перебратися найближчим часом до Львова.

— Хоч як кортить бути поруч з тобою, але виїхати з Коломиї зараз не можу. Про це прошу доповісти комісарові.

— То ти, може, ображений, що з тобою не порадилися? — запитав капітан.

— Справа, звичайно, не в амбіціях. Просто ситуація навколо мене така, що ні з Москви, ні, пробач мені, друже, зі Львова її одразу не зрозумієш.

— А може, удвох і з'ясуємо. Можливо й не варто одразу на сполох бити, нерви начальству псувати. Адже вони й у наших керівників зараз на межі людських можливостей,— примирливо кинув капітан, хоч у душі добре розумів Василя і погоджувався з ним.

«Навіщо розтривожувати серце, що й так болить,— подумав він. — І їм там нелегко, і нам не мед». Та, видно, Карин вловив настрій товариша:

— Що ж, давай поміркуємо, зважимо усе,— погодився він.

Василь Олександрович розповів, що нині, після того як коломийські друзі-підпільники так багато зробили для його легалізації — цей процес тягнувся майже три місяці,— він просто не може, не має права кинути їх напризволяще. Адже це виглядало б в їхніх очах просто втечею.

— А я обіцяв допомогти їм, хоч знаю, що комісар в принципі не підтримує такої самодіяльності,— продовжував Карин.— Хлопці готують солідну диверсію на залізничному вузлі і паралельно — у паровозному депо. Треба хоча б досвідом своїм поділитися... Не даремно ж я навчався підривної справи.

— Ти що ж, увійшов вже до складу коломийського підпілля? — запитав Корнієнко, подумавши, що і сам він, зрештою, вже давно знаходиться точно в такому ж становищі по відношенню до Ореста Васильовича і його побратимів....

— Та не шпигай хоч ти мене, Юро! І так на душі тоскно. По-перше, ніхто, крім керівника підпільного осередку — я маю на увазі Ковтуна,— мене як розвідника не знає, однак це аж ніяк не зменшує мого обов'язку перед товаришами...

Розмова, видно, роз'ятрила душу Василеві. Він то вставав і дивився у вікно, то знову повертався за стіл і наливав собі давно застиглий чай. І палив. Буквально одну сигарету за другою.

— Не хотів одразу говорити, аби не давати незабезпечених векселів,— є ще одна причина, яка змушує мене, принаймні ще місяць-другий, затриматись у Коломиї. Маю на увазі знайомство з працівником апарату губернатора Буковини Міхаєм Кіріку. Скажу тобі одразу, людина він надто цікава і, здається мені, перспективна. Походить Кіріку із сусіднього з Коломиею Вижницького повіту, служив у румунській армії в чині майора, поблизу Миколаєва був поранений і після лікування прибув у розпо-

рядження генерала Колотеску, якому диктатор Антонеску видав «карт-бланш» на управління окупованою Чернівецькою областю...

— А яке відношення він має до Коломиї? — запитав Корнієнко.

— Тут мешкає його старша сестра, Кіріку дуже прив'язаний до неї. Вже рік, як вона після тяжкої недуги майже втратила зір, і колишній майор що тільки не робить, аби вилікувати її. І лікарів привозив із Чернівців, і усілякі медичні препарати купує. Через Ковтуна я і познайомився з ним.

Василь Олександрович розповідав, що за своїми поглядами Кіріку переконаний антифашист, ненавидить Гітлера та його румунських маріонеток. Він уже давно шукав зв'язків з партизанами або підпільниками. Та головне, наголошував Карин, його румунський знайомець — справжнє джерело інформації. Працюючи в канцелярії намісника Буковини, він має можливість регулярно стежити за пересуванням румунських і німецьких військ, знайомитися з матеріалами сигуранци* та інших каральних служб. Однак і це ще не все...

— Дивись, вгадаю, — посміхаючись, зауважив Юрій Михайлович. — Мабуть, до всього, що ти тут наговорив, новий твій знайомий — ще позашлюбний синок двоюрідної тітки самого маршала Іона Антонеску!

Обидва весело розсміялися.

— Зрештою, Юро, натяки твої мені зрозумілі, ось-ось поставиш питання рубя: «А чи не підкинуло мені оцього Кіріку всюдисущє СД?»

— А що ж, було б цілком логічним спитати і так, аби не був, як казав колись наш Віктор Іванович, такий «безмежно закоханий» у малознайому, по суті, людину.

— Ну, коли ти вже посилався на Шестакова, то я пас. І жарти набік... Невже ти міг подумати, що Василь отак, з доброго дива, довірився невідомій людині? Адже Іван Якович вже понад вісім років приятелює з Міхаєм... Під час пансько-польської окупації Кіріку, мешкаючи біля самого кордону, регулярно допомагав західноукраїнським комуністам переправляти партійну пошту і людей на румунську територію. І жодного разу, зваж, — ні

* Таємна політична поліція в буржуазній Румунії. Ліквідована із звільненням країни від німецько-фашистських загарбників.

однісінького разу за чотири чи п'ять років! — на кордоні не було провалів.

— Тоді, справді, ці зустрічі набирають неабиякого значення. Вибач, що перебив та ще й поліз зі своїми недоладними сумнівами.

— Облиш. Мабуть, я просто не з того почав свою оповідь. Та слухай далі...

Карин розповідав, що серед друзів Міхая чимало офіцерів румунської армії, працівників окупаційного апарату так званої Трансністрії*. Від них він одержує надзвичайно цінні відомості, зокрема про становище у румунській верхівці. В результаті нових поразок на східному фронті та загострення внутрішньополітичного становища в країні окремі представники уряду Антонеску висловлюються за встановлення таємних зв'язків і укладення сепаратного миру з західними державами. Про це стало відомо німцям...

Факти, цифри, прізвища... Розмова тривала майже всю ніч. І Юрій Михайлович погодився, що в умовах, які склалися, переводити Карина до Львова було б нерозумно. Але в цьому ще треба було переконати Центр. Вже вдосвіта друзі почали готувати радіограму.

«16 квітня. Центр, Павлову. Сприянні керівника партійного підпілля Коломиї Волину вдалося встановити контакт румунським антифашистом Міхаєм Кіріку... Його даними країні поширюється антифашистський рух. Активну боротьбу режимом веде очолюваний комуністами патріотичний фронт, до якого увійшли деякі опозиційні партії, організації. Відбулися страйки та антифашистські виступи робітників Бухаресті, Галаці, Брашові, Констанці, інших містах. Патріотами проведено ряд диверсій Тирговіште, Решиці, прахівських нафтопромислах. Банаті, горах Караш створюються невеликі партизанські загони. Посилюються антифашистські настрої армії. Величко, Волин».

«16 квітня. Центр, Павлову (продовження). Окремі представники уряду, що групуються навколо міністра за-

* Трансністрія («Задністрянщина») — територія, що охоплювала Одеську область, південні райони Вінницької та західні райони Миколаївської областей (загалом близько 40 тис. кв. км). За угодою між фашистською Німеччиною і буржуазно-боярською Румунією переходила під контроль румунської окупаційної адміністрації.

кордонних справ М. Антонеску, послали акції напямі укладення сепаратного миру англо-американцями. Цього приводу Мадриді, Лісабоні відбулися таємні зустрічі прихильників М. А. дипломатами західних держав. Довідавшись про переговори, Гітлер минулого тижня терміново викликав прем'єра І. Антонеску, висловив йому невдоволення діями МЗС Румунії, недостатнім поглядом німців вкладом румунського керівництва війну проти СРСР. І. А. заперечував свою причетність переговорів, запевняв вірності фюрерові. Зв'язку продовженням роботи з К. просимо відстрочити виїзд Волина Львів. Величко, Волин».

«Величкові, Волину. 17 квітня, 23 год. 18 хв. Командування високо оцінює встановлення контакту з К. і одержану інформацію. Звертаємо увагу особливу конспірацію цієї роботи. Вашою пропозицією тимчасовому залишенні Волина у Коломиї — згодні. Павлов».

Рогатин — Бабинці, квітень 1943

Після зустрічі з Карим Юрко залишився на день у Станіславі. Треба було про людське око відвідати управу міста, придбати дещо з потрібних для готелю виробів майстрів по дереву, відправити поштою до Львова хоч якийсь пакунок і тим самим на випадок перевірки виправдати свою поїздку на Прикарпаття. Переночувавши у холодному готельному номері, Корнієнко вдосвіта вирушив у дорогу.

Проминувши заставу на околиці міста, де, як завжди, пильнували кілька фельджандармів, капітан з'їхав з дороги і вирішив трохи відпочити. Він вийшов з машини і, замислившись, присів на низенькому пеньку — тут, як і усюди на захоплених ворогом галицьких землях, дерева були безжалісно зрубані обабіч шляху метрів на п'ятдесят — сімдесят. Але ліс жив. Під подихом весняного вітерця шуміли лапаті віти височенних ялин. Про щось своє виспівували птахи. І перші промені скупого вранішнього сонця пронизували тремтяче хвойне море...

Добиратися до Львова можна було двома дорогами: на Галич — Рогатин — Перемишляни або в напрямку Калуща — Долини і далі на Стрий. І хоч перша дорога була зовсім розбита і розмита недавніми дощами, Корнієнко вирішив їхати на Рогатин. Там, на околиці міста, у Бабинцях, у садибі свого брата мешкав колишній уніатський

священик Юліан Луцик, з яким розвідник хотів зустрітись вже давно.

Від часу їх першого знайомства минуло більше року. Вдячний за увагу й моральну підтримку Луцик надіслав Юрієві Михайловичу кілька проникливих листів, час від часу здоровив його з релігійними святами, а якось через односельця передав у готель глечик домашнього варення та кілька кілограмів рідкісного у голодному сорок другому році справжнього пшеничного борошна. Луцик писав, що разом із коханою своєю Христиною живе у братовій хаті, працює на рогатинському млині, а водночас допомагає по господарству братові Данилові.

Корнієнко не раз згадував колишнього духівника. Йому імпонували мужня вдача і безкомпромісність Луцика, його критичне ставлення до тупого релігійного фанатизму і разом з тим простота й доступність, своєрідний духовний світ людини, котра в ім'я правди, в ім'я свого кохання прийняла рішення — раз і назавжди порвати зі своїм церковним оточенням. Юрій Михайлович розумів, скільки волі, сміливості, зрештою, внутрішнього переконання треба було мати Юліанові, аби відкинути зі свого шляху все те, що донедавна було для нього святим і непорушним.

Ось і Бабинці — невелике, тихе село, що нібито притулилося до міста. За описом Юліана Корнієнко швидко знайшов криту соломою хатину Луциків, зупинив машину і подався просто на подвір'я. Й одразу побачив Христину.

Струнка, висока, вона легкою ходою йшла зі стодоли з оберемком пахучого, ніжного сіна. М'які півкола брів, величезні, мабуть, стомлені очі і бліде, мов крейда, обличчя викликали одразу спогад про мадонн з-під пензля Рафаеля або Перуджіно. У розшитому червоним китарі, у білій пухнастій хустці вона, ще не помітивши гостя, радісно посміхалася чомусь своєму. «Красуня, ну, справжня красуня», — подумав Юрко і поздоровався до господині.

А та, уздрівши раптом прибульця, немов розквітла уся, обличчя її аж засіяло:

— Певно, зі Львова ви, до Юлька нашого? — привітно запитала і, почувши ствердну відповідь, запросила Корнієнка до хати.

— Заходьте, будьте ласкаві, а я зараз небіжа нашого, Тарасика, за чоловіком пошлю... Він тут, недалеко, до хворого сусіда подався. Млин сьогодні не працює.

Кімната, до якої молода жінка запросила Юрка, була чисто прибраною, стіни прикрашені колоссям ячменю й пше-

виці, сухоцвітом та ще якимись висушеними квітами. Усюди — на лавках, на столі, поруч з портретами Тараса Шевченка та Івана Франка — чудові вишивані рушники і наліжники. На широких полицях біля розлогої селянської печі — блискучі глиняні горщики, миски, кухлики. Посередині ж кімнати на великому залізному гачку — сплетена з пурпурової лози колиска, в якій, заплющивши темні війки, міцно спала дитина.

Христина одразу ж підійшла до люльки і, тихенько поправляючи подушечку, захлинаючись від радісного захоплення, прошепотіла:

— Ви гляньте, лише, якого красеня маємо у хаті. Ромцьо наш росте, як з води, не щоднини, а щогодини. Увесь у татка, мов викапаний...

Тим часом з'явився Юліан, а потім, аби познайомитися з львівським гостем, завітав і його брат Данило — кремезний здоровань років тридцяти п'яти. Розмова спочатку була загальною. Данило розповідав, як тяжко при встановлених фашистами порядках вести господарство бідному селянинові. Немає насіння, коней, худоби. А тут ще кляті контингенти та величезні воєнні податки замучили людей. Все до останньої зернини, до останньої картоплини вимітають фашистські ляндрівти та наймані песиголовці з поліцейського постерунку.

— Та якби оце лише один контингент наклали, — втрутився у розмову Юліан, — то, можливо, до передновку б втрималися. А то ще гребуть так звані «додаткові приділи»: «на німецьку армію», «на поранених вояків» і ще хто-зна на що.

— Не забувай ще «децес» — підкинув брат, котрому всі ці побори і контингенти були, як видно, неначе сіль у оці.

— А що воно таке? — здивовано запитав Корнієнко, який навіть не чув про таку гітлерівського здирства.

— О, це наш чисто галицький винахід, — пояснив молодший Луцик. — І мета його — зробити бідного селянина ще біднішим, ще голоднішим.

Відчувши в особі Юрка уважного і допитливого слухача, колишній духівник вирішив докладно просвітити його. За старою семінарською звичкою не жалів для цього ні красивих слів, ні фактів:

— Німаки, як ви, мабуть, знаєте, — продовжував Юліан, — накладають продовольчий податок — контингент і зерном, і м'ясом, і іншими продуктами — загалом на ціле

село. А тут вже розподілом і стягненням усього цього займається купка наставлених окупаційною владою багатіїв на чолі з війтом або священиком. Так от, аби зменшити чи зовсім покрити контингенти оцим фашистським підніжкам, з бідного хлопа і здирають «децес». Данило, наприклад, минулого року за нашого війта, панотця та ще двох трьох куркулів і оунівців здав півцентнера «децесу» лише самим житом. Нам його більше як на місяць вистачило б...

Залишившись незабаром наодинці з Корнієнком, Юліан почав оповідати про свої митарства після повернення зі Львова на Прикарпаття.

— У Станіславі, — розказував Луцик, — ще до мого приїзду знали про те, що митрополит Шептицький відмовив мені у дозволі на шлюб з Христиною і засудив мою «аморальну поведінку». Радощам моїх недругів з оточення його ексценції єпископа Григорія Хомишина не було меж...

За дорученням владики «зганьбленого» панотця прийняв один з підручних Хомишина, референт єпископської консисторії Роман Лободич. Мов шуліка, накинувся він на молодого духівника, звинувачуючи його у тому, що той посмів звернутися з нікчемною скаргою до самого «отця церкви» і ледве чи не хотів кинути тінь на єпископа Григорія, який, бачте, тільки й снить, аби допомогти наскрізь просяклій гріховністю «заблудній вівці». Дорікав Юліанові за невдячність, аморальність і небажання жити згідно з законами божими. Та зрештою Лободич заспокоївся і вже значно лагіднішим тоном, як велику ласку владики, передав Луцикові його «остаточну вимогу» — негайно порвати з Христиною і виїхати на службу до одного з найвіддаленіших у цілій єпархії гірських сіл — Білоберізки.

Луцик чув про це село ще в духовній академії. Ним отці-каноніки не раз лякали несумлінних вихованців. Блаженська дерев'яна церква, мов насміх названа ім'ям пресвятої діви Марії (було їй щонайменше сто років), двокласна школа, майже 70 кілометрів до залізничної станції у Коломиї і 20 — до пошти у трохи більшому селі Ясенові — отаку долю підготували для непокірного духівника уніатські владоможці.

Надаючи Юліанові цей «останній шанс», п'ятдесятирічний отець Роман, відомий серед станіславського кліру як хабарник, розпусник і п'яничка, удаючи з себе стопроцентного святошу, по-блюзнірськи повчав молодого «грішника»:

— З дівчатами там не густо. Молоді гуцулочки, ма-
буть-таки, не бігатимуть за блудним целебсом. Це вам не
жіноча семінарія...

Пан референт попередив Юліана, що єпископ не при-
діляє йому парафії у Білоберезці. Він служитиме там
помічником сімдесятирічного отця Йоанна, але без права
виголошувати проповіді й сповідати віруючих. Отже,
мова йшла практично про виселення Луцика зі Станісла-
ва, про покарання за вільнодумство, про створення таких
умов, за яких він не мав би змоги зустрічатися з коханою
і був би змушений покинути її...

— Зрештою, — вів далі колишній панотець, — я пого-
дився їхати у Білоберізку, аби лишень єпископ дозволив
одружитися й узяти з собою Христину. Але Лободич і
слухати про це не бажав.

І тоді Луцик рішився. У далеко не дипломатичних
виразах він висловив Лободичу все, що він думає про ньо-
го особисто, про владику Григорія і усю єпархіальну бра-
тію, грюкнув дверима і поїхав до брата.

Але уніатські можновладці і у Рогатині, і у Бабинцях
не дали Юліанові чистої години. Одержавши відповідні
вказівки зі Львова (місцевий деканат підпорядковувався
львівській митрополичій консисторії), священник-декан
Теодозій Кудрик зробив усе можливе, аби не допустити
Луцика працювати у єдиній в околиці початковій школі,
яка «з ласки» фашистського крайсгауптмана ще існувала
у Рогатині. Стараннями злостивого отця Теодозія, що був
«своєю людиною» і в поліції, і в СД, і у нацистського ляд-
вірта, колишньому духівникові не вдалося влаштуватися
також ні на пошту, ні навіть касиром на залізничну стан-
цію. Тільки завдяки солідному хабареві міському старос-
ті — тут молодим допомогли батьки Христини — Юліан
найнявся нарешті на поденну роботу до місцевого млина.
Там він і ваги пильнує, і мішки тягає, і німцям за пере-
кладача служить...

Та уніати не припинили переслідування «богопротив-
ної» родини Луциків — саме так у одній із недільних про-
повідей назвав «позашлюбних безвірків» отець Кудрик.
Священник категорично відмовив Христині у сповіді, а
коли в Луциків народилася дитина, не схотів навіть чути
про те, щоб охрестити немовля. Довелося їхати аж у Тер-
нопіль, де служив однокашник Юліана по академії Степан
Петрушкевич, який досить швидко просувався по церковній

драбині звань і чинів та мав неабиякі знайомства у святоюрських верхах. На превелику радість побожної мами, він і охрестив маленького Ромця.

Від багатослівного, всевідаючого Степана Луцик і довідався про останні новини у церковному середовищі. Митрополит Андрей та його коадютор єпископ Сліпий, розповів Петрушкевич, прагнуть мобілізувати усі можливості церкви, аби знищити носіїв більшовизму у краї, не допустити поширення «партизанки» і водночас усіма силами допомагати рейхові у двобої з Червоною Армією. Владика ладен кинути у вир війни усіх здатних тримати зброю віруючих, аби тільки перешкодити поверненню більшовиків на західноукраїнські землі.

На сумніви Луцика щодо богоугодності такого курсу і можливості підтримки його з боку апостольської столиці Петрушкевич заявив, що папа Пії XII і вся римська курія дуже перелякані можливістю перемоги безбожників — червоних над хрестоносною німецькою зброєю і вживають дійових заходів до припинення війни між Німеччиною і християнськими урядами західних держав. «Заповітна мрія папи, — продовжував він, — аби німці, англосакси та інші цивілізовані нації дійшли згоди між собою і єдиним фронтом виступили проти Советів».

З цього приводу, як повідав отець Степан, керівник східної конгрегації Ватикану кардинал Євген (Ежен) Тіссеран звернувся до Шептицького з особистим листом. В ньому він, виступаючи від імені Пії XII, відверто писав, що головне завдання уніатської церкви — повна й беззастережна підтримка «Великонімецького рейху» і його «хрестоносної війни» проти Радянської Росії. «З надією на бога, — переказував Петрушкевич зміст листа, — ми віримо, що безбожникам не вдасться увірватися до серця Європи. І ваша роль в цьому відношенні, на думку святого отця, неоціненна».

Надії та практичні заходи Ватикану щодо консолідації антирадянських сил повністю поділяли Шептицький, Сліпий та їх оточення. Більше того, вони шукали дедалі нових і нових резервів для допомоги гітлерівським загарбникам та викорінення «більшовицької схизми» в Галичині. Проте пастирські листи ієрархів унії, подячні богослужби на честь вермахту і СС, проповіді про «богообраність» та «історичну місію» німців на Сході були, як пояснив Петрушкевич, лише однією, зовнішньою, частиною політичного «вірую» митрополита Андрея.

Шептицький, котрого молодий тернопільський богослов вважав ледве чи не святим, за його словами, «йде до нашої благословенної мети» не лише торованими широкими шляхами, але й вузенькими, звивистими стежечками, про які знають лише найближчі до нього єпископи і духівники. Головне для князя нашої церкви, пояснював отець Степан, допомогти німцям втриматися на Україні, зберегти наше становище і привілеї, відвернути хлопів від зростаючого впливу радянців. «З цією метою, — під великим секретом повідомив Петрушкевич, — два тижні тому Шептицький приймав у своїх покоях керівника німецької розвідки адмірала Канаріса...»

На питання Луцика, що спільного може бути у владики Андрея і якогось німецького адмірала, однокашник відповів, що Канаріс має дуже впливове становище у найвищих урядових колах рейху і митрополит має надію з його допомогою «зміцнити наші позиції» у Берліні. Про що ж конкретно йшла мова під час зустрічі шефа шпигунського відомства і уніатського первоієрарха, Петрушкевич так і не розповів *.

...Розмовляли довго. Зі щирих слів Юліана, з його реакції на лицемірство і підлість святенників Корнієнко відчув, як зріють у душі його нового друга грона гніву. Ось-ось — і він кинеться у вир боротьби з запроданими нацистам мракобісами й на прикладі власної долі прилюдно викриватиме їхню безсоромну демагогію, зриватиме зі «святих отців» фальшиву маску «вболівальників за національну справу». Капітан розумів: у цій нелегкій борні з хитрим і підступним ворогом, борні, яку йому поки що, можливо, доведеться вести самотужки, Луцик може втратити все, навіть життя. Але стримувати його від цієї справедливої боротьби не хотів, не мав права...

І вже повертаючись до Львова, розвідник думав про непоборну силу людського духу, про силу правди, що дає людині можливість розірвати пута рабської залежності від релігійного дурману та його чорнорясих носіїв. Розірвати навіть тоді, коли вони обплутують тебе з самого дитинства....

* Така зустріч дійсно відбулася під час гітлерівської окупації Львова. Як видно з архівних документів, Шептицький широко інформував Канаріса про становище на Україні, розповів про посилення партизанського руху і висловив пропозиції щодо більш ефективного залучення націоналістів й уніатського кліру до «боротьби з комуністами».

«Що не кажи, а у мужності, у духовній стійкості Луцикові відмовити аж ніяк не можна. І життя — не сьогодні, то завтра — обов'язково приведе його на нашу, комуністичну, сторону барикади», — підсумував Юрко свої враження від розмов з Юліаном.

Пізно ввечері Корнієнко повернувся на Пекарську. Що довго ходив по кімнаті, курив. Спати чомусь не хотілося, і, як це буває безсонними ночами, ним поступово заволоділи спогади.

Корнієнко згадував друзів, свої перші кроки розвідника... До подробиць пригадав зимовий вечір, коли до нього у гуртожиток — Юрко вчився на третьому курсі педінституту у Вінниці — зайшов стрункий, чорнявий хлопець і запросив прийти до управління НКВС. Там, у великому, але скромно обставленому кабінеті, на нього чекав літній, з глибокими зморшками на обличчі чекіст з таким рідкісним до війни орденом Червоного Прапора на грудях.

Розмова тривала довго. Старий дзержинець розпитував про батьків, цікавився колом інтересів майбутнього вчителя, знанням іноземних мов, комсомольськими дорученнями... А потім сказав:

— У світі тривожно — вороги країни нашої готуються до нової війни. І ми, чекісти, пропонуємо вам стати до лав тих, хто відстоює інтереси партії на передових, найнебезпечніших рубежах.

Корнієнко погодився і з того пам'ятного вечора вважав себе за члена славної чекістської сім'ї... Незабаром він поїхав до Москви, де почалося його нове життя...

Як це давно було! І яким наївним романтиком був він тоді! Адже спочатку вірив, що йому призначено лише перевтілюватися, проникати у штаби ворога... І якими далекими від суворих розвідницьких буднів виявились ці юнацькі мрії!

Юрко міркував про сенс і саму сутність таємної борні, що стала його життям. І вбачав у ній головне — постійну важку працю, напруження усіх душевних і фізичних сил... Вміння приходило нелегко, народжувалося у муках як завдяки власному досвідові, так і постійній допомозі чекістів старшого покоління — тих, котрі працювали з незабутнім Дзержинським і його соратниками, пройшли через підпілля і вогонь громадянської війни.

Швидко зрозумів — розвідникові мало чіпкої пам'яті, максимальної зібраності, негайної реакції. Мало знання іноземних мов, вміння пристосовуватися, знаходити спіль-

ну мову в абсолютно різними за станом, віком і культурою людьми. Треба вміти все: бути дослідником і бійцем, комерсантом і звичайним робітником, аналітиком і актором... І ніколи, ні за яких обставин ані жестом, ані поглядом не показати себе. Мовчати, коли все у тобі волає, посміхатися, коли так і кортить врізати падлюці у шию... Корнієнко ловив себе на думці, що узята на той чи інший період маска часом так приростає до обличчя, що продовжувши іноді грати ту чи іншу роль навіть тоді, коли у цьому вже немає ніякої необхідності.

Але при всьому цьому навіть за умов цілковитої ізоляції, коли можливості спілкування із друзями дорівнювали абсолютному нулю і коли, здавалося, вже ні про що, крім невідкладного, й думати годі, ніколи не проходила, а навпаки — посилювалася гостра туга за своїми, за рідним домом, за милою серцю Антонівкою, за всім тим, що ми звикли звати високим і всеосяжним словом — Вітчизна...

Незчувся, як почало світати. Попереду був напружений день, нові турботи, відповідальний сеанс зв'язку з Центром... І Юрко, перейшовши до справ буденних, за професійною звичкою почав прикидати, що з почутого за останні дні заслуговує на увагу командування, подумки накидав текст радіограми.

Львів, квітень 1943

На превелике диво, Юрко проснувся пізно, десь близько сьомої. Швидко поголився і вирішив до вранішнього прийому працівників готелю пройтися містом.

Становище і прибутки, які він одержував з готелю і ресторану, вимагали створювати враження такого собі пана-комерсанта, що може дозволити собі вранішній моціон, байдикування, безтурботні зустрічі у колі «вибраних», під яким само собою малась на увазі націоналістична «еліта». З усім цим в ім'я конспірації треба було завжди рахуватися.

Та й ранок був особливий. Після холодної, сніжної зими рання весна у Львові завжди чудова. А сьогодні вона немов хотіла потішити голодних, висотаних окупаційним лихоліттям городян. Небо голубе, високе-високе. Сонце гріло по-весняному променисто і пестливо, навіть повітря було якесь легке й прозоре.

Вийшовши з готелю, розвідник поволі подався угору, Пекарською. Минув будинки колишнього медичного інституту та клінічної лікарні й через кілька хвилин опинився на пагорбкуватому Личаківському цвинтарі. Окрім жебраків та кількох черниць, що юрмилися біля церковної каплички, у цей вранішній час тут не було нікого. І Юрій Михайлович, віддавши шану завжди прикрашеному живими квітами Франковому Каменяреві, що гордо височів на могилі поета, напрямки вузьенькою дорогою рушив у глиб цвинтаря, туди, де навколо родинних склепів багатіїв та могил українських і польських митрополитів і єпископів ще лежав старий, ніздрюватий сніг.

Зупинився біля старезного, крислатого клена на польському військовому кладовищі, де було поховано легіонерів генерала Юзефа Галлера, і, обіпершись об дерево, замислився. Корнієнка турбувало становище Карина і його контакти з чиновником губернатора Буковини. Насторожувала ситуація навколо Шепара, котрий постачав групу чимраз вагомішою інформацією, але, на думку чекіста, не виявляв при цьому належної обережності. Турбував Юрка і стан здоров'я Залізняка: останнім часом той змарнів, сильно кашляв, мабуть, застудив легені, але про те, щоб порадитися з лікарем, не хотів і чути... Вже кілька днів чекіст навіть у Красне не міг вибратися. В Олесе ж, напевно, зібралася важлива інформація. А тут ще зустрічі з Полянським, Бішофом, дрібною окупаційною челяддю, завжди термінові готельні клопоти!

«Я весь час у скруті,— думав невесело розвідник.— Наскільки легше було, коли поруч працювали Богдан, а потім Олег». І Корнієнко вирішив, що сьогодні ж звернеться до Центру з проханням надіслати помічника... «Легалізуватися тепер буде значно легше,— «програвав» у думці чергову радіограму комісарові,— та й можливостей у цьому відношенні в нас стало набагато більше. Повернули б мені Романчука! Влаштував би його десь на околиці міста, подалі від чужих очей, і мав би надійного товариша. Але про це годі й думати. Адже, як натякнув в одному з листів Григорій Павлович, Богдан зі своєю німецькою радією активно використовується для дезінформації ворога...»

Юрій Михайлович подумав, що вже давно час, бодай на день-другий, поїхати до Кракова, зустрітися з Валею Доценко, підтримати її морально, бодай чимось допомогти у її нелегкому житті. Тендітна, ніжна, трохи наївна Ва-

люшка! Згадка про молоду жінку, її вразливі очі заповнила серце, всю його істоту. Корнієнко дедалі частіше ловив себе на тому, що схвильовано думав про Валу, бажає бути поруч із нею...

Після повернення із Кракова Корнієнко, як вони й домовилися з дочкою покійного генерала, регулярно, раз на місяць, отримував від неї коротенького листа, що завжди починався проникливими словами: «Любий братику!». Дівчина писала про свої буденні справи, про подруг і знайомих, згадувала прочитані книжки та кінофільми для «унтерменшів», які мала змогу побачити інколи у неділю. Такі листи не могли викликати підозри й свідчили хіба що про родинні зв'язки управителя готелю, забезпечуючи, таким чином, необхідні «тили» на випадок перевірки з боку СД. Про все ж, що заслуговувало на увагу розвідника, Валентина писала на обумовлену адресу однієї з колишніх зв'язкових Залізняка — старенької пралі Емілії Ольшевської. Таких листів було поки що чотири, але кожен з них свідчив про досить цікаві спостереження «сестрички», додавав щось нове про становище у Кракові та його околицях...

Життя розвідника, наче довга-довга невідома дорога з дедалі новими й новими поворотами й непередбаченими ускладненнями. Однак трапляється часом досить дивний збіг обставин. Так і зараз. Повертаючись до готелю з думками про Валентину, Корнієнко якраз на повороті побачив пані Емілію. Як завжди у чистенькому, щойно випрасуваному плащі, з акуратним пакуночком (аби мати привід для зустрічей з розвідником, старенька час від часу прала йому сорочки) вона, поза сумнівом, чекала на Юрія Михайловича.

— О, яка щаслива зустріч, пане Доценко, — мовила Ольшевська. — А я якраз йшла до вас зі свіженькими сорочками.

Дві-три хвилини звичайної для сторонніх очей розмови, чемні подяки управителя, кілька відрахованих пралі банкнотів — і ось в руках капітана разом з сорочками опинився лист. Вістка від Валі, якої він цього разу чекав з особливим нетерпінням.

Зовні це був звичайний лист дівчини до хрещеної мами: турботи про здоров'я старенької, оповідь про одруження якогось Франека, прохання вислати трохи лікарської ромашки для хворого дядька... Але весь текст «родинного листа» для Юрка був нічого не вартий — він звертав ува-

гу лише на кожне п'яте слово. Виходило, що до рук молодій жінки потрапили важливі документи, про зміст яких вона хоче повідомити «братика». В п'ятницю має можливість виїхати до Перемишля, а звідти автобусом до Львова. Буде в «тіточки Емілії» вранці в суботу, 21 квітня.

Через два дні вони зустрілися наприкінці Кадетської, неподалік парку. У старенькому осінньому пальті та саморобному блакитному светрі Валя була невимовно гарна. Та в обличчі її, особливо в глибоких сіро-зелених очах, світилося щось нове, таке, чого Корнієнко раніше не помічав. Вона, либонь, стала трохи серйознішою, стриманішою.

А коли Юрко, щиро радіючи, легенько обійняв і поцілував дівчину, зрадлива краска уміть залила її схвильоване обличчя, а у куточках очей заблищала волога. Корнієнко відчув, що молода жінка боїться, що він, чого доброго, сприйме її візит лише як бажання побачитися з «братом», і тому хоче одразу пояснити йому причину приїзду, виказати все, що наболіло... Тож розуміючи всю недоречність розмови отут, на вулиці, розвідник лише ввічливо розпитав дівчину, як вона доїхала та почуває себе, забрав у Валі сумку, обережно взяв її під руку і запросив завітати до пані Ольшевської. І лише після того, як «сестричка» прибралася з дороги й випила кухлик позиченогодесь господинею справжнього (незбираного!) молока, запропонував їй прогулятися.

Стареньким трамвайчиком, призначеним, як було написано на табличці, «для українців, поляків та інших осіб національності ненімецької», доїхали до Кайзервальду, а далі доріжкою, що бігла вздовж телефонних стовпів, дійшли аж до Винниківського лісу. І вже лісом, вузьенькою стежкою, дісталися невеликого озера.

Було ще холоднувато, але сонце м'яко всміхалося з небосхилу й поступово, ледь-ледь занурювало у воду свої золоті крила. Капітан скинув плаща, розстелив його на поваленій смереці і запросив Вальку сісти. Та вона й далі стояла поруч, тримаючи його руку у своїй, і це, зрештою, було приємно Юркові... Так і стояли вони мовчки кілька хвилин, дивлячись у чисту глибочінь лісового озера.

Загадка взаємного потягу двох сердець завжди була незрозуміла людям. Де початок цього чистого почуття? Де його вершина і занепад? Чи можливе справжнє кохання на війні, під час найвищого напруження фізичних і нервових сил людини?

Над цим завжди думали філософи й поети, закохані й покинуті, молоді й старі. Думав про це і Корнієнко. Адже він уже давно, ще після тієї краківської зустрічі, відчув, що Валентина стала для нього не лише помічницею, але й найдорожчою людиною, і був вдячний, що вона приїхала, що стоїть зараз отут, поруч, і готова розділити з ним тягар його гранично небезпечного життя...

А Валя тим часом почала оповідь про причину раптового візиту до Львова.

Сталося ось що. Два місяці тому Валентину перевели працювати на головний поштамт Кракова. Доручили приймати і сортувати кореспонденцію в межах генерал-губернаторства. А таємні пакети, рекомендовану кореспонденцію та цінні бандеролі від військових частин, солдатів і офіцерів вермахту особисто приймав її шеф-німець поштмейстер Герке. Та днів п'ятнадцять як він захворів, і його місце тимчасово посів нацист Бургер, нещодавно відряджений на пошту з якоїсь військової частини. Він погано розумівся на поштових справах, а тому доручив Валентині тимчасово сортувати військову кореспонденцію.

— Розумієш, Ростіку, мені просто поталанило. Раніше ні мене, ні моїх польських подруг до цих листів і близько не підпускали.

— І що ти зробила?

— Перш за все старалась, як ти радив, запам'ятати адреси і номери польових пошт, прізвища й звання командирів частин, яким адресувалися пакети і бандеролі... Нічого не записувала на роботі, все тримала у пам'яті аж до вечора. І вже вдома нотувала на цигарковому папері, який тобі і привезла. Протягом тринадцяти днів, поки не було клятого Герке, сорок сім номерів частин з адресами записала.

Юрко тут же почав вивчати список, звертаючи увагу на дислокацію військових частин і підрозділів, звання командирів. Одразу ж робив висновки, порівнював з інформацією, яка надходила з інших джерел, особливо з тією, що стосувалася Львівщини, західних областей України.

«Сокаль, підполковникові Ханке...— Що ж, є такий,— блискавично згадав чекіст,— служить начальником штабу зенітного полку».

«Горловка, генерал-лейтенанту Шернеру... — значить там, певно, перебуває штаб корпусу...»

«Пирятин, штандартенфюреру СС Крумхольцу...— очевидно, командир полку або танкової бригади СС».

«Тернопіль, полковникові Руге... — О! Знову відоме прізвище. Це комендант гарнізону міста».

«Ниж (Югославія), генерал-майору Ферстнеру... — ма-
буть, командир каральної дивізії...»

Розвідник завважив, як ретельно Валя виписувала адреси, підраховувала, скільки листів, бандеролей надіслано тією чи іншою частиною, якого це було числа, хто відправник. Юрій Михайлович був буквально приголомшений тими безцінними даними, що їх, здавалося, так легко добула оця недосвідчена, зовсім не підготовлена поштарка.

— І де ти тримала це багатство? — захоплений сміливістю і винахідливістю Валентини, запитав він.

— Вдома, у шпаринці газової пічки, — спокійно відповіла молода жінка. — Варто було б лише відкрити заслінку від димаря, і папірці вилетіли б угору... А у дорозі — отут. — Валя показала Корнієнкові міцно перетягнутий резинкою кінчик коротенької косички. Якщо облава чи ще біда якась, мить — і увесь пакуночок у роті.

— Ти що, серйозно?..

— Звичайно, я вже й практикувалася вдома... Два таких пакетики проковтнула...

Юрко ледь не розсміявся, але, подумавши, що це може образити дівчину, стримав себе:

— Так ти, бачу, скоро станеш професійною розвідницею, а то й взагалі людиною-невидимкою...

— Хто знає, — з ледь відчутною образою в голосі відповіла Валентина, — може й стану. Гадаєш, я не читала Герберта Уеллса або не чула про таємничі пригоди Мата Харі чи Марлен Руа? Про це до війни йшлося у кожному другому польському журналі...

Капітан хотів заперечити, бодай популярно розповісти дівчині, що таке конспірація і якою ціною доводиться розплачуватися за її порушення, але Валя сказала, що хоче показати «братикові» ще одного, здається, цікавого листа. Вона витягла з черевика маленьку хустину, в якій було сховано складеного у кілька разів папірця — акуратно переписану дівчиною копію листа унтер-офіцера Ганса Кнаппа братові Вінарду, що мешкав в Берліні по вулиці Зігфрідштрассе, 8. Ганс писав:

«...Вже місяць, як нас перекинули сюди, у невеличке місто Мелец над річкою Віслокою. Часу на влаштування майже немає. Починаємо все з початку, як на Пенемюнде. Головне — якнайскоріше приготувати все до приїзду начальства та обладнати сталеві та бетонні ст. пл. Працювати тут буде легше, бо в наше розпоря-

дження в концетраків прибуло понад (тут була якась ретельно закреслена цифра) різних унтерменшів і євреїв. Треба лише примусити це бидло працювати по 18 годин на добу, а коли закінчи-мо будівництво полігону, усіх до одного пустимо в розхід. Скоро увесь світ довідається про нашу нову чудо-зброю і стане перед німцями на коліна... Жерти тут дають досить, в усякому разі біль-ше, ніж на старому місці. До того можна дощо реквізувати у су-сідніх селах, де, власне, займаємось нашими справами. Хайль Гітлер!»

Прочитавши листа раз, потім вдруге, чекіст зрозумів: до рук Валі Доценко потрапив надзвичайно важливий до-кумент, що свідчив про підготовку до випробування нацис-тами якоїсь принципово нової зброї. «Що це за будівницт-во? — розмірковував він. — Який його обсяг, мета? Адже сталеві та бетонні споруди (ст. пл., певно, означав старти або стартові площадки) потрібні, в першу чергу, для за-пусків якихось літальних апаратів — ракет, торпед, без-пілотних літаків... Певно, це і є згадувана Кнаппом чудо-зброя. Бо інакше навіщо усе це будівництво, цей полігон, транспортування у глухе, по суті справи, місце великої кількості приречених на смерть в'язнів концентраційних таборів, яких гітлерівці могли б знищити і там, де вони знаходились. — Отже, — дійшов висновку капітан, — йдеть-ся про спорудження дослідницького, випробного полігону для нової зброї та про передислокацію з цією метою у цю відносно спокійну частину Польщі спеціального військово-будівельного підрозділу...»

Те, що повідала з цього приводу Валентина, підтверд-жувало висновок розвідника.

У вівторок двоє озброєних автоматами унтер-офіцерів привезли кілька бандеролей і цінних листів. Трималися вони дуже пильно і насторожено. Старший з них, уздрівши Валю у вікні для прийому військової кореспонденції, за-явив, що раніше тут працював поштмейстер Герке і вони можуть передати свої надзвичайно секретні пакети тільки особисто йому або начальникові поштамту.

Зацікавлена поведінкою німців Валя покликала свого шефа Бургера. Той щось дуже енергійно пояснював при-бульцям і врешті переконав їх здати йому усі чотири при-везених пакети. Поштмейстер виписав на кожен з них спе-ціальну квитанцію, розписався у якійсь відомості, яку привезли з собою унтер-офіцери, і навіть сховався у канце-лярію, щоб поставити на ній печатку начальника поштам-ту. Всі одержані бандеролі зачинив у сейфі, ключ від яко-го завжди тримав при собі.

— Один з унтерів, — вела далі молода краків'янка, — здавши пакети, ще кілька хвилин крутився у поштовому залі, щось видивлявся, нарешті, підійшов до мене і сказав, що має ще особистого листа, якого хотів би ще сьогодні поза всякою цензурою відправити до Берліна. Я прийняла цього листа, вночі вдома зробила з нього копію, а ранком відправила з берлінською поштою... Його ти і читав.

— А що з бандеролями? — з надією запитав чекіст.

— Бургер довго возився з ними, нарешті запитав мене, кому має їх здати. Я пояснила, що він повинен зареєструвати пакети в окремому журналі, котрий знаходиться у сейфі Герке, і здати їх заступникові начальника поштамту оберпоштмейстерові Редлю. А коли показувала Бургерові, куди і як вони записуються, встигла запам'ятати адреси...

Запала пауза. Корнієнко з нетерпінням чекав, що ще додасть дівчина до своєї справді безцінної розповіді.

І Валентина, зосередившись, почала згадувати:

— Перший великий синій пакет був з п'ятьма сургучними печатками. Адресований у Пенемюнде — Вест, округ Штеттін. Польова пошта 00391, бригаденфюрерові СС Аккерману. Друга бандероль значно менша, майже така, як звичайний лист... Добре пам'ятаю, що адреса була та сама, але одержувач інший — підполковник Бернат. Далі йшов твердий жовтий пакунок, ледь не увесь залитий сургучем: Шведт-на-Одері, округ Штеттін, польова пошта 00401, генерал-майорові Дорнбергу. Четверту ж, зовсім невеличку, бандероль я й оглянути добре не встигла — якийсь шваб закликав мене до віконця. Пам'ятаю тільки, що її адресовано у Берлін, генерал-лейтенантові Лідеру чи Ліндеру...

— А зворотна адреса?

— Усюди однакова: генерал-губернаторство, дистрикт Краків, Мелец, польова пошта 00404, полковникові Кеніцу... О, ледве не забула! — прохопилася раптом Валя. — Коли Бургер записував адреси у журнал, до нього підійшов оберпоштмейстер, і вони тихо про щось говорили. Зрозуміла лише, що мій новий шеф служив у Померанії, деє близько цього самого Пенемюнде, і, як він повідав Редлю, знає, яку грізну зброю готує там фюрер проти ворогів рейху...

...Почало смеркати. Корнієнко і Валя не стямилися, як пролетів день.

— Я дуже боюся темряви, Ростіку, — дивлячись у очі розвідникові, сказала дівчина.

— Не бійся, люба. Поки я живий, я завжди боронитиму тебе від темряви, від усього страшного й небезпечного. Тільки й ти стережися, не лізь на рожен. І забудь, хоч на хвилю, про Ростислава — мати завжди звала мене Юрою...

Юрко занурив руки у Валине волосся, пропускав його крізь пальці і знову пригладжував. Він відчував, як вона тремтить, бачив її сльози, чув її шепіт.

Це був чудовий день, а за ним прекрасна безсонна ніч...

Корнієнко думав про Валентину, про її нуждення і разом з тим незвичайне життя, про непевність і смуток, котрий — як би вона не приховувала — промовисто свідчив про її важкі, скорботні будні там, у Кракові. Усім серцем він відчував — нещасне заміжжя, бридкий чоловік не зіпсували її, не примусили втратити віру у своє щастя, у добрих людей.

Вранці Юрій Михайлович проводжав Валю на вокзал. Вони пройшли пішки майже через усе місто. Потім сиділи у невеликому сквері біля станції. І хоч попереду була розлука, Валентина не крила свого щастя від зустрічі з коханим. І, мабуть, зовсім не слухала капітана, котрий говорив про закони конспіративного життя, лагідно, але настирливо вимагав від неї обережності й завбачливості...

Поїзд на Краків відійшов о десятій. Залишившись один на пустому пероні, Корнієнко подумав, якою короткою була їхня зустріч, як мало з того, що відчуває, сказав він дівчині. А попереду знову чекання...

Тієї ж ночі на стіл комісара державної безпеки Вороніна лягла радіограма, котра додала ще кілька дуже важливих фактів до вже відомих радянському командуванню обставин гарячкової підготовки гітлерівцями нової ракетної системи Фау-2. Однак інформація про розгортання фашистами другого після Пенемюнде ракетного полігону на території окупованої Польщі — а йшлося саме про такий полігон — надійшла вперше.

«Величкові. 24 квітня, 06 год. 08 хв. Командування дякує інформацію, особливо щодо П. (Пенемюнде) і М. (Мелеця). Вас та інших учасників групи представлено нагородження орденами. Матеріали щодо дислокації пунктів П.П. (польової пошти), становища Кракові, Львові, дистрикті Галичина надсилайте через 26-го. Павлов».

Розділ III

На допомогу чорному рейхові

(З документальної хроніки)

Центр не випадково цікавився становищем у Львові і дистрикті Галичина. Розгром гітлерівських дивізій на Волзі, посилення партизанської війни в тилу ворога викликали несамоовиту лютість гітлерівців. З відчаєм временщиків, пануванню яких приходить кінець, нацисти розпочали тотальне винищення населення, руйнування або відправлення до Німеччини всього, що мало будь-яку цінність.

Окреме місце у цій страхітливій програмі німецько-фашистські окупанти приділяли буржуазним націоналістам та їхнім духовним наставникам із храму святого Юра. Зрештою, агітувати жовтоблакитників окупантам не доводилося. Зв'язані з нацистами спільними злочинами проти українського та інших радянських народів, вони до останнього чіплялися за своїх гітлерівських хазяїв, робили все, аби стримати дедалі ширший партизанський рух, надиханий переможним наступом Червоної Армії. Приклад у цьому подавав митрополит Шептицький. Протягом зими 1942/43 р. він неодноразово звертався до Гітлера, Франка, Вехтера з пропозиціями поповнити нестачу «гарматного м'яса» на східному фронті за рахунок створення у складі фашистської армії «військових формацій» з числа українських буржуазних націоналістів. У листі до губернатора Галичини бригаденфюрера Отто Вехтера владика у принизливому тоні писав:

«Ситуація, що склалася у краю, викликає в нас біль і стурбованість. Посилюється розкладницька робота більшовицьких агітаторів, зростає диверсійна активність ворожих груп і комуністичних елементів, які втішаються новою офензивою (наступом.— К. Д.) червоних... Ми благаємо вас, пане губернаторе, порушити у Берліні й Кракові питання про створення військових підрозділів з числа українців-галичан у складі героїської німецької армії, аби разом з нею, пліч-о-пліч, боротися за Нову Європу».

Холуйські листи з пропозиціями своїх послуг у «боротьбі з більшовизмом» надходили до столиці рейху від керівників буржуазно-націоналістичних угруповань. На початку 1943 року з принизливим проханням до начальника генштабу вермахту генерал-фельдмаршала Кейтеля звернувся «вождь» ОУН Андрій Мельник. Пропонуючи свої послуги у справі створення і формування військових

частин в націоналістичних головорізів, колишній петлюрівський полковник писав:

«Нам здається, що зараз настала пора включення України до протибільшовицького фронту. Треба сформувати боездатне українське військо... Українські відповідальні круги, а головне — військові у розв'язанні цього питання, якому ми для переможного висліді боротьби з Москвою присвячуємо найбільше значення, готові взяти участь та віддати себе в тій цілі до розпорядження верховного командування збройних сил».

Завдяки підпільникам групи Залізняка до рук Корнієнка потрапив ще один таємний документ, який незаперечно свідчив про справжній характер широко рекламованої оунівцями так званої незалежної політичної концепції. Це був лист відомого у Галичині промисловця і націоналістичного партаймена Якова Макогона до Гітлера.

Власник кількох молочних заводів на Закарпатті та на Буковині, пройдисвіт і політичний авантюрист, що видавав себе за нащадка гетьмана Кирила Розумовського, Макогон приїхав у Галичину під виглядом представника Червоного Хреста і зупинився у святоюрському палаці. Тут разом із Шептицьким він і скомпонував свого листа до головної квартири фюрера.

«Становище на Україні жахливе,— писав Макогон.— Величезні партизанські загони чинять напади на німецькі адміністративні органи влади, підривають мости, організовують диверсії на військових заводах... Партизани повністю контролюють становище. Вони на ділі стали володарями України. Німецька влада не в змозі втримати спокою. Партизани щодня, щогодини вбивають німецьких солдатів. Партизани відповідним чином підготовлені і добре озброєні. Бідні німецькі вояки й поліцейські в боротьбі з партизанами ризикують своїм життям. Ми сидимо, нібито на боці з вибухівкою. Ворожа радіопропаганда дуже популярна та має великий успіх... Якщо політичні та ділові кола Великонімеччини думають про перемогу, треба терміново мобілізувати до німецької армії українців (оунівців, націоналістів.— К. Д.)».

Макогон запропонував фюрерові терміново створити «українську урядову інституцію» (а фактично — маріонеткове правління), «рішальні пости» в якій посіли б фашисти Ганс Кох, Герман Лаазер, Отто Бауер, Карл Арно, Отто Вехтер та інші гітлерівські чиновники і генерали. Саме їм разом з оунівськими верховодами належало, на думку Макогона, «твердою рукою» забезпечити «тотальну мобілізацію» до складу особливих військових частин, котрі під безпосереднім керівництвом ОКВ, як дешеве гарматне м'ясо, мали прикрити собою найнебезпечніші ділянки фронту.

Слізні прохання оунівських і уніатських лідерів, які перш за все турбувалися про власну шкіру, верховоди рейху надсилали на розгляд губернаторові Вехтеру. І той після довгих зволікань вирішив особисто прийняти націоналістичних «батьків народу». До кабінету губернатора 17 березня 1943 року викликали Кубійовича, Паньківського, а також уніатських єпископів Сліпого й Будку. У стенограмі цієї зустрічі, копію якої Корнієнко одержав від Олекси Тимчишина, зазначалося:

Г у б е р н а т о р. Ми зібралися для того, щоб вислухати думку шановних представників церкви і громадськості з приводу останніх подій на фронті та у дистрикті. Прошу висловитись.

Й. С л і п и й. Щиро вдячні Вашій Екселенції за згоду вислухати наші скромні думки. Вам добре відомо про нашу любов і щирі почування до Фірера і Великонімецького рейху. Наша багаторічна співпраця з Вами, дорогий пане Губернаторе, та з німецькою владою завжди увінчувалася успіхом. Та зараз ми переживаємо тяжкі часи. Червоні орди сунуть на Захід. У краю шириться партизанка і більшовицька пропаганда. Якщо її не стримати тепер, опанувати ситуацію ні уряд, ні церква не зможуть. І тому наші єпископи, священство і віруючий народ вважають, що настав слушний час для створення української військової формації, яка б під кермом мужніх німецьких генералів і офіцерів, свідомо історичної хвилини, узяла б участь у поборюванні більшовизму. Таку думку уповноважив мене висловити тут і їх Екселенція митрополит Андрей...

Г у б е р н а т о р. Пробачте, пане єпископе, як конкретно може допомогти церква справі створення збройної сили з галицьких українців?

Й. С л і п и й. Наша допомога буде досить ефективною. Такою ж, якою вона була під час формування українських січових стрільців у складі австрійської армії у 1914 році та пізніше, за організації Української галицької армії. Вірні нашій церкві після проголошення мобілізації слухатимуть своїх душпастирів. А церква в нас, дякувати богові, має немалий вплив на своїх парафіян і, в першу чергу, на старше покоління, серед якого є чимало комбатантів УГА. Діти ж, молодь, маємо надію, підуть за своїми батьками.

Г у б е р н а т о р. А якої думки з цього приводу панове Паньківський та Кубійович?

К. П а н ь к і в с ь к и й. Дорогий пане Губернаторе! Є хвилини в історії народів, за невикористання яких вона мститься. Зараз, на мою думку, настала така хвилина. Відвічний московський ворог знову рветься на нашу землю. Більшовицька партизанка руйнує наше життя, яке завдяки Вашій велетенській праці, вельмишановний пане Губернаторе, було до останнього часу спокійне й мирне. І ми просимо уклінно у Вас захисту, просимо дозволу поруч із героїським німецьким вояком боронити Нову Європу. А шлях до цього один — створення галицької збройної сили під зверхністю хоробрих німецьких вояків».

У такому ж улесливому тоні виступив провідник кривавського УЦК В. Кубійович. Він буквально благав Вехтера «якнайскорше узгодити пропозицію» уніатсько-націоналістичних зведенюків з «великим фірером» і надати їм можливість взяти безпосередню «участь у кривавому змагу з Москвою на боці нашої визволительки німецької армії».

На закінчення аудієнції бригаденфюрер заявив зібраним колабораціоністам, що зміст розмови він доповідатиме «вищим керівникам рейху і генерал-губернаторства» та запевнив їх у своїй «щирій і приятній повазі». На цьому зустріч було закінчено, і перелякані найманці так і не одержали від Вехтера конкретної відповіді на свої питання.

Зрештою, незважаючи на слізні прохання уніатсько-націоналістичних ренегатів, гітлерівські можновладці не дуже-то квапились зі створенням «військових формацій» з числа жовтоблакитників. У Берліні з презирством дивилися на «расово неповноцінних» мужланів з ОУН-УЦК, добре знали їхню продажну натуру і вважали, що їх треба використовувати лише як найману агентуру, головним чином для «мокрих» та інших брудних справ. Однак приперте до стіни переможним наступом Радянської Армії командування ОКВ вимагало дедалі нових і нових резервів. Практично це і вирішило справу організації військових підрозділів з націоналістичних холопів у складі німецько-фашистської армії.

Вранці 28 квітня 1943 року губернатор Вехтер викликав до себе купку націоналістичних і уніатських проводирів і оголосив їм рішення Гітлера про формування 14-ї ваффен СС дивізії «Галичина». Того ж дня під керівництвом полковника Бізанца було утворено військову управу для створення дивізії, до складу якої увійшло кілька оунівських лідерчуків і особистий представник митрополита преподобний митрат Василь Лаба.

Вістка про формування есесівської дивізії була сприйнята жовтоблакитниками буквально «на ура». На честь цієї «визначної події» вони влаштовували бучні зборища й маніфестації, надсилали «благодарственні листи» Гітлерові та його намісникам у Львові й Кракові. Саме кривавому фірерові націоналістичні партаймени завдячували «високою честю» брати участь у збройній боротьбі з Червоною Армією. У листі до Гітлера вони писали:

«Ви нам дозволили організувати дивізію СС «Галичина» для боротьби з більшовиками, і ми ідемо поруч з вами. Ми не пошко-

дуємо життя бійців нашої дивізії за спільні інтереси з Німеччиною».

Активну участь у формуванні есесівської дивізії взяли уніатські богомоли. Одержуючи від окупаційної адміністрації дедалі нові й нові подачки, отці-уніати голосно вдарили в усі дзвони з приводу виказаного «самим філером довір'я». Одразу ж після оголошення «урочистого акту» про формування дивізії та освячення цієї «богоугодної справи» в соборі святого Юра зрадливі архієреї разом з націоналістами взяли найдіяльнішу участь в організованому з цього приводу за вказівкою Геббельса пропагандистському шабаші.

Під керівництвом нацистських штатт- і крайсгауптманів українські націоналісти, уніатські єпископи і декани, навіть ігумени й ченці по-військовому включилися у формування есесівських підрозділів. Сотні душпастирів було призначено членами створених фашистами мобілізаційних комісій. Гарячково агітуючи за вступ до дивізії, окремі священики перетворили церковні амвони у вербувальні пункти СС.

Та, незважаючи на галасливу пропагандистську кампанію, охочих вступити до есесівських частин, окрім кількох сот поліцаїв, колабораціоністів та куркульських синків, не було. Ретельно спланована фашистами та їх найманцями мобілізація зривалась. Радянські патріоти, підпільники рішуче викривали антинародний братовбивчий характер ганебної акції гітлерівських наймитів, закликали молодь боротися з фашистськими загарбниками. Активну участь у багатогранній діяльності антифашистського підпілля по зриву мобілізації до дивізії СС брали й учасники групи Залізняка.

Львів, квітень — травень 1943

Містами і селами Галичини котилася хвиля морального і фізичного терору. Взявши на себе зобов'язання забезпечити фашистів достатньою кількістю дешевого гарматного м'яса, жовто-блакитні верховоди старалися з усіх сил. Вони погрожували, піддавали цькуванню, кидали до в'язниць і концтаборів кожного, хто відмовлявся з'являтися до «набірних пунктів». Основним методом формування дивізії СС стало насильство.

Проте Корнієнко та його друзі-підпільники бачили, що

ворог, намагаючись за всяку ціну втягнути у дивізію СС якнайбільше галицьких українців, широко користується й такими засобами, як підступ, провокація, обман. Служба в есесівській дивізії, котра під гітлерівськими прапорами та наданою фашистами зброєю мала воювати з власним народом, з Червоною Армією, облудно рекламувалась як «патріотичний, богом освячений обов'язок». Сотні тисяч листівок, «комунікатів» і звернень УЦК, військової управи, уніатсько-націоналістичних верховодів закликали «негайно зголошуватися до мобілізаційних комісій»; до «комбатантів» УГА і УСС звернулися колишній генерал австро-угорської армії В. Курманович і колишній царський генерал М. Омелянович-Павленко. На шпальтах оунівських газет друкувалися панегірики на честь майбутньої дивізії, вихвалялася німецька зброя, «військовий гарт і геройська вдача» есесівських офіцерів, які візьмуть на себе керівництво «усусами» або «дивізійниками» *.

Один з бандерівських горе-ідеологів, Лев Шанковський, вихваляючи дивізію СС «Галичина», договорився до того, що вона «матиме змогу самотійно виконувати оперативні завдання і має всі засоби для самотійного ведення військових дій». У статтях, опублікованих у «Львівських вістях», він аж пнувся довести «силу і могутність» майбутньої дивізії, її здатність ледве чи не «рішальним чином» вплинути на хід війни.

Зустрівшись з Корнієнком на третій день після проголошення «комунікату» про формування дивізії СС, Залізняк звернув увагу розвідника саме на цю сміхотворну тезу оунівських пропагандистів.

— Зважте,— мовив підпільник, передаючи Юркові жмут газет та оголошень військової управи,— головний наголос тризубники роблять на двох факторах: «незалежному», навіть українському характері майбутньої дивізії та її «воєнному значенні».

— Атож. У загальних рисах схема пропагандистського галасу навколо дивізії саме така. Але в й досить суттєві деталі...

— Які ж? — нетерпляче запитав Орест Васильович.

* «Усус» — від УСС, «українські січові стрільці», підрозділ націоналістичних бойовиків у складі австрійської імператорської армії; «дивізійник» — так оунівці й уніати називали вояків 14-ї дивізії СС, намагаючись підкреслити її нібито «самотійницький» характер і уникаючи їх справжнього імені: есесівець, есесман.

— Силкування надати есесівським підрозділам, так би мовити, національного колориту, створити враження, що фашисти починають розглядати давно куплених ними націоналістичних отаманів як своїх «союзників»... Ось гляньте, скільки фальсифікаторського туману напускають «отці народу» навколо єдиної відзнаки «дивізійників» — маленького лева з трьома коронами, яку носитимуть солдати дивізії на правому рукаві своєї есесівської уніформи. Розп'якують, що це герб галицько-волинських князів Андрія і Льва, що вживався він ще з XIV століття, а горезвісні УСС і УГА, спадкоємцями яких вважають себе сучасні гітлерчуки, свого часу теж виступали під жовтим левом на блакитному полі.

— Слушне зауваження. Думаю, про це ми відверто скажемо у своїх газетах і листівках. Ось перша з них, яку я написав позаминулої ночі, вона вже поширюється у Львові...

«Зголошуватися до дивізії СС — значить виступити проти свого народу на боці кривавого фюрера. Зголошуватися до дивізії СС — значить підняти руку на своїх батьків, братів, сестер, на нашу рідну Червону Армію. Не вірте нацистам, що дивізія матиме якийсь «український» характер. Керівником військової управи призначено фашиста Альфреда Бізанца. Дивізію, її штаб, полки і батальйони очолюватимуть теж есесівці, які були й залишаються лютими ворогами нашого народу і, само собою, використовуватимуть нове гарматне м'ясо у своїх фашистських інтересах.

Що ж чекає «дивізійників»? Обмундировані в уніформу СС, німецькою мовою навчені стріляти й вбивати з німецької-таки зброї, вони можуть стати лише отарою фашистських владоможців, слухняними виконавцями їхньої волі. І немає сумніву, що народ ніколи не простить тим, хто вступить до есесівської дивізії, навіки прокляне їх».

Наступного вечора до Корнієнка подзвонив Полянський:

— Давненько, давненько не видно вас, пане Ростиславе, хоч у такий напружений час друзям треба спілкуватися якнайчастіше...

Розвідник одразу зрозумів пана бургомістра. Заклопотаний останніми подіями та зустрічами з підпільниками, він і справді вже близько двох тижнів не бачився з Полянським, не телефонував йому. А користолюбний «господар міста», очевидно, вже чекав чергового хабаря — справи ж у готелі йдуть непогано, сановитих постояльців хоч греблю гати...

— Прошу вибачення, дорогий пане меценасе, — одповів капітан. — Зовсім заганяли мене панове з правління дистрикту. Вам, мабуть, доповідали — чимало гостей довелося

приймати... Але, вірте мені, весь час відчував свою провину перед вами. Якщо дозволите — через десять хвилин буду у вашому кабінеті.

— Щиро кажучи, пізно вже... Та й машина вже понад годину чекає на мене... Зрештою, якщо ви так гаряче прагнете мене побачити, то, де наше не пропадало, заскочу до вас на хвилину.

— Не пропаде, не пропаде, мій добрий наставнику, — багатозначно запевнив Корнієнко. — Чекатиму вас біля головного входу...

Через якихось десять-дванадцять хвилин Полянський вже сидів напроти чекіста у затишній кімнаті, в якій гостинний господар приймав почесних гостей. Низенький стіл, широкі канапи й крісла, оббиті темно-зеленим оксамитом; старовинний торшер з великим синім абажуром — усе на-строювало на спокій і відпочинок.

Передавши бургомістрові черговий пухленький конверт з окупаційними злотими («на особливі витрати управи міста»), Корнієнко запросив його до столу, а сам почав виймати з серванта коньяк, шоколад, усілякі наїдки, спеціально припасені для такого випадку. Задоволений прийомом і солідною сумою, що приємно тяжіла у внутрішній кишені, Полянський вмовстився на канапі і закурив.

— Я, молодий мій друже, завжди радію, коли бачу вас бадьорим і таким, вибачте на слові, впевненим у собі... Тішуся, що не помилився, довіривши вам оце невелике, але тепленьке гніздечко.

Полянський підніс чарку і, дивлячись у вічі господареві, високим, бундючним голосом промовив:

— За вас, пане Ростиславе! За ваші успіхи і в комерції, і у житті!

Випили. Корнієнко налив ще по чарці, потім втретє. Він хотів сьогодні будь-що «розговорити» Полянського, зорієнтуватись, як той оцінює перспективи формування есе-сівської дивізії. Адже тема була настільки злободенна, що обійти її було просто неможливо.

Розмову, як годиться, почав бургомістр:

— А чи не готуетесь ви тихенько у нашу славу дивізію? — запитав раптом. — Чи не сняться вам часом татові генеральські еполети, золоті хрести, бойові звитяги?

— Сняться, ой, як сняться, пане меценасе! Та думаю, що більше цугфюрера * мені у дивізії не світить. У війську

* Нижчий чин у частинах СС, відповідав званню ефрейтора.

я не служив, воєнного гарту не маю, а тут ще нирки кляті підводять...

— От і добре, пане Ростиславе. Не поспішайте, а головне — без мене ніякої ініціативи, ніякої метушні! Не дивіться, що мене поки що не ввели до військової управи. Це, пробачте, нонсенс, підступи моїх особистих ворогів, і перш за все цього миршавого недоноска — Кубійовича. Цими днями, як запевнив мене пан Бауер — а він, що не кажіть, права рука губернатора, — справа вирішиться...

Про ворожнечу між Полянським і Кубійовичем Корнієнко знав давно. Претендуючи на «найвищий щабель» у націоналістичній ієрархії та перше місце біля окупаційного корита, з якого гітлерівці підгодовували своїх холопів, вони вже кілька місяців обливали один одного помиями. Бундючності, недоладним обіцянкам обох «вождів нації» не було меж.

І все-таки Кубійович, який мав у своєму розпорядженні створений за сприяння фашистів розгалужений апарат УЦК-УКК, останнім часом помітно вирвався вперед. Значною мірою цьому сприяла підтримка полковника Бізанца, а також галас, який за наказом «провідника» УЦК здійснювали його підручні навколо формування дивізії СС. З цим, звичайно, не міг примиритися Полянський.

— Дивіться, яку шуваль Кубійович та його команда проштовхнули у військову управу, — з неприхованою ненавистю просичав гість. — Гляньте на фізіономії цих йолопів, на їх жалюгідний, розгублений вигляд.

На підтвердження своїх слів він витяг з кишені й кинув на стіл пачку фотокарток, зроблених, як одразу зорієнтувався розвідник, одним із підлабузників Полянського, фотокореспондентом «Львівських вістей» Ярославом Савкою, під час першого, «організаційного» засідання «управи Бізанца» *. Кілька фотографій Савки, де заздалегідь попереджені «народні мужі» виглядали більш-менш пристойно, вже було опубліковано в окупаційних листках.

Фотооб'єктив захопив кілька моментів, коли наполохані члени «управи» слухали напучування свого шефа, котрий, очевидно, втовкмачуючи їм свої плани, грюкав кулаком по столу. При цьому обличчя його підлеглих і справді були

* Так дотепні львів'яни назвали створену фашистами маріонеткову військову управу по формуванню дивізії СС «Галичина».

якимись безмежно тупими і спантеличеними, в одного з «фундаторів» дивізії відвалилась щелепа...

— І це наша національна еліта, — зі злістю продовжував Полянський, — наші військові теоретики! — Он, гляньте, третій зліва сидить, підперши голову руками. Це — Михайло Хронов'ят. Буцімто інженер, хоч диплома його ніхто не бачив. До речі, з Політехніки його погнали вже на третьому курсі... Базіка, пустоцвіт і хамелеон, яких світ не бачив. Проголошує себе то бандерівцем, то мельниківцем, то радикалом. Єдиного, кого цупко тримається, так це Кубійовича. Ось той його, йолопа, і тягне за собою... Або сусід Михайла, он той — зліва, — Полянський тицьнув пальцем на огрядного, заспаного дідугана, — генерал Курманович... Скоро сімдесят стукне небораці, а все пнеться у вищі сфери. Запитаєте, чому? Затаєна мрія генерала — допасти до шийки пляшки й смоктати з ранку до ночі. Вже років з десять не просихає, бидло смердюче.

— Однак все-таки бойовий генерал, спеціаліст... — тактовно заперечив Корнієнко, аби ще дужче розпалити гостя.

— Якби то так, пане Ростиславе. Абсолютний нуль і у тактиці і взагалі у військовій справі. В австрійській армії штани протирав у канцеляріях. А коли потрапив до УГА, то крутився, мов цуцик: кому б здатися у полон і стрільців своїх заодно запродати. Нарешті знюхався... З поляками.

Такі ж вбивчі характеристики давав Полянський й іншим «військовикам» — членам управи Андрію Палію, Осипу Навроцькому, Володимирові Мартинцю. Видно було, що Кубійович і його підручні і справді стали бургомістрові поперек горла.

Добре знаючи Полянського, Корнієнко швидко зорієнтувався — і фотознімки, і паплюжливі оцінки своїх учорашніх колег його гість приготував для Бауера та інших владоможців дистрикту, підтримкою яких він користується. І зараз, як колись перед виступами у суді, «прокручує» свою роль, спостерігає за реакцією глядача... «Що ж, — вирішив Юрко, — потрібну тобі аудиторію ми створимо...»

А голова управи, дедалі більше розпалюючись, «входив у роль». Він підійшов до столу, налив собі і господареві по півчарки. Випив, запалив цигарку і, ставши біля завішеного товстими шторами вікна, театральнo замислився. Нараз знову вибухнув гнівом:

— Та хіба це кодло здатне на щось політично вагоме, на дії, що могли б кардинально вплинути на ситуацію не

лише у краю — у Європі, у цілому світі? Ні, ні й ще раз ні! Що зараз найважливіше для наших німецьких друзів і покровителів? — патетично запитав Полянський і пояснив: — Стримати клятих більшовиків, зірвати їх офензиву, не допустити червону сарану в Європу. Ще одне запитання, — знову ставши у позу, мовив бургомістр. — В чому полягає наш власний національний інтерес? Що сьогодні uważати основним для нас, націоналістів-політиків? Відповідь та ж сама — зміцнення східного фронту, німецької збройної сили. Будемо відверті: поразка німців може завершитись для них воєнною катастрофою, в найгіршому разі — зміною уряду. Для нас повернення Советів означатиме лише одне — смерть.

Отже, треба робити все, аби скріпити фронт, не пустити більшовиків на Україну. Потрібні нові тисячі, сотні тисяч вояків, які б могли стримати натиск червоних дивізій. Та таких глобальних резервів у наших покровителів, на жаль, вже немає. І їх треба знайти тут, на сході Європи... А Бізанц і Кубійович пропонують тягнути до набірних комісій тільки чоловіків 1908—1925 років народження, — криво посміхнувся Полянський.

— Проте тотальний призов вимагатиме величезних коштів, зброї, амуніції, нарешті, відповідного вишколу новобранців...

— Підготовка майбутніх вояків, їх озброєння та амуніція, — різко перебив голова управи, — в сьогоднішній ситуації вже не мають принципового значення: скільки років тому чи іншому стрільцеві, служив він у війську чи ні, матиме на озброєнні шмайсера чи австрійського кріса зразка 1886 року, цікавить мене лише під одним кутом зору — чи втримає він доручену йому позицію. У теперішньому крутежі подій без великих жертв нам не обійтись. Тому вирішальне завдання — якнайскоріш позатикати нашою мужвою усі можливі дірки на фронті, створити під проводом наших німецьких друзів Східний вал проти більшовизму.

— Все-таки вояцький вишкіл не завадив би. Підготовлений жовнір міцніше тримає зброю у руках, має більше шансів зберегти себе, — нібито зненацька підкинув розвідник.

— В принципі з таким висновком я згоден. Але на ґрунтовну підготовку наших підрозділів вже немає часу. Події летять, як велетенський потяг, який одних вивезе, а інших розчавить, як хробаків. Не про те йдеться, щоб збе-

регти чибсь там життя. Архіважливо кинути скорше у вир війни, на передову полки й батальйони наших стрільців. А той, хто не матиме вишколу, одержить, якщо виживе, його у боях,— з піднесенням зауважив Полянський.

Юрій Михайлович промовчав, дивуючись цинічності свого гостя, якого звик бачити, бодай зовні, стриманим і обережним. При світлі лампи обличчя бургомістра виглядало синім, напруженим. Риторичні монологи, мабуть, вже втомили його. Однак він тягнув своє:

— Головне — аби витримали, вистояли... Зрештою, змусити нашу мужву стояти на смерть буде кому. У вермахті, слава богу, ще знайдеться тисяча-друга лицарів, які перекриють шляхи відступу, не дадуть хлопам залишити окопи. Це буде славний змаг, що забезпечить нам достойне місце у новій Європі... Бодай трупами, але перекриємо радянцям дорогу на Захід! І нехай у цьому двобої,— знову запально декламував гість,— поляже мільйон, навіть два мільйони наших селяків — це не так вже й важливо у цей грізний час, коли твориться історія, вирішується наше «бути чи не бути».

Полянський заявив, що він рішучий противник тих, хто хотів би обмежити формування «наших СС» тільки рамками дистрикту Галичина. Поголовною примусовою мобілізацією треба охопити Велику Україну, Волинь, Лемківщину й Підляшшя. Кинути клич до старшин і вояків армії УНР*, що знайшли пристановище у Протектораті** й Словаччині, на зайнятій вермахтом території Югославії, Франції, Румунії і, видно, хотіли б пересидіти війну тишком-нишком, за старим, як саме життя, принципом: моя хата з краю...

Голова управи Львова був невдоволений і пропагандистською діяльністю управи Бізанца.

— Більшовицька агентура,— розводився він,— зриває мобілізацію, поширює зневіру й сумніви. Чимало з тих, хто спочатку погодився йти до дивізії — а таких поки що нараховується 1808 чоловік,— тепер відмовляються від явки на медичний огляд, втікають у ліси... Висновок: негайно потрібно дати якийсь міцний поштовх, аби надати

* Йдеться про залишки розгромленої Червоною Армією петлюрівської армії та націоналістичних банд, яким вдалося після завершення громадянської війни втікти до Польщі, Чехословаччини та інших країн.

** Так гітлерівські загарбники називали окуповані 1939 року райони Чехословацької республіки.

справі мобілізації до дивізії огульного, масового характеру.

Гість повідав, що вже мав з цього приводу розмови з Бауером, Бізанцем і шефом пропаганди дистрикту Бронером та запропонував їм кілька взаємопов'язаних, за його словами, засобів прискорення мобілізації:

— По-перше, — насупивши брови, мовив він, — треба кінчати мелодраматичну гру в «добровільність». До акції належить залучити усі сили поліції, служби безпеки, інших каральних чинників, виявити кожного, хто тут, на місці, не приносить користі для рейху, і всю оцю потолоч гнати на передову. Облави, перевірки, обшуки — всі ці дійові засоби повинні використовуватись якнайширше.

— По-друге, — вів далі войовничо настроєний бургомістр, — вже давно час позакривати всілякі торговельні та промислові курси там, де вони ще залишились, розпустити старші класи гімназій та шкіл, а усю молодь автоматично зарахувати до дивізії. Нарешті, оголосити: хто не піде служити до війська, буде відправлений на найтяжчі роботи до німецьких копалень або на будівництво військових укріплень поблизу фронту...

— А чи не припускаєте ви, пане меценасе, що дехто після такого оголошення кинеться у партизани?..

— Припускаю! — перебив Полянський. — Таких, очевидно, буде немало. Однак це так звані пролетарі та селяни, що так чи інакше зрадили б нас. Ті ж, хто керується розумом, а не почуттями, прислухатимуться до настанов влади. Значний вплив матимуть також батьки, які очевидно, не схочуть, щоб їхні діти вмирали з голоду у рейху — нехай краще йдуть до дивізії.

Гість висловив думку про необхідність взагалі ширше залучати до «мобілізаційної акції» старше покоління, в першу чергу комбатантів та націоналістичну «сметанку», аби їхнім прикладом заохотити до «впису» в дивізію «політично інертну, а то й ворожу» до німців і оунівців «мужву».

— Наша еліта, — тоном оракула повчав Полянський, — повинна, бодай про людське око, зголошуватися до дивізії, віддавати туди своїх синів і онуків... Звичайно, це зовсім не значить, що наші провідні діячі поруч із стриженою отарою хлопів мають підставляти голови під більшовицькі кулі. Ні! Роботи їм вистачить і у штабах, і у тилкових частинах, і тут, на місці...

— Нащо ж тоді вдіймати в цього приводу шуру-буру? — граючи наївняка, запитав Юрко.

— Це важливий пропагандистський аспект, — пояснив вже добре-таки підхмелений бургомістр. — Хай вписуються до дивізії, хай про це тисячу раз голоситиме наша преса і радіо, а там, на якомусь етапі, їх усіх можна буде викреслити зі списків волонтерів, наприклад, під виглядом хвороби. Але справу вже буде зроблено...

Полянський ще довго розводився на тему, що б він зробив, якби Вехтер, турнувши під три чорти Бізанца і Кубійовича, доручив керівництво військовою управою саме йому. І хоч розвідник вже утримувався від коментарів, все говорив і говорив....

«6 травня, 0 год. 52 хв. Центр, Павлову. Окупанти сприяння оунівської та уніатської верхівки продовжують мобілізацію 14-ї дивізії СС «Галичина». За даними на 5 травня дивізію в основному результаті облав, насильства, морального тиску зараховано понад 1800 чол. За планами націоналістичних верховодів (інформація Ю. П.) пропонується поширити мобілізацію територію Волині, Лемківщини, східних областей України, залучити дивізію офіцерів петлюрівської армії, що осіли Чехословаччині, Франції, Румунії. Вважаю доцільним впровадити до частин, що формуються, відповідно підготовлених наших розвідників. Прошу санкції. Величко».

Львів, травень 1943

Через два дні Юркові подзвонив Полянський і своїм низьким, трохи захриплим голосом сказав:

— Раджу вам завтра о десятій обов'язково бути в будинку колишнього Інституту народної творчості на Францішканській. Там відбудеться перша, так би мовити, вистава за моїм особистим сценарієм, якраз за тим, про який ми говорили... Отже, не спізнуйтеся!

Ранок, як часто буває у Львові весною, видався дощовим і туманним. Та поки Корнієнко у гумовому плащі та модних на той час черевиках на товстенній підошві добрався до інституту, туман став якимось легким і прозорим, а згодом і зовсім розсіявся. Перестав і дощ.

Коли розвідник зайшов до залу, одразу кинулося у вічі незвичайне, якесь крикливе оформлення. Дуже швидко

він зрозумів, в чому ж полягає оця своєрідна новація: всі стіни було позавішано полотнищами з великим білим колом і чорною свастикою посередині, а поруч з ними (такого фашисти раніше не дозволяли!) висіли великі жовто-блакитні штандарти, розмальовані леви — емблеми дивізії СС «Галичина». На їх фоні — довжелезні гасла, які, на думку організаторів зборища, мали «проникати» у саму душу» відвідувача, підносити його «вояцький дух». Насправді ж, подумав Корнієнко, у кожної психічно здорової людини вони здатні викликати хіба що саркастичну посмішку: «Нехай вічна буде слава, що з шаблями маємо право!»; «Щоб славу і волю здобути, у СС-ах треба бути!»; «Ти ворог Москви? Вступай до стрілецької дивізії СС «Галичина»?»; «Гей-гай, нумо хлопці до бою, поведемо слабодухих за собою!». І поруч — відверто холуйське: «Вічна слава великому Фірерові, який дозволив нам боротися проти відвічного ворога!»

Поволі зал наповнювався. Першими, подаючи приклад «мужві» (Юрко враз згадав бургомистра), з'явилося чоловік сорок клериків з Богословської академії і духовної семінарії, на чолі яких статечно виступали єпископи Сліпий, Будка і новопризначений головний капелан дивізії Василь Лаба. А ось зайшли й перші «комбатанти» — колишні солдати і офіцери кайзерівської, австрійської, польської та петлюрівської армій, переважно люди старшого віку, добре-таки підтоптані, але чисто й акуратно вдягнені, стримані в очікуванні чогось важливого... У багатьох на грудях одержані в іноземних арміях нагороди: хрести, значки, якісь брязкальця...

Серед присутніх чимало знайомих «пана Доценка». На передній лаві, груди колесом, — начальник поліції Володимир Питулей. Біля нього, догідливо киваючи головою, миршавий чоловічок у золотому пенсне. Це — Зенон Зелений, референт молоді УЦК-УКК і постійний відвідувач ресторану Корнієнка. У кутку, в цивільному одязі, примостився начальник відділу управління поліції безпеки і СД Альберт Кольф, котрий безпосередньо спрямовує усю «діяльність» націоналістичних «унтерменшів» і, як видно, прийшов, аби на власні очі глянути, наскільки чітко додержуватимуться лідери тризубників виробленої ним і санкціонованої берлінським начальством лінії поведінки.

А там, у третьому ряді партеру, серед групи комбатантів — учасників УГА, повсякчас жвавий і всміхнений Олекса Тимчишин... На душі враз потеплішало. Розвідник

згадав слова Залізняка, кинуті нібито мимохідь, скорше не для нього, Юрка, а більше для себе, про те, що роботу по розкладу дивізії, очевидно, слід вести не лише за допомогою активної зовнішньої пропаганди, а й зсередини, через найбільш підготовлених учасників підпілля, котрих з цією метою доведеться впровадити до есесівських підрозділів. «І правильно,— подумав Юрій Михайлович,— ми з Олексою, це точно, тут не одні...»

Рівно о десятій на сцені з'явилися Альфред Бізанц, штадтгауптман міста Ганс Геллер, представник мобілізаційного відділу служби СС штурмбанфюрер Фрідріх Лянґ, а слідом за ними з інтервалом у 20—30 секунд (аби ще раз показати, хто тут господарі, а хто підручні!) посунули Кубійович, Паньківський, Полянський і останнім, як завжди напідпитку, генерал Курманович.

Тільки-но начальство зайняло почесні місця, з-за сцени заревів попередньо загнаний туди «козацький» хор Остапівського (поліцаєм Питулея довелось немало поганяти містом, аби зібрати, а потім змусити хористів співати «те, що слід»). Спочатку гримнуло остогидле «Дойчлянд, Дойчляндюбер алес...», потім старе, галицьке «Що то за грім?» і в кінці знову нацистське «Хорст Вессель лід...».

Почалися виступи. Перший до мікрофона підійшов полковник Бізанц. Привітавши членів своєї військової управи і комбатантів, він закликав колишніх вояків та усіляких найманців «не гаючи ні хвилини хапати зброю, милостиво надану вам великим філером, і включатися до боротьби за нову Європу».

— Усі ми діждалися, слава богу, того дня, коли, завдяки Великонімецькому рейхові, можемо стати поруч із геройським німецьким воїном. Сьогодні дзвонять всюди у нашому краю дзвони, віщаючи швидку перемогу...

Після того як абверівський служака закінчив вступне слово, в унісон з його помпезною риторикою хор гримнув: «Гей, хлопці, до зброї...». І тут сусід Корнієнка — літній чолов'яга з широким, загорілим обличчям і великими працюватими руками, — видно, не витримавши, притиснувся до капітана і дуже тихо, одними вустами мовив: «Наш край, наша земля — дивись, чоловіче, якого земляка здибали...». Капітан промовчав, але на серці в нього стало легше.

Від імені губернатора Вехтера до присутніх німецькою мовою звернувся нацист Геллер. Він говорив, що дивізія потребує офіцерських кадрів і керівництво «мобілізаційної

акції» дуже задоволене, що у залі зараз знаходиться 286 колишніх старшин і підстаршин, котрі свого часу служили у різних арміях. Замовчавши те, що чимало з прибульців прийшли сюди за повістками під страхом покарання, він висловив надію, що всі вони «ще маршируватимуть перед військом... і гідно послужать рейхові та його філерові».

Наприкінці виступу Геллер запевнив комбатантів, що у лавах есесівської дивізії вони одержуватимуть «солідну, офіцерську платню, а їхні родини — таке саме забезпечення, як і родини інших вояків, що борються рам'я-об-рам'я з солдатами вермахту. Такі ж гроші отримають батьки, діти і дружини есесманів, що покладуть свої голови у боях...». Останнє запевнення викликало недвозначну реакцію серед комбатантів — воно не провіщало їм нічого доброго.

Далі за командою Бізанца на сцену один за одним виходили заздалегідь підготовлені «батьки нації» і комбатанти, котрі за надрукованими папірцями гучно зачитували свої «заяви» й «заклики» зголошуватися до лав есесів і «якнайшвидше вирушати на бойові позиції», аби, не більше, не менше, «завдати смертельного удару Москві». І кожен з них войовничо запевняв (тут Корнієнко ще раз згадав нічну розмову з паном бургомістром), що сам йде «добровольцем» у дивізію, а то й «віддає до диспозиції військової управи» своїх синів, а дехто й онуків...

Закінчилась офіційна частина, і біля мікрофона з'явився височенний і сухий, як жердина, увесь у чорному начальник канцелярії «управи Бізанца» Осип Навроцький. Без жодного вступу, немов стара ворона, прокаркав:

— У сусідніх кімнатах, номери шість і дев'ять — ліворуч і праворуч головного входу до партеру — почнеться впис добровольців. Прошу, панове, не затримуйтеся...

Усе було організовано чітко й пунктуально, по-німецькому. В кімнатах стояло кілька рядів невеликих столиків, за деякими з них сиділи технічні працівники військової управи, поліцаї з команди майора Питулея, клерики Сліпого та ще якісь молодики. Сповнені «історичного значення» моменту, зарозумілі, наїжачені, вони чекали на свої жертви.

Кожен, хто підходив до першого ряду, одержував анкетні листки, папір і ручки для їх заповнення. У другому — «добровольці», деякі за допомогою «консультантів» і «помічників» з цих же молодиків, заповнювали анкети. У третьому — здавали їх урядовцям, які уважно переві-

ряли написане, звіряли анкети з кенкартами та іншими особистими документами «волонтерів», заносили їх у відповідний grosbux. І тільки у четвертому ряду рекрутові видавали посвідку про те, що він «добровільно» зголосився до дивізії СС. В усьому відчувалась єдина система і порядок.

Перший до столиків за заздалегідь розробленим сценарієм підійшов сам провідник УЦК Кубійович, за ним — його заступник і шеф УКК Паньківський, третій — Полянський, а вже потім уся призначена Бізанцем військова управа. Далі йшли «керманичі», директори й віце-директори різних окупаційних «штелле» і «шафтів» і, нарешті, близько ста комбатантів. Есесівську форму бажали надіти на себе й чимало уніатських «душпастирів» та їх вихованців з духовної академії.

Серед однієї з груп волонтерів, що товклися у кімнаті номер шість, Корнієнко побачив і Олексу Тимчишина...

Рівно о сьомій вечора Корнієнко був на квартирі Марти. Тут на нього вже чекав Олекса Васильович.

— Сідайте,— запросив Тимчишин, який, видно, був у доброму гуморі.— Почувайтесь, як у себе в ресторані.

— Якби так,— у тон йому відповів розвідник,— то я, перш за все, з'їв би чого-небудь... З ранку й ріски у роті не було.

— От тобі і власник харчевні! — засміявся Олек.— Та нічого, зараз конфіскуємо все, що знайдемо в господині...

Він вийшов на кухню, хвилин з десять порався там і нарешті повернувся з великою тацею у руках. На ній були хліб, тоненько нарізане сало і крихкий домашній сир. З буфета Тимчишин вийняв два келихи і неповну пляшку шнапсу. «Усе, що залишилося від відвідин Мартового брата»,— пояснив він, сідаючи поруч з капітаном.

Випили по одній.

— Я, здається, бачив вас уранці на тому збіговиську? — почав Олек.

— І що, здивувалися?

— Авжеж. Грішним ділом подумав, що вам, чого доброго, і полк можуть дати.

— Боїтеся служити під моїм началом?

— Ні,— сміючись, заперечив господар,— хвилююся за нашу дивізію... Ще, чого доброго, надумаєте ...е ...е... здати її якомусь там радянському маршалові.

— Це надто абстрактно, мій друже,— весело відказував капітан.— Не «якомусь там», а конкретно — марша-

лові Жукову або маршалові Тимошенку... І, повірте, здав би з радістю, і не тільки полк — дивізію з усіма її есесівськими тельбухами.

— То в чому ж річ?

— Не дадуть мені, на жаль, ні полку, ні навіть роти з новобранців. Не довірять... А ось вам, пане Олексю, не певен, чи полк, але батальйон можуть дати.

Корнієнко покінчив з вечерею, подякував і зручніше вмотився у крісло, демонструючи тим самим, що вже час переходити до діла. Та Олекса Васильович, очевидячки, згадавши щось комічне, знову розсміявся і, нарешті, промовив:

— Правду ж кажуть, що сон у руку. Ще вчора усіх нас — урядовців комітету — зібрав Кубійович і розпорядився, щоб «організовано і поголовно» (слова які!) зголосилися до служби в дивізії. Мовляв, служитимете чи ні — поки невідомо. Більшість із вас і тут потрібні, але приклад дурному хлопцеві мусите дати... Отож і «вписувалися» сьогодні, аби для мужви нашої дороговказом бути... Отакі справи. А ви кажете, батальйон дадуть. А як і справді дадуть, то що, брати?

— Ще б пак! Але, звичайно, не першу-ліпшу кістку з хозяйського столу, а щось солідне, вагоме, щоб і кашу можна було зварити.

Корнієнко підвівся, пройшовся кімнатою, зважуючи, як краще перейти до головного — почати одразу чи поступово підготувати товариша до розмови, яка, поза сумнівом, матиме принципове значення для його дальшого життя. Та Олек, видно, вже зорієнтувався, що розвідник має сказати йому щось небуденне. Він одразу знітився, посерйознішав.

— Та я своїми баєчками й рота вам розкрити не дав. А бачу, Ростиславе, у вас на язиці щось аж крутиться. Не тягніть, а...

— Ну, якщо так просите, то почнемо без вступу. Центр доручив обговорити з вами можливості вашого вкорінення в чотирнадцяту дивізію. Звичайно, це пропозиція, а не категорична вказівка, скоріш порада, рекомендація. Остаточне рішення — за вами, і тільки за вами... Але це ще не все, — після паузи додав чекіст, — наказано передати вам подяку командування за підготовлені останнім часом матеріали, зокрема з військово-політичних проблем...

Слова капітана, сказані буденним, спокійним тоном, справили на Олексу Васильовича неабияке враження.

Уперше за багато років Центр відзначив його особистий вклад у загальну справу. Він відчув, як радісно закалатало серце, а до горла підкотив гарячий клубок. Та швидко опанував себе:

— Знаєте, Ростиславе, як це не дивно для такого циніка, як я, але ваші слова мене, насправді, зворушили... І такою оцінкою, і самою постановкою питання про мою дальшу роботу...

— Між іншим, я ще не закінчив,— коректно уточнив Корнієнко.— Надаючи вам право прийняти рішення щодо своєї участі в операції з проникнення до військ СС, керівництво поставило ще одне питання: якщо ви на даному етапі вважаєте своє становище небезпечним або після хвороби ще не прийшли у норму — про стан вашого здоров'я я доповідав,— мені доручено запропонувати вам переправитися до партизанського загону на північ Волині, а звідти, за необхідності дальшого лікування, й до Москви.

— Облиште, Ростиславе, прошу вас... Про таке я ніколи й не думав. Здоров'я моє зараз не гірше вашого... А ховатися, пробачте, у лісових хащах, хоч і на партизанських базах — до гарячого діла мене там, так чи інакше, вже не пустять,— тепер, коли попереду така необхідна для фронту робота — це дезертирство. Отже, я йду до дивізії...

— Іншого рішення від вас не чекав, але щоб остаточно поставити крапки над «і», мушу звернути вашу увагу ще на одну суттєву деталь: йдеться про тривале виконання завдання у складі гітлерівської армії, про вашу (розвідник наголосив на слові «вашу») службу у злочинних підрозділах СС. І ми не маємо права не зважати на те, що це компрометуватиме вас в очах рідних, близьких друзів, земляків...

— Про яку компрометацію може йти мова! Адже моя робота у створеному фашистами комітеті, тривала співпраця з такими покидьками, як Паньківський і Кубійович, і без дивізії ставить мене в один ряд з колабораціоністами. Знають про це і друзі, знають і родичі у Ходорові.

Олек замислився. Карі очі дивилися на капітана доброзичливо і ледь-ледь насмішкувато. Усім своїм виглядом Тимчишин показував: «доводи твої мене не переконують, з ними я не погоджуся». Хитнувши, нарешті, головою, промовив:

— Зробити мене чистеньким поки що не вдасться. Ну а далі — побачимо... Війна не вічна, а від напасті, як кажуть у народі, не пропасти.

— Вважатимемо, що ви мене переконали, а відтак перейдемо до діла, — погодився Корнієнко. — Перше, що нам треба обговорити, — це місце вашої майбутньої служби. Друге — лінію поведінки й завдання. Третє — зв'язок...

Тимчишина завжди вражала чіткість і якась струнка послідовність думок керівника, його вміння сформулювати суть проблеми. Ось і зараз розвідник буквально кількома словами визначив коло питань, над якими доведеться працювати... Олек відкинувся на спинку крісла і зауважив:

— Що ж, все вірно, мені залишається лише слухати.

— Чому ж? Щодо перспектив служби в дивізії, вашого майбутнього становища — слово за вами.

— Звичайно, нас цікавитиме, в першу чергу, штаб дивізії, потім, можливо, розвідувальна служба, батальйон зв'язку, — почав викладати Олек. — Але дістатися туди буде нелегко. Вже відомо, що старшинська обсада дивізії буде в основному німецька. Це ж саме стосується командування стрілецьких полків, полку артилерії та головних рефератів при дивізії і полках. Зрештою, — міркував Тимчишин, — можливі винятки для окремих, як пояснив мій шеф Кость Паньківський, «перевіраних на лояльність» «унтерменшів». Цю настанову, окреслену групенфюрером Бергером — керівником мобілізаційного управління військ СС, — передав Паньківському і Кубійовичу призначений вчора командир дивізії бригаденфюрер Фрайтаг.

— Це вже новина, Олексю Васильовичу, — зауважив капітан. — І досить суттєва...

— Так от, вважатимемо, що я підпадаю під цю «привілейовану» категорію. А звідси — можу розраховувати на якесь не дуже важливе, але все-таки офіцерське становище. Тим більше, що мені, я гадаю, буде забезпечено сприяння Паньківського і того ж Бізанца.

— Все слушно, — погодився чекіст, — однак який конкретно підрозділ оберемо об'єктом проникнення? Штаб дивізії, апарат військової управи, учбовий центр?

— Мені здається, що моє становище дає деякі шанси на роботу в штабі дивізії. Думаю, непогано було б влаштуватися офіцером для доручень у Фрайтага або начальника його штабу штурмбанфюрера Гайке — за словами

Полянського, він донедавна разом з Фрайтагом служив у 8-й есесівській дивізії в Югославії.

— Тобто розраховуєте на штабну оперативну роботу?

— Саме так. Тільки з деякими поправками на специфіку з'єднання: маю на увазі його національний склад, необхідність спілкування німецького командування з нашою «мужвою», підготовку відповідних документів, можливе бажання начальства бодай трохи обізнатися з отою таємничою слов'янською душею. Думаю, що ідею мого використання саме в такому плані підтримають після відповідної підготовки і Кубійович, і Бізанц. Що ж до мого шефа, то йому, безперечно, леститиме, що його референт крутиться десь там, у штабі дивізії.

— Ви хочете знати мою думку з цього приводу?

— Певна річ...

Питання не заскочило розвідника зненацька. Одержавши добро Центру на впровадження його помічника у формоване фашистами з'єднання, Юрко ретельно зважував різні варіанти його використання, реальні можливості і труднощі, з якими Олекові, безперечно, доведеться зустрітися. Корнієнко розумів: йдеться не про те, щоб мати свою людину в тому чи іншому підрозділі СС, не про одержання поточної інформації про дислокацію і озброєння дивізії — для цього згодиться й розвідник не такого високого класу, як Олек. Головна мета — проникнути в таке середовище «зелених»* СС або забезпечити Тимчишинові таке становище, яке надавало б йому вихід за межі дивізії, створювало сприятливу ситуацію для оперативного маневру.

Та була ще одна, суто політична, сторона справи. Треба було обережно, але не гаючи часу розібратися, хто потрапив до лав «дивізійників» за ідейними переконаннями, а хто в результаті обману, провокацій і погроз, вирішити, як краще та ефективніше допомогти заляканим і запомороченим облудними гаслами новобранцям зрозуміти свою трагічну помилку.

Однак Олек бачить своє завдання, головним чином, під кутом зору одержання військової інформації, а звідси і робить наголос на створенні умов проникнення до таєм-

* Стройові частини СС на відміну від чинів поліції безпеки і гестапо, що ходили у чорному, носили зелену уніформу. Однак звання і знаки розрізнення мали такі ж, як і працівники фашистських каральних служб.

виць ворога. Саме цим і можна пояснити його пропозицію влаштуватися до штабу дивізії, стати офіцером для доручень і т. ін.

Кілька хвилин Корнієнко прикидав, якими аргументами розкрити перед Олексою Васильовичем хибність його позиції, та так, щоб не образити товариша, не поставити під сумнів його в принципі логічні висновки і рекомендації. Адже попереду в нього повне небезпеки і труднощів перебування у стані ворога... І Юркові здалося, що він, нарешті, знайшов вірний і делікатний тон:

— Хоча ваші пропозиції досить привабливі і, я б сказав, всебічно змотивовані, дозволю й собі висловити кілька думок з цього приводу. Не буду говорити про важливість питання, принципове значення дорученого завдання. Це аксіома. Йдеться про інше: про реальні можливості впровадження у штабні служби з'єднання, про вашу безболісну адаптацію в есесівському середовищі і створення надійних умов для виконання доручень Центру. Ось під цим кутом зору давайте й розглянемо вашу ідею... Почнемо з того, що призначення на одну з штабних посад в апараті Фрайтага вимагатиме неабияких зусиль з вашого боку. Для досягнення цієї мети треба буде, як ви розумієте, підключити найбільш впливових ваших знайомих, включаючи й самого Бізанца.

Спостерігаючи за реакцією помічника, Корнієнко раптом замовк і по деякій паузі сказав:

— Якщо я помилюся або щось наплутаю, Олексо Васильовичу, прошу одразу ж поправити мене...

— Та навіщо! Поки що все логічно.

— Тоді продовжимо. Посилена активність з вашого боку, домагання саме цієї, а не іншої посади, поза сумнівом, не залишаться поза увагою бригаденфюрера Фрайтага та його оточення, а звідси і контррозвідки ворога. І тут час подивитися: з ким матимемо справу? Наскільки щільним буде контроль нацистських спецслужб за солдатами і офіцерами з'єднання?

— Це цікаво...— погодився Олек.

— Послідовним, я б сказав, глобальним вивченням підлеглих у військах СС згідно із спеціальними настановами Гімлера,— продовжував капітан,— займається увесь командний склад підрозділів, починаючи від шарі роттенфюрерів до командирів полків і дивізій. Більшість офіцерів польових, або, як їх ще називають, «зелених», СС пройшли спеціальний курс розвідувальної і

контррозвідувальної підготовки і мають непогані знання в питань добування і оцінки шпигунської інформації та роботи з агентурою. Крім того, польовим частинам СС придано спеціальні групи Geheime Staatspolizei (гестапо), основним завданням яких є знову-таки вивчення особового складу, виявлення ненадійних. Більше того, в цьому плані командування «зелених» СС і гестапо узгоджують свою роботу з третім відділом центрального апарату абверу, безпосередньо підпорядкованим адміралу Канарісу. Він має свої оперативні групи у фронтових і навіть тилових частинах вермахту.

Тимчишинові було над чим замислитись. Аргументовані міркування чекіста ще і ще раз свідчили, які труднощі і випробування чекають на Олека попереду. Та він все ж таки не втрачав гумору:

— Ви так мене напучуєте, Ростиславе, будімто навмисне поставили за мету залякати зарозумілого Олексу, вишколити його так, аби й тіні своєї боявся...

— Пусте, друже. Знаю, ви не з полохливих. Але попередити вас про те, в якому середовищі доведеться діяти, зобов'язаний. Адже усе оце нацистське павутиння призначене для організації тотального контролю за поведінкою, зв'язками, перепискою військовослужбовців вермахту і СС, втілення у життя жорстоких законів воєнного часу, збереження таємниць рейху. Зрозуміло тому, що вістря цієї діяльності противник спрямовує на штаби, спеціальні підрозділи й військовослужбовців, котрі тією чи іншою мірою мають доступ до секретної інформації... Отже, — багатозначно констатував капітан, — хочемо ми цього чи ні, серед тих, хто з перших днів служби опиниться під пильним наглядом ворожої контррозвідки, буде і наш добрий знайомий, скажімо, гауптштурмфюрер СС Олекса Т. ...

Олек одразу зорієнтувався, куди гне розвідник. Серцем вловлював найважливіше: чекіст бажає стримати його від необачних кроків. І вже зовсім серйозно висловився:

— Я, звичайно, знав, що у підрозділах СС існує контроль за поведінкою есесманів, але не думав, що він аж такий щільний...

— А мені здається, що ми, навпаки, знаємо ще дуже мало. Та давайте продовжимо виклад нашої гіпотези про ситуацію, у якій вам доведеться діяти найближчим часом... Припустимо, — розмірковував Корнієнко, — вас усе-таки зарахують до штабу дивізії, навіть призначать офіцером для доручень. Адже ні гестапо, ні його підручні

з числа оунівців нічого компрометуючого з їх точки зору проти вас не мають. Що ж, на цьому закінчиться вся перевірка?

— Не думаю,— погодився Тимчишин.— При окресленому вами становищі вона, мабуть, тільки почнеться.

— Слушно. Тим більше, що «унтерменшів», які будуть допущені до штабної роботи, можна буде порахувати на пальцях однієї руки. І я ні на мить не сумніваюся, що всі вони будуть на мушці у гестапо. І ще,— вів далі Корнієнко.— Припустимо, що вас відряджено саме до штабу Фрайтага, і ви, недивлячись на можливі перешкоди, одержали такий-сякий доступ до штабних матеріалів. Більше того, якийсь час вам навіть вдасться діяти поза контролем контррозвідувальної служби дивізії. Ну і що з того? Які переваги, які козири ми одержимо?

І сам відповів:

— Та майже ніяких. До найбільш таємної, узагальненої інформації, до стратегічних планів ОКВ ви так чи інакше не дотягнетесь. Взагалі такого роду матеріали до штабів дивізій не потрапляють, командири з'єднань у разі потреби знайомляться з ними в групах армій і армійських корпусах. Отже,— продовжував розвідник,— треба виходити за межі дивізії і водночас шукати людей, які мають такі виходи. Але — не знаю, чи ви про це думали — робота у штабі практично позбавить вас вільного часу: кожної хвилини ви перебуватимете на очах безпосереднього начальства, кожної хвилини вас можуть викликати, дати нове доручення, послати у полк, батальйон, навіть у роту... А за такого режиму, за такої граничної напруженості, повірте мені, зовсім нелегко буде викроювати час для нашої праці, навіть для регулярного виходу на зв'язок.

— Відчуваю, що маєте якийсь кращий варіант,— підхопився Олекса Васильович,— тож не тягніть...

— Що ж, деякі думки й справді з'явилися. І то лише відучора, як довідався про створення дивізійної газети.

— Невже і така буде?

— Не буде, а вже є. І навіть назву отримала: «На службі Батьківщині» — більшого блюзнірства годі й придумати... Часопис цей — а він буде поширюватися як у дивізії, так і у галицьких містах і селах,— на думку нацистського начальства, має, з одного боку, викликати ура-націоналістичні настрої та інтерес до військової служби з боку профашистськи настроєних оунівських мо-

людиків, а з іншого — підносити бойових дух і готовність покласти голови за інтереси рейху мобілізованих до дивізії бідолах.

— То ви пророкуєте мені посаду редактора цієї рептильки?

— Ні в якому разі. Такий варіант нам ні до чого, а ось влаштуватися в редакцію в ранзі військового кореспондента, або, як визначено в її штатах, «СС-звітодавця», було б непогано.

Корнієнко розповів помічникові, що газета створюється безпосередньо під егідою військової управи, а її редакційний персонал і військкори одержуватимуть офіцерське утримання і есесівські звання. Редактором газети, поки що за сумісництвом, призначено начальника канцелярії управи Навроцького. Підібрано і двох (з чотирьох штатних) «СС-звітодавців»: Степана Конрада та Юліана Тарновича.

— Переваги роботи саме в дивізійній газеті не викликають сумнівів. По-перше, ви не потраплятимете на очі підозріливому есесівському начальству, як це було б, припустимо, у штабі з'єднання. Ясно, що в редакції працюватимуть самі «тубільці» — нацистським держимордам, окрім двох-трьох цензорів, там просто немає що робити...

— Але, погодьтеся, — перебив розвідника Олек, — одна справа працювати у штабі, весь час отиратися біля начальства, а друга — животіти у якійсь нікчемній газетці...

— Вважаю, що помиляєтесь. Як «СС-звітодавець», що отримає офіцерський чин, ви матимете доступ у будь-який підрозділ з'єднання, до будь-якого есесівського командира. І не тільки доступ: ви матимете змогу самі вибирати для відвідування ті чи інші частини, розмовляти з кожним солдатом і офіцером, вільно роз'їжджати як по тилкових районах, так і у фронтовій смузі. А хіба можна нехтувати можливостями, які ви отримаєте, встановивши зв'язки з редакціями берлінських, віденських, пражських газет... Думаю, для вас, професійного журналіста, це не становитиме труднощів.

— Тут ви маєте рацію. Матеріали про нашу дивізію, про відданість галицьких «унтерменшів» Великонімецькому рейхові з радістю друкуватиме преса клишоногого Геббельса. Зрештою, в нас з'явиться вихід і на оунівські рептильки, що на гроші гітлерівців видаються нині у Кракові, Празі, Берліні...

— От бачите, значить, мені все-таки вдалося переконати вас. І певен — найближчим часом ви відчуєте, наскільки правильний шлях ми обрали.

Розвідник до пізньої ночі розказував Олекові, які гранично складні завдання постали перед групою у зв'язку з розгромом армії Паулюса і наступом радянських військ, ділився своїми думками з приводу обстановки, в якій опиниться новий «СС-звітодавець» з перших днів перебування в дивізії, ретельно обговорював засоби зв'язку...

Він неначе заздалегідь передбачав можливі труднощі і ускладнення і разом з Олеком намагався знаходити вихід із, здавалось би, безнадійних ситуацій. Та про що б не йшла мова, капітан знову і знову повертався до питань пильності, обережності, конспірації.

— Найелементарніша логіка, — говорив він, — підказує, що головною нашою зброєю у боротьбі з досвідченим і підступним ворогом є пильність і конспірація. Вони — наша авіація і танки, наша артилерія і підводні човни... Вони, якщо хочете, і наше майбутнє, наше життя. Ні ідейні переконання, ні самовідданість розвідника, незважаючи на їх величезне значення у нашій роботі, остаточно не вирішують справи. Досвідченому й вишколеному противникові ми можемо й повинні протиставити нашу професійну майстерність, високу пильність і конспіративність. І все це набирає особливого значення в гранично складних умовах есесівського оточення...

«12 травня, 02 год. 04 хв. Центр, Павлову. Результати насильницької мобілізації дивізії СС «Галичина» даними на 10-е зараховано понад 2,5 тис. чол. Командиром дивізії призначено колишнього командира дислокованої Югославії 8-ї дивізії СС бригаденфюрера Фрайтага, начальником штабу штурмбанфюрера Гайке. Комплектування частин СС Львів, Станіслав, Дрогобич та інші центри округів дистрикту прибуло 65 офіцерів СС. Завершується операція впровадженню О. Бізанц дав згоду присвоєння йому офіцерського звання і призначення військкором дивізійної газети. Величко».

Львів — Брюховичі — Мокротин, травень 1943

Минуло два дні. У затишній хатині Максима Логвина на околиці Брюховичів Корнієнко знову зустрівся з Орестом Васильовичем.

Привітавшись, одразу перейшли до діла. Залізник почав розповідати про бойові справи народних месників, їхні плани і турботи.

— Хотів би обговорити загадкову історію, що трапилась нещодавно з одним із наших товаришів, Масиком Кузьмою. Хлопець він розумний, чесний. Батька фашисти замучили. Ну, а сам Кузьма брав участь у кількох бойових операціях, діяв спритно, сміливо. Та ось помітив — за ним встановлено негласний нагляд. Як тільки кудись піде — всюди «хвіст». Двох чи трьох філерів зумів засікти — по прикметах і ми їх знаємо, отираються в СД, на Пельчерській... Тоді, аби не ставити під удар товаришів, юнак через знайому дівчину викликав на робоче місце — а працює він слюсарем у депо — керівника п'ятірки і про все йому доповів. Той наказав припинити будь-які контакти з підпільниками, надійно заховати зброю і листівки, які йому було доручено розповсюджувати, а серед знайомих і на роботі поводитись невимушено, спокійно, нічим не виказуючи, що знає про встановлений нацистами нагляд.

— Що ж, розумні поради, я б навіть сказав, професійно грамотні, — погодився капітан.

— Я такої ж думки. Та послухайте, що було далі. Нагляд за Кузьмою посилювався. Навпроти його будинку, у колишній заготконторі, шваби посадили шуцманів у цивільному, які, мабуть, фотографували кожного, хто туди заходив... Зрештою, хоч молодий підпільник нічим себе не виказав, поліція безпеки вирішила йти ва-банк.

Ввечері, за дві години до того, як Масик повернувся з роботи, до нього у квартиру потихеньку увійшли двоє гестапівців. В присутності молодої дружини зробили обшук, нічого не знайшли і почали чекати господаря. Коли той прийшов, тут же у кімнаті вчинили йому ретельний допит. І що цікаво: не били, не кричали, не лякали розстрілом. Протягом майже цілої ночі намагалися витягти з Кузьми імена учасників підпілля, місця зустрічей, паролі тощо. Хлопець запевняв, що вони помиляються, що він нікого не знає, чесно працює і таке інше...

Відчуваючи, що ситуація, яка склалася навколо Масика, глибоко турбує Залізняка, Корнієнко час від часу уточнював ті чи інші деталі, намагався зрозуміти можливі причини провалу.

А Орест Васильович вів далі:

— Під час цього «домашнього» допиту гауптштурмфюрер Меслер (він вів справу нашого незабутнього Педро), аби показати, що гітлерівці добре знають обставини вступу господаря до організації, почав називати прізвища друзів батька Масика — колишніх учасників Компартії Західної України — Ясіва, Суплянського, Лащука, ну і, звичайно, мов... Фашист сказав хлопцеві, що арештовувати його не збирається і розмовляє з ним дома, а не в управлінні СД з єдиною метою — залучити Кузьму до таємної співпраці. Хлопець, однак, не зламався, витримав, а коли на світанку гестапівці виводили його на вулицю — плигнув з майданчика другого поверху у двір і втік. Три дні тому переправили його у загін Кострова. А фашисти лютують. Вчора арештували жінку Кузьми — Одарку, вона, бідолашна, ось-ось дитини чекала...

— Які ж висновки? — дивлячись у вічі підпільникові, запитав капітан.

— Причини провалу, як, зрештою, і вбивства батька Кузьми, нам зрозумілі. Виказав Масиків Модест Суплянський — той самий, якого, нібито випадково, назвав хлопцеві Меслер. Колись, ще за Польщі, він справді працював в одній з легальних ланок КПЗУ, та злигався з дефензивою і видав у лапи поліції кількох партійних і комсомольських працівників.

— І що, ви не могли якось позбутися провокатора?

— Була така думка, та клятий шпигун немов у воду впав. А з перших днів окупації знову з'явився у Львові і подався у СД. Ну й почав шастати по старих зв'язках. Минулої осені зайшов і до старого Масика, розпитував про колишніх «друзів», а особливо цікавився моєю, так би мовити, персоною. Незабаром старого підпільника кинули до гестапівської катівні. Біда, що шпигун особисто знає багатьох колишніх активних членів партії, комсомольців. Знає, на жаль, падлюка, і мене.

— Адреса зрадника, мабуть, відома? — запитав Корнієнко.

— Звичайно. Фіхтенштрассе — це колишня Зиблікевича, будинок дев'ятнадцять, перший поверх, квартира два. Живе сам...

Рівно о п'ятій ранку високий, худорлявий чоловік постукав у двері Суплянського.

Минуло кілька хвилин, поки господар, човгаючи босими ногами, підійшов до дверей і заспаним голосом гукнув:

— Кого там удосвіта носить нечиста сила? Гримнуло б тебе головою об підлогу!

— Schnell, schnell! Geheime Staatspolizei! * — пролунало у відповідь так грізно, що Суплянський мерщій забрязкотів засувками.

Двері відчинились, і капітан побачив вже немолодого, але міцного і плечистого чоловіка у легкому темно-вишневому халаті. Чекаючи пояснень, він стояв за причиненими дверима й уважними, сторожкими очима оглядав Корнієнка.

Та розвідник не дав йому часу на роздуми. Він рвучко відчинив двері і мовчки пройшов до великої, гарно обставленої вітальні. Сівши на канапу, закупив і, дивлячись на господаря, наказав мерщій одягатися.

— Гауптштурмфюрер Меслер розпорядився негайно доставити вас для розпізнання одної відомої вам особи...

— Але навіщо такий гармидер? — добірною німецькою мовою пробурчав агент. — Навколо ж люди... Та я ще ж учора бачився з шефом...

— А сьогодні ситуація змінилась, — очі Юрка крізь скельця у металевій оправі дивилися на зрадника вороже й хододно. — Маємо підстави гадати, що схоплено солідного більшовицького ватажка.

— Залізняка-Войтовича? — раптом прохопився агент. — Я ж завжди казав шефові, що він тут, у Львові!

Прибулець, як, мабуть, і належало кадровому гестапівцю, лише багатозначно посміхнувся. «Збирайтеся швидше», — тільки й мовив він.

Але й в дорозі зрадник не міг заспокоїтись, висловлюючи радість, що не помилився-таки у своїх висновках, що тоді, у грудні сорок першого, біля станції Підзамче бачив саме Залізняка. Зрештою, і це було відомо Юрію Михайловичу, там, неподалік залізничного переїзду, й справді була одна з конспіративних квартир старого підпільника.

— А ви звернули увагу на його ліву руку? — аж захлинався шпиг. — Адже в Ореста ще у дитинстві зламана одна із фаланг мізинця...

Коло замкнулось. Сумнівів щодо особи і провокаторської діяльності Суплянського вже не залишилось. Зрадник сам виказав себе.

* Швидко, швидко! Гестапо! (нім.).

Коли проскочили довжелезну Жовківську вулицю і вийшли на Рава-Руську дорогу, найманець почав нервувати.

— Куди ви мене везете? — занепокоєно запитав він.

— А хто вам казав, що гер Меслер чекає на нас в управлінні? — ніби відрізав Корнієнко. — Злочинця затримано у Куликові, гауптштурмфюрер вже там.

Далі їхали мовчки. Біля Куликова, обіч путівця, що різко повертав ліворуч, з німецьким карабіном у руках чекав Борис Костров.

Колишній лейтенант-артилерист після минулорічної зустрічі з Корнієнком змужнів, ще більш посерйознішав, навіть якось витягнувся. Ну, а форма унтер-офіцера шуполіції сиділа на ньому, немов улита.

Зупинившись на мить, щоб дати Борисові можливість влаштуватися на задньому сидінні, поруч із Суплянським, розвідник погнав машину в бік від шосе, в напрямку села Мокротина, до якого згідно дороговказу було одинадцять кілометрів. Тиха, безлюдна дорога кружляла полем. Попереду синьою смужкою бовванів ліс...

Уважно стежачи за дорогою, чекіст через дзеркальце, припасоване зліва від керма, не спускав очей з агента СД. Відчував — Суплянський зрозумів усе і шукає лише нагоди, аби вирватися на волю. Він неначе наїжився, зіщулювся у клубок. «Видно, треба кінчати, — подумав Юрко, — а то, чого доброго, викине, бестія, якесь колінце».

Корнієнко різко загальмував, вийшов із машини і почав буцімто оглядати заднє колесо, якраз з того боку, де сидів шпигун. Нараз відчинив дверцята й сів поруч із Суплянським.

— Ну й влипли ми! — намагаючись якось заспокоїти найманця, німецькою мовою вигукнув Юрій Михайлович. — Колесо спустило, а запасного у гаражі не поклали... — І, відчуваючи, що напруження «пасажира» поступово спадає, раптово запитав:

— А що у вас з рукою, гер Суплянський?

— З якою? — не зрозумівши, у чому справа, агент мимоволі підніс руки ближче до обличчя.

Цієї ж миті розвідник одним рухом замкнув на зап'ястях зрадника наручники, а Костров, який тільки чекав сигналу, засунув йому до рота невеликого кляпа.

— Сидіть спокійно, — тихо попередив Корнієнко, — не борсайтеся. Доставимо вас на місце, там і поговоримо.

Він знову сів за кермо, натиснув на газ і тільки тепер відчув страшну втому. Видно, ризикованість, а головне — блискавичність цієї, здавалось би, пересічної операції далися взнаки... У скронях щось тупо калатало, нестерпно боліли очі. «Е, ні,— подумки звернувся до себе капітан.— Не жени. Зачекай, зупинись хоч ненадовго!»

Дотягнувши до лісу, він виключив мотор, закрив очі і мовчки відкинувся на сидіння.

Виявилось, що цього п'ятихвилинного перепочинку було досить. Напруження спадало, а млість у грудях і головний біль почали поступово відступати. «Як небагато треба, зрештою, людині навіть після такого струсу,— думав Юрій Михайлович.— Добре хоч, що все поки йде нормально...».

Лісова дорога вивела розвідників на широку галявину, за якою починалися багністі мочарі, трясовина. Років двадцять тому тут копали й сушили торф, але поступово болотяна драгва поширилась, поросла очеретом...

Неподалік болота Корнієнко й зупинив «опелька». Допит зрадника, який вже зрозумів, з ким має справу, тривав недовго. Коли Борис, узявши Суплянського під руку, вивів його з машини і посадив під самотньою берізкою, той наче позеленів від жаху, на чолі його виступив холодний піт.

— Ну, пане Модесте, доведеться вам спокутувати велику провину перед народом...

— Пощадіть,— кивив той,— в мене малі діти, двійко їх — Надія й Вірочка.... Мене змусили, залякали!

— В тих, кого ви видали гітлерівцям, теж були і батьки, і діти. Семенюк, якого минулого року за вашим доносом розстріляли на Лонського, залишив сиротами п'ятеро дітей. Отже, не блазнюйте, Суплянський! Відповідайте на запитання. По-перше, квартира, на якій ви зустрічаєтесь з Меслером, день і час чергової явки!

— Вулиця Анни, шість, перший поверх, квартира два. Зустріч завтра, о восьмій вечора. Запасна — в середу, теж о восьмій.

— Ось ключі, що були у вас у кишенях,— розвідник кинув велику низку ключів.— Які з них дали нацисти?

— Цей,— одним пальцем показав провокатор,— від квартири, а ось — великий — від брами.

— І ще одне,— пильно дивлячись на Суплянського, запитав капітан,— кого виказали Меслеру останнім часом? За ким встановлено таємний нагляд служби СД?

— Повірте, я багато чого не знаю... Німці не дуже й довіряли мені, ставилися, як до бидла...

Він ще сподівався, все ще чіплявся за своє мерзенне життя, удавав із себе жертву фашистів, просився, бурмотів щось про людяність. Але коли розвідник нагадав йому про те, що він нещодавно видав у лабеті ворога родину Масиків, коли згадав нещасну Одарку, обличчя Суплянського пополотніло.

— За кров невинних доведеться дати відповідь, — твердо сказав Юрко. — І я чекаю прізвищ — прізвищ наших товаришів, яким загрожує гестапівська куля або шибениця.

Провокатор не витримав. Він назвав чотирьох мешканців Львова, які вже кілька місяців були, за його словами, «на гачку». Шляхом постійного таємного нагляду за цими товаришами Меслер розраховував, зрештою, вийти на невловимого Залізняка. Трьох з них фашистам назвав Суплянський.

Запитань більше не було. Зрадник вже давно визначив свій ганебний кінець, виніс собі вирок.

— За зраду, за кров невинних — смерть, — неголосно сказав Корнієнко і натиснув гачок пістолета. Раз, вдруге, втретє...

Болотне трясовиння здригнулося, ковтаючи тіло посіпаки. Слідів на порослому мохом багницьі не залишається ніколи...

Наступного вечора на конспіративній квартирі по вулиці Анни було знищено й безпосереднього шефа Суплянського, заступника начальника третього-«D» відділу Львівського управління СД гауптштурмфюрера Меслера. А коли на місце події прибула група офіцерів служби безпеки на чолі з оберштурмбанфюрером Кіршке, вони серед інших речових доказів на підлозі кімнати знайшли в'язку якихось ключів.

Того ж дня оберштурмбанфюрер — йому було доручено розслідування цієї справи — встановив, що Меслер на цій квартирі приймав лише трьох агентів: Суплянського, Станіслава Купку і Юлію Глушко. Купку разом з унтерштурмфюрером Тропом ще минулого тижня відрядили до Перемишля для зустрічі зі своїм колишнім знайомим (гестапівці підозрювали його у зв'язках з англійською розвідкою). Обидва й досі перебували у місті над Бугом, на заміській віллі, що належала місцевому відділенню

СД, і нікуди з Перемишля не виїжджали. «Залізне» алібі мала й друкарка міської управи пані Юлія. Вона вже три дні знаходилась у приватній гінекологічній клініці професора Гурницького.

Залишався Суплянський, якого гестапо й «українська» поліція досі не могли знайти ні у місті, ні в його дружини, що вже близько року жила в своїх батьків у містечку Глиняни. Це тим більш насторожувало Кіршке, що, як виявилось, знайдені на конспіративній квартирі ключі належали саме Суплянському. Криміналісти управління виявили на них чіткі відбитки пальців агента (дактилоскопічна карта на кожного шпигта зберігалася в особовій справі).

Дійшовши, таким чином, висновку, що Меслера вбив Суплянський, оберштурмбанфюрер оголосив розшук колишнього агента львівської служби безпеки по всій території генерал-губернаторства і рейхскомісаріату «Україна».

По містах і селах були вивішені оголошення, в яких за допомогу в арешті «важливого державного злочинця» було встановлено винагороду у сумі 1000 рейхсмарок. Кожен гестапівець, кожен поліцай одержали фото і прикмети Суплянського. У Львові під керівництвом Кіршке було створено особливу групу, яка аналізувала всю інформацію, що надходила, координувала й спрямовувала розшук. І чимало «понадцильних» поліцаїв і любителів поживитися з числа різної окупаційної челяді доповідали «нагору», що й справді зустрічали розшукуваного: то у Бродах, то в Яворові, а то аж у Вінниці. Кожен з таких «сигналів» брався на облік, ретельно перевірявся. Карально-поліцейська машина дистрикту оберталась, по суті справи, вхолосту...

Прочитавши оголошення про розшук колишнього провокатора, Юрко міг уважати справу закінченою. «Спрацювали, певно, ключі», — вирішив капітан. І одразу згадав цю, здавалось би, другорядну деталь проведеної операції...

Під час її обговорення з Залізнякам, а потім вже вдруге з Борисом Костровим питання про ліквідацію Меслера взагалі не поставало. Не виникало проблем і з зашифрованою обставин захоплення Суплянського. Небезпечного зрадника треба було якнайшвидше знищити — в цьому полягало завдання. І тільки в лісі поблизу Мокротина під час

допиту провокатора, коли той назвав адресу конспіративної квартири і час явки, коли простягнув розвідникові низку ключів, Корнієнка неначе осяяло: а що як слідом за Суплянським усунути його шефа і водночас імітувати причетність шпигуна до цієї відплатної акції, його перехід на нелегальне становище...

«Звичайно,— миттю прикинув чекіст,— від найманця можна одержати якогось листа, якесь погрозливе звернення до своїх господарів... Але ж це — шаблон, трафарет, давно відомий і у підпільній, і в кримінальній практиці... А що як ключі? — сяйнула думка.— Ключі з відбитками пальців запродавця?!»

Юрко одразу ж непомітно витер ключі, повернув їх власникові:

— Ану покажіть, котрий ключ від яких дверей? Як відкрити: вправо, вліво? — і коли Суплянський усе детально пояснив, розвідник наказав йому покласти ключі до свого портфеля і лише потім, після ліквідації агента, обережно загорнув їх у носовичок...

Зустрівшись із Корнієнком через тиждень після акції, Залізник довго допитувався, яким чином йому вдалося зашифрувати ліквідацію Суплянського, більше того — виставити його перед нацистами як агента-двійника та вбивцю Меслера. Однак Юрій Михайлович відмовчувався. А коли після настирливих прохань увів його все-таки у «технологію» компрометації зрадника, Орест Васильович довго сміявся.

— Ну й майстер! Ну й розумник! Тож буде після війни — аби дожити тільки — про що оповісти начальству вашому.

— А я якраз хотів просити, щоб уся ця операція поміж нами й залишилась... Адже санкції Центру не запитували, а раз так — то й хвалитися годі.

Юрій Михайлович був переконаний — коли б він запросив дозволу комісара Вороніна на участь в цій акції, Григорій Павлович відповів би категоричним «ні!». «Надто великий ризик», «відволікання сил групи від вирішення оперативних завдань» — приблизно так оцінило б керівництво його пропозицію. Зрештою, так вже було не раз: Юрко згадав свої телеграми у Москву щодо захоплення полковника Камлера, гауптштурмфюрера Функа та інших фашистських бонз.

Але за цієї ситуації він просто не міг, не мав права стояти осторонь. «Хто знає,— думав розвідник,— наскільки

ки далеко проникло СД в оточення учасників підпілля, кого з близьких до Залізняка людей тримає у полі зору? Адже, знаючи колишні зв'язки Суплянського з підпільною КПЗУ й тогочасним оточенням Ореста Васильовича, гестапівці за допомогою зрадника можуть елементарно вирахувати декого з учасників нинішньої організації. Підпільникам і особисто Залізнякові загрожує смертельна небезпека. Сьогодні, завтра, через тиждень — провокатор може зустріти його на вулиці, у трамваї, деінде. І тоді — провал...»

На вежі ратуші біла сьома. До комендантської години ще довго. Та й повертатися до готелю аж ніяк не хотілося. І, розставшись з Залізняком — а зустрічалися вони тепер на квартирі старого залізничника Матяша, якраз на розі Стрийської і площі Пруса, — капітан подався утору й через кілька хвилин опинився у тінистих, безлюдних алеях старовинного парку.

Безперестанку сів дрібний, але теплий дощ. Благенький плащ Юрка змок до рубця, та він не помічав цього... Сівши на лавку під розлогою-смеречиною, ще й ще раз повертався до подій останніх десяти днів.

Чи не найбільші муки сумління викликала та обставина, що зважився на операцію, не доповівши, не побравшись з Центром. Відчував, що тягар провини перед старшими товаришами, перед колегами тягтиметься за ним ще довго, може, ціле життя. «І не радій потихеньку, — дорікав собі Корнієнко, — що тобі знову поталанило і все закінчилось щасливо. Врешті-решт міг бути й інший, навіть фатальний фінал. Але ж, з іншого боку, комісар сам твердо наказував берегти Ореста Васильовича, працювати з ним пліч-о-пліч. Отже, участь самого Залізняка та його друзів в операції фактично виключалась. Провокатор особисто знав багатьох з них і тому міг вчасно зорієнтуватися у ситуації. Так що моє рішення допомогти підпільникам в цьому конкретному випадку було вірним... Робив лише те, що підказувала совість, обов'язок комуніста. Ну, а прийде час, — вирішив капітан, — відповідати за все... Тоді й доповім про свою провину, з'ясу, що й до чого.

Та чи прийде для мене ота година? Чи побачу ще милих серцю друзів, стареньку маму? Попереду ще, генген, які шляхи-дороги. Куди вони ведуть, де закінчатся? Правду казав колись Віктор Іванович Шестаков, що один день розвідника дорівнює року звичайної мирної праці...

І звідки вони беруться, оті невеселі думки,— обірвав себе розвідник.— Не до лиця тобі хнюпитися, доводити себе до білого жару. Досить жалів і сантиментів. Час не жде!»

Корнієнко піднявся з лавки і, щільніше запахнувши поли промоклого наскрізь плаща, рішуче крокував до виходу з парку.

Львів. Управління поліції безпеки і СД

Ранкове весняне сонце кинуло у вікно перше яскраве проміння. Зі східного краю безхмарного ніжно-блакитного неба воно дивилося вниз на вузьенькі вулиці багатостраждального міста, на зелені парки, які набагато порідли за дві холодні військові зими. Підіймаючись все вище і вище, сонце поступово заливало мури львівської цитаделі, янівського і кайзервальдського «концентраків»*, переобладнаних на в'язниці і поліцейські казарми колишніх інститутів, технікумів, середніх шкіл...

І хоч цивільних людей у ці ранкові години на вулицях було мало і ходили вони тихо і обережно, весна, як завжди, давалася взнаки. У садах і парках, у густих кущах бузку і на широких газонах, що з усіх боків оточували резиденцію командуючого поліцією безпеки та СД дистрикту Галіції, блищала чудова вранішня роса. Легенький вітерець розносив по вулицях тонкий аромат квітів. Тихо, немов по-домашньому, цвірінькали горобці.

Здавалося, що низький худорлявий чоловік у білій сорочці, який вийшов на широку відкриту веранду, милується весняним ранковим містом, спостерігає, як легкий блідий туман здіймається над Стрийським парком. Та так лише здавалосьь.

Генерал поліції і бригаденфюрер СС Рейнгольд Кацман не знаходив собі місця. Вчорашній приїзд до Лемберга його безпосереднього шефа, «правої руки» генерал-губернатора Ганса Франка Крюгера буквально приголомшив його. Й не дивно. Групенфюрер та його помічник, молодий штандартенфюрер Йоганн Бахнер прилетіли у дистрикт без будь-якого попередження і просто з аеродрому, навіть не сповістивши його — вищого керівника СС і СД

* Так за часів гітлерівської окупації серед простолюду називали фашистські концентраційні табори.

у краї, призначеного сюди особисто фюрером,— подалися до Сірого палацу*.

Звичайно, після того як літак Крюгера приземлився на військовому аеродромі у Скнилові, Кацману доповіли про прибуття високого гостя. Довідався він і про те, що єдиною людиною, котра зустрічала командуючого поліцією безпеки та СД генерал-губернаторства на льотному полі, був начальник ейнзатцгрупи-221 Мінерт — цей підлабуза і кримінальник, якого вже давно треба було відстьобати нагаєм по вухах. Не одержавши офіційної телеграми або навіть дзвінка про візит шефа, Кацман, за неписаним есесівським протоколом, не мав підстав і зустрічати його... І тому, вступившись у телефонні апарати, роз'ярілий, мов бугай, з хвилини на хвилину чекав його приїзду до себе.

«Це кінець,— гарячково думав бригаденфюрер.— Кінець кар'єри, крах заповітної мрії про повернення до рейху. А можливо і розжалування, фронт, небуття...»

Старий наці, досвідчений функціонер служби безпеки, котрий понад п'ять років очолював німецьку резидентуру у Гданську і мав широкі зв'язки в оточенні нового начальника РСХА Кальтенбруннера, добре знав: подібна поведінка шефа може значити тільки одне — опалу, відверте нехтування, немилість. Правда, Кацман розумів і те, що підстав для такої зневаги в його начальства більш ніж досить — справи у дистрикті йшли украй погано, а останні провали і активізація підпільно-партизанського руху показали повну безпорадність його відомства.

«Але й в інших округах не краще,— майнула думка.— Так що не все ще втрачено... до того ж я не останній у черзі, є ще Шенк, Кіршке, начальники відділів. Можливо, вдасться попервах підставити когось із них...»

Дзвінок перервав думки командуючого поліції безпеки. Довідав керівник канцелярії Вехтера (Кацман щільно оточив губернатора своїми інформаторами): групенфюрер і його помічник тільки-но зайшли до кабінету губернатора дистрикту. Розмовляють лише утрюх.

Кацман замислився: «Видно, остаточно рішення щодо мене не прийнято. Інакше Крюгер просто привіз би сюди мого наступника і представив його апарату прямо тут, в управлінні... Значить, чимало залежатиме від Вехтера,

* Місце перебування керівних окупаційних органів «дистрикту Галичина» і резиденція губернатора.

від того, схоче він підтримати мене чи, обливши брудом, покине напризволяще».

Бригаденфюрер міркував. «З одного боку,— казав він собі,— губернатор знає про мов критичне ставлення до своєї особи, хоч — і це також відомо йому — жодних доносів ні у Берлін, ні у Краків на нього я не надсилав. Розуміє він і те, що на мені нелегко воду возити, незручно затуляти мною й усілякі дірки.

Але ж, з іншого боку, Вехтер не може не враховувати, що за всі «проколи» і неприємності, які мали місце за останні рік-півтора, ми відповідаємо удвох. З усіх принципів питань він завжди був інформований і, як би не старався, грати роль нейтрального спостерігача просто не зможе. Не скидай з рахівниці й деякі козири. Адже губернатор знає, що мені відомі досить безсторонні факти інтимних стосунків його дружини з його ад'ютантом Госбахом, якого я, на прохання Вехтера, спровадив на фронт. Отже, діяти, діяти негайно!...»

— Пане губернаторе! — Кацман узяв трубку прямого зв'язку. — Прошу, не подаючи вигляду нашим краківським гостям, коротко вислухати мене.

— Я слухаю вас, крайсгауптмане Нерінг, — підіграв Кацманові Вехтер. — Що там сталося у вашій Кам'янці? Доповідайте швидше, бо гранично зайнятий.

— Дякую за розуміння. Нагальний візит нашого дорогого шефа, як мене повідомили впливові берлінські колеги (брехня, ніхто й нічого Кацманові не повідомляв!), пов'язаний з останніми невдачами мого відомства... Можливо, і не тільки мого. Мабуть, ставитиметься питання про мою дальшу службу у дистрикті. Щире прохання — підтримати мене у цю скрутну хвилину. І запевняю вас, пане губернаторе, Кацман вміє бути вдячним...

— Що ж, ми подумаємо над вашою пропозицією щодо цього більшовицького села, — відповів Вехтер. — Чекаю на вас завтра вранці з відповідними документами.

Реакція губернатора на телефонне звернення підбадьорила Кацмана. І він одразу виїхав до Сірого палацу, вирішивши зустріти Крюгера зразу після виходу з кабінету губернатора — робити вигляд, ніби він й досі не знає про приїзд свого шефа до міста, було б просто дитячою грою.

Привітавши групенфюрера з прибуттям до Лемберга, Кацман, ніби нічого не сталося, запитав дозволу супроводжувати його по місту. Крюгер мовчки кивнув і, вмошуючись на задньому сидінні броньованої машини, на-

казав везти себе до управління поліції безпеки і СД дистрикту. Його суворість і тон не передвіщали нічого доброго.

З гримасою, що могла свідчити хіба що про зубний біль, Крюгер у супроводі свого помічника і Кацмана зайшов до кабінету штандартенфюрера Шенка. Не попереджений про приїзд начальства господар схопився, зблід, але швидко опанував себе і почав доповідати.

Шенк. Пане групенфюрере! У підпорядкованому мені управлінні за штатами воєнного часу виконують обов'язок перед фюрером і рейхом сто вісімдесят дев'ять офіцерів СД і СС...

Крюгер (перебиває). Облиште формальності, штандартенфюрере. Не намагайтеся створити враження, що ви знаєте, а може й контролюєте становище у дистрикті.

Пройшовши ґрунтовну виучку на Принц-Альбрехт-штрассе*, Шенк добре знав звички свого керівництва. Порухення субординації, нетактовність до вищих есесівських бонз для багатьох його колег скінчилися прикро. І тому він завжди керувався правилом: коли керівництво лютує — не удавайся в амбіцію, не лізь на рожен. Так вчинив і цього разу.

Шенк (коректно і стримано). Про що маю доповісти, пане групенфюрере?

Краківський візитер дозволив собі ледь-ледь посміхнутися, і в гіпсовій масці його нервового, аскетичного обличчя пролягли тоненькі зморшки. Він вважав себе добрим психологом, знав слабкі струни підлеглих і вмів грати на них.

Крюгер (карбуючи кожне слово). Скажіть мені, Шенк, скільки солдатів і офіцерів СС залучено до вашої особистої охорони, до забезпечення безпеки нашого дорогого партайгеноссе Кацмана? І чи не варто нам з Кракова підкинути у Лемберг два-три поліцейські батальйони, аби мати надійну гарантію, що вас разом з бригаденфюрером сьогодні-завтра не поцуплять партизани?

Шенк (вдаючи, що не помічає сарказму керівника). Біля будинку, в якому мешкаю я і ще три старших офіцери служби безпеки — це тут, поруч з управлінням, — виставляється нічний пост з двох солдатів наданої у наше розпорядження роти. Таку ж охорону тримаємо біля резиденції бригаденфюрера Кацмана. Вважаю, що для на-

* Вулиця в Берліні, де знаходилась штаб-квартира РСХА і гестапо.

шої особистої охорони цих шуцманів цілком достатньо. Що ж до перекидання у дистрикт додаткових поліцейських частин, то таке рішення ми — гадаю, бригаденфюрер Кацман підтримає — вітали б з радістю. Охоронні сили у дистрикті, особливо у гірських і передгірських районах, а також на залізничних магістралях, гранично обмежені і не в змозі протистояти дедалі зростаючим більшовицьким партизанським загонам...

Крюгер (перебиває). Що ви верзете, Шенк? Невже ви й справді вирішили, що я переймаюсь вашими особами, забезпеченням особистої охорони керівництва моєї служби отут, у Галіції? Ні й ще раз ні! Якщо мене щось і турбує, пов'язане з вами й вашим безпосереднім шефом, то лише одне — те, що ви, як і дехто з ваших підопічних, потрапивши до рук більшовиків, почнете телепати язиками... А знаєте ви — і це вже факт — чимало секретів рейху і нашого відомства!

Шенка охопив нервовий дроз. Відчував, що витримка залишає його. Та групенфюрер, який вже натішився над стривоженим начальником управління, вирішив тепер перейти до Кацмана.

Крюгер. А що ви думаєте з цього приводу, бригаденфюрере?

Кацман. Я вважаю, дорогий партайгеноссе, що ми тут, у дистрикті, допустили чимало помилок. Є болючі втрати, безглузді провали. Але за цих важливих умов, коли ворог чатує звідусіль, з обмеженою кількістю військ, майже без кваліфікованих працівників нашої служби ми стараємось вірно служити фюрерові, працюємо по вісімнадцять годин на добу...

Крюгер. Ви базікаєте, наче пастор, а не генерал СС. Нашого любого фюрера і рейхсфюрера СС Гімmlера цікавлять лише кінцеві результати нашої праці. А на вашій території комуністичні елементи розперезалися так, що тут останнім часом остаточно занепадає наш арійський дух. Німцєві взагалі скоро не можна буде з'явитися на вулицях Лемберга...

Групенфюрер ледве стримував гнів. Очі його дивилися на підлеглих з відвертим презирством.

— Ви, здається, щось отут плели про тривалість роботи, то, може, згадаєте ще про свої безсонні ночі... Так слухайте — і ви, партайгеноссе Кацман, і ви, мій любий штандартенфюрере: я дозволяю вам взагалі не з'являтися на службу, дозволяю відкидати будь-які юридичні та мо-

ральні аспекти виконання поставлених завдань. Я дозволяю — ви мене чуєте? — і вдень, і вночі розважатися з вашими львівськими амазонками, аби тільки ситуація у дистрикті була такою, як її хочуть бачити у Берліні. А для того, щоб виправити становище, треба не теревені правити, не плакатися за дедалі новими й новими підкріпленнями — війська потрібні перш за все на фронті! — а вкладати у роботу усю свою фантазію і вміння, виявляти граничну твердість і жорстокість до цього неповноцінного у расовому відношенні наброду, який віддано під вашу опіку. Отакі то справи, мій дорогий Кацмане...

Прибулець із Кракова був задоволений. Його супротивник знівечений, розчавлений і фактично вже лежить у нокауті. Тонкі, синюшні губи бригаденфюрера від напруженого чекання аж тремтіли. Переляканий, білий, мов стіна, Шенк догідливо дивився на Крюгера. Що ж, а тепер можна дещо попустити віжки...

Крюгер. Хочу сказати відверто, мої любі панове (він вже трохи лагідніше поглянув на Шенка і Кацмана), ми не впізнаємо вас. Останні провали вибили вас із колії. Ви розгубилися, втратили ініціативу. Чесно кажучи, я їхав сюди, щоб позбавити вас посад, замінити новими, більш гострими й принциповими людьми. Але і губернатор Вехтер, і, як бачу, ви самі ще не втратили надії виправити становище. Отже, я вирішив надати вам цей останній, підкреслюю, останній шанс. Якщо протягом трьох місяців ви не виправите ситуацію в окрузі, не покінчите з більшовицьким підпіллям і партизанкою, запевняю — фронту вам не минути.

Кацман. Дякую за довір'я...

Крюгер. Не треба сентиментів і подяк. Все вирішуватимуть ваші діла... Ну, а про завдання служби говоритиму завтра на нараді тут, в управлінні. Запрошую губернатора Вехтера й віце-губернатора Бауера. Прибути керівникам відділів, підрозділів і служб. Початок о дев'ятій ранку. Першим доповідатиме штандартенфюрер Шенк — 10 хвилин. Інших викликатиму безпосередньо у ході наради. Деталі узгодьте з моїм помічником.

Кацман. Дозвольте підготувати для вас покої у моїй резиденції...

Крюгер. Ні! Ночуватиму в розташуванні ейнзатц-групи, а то комуністи ще й мене поцуплять. І дивіться мені, щоб до завтрашнього дня жодна душа не знала про мій приїзд до Лемберга. Про це поки що відомо вам двом,

губернаторові Вехтеру і оберштурмбанфюрерові Мінертові. Хайль Гітлер!

Точно за визначеним часом Крюгер увійшов до просторої напівкруглої зали управління поліції безпеки. Вдовж величезного овального стола виструпились учасники наради — всього двадцять шість старших офіцерів СД і СС.

— Хайль!

— Зіг хайль! — надриваючи горлянки, скандують у відповідь підлеглі.

Всі знають: Крюгер не терпить церемоній, оплесків, вітань. Його час спресований, неначе сталева пружина, розписаний по хвилинах. Бригаденфюрер Кацман похалцем представляє шефові присутніх, називає прізвища, чини, посади. Краківський візитер уважно оглядає кожного, потискає правицю. Зрештою, про кожного з присутніх він давно знає все і зараз лише оцінює його зовнішність і вміння триматись, прикидає, хто чого вартий...

— Заступник начальника управління поліції безпеки та СД оберштурмбанфюрер Кіршке!

— Радий вас бачити, оберштурмбанфюрере! — «Та це ж той Кіршке, який на другий день аншлюсу потягнув валізу з готівкою в зальцбурзькому банку. В мене ти ноги витягнеш, нікчемо, перш ніж одержиш черговий чин або підвищення».

— Начальник четвертого відділу управління штурмбанфюрер Вендлер!

— Щиро вітаю вас, штурмбанфюрере. — «Ага, це один з учасників операції у Глівіце *, небіж мого друга гауляйтера Ермлера. Можливо, його варто забрати ближче до себе, у Краків».

— Начальник другого-«S» відділу.., начальник відділення поліції безпеки та СД у Станіславі.., комендант міста... Посередині залу групенфюрер зупиняється, дозволяє всім сісти й сідає сам.

Почалася нарада. Виступи Шенка, Кацмана і кількох визначених Крюгером начальників відділів, котрим краківський гість ставив багато уїдливих запитань, як він і розраховував, показали присутньому губернаторові Вехтеру та іншим учасникам наради цілковиту безпорадність

* Йдеться про організований Гіммлером провокаційний напад групи переодягнених у польську форму фашистських диверсантів на радіостанцію у прикордонному місті Глівіце 31 серпня 1939 р. Ця акція дала гітлерівцям фальшивий привід для нападу на Польщу.

керівництва поліції безпеки, млявість та неефективність його заходів проти підпілля.

Після короткої перерви, під час якої Крюгер і Вехтер зайшли до кабінету Шенка, де унтерштурмфюрер Грета Коммер пригостила їх кавою і коньяком, нарада продовжувалась. З десятихвилинною промовою до присутніх звернувся губернатор Отто Вехтер. Він насамперед подякував групенфюрерові за приїзд до дистрикту, за його «вельми цінні поради і пропозиції». Запевняв і просив передати генерал-губернаторові Г. Франку, що він разом з окупаційною адміністрацією і службою безпеки «наведе порядок у дистрикті, викоринить більшовицьку крамолу, зітре з лиця землі непокірні населені пункти».

За ним слово взяв штандартенфюрер Бахнер. Він повідомив присутніх, що зараз виступатиме командуючий поліцією безпеки і СД генерал-губернаторства групенфюрер Крюгер. Його промова стосуватиметься найважливіших політичних і військових проблем, і тому її зміст і наведені факти треба вважати таємницею рейху. Будь-які письмові нотатки категорично заборонені.

— Партайгеноссе, панове! Я прибув до Лемберга за особистою вказівкою рейхсфюрера СС Гімmlера. Рейхсфюрер, як і імперський міністр генерал-губернатор Франк, занепокоєний становищем у дистрикті. Аби не бути голослівним, звернемось до фактів.

Перше. Останнім часом суттєво порушено рух по залізничних лініях: Перемишль — Лемберг — Здолбунів, Стрий — Лемберг — Луцьк і Лемберг — Тернопіль, якими на східний фронт перекидаються війська, техніка й спорядження. Більшовицькі диверсанти, що діють на залізницях, просто-таки розперезались. Диверсії стали майже регулярними й, за висновком моїх спеціалістів, спрямовуються з одного центру, здійснюються одним «почерком». Залізничні «хірургічні» команди не встигають відновити одну колію, як диверсія відбувається на іншій, часто дуже близькій або надто віддаленій ділянці. І так повсюдно і повсякденно, за якоюсь диявольською системою. Жодного разу, підкреслюю, жодного, службі безпеки не вдалося ні відвернути диверсію, ні захопити бандитів на гарячому.

Друге. Тривають диверсії на військових підприємствах. Спалено фабрику «Ойкус», знищено кілька нафтових свердловин у Бориславі, вісім складів пального, дванадцять інших складів і оборонних об'єктів, шість важливих

залізничних споруд, дві електростанції. Цей перелік можна продовжити... Ще одне неподобство — телефонний зв'язок у дистрикті фактично порушений. Це нечувано: у глибокому тилу, за тисячу — тисячу двісті кілометрів од лінії фронту, яку надійно забезпечують наші хоробрі війська, губернатор доктор Вехтер зв'язується з деякими крайсгауптманами за допомогою польової рації!

Третє. Дистрикт практично зірвав виконання продовольчих поставок для армії. Контингенти з сільської місцевості, незважаючи на те, що до їх реквізиції залучено два окремих батальйони ваффен СС і чотири тисячі поліцаїв з допоміжної української поліції, надходять вкрай незадовільно. За повідомленням господарського штабу «Схід» з території Галіції досі не вилучено сто шістдесят тисяч тонн зерна, тринадцять тисяч тонн м'яса, дві тисячі тонн цукру, дванадцять тисяч тонн олійних культур, тридцять тисяч літрів спирту і т. п. Все це, якщо хочете, результат безконтрольного становища у краї, вашої неспроможності (тут голос групенфюрера набрав уже особливо погрозового тону) виявити твердість до расово неповноцінних ворогів рейху, випотрошити з них усе, що за правом сильного належить нам, арійцям.

Четверте. Усім вам відомий цілком таємний «Генеральний план Ост». Згідно з ним вісімдесят п'ять відсотків поляків, шістдесят п'ять — західних українців і сімдесят п'ять — білорусів підлягають виселенню. РСХА планує в основному заселити ними узбережжя Північного Льодовитого океану та інші райони Півночі. З цією метою ми розгорнемо там кількадесят величезних концтаборів, які стануть цвинтаріщем для мільйонів людей неповноцінної раси. Підготовку до цієї гігантської акції треба розгорнути найближчим часом.

Групенфюрер уважно оглядає своїх підлеглих, ніби зважує, хто з них спроможний взяти участь у здійсненні жахливих, воістину канібальських планів знищення цілих народів...

— Хочу зосередити вашу увагу ще на одному аспекті визначеної мною проблеми. Йдеться про провалену вами тотальну мобілізацію фізично здорових унтерменшів для забезпечення нашої воєнної економіки дешевою робочою силою. Правда, дещо в цьому напрямі зроблено. На п'ятнадцяте травня з дистрикту до рейху відправлено триста дві тисячі осіб. Але це крапля у морі. Десятки, можливо, сотні тисяч потенційних робітників за підтримки комуніс-

тичних елементів ухиляються від виїзду до Німеччини, втікають у ліси, створюючи тим самим резерв для партизанських бандгруп. Таке становище більше терпіти не можна. Як повідомив нас головний уповноважений з використання робочої сили партайгеноссе Заукель, з Галіції протягом найближчого місяця необхідно отримати щонайменше шістдесят тисяч робітників, головним чином для роботи у вугільних копальнях.

До того ж провалюється розрекламована вами інша мобілізаційна акція — формування чотирнадцятої гренадірен ваффен СС дивізії «Галіцієн». Замість обіцяних нашою агентурою з ОУН-УЦК п'ятдесяти тисяч повноцінних волонтерів вдалося підмести заледве три-чотири тисячі усілякого наброду. Якщо так піде далі — не буде з кого формувати не те що дивізію, а навіть полк. І нас з вами просто засміють у Берліні.

П'яте. Керівництво РСХА і ми у Кракові обурені грубою, незграбною роботою служби безпеки дистрикту по виявленню й знешкодженню більшовицької резидентури і збройного підпілля. Досі не заарештовано злочинців, котрі підступно захопили особливого представника військ СС при штабі вермахту бригаденфюрера Арльта. Строго довірчо можу сказати, що за цілком вірогідними даними комуністам вдалося переправити бригаденфюрера за лінію фронту. Сьогодні ми вже маємо підстави зробити висновок про те, що він перебуває зараз у Москві, де радянська контррозвідка «викачує» з нього все, що йому відомо. До цього часу не з'ясована доля захопленого партизанами шефа канцелярії генерал-губернатора Ленца. Кілька днів тому на конспіративній квартирі застрелено гауптштурмфюрера Меслера. Вбито вісімнадцять інших працівників поліції, жандармерії, різних урядових служб. В ефірі час від часу з'являється нелегальний радіопередавач, що працює в основному з території дистрикту і, за висновками армійської служби РП (радіоперехоплення), підтримує двосторонній зв'язок з Москвою.

Шосте, сьоме, восьме...

— Я запитую, — у голосі старого наці забринів метал, — доки триватиме це неподобство? Доки більшовицькі комісари й так звані підпільники глузуватимуть з німецької служби безпеки, з встановленого нами порядку? Доки ви будете працювати застарілими, професійно безперспективними методами? Мені довелося вислухати начальника другого-«А» відділу Оскара Мозіцькі. Ось він сидить тут у

третьому ряду — довжелезний, як жердина, але тупий, мов барабан. Штурмбанфюрер Мозіцькі несе особисту відповідальність за ліквідацію комуністичного підпілля, однак жоден його інформатор не має реального доступу до ватажків нелегальних більшовицьких організацій. Єдиний агент цього відділу, котрий знав декого з колишніх комуністичних керівників Галіції, цими днями під час чергової зустрічі вбив заступника пана Мозіцькі — гауптштурмфюрера Меслера і нібито втік. Владою, наданою мені рейхсфюрером СС, я звільняю штурмбанфюрера Мозіцькі з посади начальника відділу і призначаю молодшим офіцером для доручень в ейнзатцгрупу-«чотириста шість», що формується у Кракові. Післязавтра він вирушає на східний фронт. Попереджаю, — погрозово продовжував Крюгер, — така доля чекає кожного, хто нехтуватиме високими обов'язками, покладеними на нас фюрером Адольфом Гітлером і історією.

Присутні нагостили вуха, принишкли. У багатьох на лобі з'явилися краплини поту. В залі враз стало нестерпно жарко.

Відчувши, що заздалегідь підготовлений удар потрапив у ціль, групенфюрер продовжував свій грізний монолог:

— Рейхсфюрер Гіммлер вимагає від нас знищення будь-якого руху опору, термінового звільнення від тих елементів, які можуть розглядатися як комуністичний імпульс чи то сьогодні, чи навіть у далекій перспективі. Отже, твердість, твердість і ще раз твердість. Не забувайте ніколи, що ви прийшли сюди як господарі, прийшли панувати. А ця земля для кожного з нас все ще залишається театром бойових дій. Ніколи не забувайте настанови фюрера щодо поводження з унтерменшами. «Природа жорстока, — вчить він нас, арійців, — і тому ми повинні бути жорстокими. Коли я можу послати у пекло війни цвіт німецького народу, причому без найменшого жалю за тим, що проливається дорогоцінна кров, то ми маємо повне право знищувати мільйони людей нижчої раси, що розмножуються, як комахи». А що найхарактерніше, мої панове, для вашої праці тут, у дистрикті? — хрипко запитав Крюгер.

І сам відповів:

— Вагання і сумніви, вузьколобе дилетантство плюс проклятий тиловий дух. Адже у вашому розпорядженні до десятка поліцейських батальйонів, карально-охоронний

полк СС, дві ейнзатцгрупи, розгалужена система поки що потрібної нам української поліції, численна агентура з оунівських бойовиків та інших покидьків, яких ми після нашої перемоги, не вагаючись, відправимо на той світ. Чому ж, я запитую, — голос групенфюрера аж зривався, — досі не організовано криваву баню непокірним містам і селам? Чому не розстріляні родичі більшовицьких активістів — маю на увазі рідню до другого, ні, краще, до третього коліна? Чому цього місяця узято й страчено мізерну кількість заложників — якихось 1890 чоловік? Тоді, як їх має бути утричі, у п'ять разів більше. Непохитні у своїй вірності імперії, ви повинні бути гідними солдатами фюрера, гідними бійцями СС і СД! Наше гасло — гранична нещадність і жорстокість, рішучість і ненависть до ворогів-рейху!

Перед від'їздом на аеродром Крюгер ще раз — тепер вже віч-на-віч — зустрівся з штандартенфюрером Шенком. Після прочухана, якого групенфюрер дав есесівському начальству, він був в доброму гуморі.

— Слухайте, Вальтере, — фамільярно мовив краківський візитер, — доки ви морочитиметесь з оцим РВС? Адже він скоро остаточно знеславить вас, а заодно і мене перед берлінським начальством. Кожен його вихід на зв'язок — ганьба нашої служби.

— Я розумію, дорогий шефе, і все, що від мене залежатиме, зроблю.

— Ну й гаразд. Поміркуйте, між іншим, чи не пов'язаний він з місцевим більшовицьким підпіллям, чи не має відношення до справи Меслера і Ленца. Ліквідація першого, як на мою думку, скоріш справа рук професіонала, ніж якогось миршавого агента... Чекаю від вас добрих новин!

Львів. Штандартенфюрер Шенк

Зразу ж після від'їзду шефа Шенк запросив Кіршке й новопризначеного керівника четвертого-«А» відділу штурмбанфюрера Вендлера. Неприємну для всіх трьох розмову почав начальник управління СД:

— Групенфюрер має рацію, мої панове! Вузьколобе дилетантство й мерзенний тилловий дух підточили усю нашу службу...

Шенк втомлено оглянув своїх занепокоєних підлеглих:
— Я вже не раз казав, що працювати нема з ким. В управлінні засилля тупиць, ледарів, шкурників. Але ви, гер Вендлер, людина зі свіжим оком, щойно з фронту, — як ви оцінюєте, зокрема, справу Меслера?

— Здається, тут ми на вірному шляху. Бідолаху гауптштурмфюрера прикінчив-таки Суплянський. Вчора вдалося уточнити ще одну деталь. Я мав розмову з унтерштурмфюрером Редніцем. Той декілька разів супроводжував Меслера на зустрічі з Суплянським і бачив, як Бернард знущався з агента, дорікав йому, що задарма жере наш хліб. Під час однієї із зустрічей Суплянський навіть плакав...

— А на мою думку, ця обставина якраз проти нашого висновку.

— Чому ж, дорогий шефе? — втрутився Кіршке, котрий, власне, й був автором версії про вбивство Меслера його агентом і зараз керував розслідуванням цієї справи. — Ви ж погодилися з нашими висновками...

— Вірно, погодився. Але вивчивши матеріали й зваживши всі «за» і «проти», бачу, що помилявся.

— Однак ключі, які ми знайшли на конспіративній квартирі, належали агентові, — відбивався оберштурмбанфюрер. — На них знайдено відбитки його пальців...

— Це я вже чув. Та пам'ятаю й те, що інших відбитків у цілій квартирі, навіть на ручці дверей, зняти так і не вдалося.

— Їх могли стерти поліцаї, котрі ще до нас побували на місці. Зрештою, й наш криміналіст прибув туди із запізненням... — пояснював Кіршке.

— Так-так... — Шенк уникав навіть дивитися на остогидлого власного заступника, який, на його думку, сам немало спричинився до того, що розслідування зайшло у глухий кут. — Куди не кинь, а оцей тухтій Суплянський сам по собі не міг вбити Меслера.

— Але ж він...

— Що — він? — штандартенфюрер знову перебив Кіршке. — Сварив агента, дав йому кілька разів по пиці? То знайте: лайка, нагінки для такого битого жука, як Суплянський, — дрібниця. Він і не таке пережив за свою багаторічну шпигунську кар'єру.

— Що ж накажете, шефе?

— Треба шукати іншу людину — в першу чергу з оточення тих більшовицьких елементів, на яких Суплянський

останнім часом давав інформацію. Розберіться й з тими, кого ми заарештували за його даними — таких, здається мені, було немало... І ще одне — ні в якому разі не виключайте, що Суплянський сам був на місці злочину... Адже він міг з'явитися туди під примусом, а міг і привести з собою терориста.

— Мої люди допитали мешканців того й сусідніх будинків, — уточнив Кіршке.

— І, звичайно, нічого не добилися?

— Абсолютно. Не пощастило знайти жодного свідка, котрий би бачив, хто заходив на конспіративну квартиру. Ніхто навіть не помітив ні Меслера, ні Суплянського. Була негода, дощ, восьма вечора...

— Невже ви вірите, що за гарної погоди ми мали б купу свідків? Якщо навіть хтось із мешканців і помітив щонебудь незвичайне, то однаково не захоче вплутуватися. Йдеться ж про вбивство німця!

— Ми ще повернемося до цього, — запевнив оберштурмбанфюрер.

— Згоден. І не гайте часу. Його й так втрачено багато!

Згадавши про щось своє, Шенк спохмурнів, насупився. Очі його звузилися до малих щілинок. І тут, звертаючись до Кіршке, він багатозначно кинув:

— Зараз, мій любий Ернесте, справа Меслера — ваше найголовніше завдання. Не забувайте про строки, встановлені групенфюрером Крюгером. Усе, буквально усе відкиньте убік, крім цього розслідування.

— А як бути з RVC? — занепокоєно запитав Кіршке.

Начальник управління, як видно, тільки й чекав цього питання. Його вже давно обурювало якесь легковажне ставлення Кіршке до розшуку нелегальної рації, хитра, подвійна гра заступника, котрий, з одного боку, всіляко загравав зі своїм начальником, а з іншого — через своїх знайомих в апараті РСХА й у Кракові старався знеславити і самого Шенка, і близьких до нього офіцерів СД. Вирішив: зараз, після докорів і звинувачень краківського шефа, настав сприятливий момент, аби розплатитися із Кіршке, завдати йому удару. Сильного, болючого...

— Що ж, я вирішив звільнити вас від цього тягара, мій дорогий заступнику, — мовив Шенк. — Тим більше що, незважаючи на допомогу всього управління, ви, по суті справи, за останній рік так і не спромоглися ні на крок просунути вперед.

— Однак зараз, коли я добився відрядження до Лемберга нових станцій РП, коли ведеться така велетенська робота...

— Все це ви казали не раз, — немов відрубав штандартенфюрер. — Час працює не на нас, а на радянських «піаністів».

— Але ж мій авторитет! Моя репутація контррозвідника, — зачеплений за живе Кіршке аж трусився від злості. Кілька секунд він був буквально у нестямі: маленький, нервовий чоловічок з розгубленим обличчям. Але швидко оговтався, зрозумів, що виходу в нього практично немає. «Що ж, час для компрометації мене перед апаратом, — гарячково думав обер, — падлюка Вальтер вибрав ідеально. Що не роби, куди не сунься — все буде списано на розпорядження Крюгера...»

А шеф тим часом добивав свого безталанного заступника:

— Про авторитет і репутацію треба було думати раніше. Досить пустих обіцянок, версій, здогадів. Досить з мене доган і попереджень. Зараз треба діяти, діяти, не втрачаючи ні хвилини. Прошу вас, Ернсте, завтра о шістнадцятій тридцять доповісти мені план ваших заходів по справі Меслера. Ну, а матеріали на RBC занесіть мені негайно.

Ранком, після безсонної ночі, Шенк викликав до себе Вендлера й свого улюбленця, начальника відділу III-«в» Людвіга Луста. Оголосивши їм, що згідно з розпорядженням Крюгера він створив нову групу по розшуку нелегальної радіостанції з позивним RBC, начальник управління наказав обом терміново здати своїм старшим офіцерам всі поточні справи і, починаючи з сьогоднішнього дня, включитися в роботу очолюваної ним групи.

— Тішу себе надією, — мовив він, — що за допомогою таких досвідчених працівників, як ви, ми швидко розберемось і з оцим таємничим RBC, і з тими, хто стоїть за ним. Беріть ці чотири томи, зачиняйтеся у кабінеті Людвіга, все детально вивчіть і, коли закінчите — але не раніш дев'ятої вечора, — заходьте до мене. Ваше завдання — дати аналіз зробленого, визначити дальші напрями роботи по цій справі.

Узявши папери, гестапівці посунули до дверей. Та шеф раптом повернув їх.

— Про розшук RBC і все, що з ним пов'язане, доповідати тільки мені! Зрозуміло?

— Яволь, гер штандартенфюрер! — майже одночасно відповіли підлеглі.

Та на цьому Шенк не залишив своїх клопотів навколо RBC. Він запросив начальника підпорядкованого нещодавно управлінню СД підрозділу служби РП і протягом трьох годин цікавився технічними можливостями пеленгаторних систем, швидкістю й маневреністю автомашин, на яких встановлено радіоперехоплювачі, ймовірністю визначення місця знаходження рації за мінімально короткого перебування «піаніста» в ефірі. Оглянув він і нові пеленгатори, надіслані до Лемберга за особистим розпорядженням Крюгера.

А ввечері, коли начальники відділів, ретельно вивчивши й обговоривши матеріали розшуку нелегальної радіостанції, попросилися на прийом, Шенк, по суті справи, вже мав свій план дальших заходів.

Першим доповідав Вендлер. Він спинився на тій, як він висловився, сізіфовій праці, котру провела за останній рік група Кіршке. Опрацьовуючи версію, що радисти прибули до дистрикту Галіцієн після початку війни, група офіцерів управління виявила й перевірила понад чотирнадцять тисяч осіб віком від 18 до 58 років, котрі осіли на території краю після 23 червня 1941 року. Більшість із них повернулися сюди з генерал-губернаторства і протекторату, де вони опинилися у 1939—1940 роках після встановлення Радянської влади на західноукраїнських землях. «Багато цього наброду, — зауважив Вендлер, — це наш так званий актив, унтерменші з числа колишніх власників і торговців, які бояться і люто ненавидять Большевію. Решта — усілякі переселенці, погорільці, люди, які подалися у міста у пошуках роботи і притулку».

— Звичайно, цілком даремною цю роботу не назвеш, — Вендлер зауважив про себе, що проводилася вона за особистою вказівкою штандартенфюрера. — Було виявлено до двохсот сорока втікачів з примусових робіт, більше сотні комсомольців і членів партії, що не встигли евакуюватися і переїхали до інших населених пунктів, аби загубитися серед незнайомих людей. Затримано також близько вісімдесяти втікачів з таборів військовополонених і сімдесят шість ув'язнених з гетто, яким за допомогою місцевого населення вдалося дістати відповідні документи й легалізуватися. Всі зазначені мною особи та ті, хто їх переховував, розстріляні.

— Однак,— вів далі штурмбанфюрер,— жодного «виходу», жодного вірогідного сигналу про причетність когось із цих чотирнадцяти тисяч до RVC не одержано.

Вендлер звернув увагу шефа, що перевірка людей, які прибули до дистрикту після початку війни, проводилась поверхово. На більшість осіб, що прибули, зокрема, з генерал-губернаторства, не зроблено запити у відповідні відділення поліції безпеки та СД за місцями їх останнього мешкання. Як правило, перевірка обмежувалась опитом колишніх або нинішніх знайомих.

— Вважаю, що вивчення таких людей (не всіх, а найбільш цікавих для нас з точки зору умов життя, освіти, інтелектуальних даних, віку тощо) треба продовжити,— закінчив Вендлер.

Луст дав оцінку іншим, більш трудомістким заходам групи Кіршке. Він відзначив, що вісімнадцять офіцерів управління понад рік займалися вивченням підозрілих осіб у районах, де зафіксовано виходи RVC в ефір, вивченням колишніх радистів, радіоаматорів і власників портативних радіостанцій. Крім того, починаючи з березня минулого року, група виявила 19 так званих «іспанців» — колишніх учасників інтербригад, що на стороні республіканців брали участь у громадянській війні в Іспанії.

— Роботу проведено, прямо скажу, колосальну,— таким був висновок Луста.— Серед виділених нами унтерменшів знешкоджено понад чотириста двадцять ворогів рейху. У ста дев'яти чоловік вилучено рації і радіоприймачі, переховування яких заборонено під загрозою смерті. У п'ятдесяти двох — зброю й більшовицькі матеріали. Всіх тубільців, про яких йдеться, було заарештовано й після ретельних допитів розстріляно. Що ж до виходів на RVC, то тут ми не просунулися вперед ані на крок.

— Тепер відносно виходів RVC в ефір,— продовжував Луст.— Вони, по-перше, дуже короткі, а по-друге, відзначаються особливою конспіративністю: радист весь час міняє координати, час і хвили передач. Начальник відділу доповів далі, що він спробував співставити режим роботи радіостанції з подіями, що тією чи іншою мірою могли спровокувати радянських розвідників на більш активну роботу в ефірі. Він, зокрема, простежив виходи RVC в періоди посилення залізничних перевезень у зв'язку з наступом противника під Москвою і пізніше під Сталінградом, минулорічною весняною наступальною операцією

вермахту, відвіданням Лемберга генерал-губернатором Г. Франком і т. д.

В усіх цих випадках RBC виходив в ефір з дещо меншими інтервалами, приблизно раз на 4—6 днів, тоді як звичайно він дає телеграми через 7—9 і навіть 10 днів. Але було ще одне порушення цього правила. Напередодні й у перші дні після зникнення бригаденфюрера Арльта, тобто з 6 по 17 квітня минулого року, сеанси нелегального зв'язку проводились аж 7 разів!

— До речі, дорогий шефе, чи не поділився групенфюрер, з яких джерел відомо про перебування Арльта у Москві?

— Розумію ваш натяк, але думаю, що помилки тут, на жаль, немає. Минулого тижня у пресі деяких західних і нейтральних держав було опубліковано так зване «попередження військовим злочинцям», в якому наводяться абсолютно точні дані про дислокацію, кількість ув'язнених і навіть охорони всіх основних концтаборів як у рейху, так і на захоплених територіях. Про це навіть у наших верхах знало всього кілька чоловік, у тому числі й Арльт. Це і нашттовхнуло Берлін на такий категоричний і, на мою думку, цілком виправданий висновок. Що ж до якихось джерел у Москві, то, як я вважаю, це для нас поки що галузь фантастики.

— Стрічне питання, — Шенк тепер вже сам звернувся до свого улюбленця. — Чим ви можете пояснити зменшення кількості передач RBC останнім часом?

— Причин може бути кілька: посилення обережності з боку ворожих радистів, наявність якогось іншого каналу зв'язку, використання через зв'язкових потужної радіостанції одного з партизанських з'єднань, що базуються у волинських або південнобілоруських лісах, обмежена кількість інформації, якою цікавиться Москва... Я особисто віддаю перевагу першим двом причинам.

Подякувавши підлеглим за все, що вони встигли зробити протягом такого короткого часу, Шенк вийняв з масивного сейфа великий лист паперу, на якому кольоровими олівцями було намальовано якісь кільця, позначки й стріли, поклав його перед собою і з висоти своєї начальницької величі сказав:

— Дорогі колеги! Я хочу поділитися з вами результатами власних роздумів по цій вельми заплутаній справі. Загалом, ви вірно сказали, штурмбанфюрере, що більшо-

вицькі «піаністи» діють конспіративно, їхні передачі короткі, тому мало придатні до дешифрування...

Довжелезний Віллі, або «Віллі-гуллівер», як поза очі називали шефа працівники СД, любив позувати і справляти на підлеглих враження «великого контррозвідника».

— Скажу більше, — вів далі Шенк, — надій на розшифрування текстів RBC практично немає. Ворог користується щоразу новими шифрами, в основі яких суто індивідуальні ключі: якась рідкісна книжка, вірш, навіть газета.

Нічого не дали й намагання наших професорів-дешифрувальників використати для розкриття шифрів загальновідомі факти, географічні назви, цифрові дані, які міг би у зв'язку з конкретними подіями передавати своїм шефам клятий комуніст. І тут — я мушу це визнати — він зберігає обережність.

— Цікаві передумови! — не витримав Луст.

— Так. Поки що лише передумови, вступ для дальших висновків, — погодився штандартенфюрер. — Отже, продовжую, на перший погляд у діях «піаніста» немає уразливих місць... Але ні! Виявляється, що радист все-таки допустився кількох помилок, які можуть коштувати йому життя.

Шенк запросив гестапівців ознайомитись з його схемою, в центрі якої великим чотирикутником був позначений Лемберг, і почав пояснювати:

— Нами зафіксовано близько шістдесяти радіосеансів RBC. І зверніть увагу: всі вони, крім одного-двох, з території дистрикту і — що дуже важливо — з різних місць, які досить нерівним кільцем начебто оточують Лемберг. Перші координати «піаніста», коли ми одержували сигнали про його виходи на зв'язок зі станцій РП у Любліні і Ліцманштафті, були досить умовні й давали можливість визначити місцеперебування рації з точністю до дванадцяти — сімнадцяти кілометрів. Тому звертатися до них поки що не будемо...

У кабінеті панувала тиша. Вендлер і Луст не приховували нетерпіння. Але шеф не поспішав. Вкотре вже, поволі окинувши підлеглих поглядом, він знову повернувся до схеми:

— Візьмемо лише останні чотири місяці, коли стаціонарна установка й пересувні пеленгатори фіксували місце радіосеансу з точністю від одного-двох кілометрів до кількох десятків метрів. За цей час встановлено одинадцять нелегальних виходів у ефір. Їхня тривалість — від

трьох до п'яти з половиною хвилин. І коли взяти до уваги значну відстань від місця знаходження рації до Лемберга, створюється враження, що перспективи захопити більшовиків під час передачі мінімальні. Знову ж таки немає жодних «повторів», жодної «періодизації» у строках виходу RBC, роботі на певних хвилях — усього, що давало б нам якийсь ключ до вирішення проблеми. Однак давайте не будемо передчасно капітулювати, як це, між іншим, зробив наш добрий колега оберштурмбанфюрер Кіршке, — в словах шефа відчувалось відверте презирство.

— Ось гляньте сюди, — вів далі Шенк, — в усіх одинадцяти сеансах — еврика! — я в результаті тривалого аналізу знайшов-таки спільну рису, знайшов цей триклятий ключ, якого нам так бракувало! Всі виходи російського «піаніста» в ефір — і це добре видно на моїй карті — відбувалися вздовж або дуже близько від упорядкованих шосейних доріг...

Штандартенфюрер, подавши підлеглим карту, з виглядом переможця підійшов до маленького столика, ввімкнув «телефункен». Залунав модний вальс, потім бравурний марш... Кладнув вимикач, і знову тиша.

— А що ви думаєте з цього приводу, мій дорогий Максе? — погляд начальника управління зупинився на Вендлері.

— Це геніально! — підслесливо вигукнув той. — Ми одержуємо зовсім нові можливості...

— Звичайно, звичайно. Додав би — реальні можливості для захоплення радистів, — шеф зробив наголос на слові «реальні», — а через них — і самого резидента. Зверніть увагу, — тут він знову показав схему:

— 2 січня, 0 годин 42 хвилини — RBC вийшов в ефір на шосе Лемберг — Ровно, приблизно 105-й кілометр. 11 січня, 03 години 17 хвилин — траса Лемберг — Перемишль, 81-й кілометр. 23 січня, 23 години 34 хвилини —десь поблизу автостради Лемберг — Тернопіль, в районі 58-го кілометра. 8 лютого, 05 годин 26 хвилин — шосе Лемберг — Луцьк, 65-й кілометр і далі у такому ж дусі...

— А чи не повертався «піаніст» на одну й ту ж дорогу? — схопився Луст.

— Повертався, мій штурмбанфюрере. Правда, в інший час, на інших радіохвилях, але все-таки повертався... За останні чотири місяці таких випадків було два: на ровенському і тернопільському шосе. А якщо взяти довший період, скажімо, за півроку, то таких повторів було ще

кілька. Отже, підсумуємо! Головне — RBC постійно перебуває у Лембергу. Це підтверджується, з одного боку, тим, що столиця дистрикту знаходиться приблизно в центрі зафіксованих нами місць його виходу в ефір, а з другого — іншим дуже красномовним фактом: «піаніст», крутячись навколо Лемберга, за останній рік не передав жодної радіограми безпосередньо з міста або його найближчих околиць. Отже, радянський радист має власну автомашину або працює шофером в якійсь установі. Не виключаю й такого: більшовик має постійну можливість користуватися чиеюсь машиною. Але за будь-яких з цих трьох умов в нього є надійні документи, що дають можливість систематичних виїздів за межі міста.

І, нарешті, останнє. За умови, що «піаніст» й надалі користуватиметься цією системою, ми, доцільно розгорнувши пости РП і створивши відповідні заслони на автотрасах, одержуємо реальну можливість для захоплення RBC і дальшої реалізації справи.

Офіцери уважно слухали Шенка, схвально кивали головами. Обидва розуміли — справа набирає іншого, сприятливого ходу. Чого доброго, можна буде і руки погріти, і якогось хреста отримати... А штандартенфюрер тим часом закупив і, підсумовуючи свої викладки, сказав:

— Майте на увазі, панове, мій висновок досить умовний. Це, так би мовити, оптимальний варіант. Захопити радиста під час передачі або одразу після неї, при його поверненні до міста, буде нелегко. Навряд чи вдасться уникнути стрілянини і жертв, навряд чи радянець підніме руки... А його труп нічого практично нам не дасть. Отже, я надаю перевагу попередньому розшуку «піаніста» за тими прикметами й побічними доказами, які ми вже маємо: шофер, власник машини, робітник гаража плюс загальна характеристика, можливі біографічні плями, нересічний інтелект, який, зрештою, наш об'єкт може старанно приховувати, та інше. І ще одне: організуючи роботу по встановленню підозрілих осіб, що мають можливість користуватися автотранспортом — давайте одразу зашифруємо цю категорію під загальною кличкою «гонщики», — ми не повинні робити ніяких послаблень, ніяких винятків. До всебічної перевірки беремо як німців, так і унтерменшів, як працівників апарату дистрикту й різних установ, так і звичайних шоферів, механіків, слюсарів...

— Обсяг роботи, — після короткої паузи додав Шенк, — великий. І тому я вирішив поділити її на дві частини. Пер-

ша — її я доручаю вам, Максе, — полягатиме у безпосередньому керівництві службою РП, а також невеликими, рухливими підрозділами поліції та фельджандармерії, які ми залучимо до патрулювання автотрас і виставлятимемо поблизу місць, найбільш придатних для радіосеансів. Дислокація цих постів, гарантований зв'язок між ними, службою РП й управлінням, їхня щохвилинна готовність до дій у будь-яких умовах — все це ваші клопоти...

— А як з офіцерами, дорогий штандартенфюрере? Чи можу залучити когось з відділу?

— Звичайно. Всіх, кого вважаєте потрібним. Кандидатури погодимо завтра. І останнє, Максе. Інформація про вихід RBC повинна надходити від них тієї ж хвилини, як він з'явиться в ефірі. Попередьте всіх офіцерів і унтер-офіцерів служби, що за найменшу неуважність, порушення дисципліни вони будуть негайно відправлені на фронт...

— Тепер ваші завдання, Людвігу, — Шенк повернувся до Луста. — Скажу коротко: з усіх «гонщиків» ви повинні протягом десяти, максимум п'ятнадцяти днів відібрати вартих серйозної уваги осіб і по-справжньому взятися за них. Паралельно продовжуйте спрямовувати роботу колишньої групи Кіршке з вивчення підозрілих прибульців до дистрикту та інших унтерменшів. Між іншим, зверніть увагу, чи не мають вони доступу до автотранспорту. Можливо, це також сприятиме звуженню кола розшуку. І майте на увазі — від вашого вміння, від вашої інтуїції залежатиме, чи зможемо ми розшукати й тихенько узяти радиста, туг, у Лембергу, чи доведеться йти на його захоплення і, очевидно, ліквідацію на дорозі. Різниця — колосальна... Вибити щось із трупів не вдавалося навіть бідоласі Меслерові!

Розділ IV

Час звитяжної боротьби

(З документальної хроніки)

Йшла війна народна. Могутніми, стрімкими ударами Червона Армія перемелювала відбірні частини вермахту. Фронт поволі, але нестримно котився на захід...

Оперативно-чекістська група капітана Корнієнка, спираючись на неоціненну допомогу радянських патріотів і підпільників, продовжувала свою беззмінну вахту. А по-

руч на смертельний змаг з ворогом сміливо ставали дедалі нові й нові бійці.

Усі спроби гітлерівських окупантів отруїти свідомість радянських людей дурманом брехні і демагогії, залякати звірячими репресіями і терором, поставити їх на коліна зазнавали краху. Переорана залізом, заставлена фашистськими шибеницями українська земля стала пасткою для проклятих народами світу нацистських вандалів.

«Солдати Малої землі», як називав партизанів і підпільників двічі Герой Радянського Союзу С. А. Ковпак, утверджували непереможність Країни Рад у далекому тилу ворога. Вони громили транспортні артерії вермахту, створювали величезні партизанські зони, пускали з димом військові штаби й центри окупаційної адміністрації, поліцейські дільниці й залізничні станції.

Гнів народу до гітлерівців ставав водночас невичерпним джерелом сили і могутності народних месників — вірних синів ленінської партії і соціалістичної Вітчизни.

«Глянеш на цих прекрасних людей — партизанів нашого з'єднання — і просто серце радіє,— писав у своєму щоденнику комісар ушавленого партизанського з'єднання, Герой Радянського Союзу С. В. Руднев.— Місяць без хліба — а всі бадьорі, життєрадісні. Милі, бойові друзі! З таким народом чудово жити, битися і не страшно вмерти».

Розгром фашистських армій під Сталінградом, початок визволення Донбасу і Харківщини сприяли дедалі більшій активізації партизанського руху. Весною сорок третього партизанська війна охопила кожен район, який ще перебував під владою окупантів. Там, де ще вчора жевріли лише жаринки стихійного опору, сьогодні полум'яніли вогнища повстань.

Верховне командування вермахту не мало змоги своєчасно здійснювати передислокацію військових частин, регулярно підвозити на фронт техніку й боеприпаси, налагодити нормальну роботу штабів, аеродромів, шляхів сполучення та зв'язку. Велике значення для посилення бойової активності «солдатів Малої землі» мало зміцнення партійного керівництва партизанською боротьбою, збільшення допомоги радянського тилу народним месникам.

Партизани дезорганізовували фашистські тили, знищували зрадників, несли у народні маси полум'яне слово більшовицької правди. На головних залізничних лініях ворога, незважаючи на посилену охорону, раз у раз летіли під укіс ешелони з живою силою, технікою й боеприпа-

сами. Стратегічні магістралі, якими фашисти перекидали підкріплення на фронт: Хелм — Ковель — Київ, Львів — Шепетівка — Київ, Київ — Сталіно, Київ — Харків, було, по суті, паралізовано. У повітря було висаджено сотні мостів, залізничних споруд, вузлів зв'язку.

За перше півріччя 1943 року, — зазначалось у постанові ЦК КП(б)У «Про стан і дальший розвиток партизанського руху на Україні», — в партизанські загони влилися нові тисячі радянських патріотів. Більшість загонів збільшилась у кілька разів. Загони товаришів С. А. Ковпака, О. Ф. Федорова, О. М. Сабурова, М. І. Наумова, В. А. Бегми, С. Ф. Малікова та інші виростили у великі бойові з'єднання, що нараховують по 1500—2000 й більше чоловік.

Невичерпним джерелом дальшого посилення всенародної партизанської боротьби в тилу ворога були підпільні партійні і комсомольські організації. Під безпосереднім керівництвом партії Леніна в окупованих ворогом областях України було створено розгалужену мережу антифашистського підпілля. Тут працювали 22 підпільних обкоми, 200 міськкомів і райкомів партії, понад 3,5 тисячі підпільних організацій і груп.

Життя партійного підпілля було сповнене величі і драматизму. Діючи в надзвичайно тяжких умовах фашистського терору, народні месники — комуністи й комсомольці — проводили велику масово-політичну роботу серед населення, саботували економічні та політичні заходи ворога, організовували диверсії, громили гарнізони й комендатури, завдавали влучних ударів по комунікаціях противника.

З кожним днем ширився й міцнів підпільно-партизанський рух у західних областях України. Грозою окупантів та їхніх найманців з ОУН і УЦК стали народогвардійці — учасники ушлявленої подвигами «Народної гвардії імені Івана Франка». Це була інтернаціональна організація, до складу якої входили представники різних національностей. Її бойовий орган — Військова рада — здійснював керівництво антифашистською боротьбою на території всього «дистрикту Галичина», підтримував зв'язок з партизанськими загонами і штабом польських комуністів — ЦК ППР.

Гострою зброєю народогвардійців стала підпільна преса. Учасники організації видали тисячі листівок, бюлетенів, газет, які несли людям правду про становище на фронтах, закликали їх до боротьби з загарбниками, викривали зрадницьку діяльність оунівців і уніатського кліру. З вес-

ни 1943 року «Народна гвардія» видавала газету «Боротьба», а згодом — «Партизан». Крім них виходила нелегальна газета «Новини дня». Підпільна преса народогвардійців виходила українською й польською мовами, а листівки ще й німецькою та угорською мовами.

І хоч за кожну партизанську листівку можна було поплатитися життям, десятки народогвардійців друкували й розповсюджували їх не тільки у Львові, а й у найвіддаленіших селах і хуторах. Слово правди підносило моральний дух населення, підтримувало віру у перемогу над ворогом, згуртовувало патріотів навколо Комуністичної партії.

Народогвардійці знаходили тепле слово і для робітника, і для селянина, і для інтелігента. Спрямовуючи зусилля трудящих краю на боротьбу з проклятим ворогом, народні месники ретельно роз'яснювали, як саме, де і якими засобами наносити окупантові найдошкульніших ударів.

«Селяни! — писали народогвардійці на початку 1943 року у «Зверненні до населення Галичини». — Жодної зернини окупантові, жодного коня і корови. Допмагайте партизанам, ставайте лавою в ряди бійців озброєного авангарду нашого народу — «Народної гвардії». Сільські батраки німецьких маєтків! Підпалюйте лігеншафти, скирти збіжжя, сіна, магазини та склади, нищіть сільськогосподарські машини... Службовці та робітники в містах! Саботуйте працю — жодної години праці на окупанта. Не виконуйте наказів та приписів окупантської влади.

Німецькому загарбникові смерть!»

За спалені міста і села, за муки, знущання й насильство над невинними людьми народогвардійці повсюдно карали окупантів. Навесні 1943 року бойова група організації на чолі з Іваном Вовком і Тадеушем Гаєвським учинила раптовий напад на фабрику «Ойкус», що виготовляла деталі для фашистських літаків, і повністю спалила її. А через кілька днів пішли з димом склад телеграфного обладнання на станції Львів-Головний, величезний пакгауз із солдатським взуттям, поліцейська комендатура у Золочеві...

«Народна гвардія» наводила жах на гітлерівських бонз та їхніх холопів — оунівців.

То на вулиці, то у ресторані, а часом і серед білого дня, в тій чи іншій установі чулися постріли, нацисти втрачали нових і нових офіцерів, службовців окупаційного апарату, поліцаїв.

Дедалі активніше діяли загони і групи народогвардійців у Золочівському, Краснянському, Самбірському, Стрийському, Кам'янко-Струмилівському районах Львівщини.

«Один з партизанських загонів Львівської області,— писала підпільна газета «Партизан»,— напав на німецьку автоколонну — більшість автомашин знищено. Цей же загін провів успішний бій з німецьким гарнізоном. Забито 46 німців, здобуто 6 кулеметів, 56 крісів та автоматів та 12 возів з гранатами та патронами.

Інший відділ львівських партизан при нападі на німецький гарнізон ліквідував 70 німців, знищив телефонну та телеграфну централь. На другий день висаджено у повітря залізничний міст та пущено під укіс військовий потяг...

При нападі на більший німецький гарнізон захоплено 56 автомашин, 100 крісів та автоматів, 30 т бензину, 200 коней, склад збіжжя. Звільнено з в'язниці групу радянських громадян».

Понад два роки сміливо діяло антифашистське підпілля у місті Самбір. Його очолював полум'яний комуніст, колишній секретар нелегального окружкому КПЗУ Іван Сераковський. Іван Васильович пройшов тернистий шлях підпільника-комуніста. Польська дефензива не раз кидала його за ґрати, піддавала допитам і катуванню. Та тяжкі випробування лише загартували Сераковського.

З перших днів гітлерівського лихоліття очолювані досвідченим конспіратором народні месники почали громити окупантів. В окрузі палахкотіли німецькі склади й фільварки, летіли під укіс ешелони. Телеграфний і телефонний зв'язок гітлерівців був практично паралізований. Підпільники знищували поліцаїв, чиновників, жовто-блакитних найманців нацистів. Серед населення поширювались листівки та інша література, що надходили на Самбірщину від керівництва «Народної гвардії». А у дні революційних свят на найвищих будинках Самбора, на стовпах і деревах майоріли червоні прапори...

На Станіславщині на двобій з ворогом стала Заболотівська підпільна комуністична організація, до складу якої входили комуністи, комсомольці і безпартійні. Діяльність народних месників поступово поширилася на сусідні Косовський, Снятинський та Коломийський райони. Підпільники розповсюджували щотижневу листівку «Останні вісті з фронту та з-за кордону», закликали селян саботувати всі заходи окупантів. Вони здійснили 85 бойових операцій, у тому числі 20 диверсій. Сміливо діяла антифашистська група у селі Конюшках на Рогатинщині, яку очолював колишній член КПЗУ селянин-бідняк В. Л. Печерський. Патріоти приймали й поширювали повідомлення Радінформбюро, допомагали молоді unikати виїзду на каторжні роботи до Німеччини, подавали активну допомогу партизанам. Безпосередню участь у підпільному і парти-

занському русі на території Станіславської області брало близько 5000 чоловік.

Не стали на коліна перед загарбниками трудящі Тернопільщини. Бойову антифашистську діяльність тут розгорнула патріотична організація «Вуйко» на чолі з головою Микулинецької районної Ради народних депутатів Я. А. Кравченком. У Гусятинському і Копичинському районах активно діяла підпільна група під керівництвом колишнього працівника райкому партії М. М. Погоди. В Шумському — сформувалась підпільно-партизанська організація комсомольця З. І. Бондарука. Тернопільські підпільники сміливо нападали на ворожі загони, що займалися заготівлею продуктів, знищували склади боеприпасів і продовольства, громили поліцейські дільниці, чинили диверсії на залізницях і лініях зв'язку. Водночас вони вели широку агітаційну роботу, поширювали повідомлення про становище на фронті, допомагали втікачам з полону.

Ворог був безсилий перешкодити стрімкому зростанню всенародного опору. У своїх доповідях в Берлін фашистські бонзи прямо визнавали силу комуністичного підпілля й партизанських загонів.

«З осені 1942 року, — доповідав рейхсміністрові загарбаних східних територій А. Розенбергу генерал-комісар Поділля й Волині Шепе, — посилилась діяльність партизанів. Солдати вермахту в лісових округах вночі не знають сну... Робоча дисципліна дуже погана. Маєтки всі в руках банд (так нацисти облудно називали партизанські загони. — К. Д.). Залізниці підірвано. Власними силами ліквідувати банди ми не можемо».

З кожним днем народні месники посилювали боротьбу з ворогом. Під ногами окупантів буквально горіла земля. Однак двобій з жорстоким і підступним противником у далекому фашистському тилу був гранично напруженим. Партизани, підпільники несли великі втрати. Гітлерівські каральні й розвідувальні служби намагалися за усяку ціну проникнути у підпілля й знищити його.

Так, фашистам вдалося заслати провокаторів у «Народну гвардію імені Івана Франка». Близько 50 активних учасників організації було кинуте за ґрати. В'язнів жорстоко катували, але тортури не зламали їх. Багатьох підпільників розстріляли, решту кинули у табори смерті.

Трагічно скінчилась діяльність і деяких підпільних партійних осередків. Гітлерівцям вдалося вистежити керівників підпільного Станіславського обкому партії Ю. С. Безкровного і В. П. Єфремова. Обидва загинули у гестапівській катівні. Невдача спіткала й бойову групу

секретаря підпільного Дрогобицького обкому КП(б)У Д. С. Хижняка. Вона наразилася на організовану бандерівцями засідку й прийняла бій. Та сили були нерівними, і четверо поранених підпільників потрапили до рук ворога. Трьох з них одразу ж розстріляли, а самого Д. С. Хижняка довго катували, намагаючись вирвати шифри, явки, паролі. Та даремно. Зрадники не почули від нього жодного слова. І тоді оунівці по-звірячому вбили незламного комуніста.

Проте, незважаючи на окремі провали, партизанський рух у західних областях України завдяки посиленню партійного керівництва й надалі набирав сили. Розширювалась і міцніла мережа комуністичного підпілля, до антифашистської боротьби залучалися нові й нові тисячі радянських патріотів.

Все це не могло не позначитися й на активізації бойової і розвідувальної діяльності чекістської групи Юрка Корнієнка.

Стрий — Львів, травень 1943

Після зустрічі з Корнієнком Залізник приміським поїздом повертався до Стрия. Ліквідація Суплянського і Меслера, виявлення патріотів, котрі, як визнав провокатор, були у гітлерівців «на гачку» — один з товаришів виявився активним учасником підпілля, — допомогли випередити ворога, залобігти провалам.

Старий підпільник зрозумів, що Меслер — цей затятий гестапівський людолов — вже давно вистежував керівництво організації, поступово, мов звіра, намагався оточити його своєю агентурою. Виручив Юрій Михайлович. Отже, на цей раз у фашистів зірвалось...

«Проте втрачати пильність, розслаблятися в жодному випадку не можна, — думав Залізник, так-сяк влаштувавшись біля вікна переповненого вагона. — Треба буде ще й ще раз попередити людей».

Особливо переживав Орест Васильович за Кострова. Борис, ставши командиром бойової групи організації, й далі носився з химерними проектами широкомасштабних карколомних операцій, виконання яких було не під силу учасникам підпілля і, більше того, могло поставити очолюваний завзятим лейтенантом загін під удар карателів.

Не так легко часом було переконати колишнього артилериста, умовити відмовитися від тої чи іншої акції. На одній з останніх зустрічей він, наприклад, запропонував Залізнякові вчинити напад на станцію Стрий, висадити в повітря її головні споруди: депо, вокзал, майстерні і блокувати, таким чином, рух поїздів на лінії Мукачеве — Львів. Ця ідея заслуговувала на увагу, однак жодних можливостей для її реалізації підпільники не мали.

Залізняк, щоправда, не став просто так, з порога, відкидати оцю фата-моргану молодого підпільника. Він узяв олівець і спокійно, з математичною точністю показав Кострову, скільки потрібно вибухівки, аби пустити з димом цей великий залізничний вузол. Підрахував і кількість наявної у народних месників зброї і кінець кінцем запитав:

— Ну, а тепер давай прикинемо, командире, скільки часу потрібно буде солдатам охоронного батальйону СС (а його казарми знаходились тут-таки у місті, близько кілометра від станції), аби оточити і знищити нашу групу?

Засмучений цією, як він висловився, арифметикою, Костров, нарешті, здався. Але незабаром запропонував інший план — знищити німецький військовий аеродром, розташований в кількох кілометрах від Стрия. Місце там було рівне, вздовж і впоперек прострілювалось з охоронних вишок. Та лейтенант виношував ідею увірватися на льотне поле на двох військових автомашинах, які мав надію захопити у Дрогобичі. І знову Орест Васильович переконував Бориса, знову доводив нереальність його проєктів. Зрештою, старому урвався терпець:

— Слухай, лейтенанте. Нам з тобою довірено найцінніше багатство держави нашої — люди. І долею їхньою, життям кожного партизана ми повинні дорожити над усе. Отже, ніяких необачних акцій, ніяких відсебеньок... В усій бойовій, розвідувальній і політичній роботі загону суворо дотримуватися директив керівництва підпільного партійного осередку.

Звісно, Залізняк віддавав належне Борисові та його бойовій групі. Лише протягом двох місяців партизани піддалили дві нафтові вишки на околиці Борислава, висадили в повітря ешелон з паливом біля станції Славське, знищили військовий склад загарбників у Старому Самборі.

Хлопці Кострова вміло використовували одержані від Корнієнка магнітні міни. Це були невеликі, але могутні підривні пристрої. Дія міни визначалась на певний час — вона могла вибухнути через годину, дві, навіть через до-

бу. І ще одна якість: міна «намертво» прилипала до металу й могла триматися так під час руху поїзда, літака, автомашини.

Одну з таких мін лейтенант зумів підкласти під залізні ворота дрогобицької військової комендатури. А через три години їх рознесло на шматки та так, що разом з брамою під три чорти полетіло двоє солдат-охоронців.

А напередодні Першого травня невеликий загін Кострова, зробивши за ніч перехід у тридцять кілометрів, вчинив раптовий напад на поліцейський постерунок у Хирові і звільнив понад 80 юнаків і дівчат, захоплених фашистськими людоловами для відправки на каторжні роботи до рейху. Дехто з них поповнив партизанські лави, інші розбіглися по довколишніх лісах, розповідаючи людям про відважних месників та їхнього хороброго командира. Щоправда, у цій операції в ролі рядового бійця брав участь і сам Залізняк. Однак це, за словами Ореста Васильовича, жодною мірою не зменшувало заслуг Бориса. «Керував загоном він, — казав старий підпільник капітанові. — І робив це мудро, вміло».

Все ж, незважаючи на заборону Залізняка, запальний лейтенант не полишив думок про те, щоб завдати фашистам кількох болючих ударів у найбільш вразливих, з його погляду, місцях. Залучати партизанів до цих акцій не став, вирішив діяти самостійно. Поділився лише зі своїм другом, шістнадцятирічним Славком Голиком, батьків якого розстріляли фашисти:

— Нічого, Славику, ми ще покажемо декому, на що здатні артилеристи... Ще заспіваємо своєї пісні!

Борис ненавидів фашистів шаленою люттю. Не раз згадував тяжкий бій під Дубно, прорив німецьких танків, поранення, захоплений фашистами польовий госпіталь, своїх бойових друзів Васю Гуртового, Шарафа Ашимова, Женю Куриновича, які не могли навіть піднятися з носилок і були тут же розстріляні здоровенним рудим есесівцем. А потім цей страхітливий табір у Цитаделі... Щоденні страти, голод, знущання. Тож, опинившись на волі, ще тоді, у сорок першому, твердо вирішив: «Не гаяти жодного дня. Карати вбивць, доки рука тримає зброю!»

Та була ще одна причина, яка штовхала Бориса у вир відчайдушної боротьби з окупантами. «Я — бойовий командир, — не раз казав він собі, — і моє місце у бою. Не в землянці, не в лісових хащах — а на передовій... Мої друзі по училищу вже, мабуть, по сотні ворожих танків знищили,

батареями, а то й полками командують. А що я зробив за ці майже два роки? Як дивитимусь в очі однокашникам, на решті батькові... Адже старенький ще у громадянську одержав бойовий орден з рук самого Михайла Івановича Калініна...»

Час перебування на базі загону, що знаходилась на лісових схилах Східних Карпат, в десяти кілометрах від розкиданого по горах села Орів, Борис взагалі вважав втраченим, хоч Залізник вимагав по-справжньому зайнятися військовим навчанням партизанського поповнення.

— Цією справою займатиметься Півненко, — вирішив лейтенант. — Він колишній старшина роти, кадровий вояка, йому й карти у руки. А моє діло — розвідка, бойові акції.

Вдалі диверсії, знищення кількох десятків поліцаїв і фашистських полигачів зробили Кострова необачним, а часом безпечним. Узявши з собою Славка Голика, він у мундирі офіцера шуцполіції часом на два-три дні зникав з бази загону. Попутною машиною, а то й підводою добирався до найближчих великих міст: Дрогобича, Стрия, Самбора, де ретельно вивчав місця розташування крайсгауптманшафтів, СД, комендатур, дізнавався, де мешкають фашистські бонзи, якими машинами користуються, куди виїжджають.

Про те, що порушує партизанську дисципліну, не думав. Одна в нього була мета: мститися за кров своїх товаришів, за вбивства тисяч невинних. Борис розраховував, що якщо йому вдасться знищити кількох важливих гітлерівських намісників, то це викличе паніку серед окупантів, сприятиме ще більш стрімкому розгортанню партизанської війни.

Місцем своєї першої операції обрав Самбір. І ось чому. Кухар загону Микола Божій не раз розповідав партизанам про криваві діла тамтешнього крайсгауптмана Шлегеля, якого мешканці округи прозвали вішателем. Керівник крайсу полюбляв укупі зі своїми підручними з місцевої СД гасати довколишніми селами та особисто брати участь у масових арештах і вбивствах. Чи не найбільше приваблювали його прилюдні страти. Катюга бігав навколо шибенниць, вибирав стільці, на які карателі ставили свої жертви, в'язав мотузки. Серед повішених були літні жінки й дівчата, юнаки й сивоголові дідугани...

Разом зі Славком, котрий душі не чув у хороброму лейтенантові, Костров двічі ходив до Самбору, вивчаючи обстановку навколо будинку Шлегеля, розташування постів

поліції, час їхньої зміни тощо. Жоден з охоронців, з котри-ми не раз запанібрата розмовляв Борис, не дотямив, що під виглядом унтера має справу з озброєним пістолетом і гранатами партизанським командиром.

На третій раз Костров вирішив діяти. Залишивши Слав-ка на вулиці, неподалік резиденції крайсгауптмана, він пі-дійшов до охоронця, що стояв біля воріт, вийняв сигарети і вдав, що ніяк не знайде сірників. Шуцман, закинувши карабіна за плечі, улесливо витяг запальничку...

«Ось і кінець тобі, фашисте», — Борис глибоко вдихнув повітря і ребром долоні з усієї сили вдарив карателя по сонній артерії. Та чи удар був неточним, чи німець трохи відхилювався, але, падаючи додолу, він заревів таким диким голосом, що другий охоронець, що знаходився у дворі, від-крив вогонь з ручного кулемета і буквально прошив свого колегу.

Костров і Славко так само почали стріляти, але марно: прорватися до будинку було неможливо. Вже через кілька хвилин до резиденції Шлегеля з пронизливим вищанням мчала машина з поліцаями...

І одразу тишу розірвали сухі команди офіцера, довгі автоматні черги... Під час перестрілки Бориса було пора-нено у руку вище локтя, але на кров він звернув увагу десь через годину, коли вони з Голиком, відірвавшись від переслідувачів, опинилися в лісовій гущавині, кілометрах у п'яти за містом. Лейтенант перев'язав руку і суворо по-передив:

— Про цей епізод забудь! А ми ще скажемо своє слово.

Слово своє Костров вирішив сказати в центрі сусідньої округи — Стрию. Жодної хвилини не сушив собі голову над питанням, кого, власне, потрібно ліквідувати. Тільки штурмбанфюрера Вольфганга фон Кіллера, начальника від-ділу поліції безпеки і СД, котрий одним з перших фашист-ських псів з'явився у місті і з того часу чинить тут смерть і розправу. Вирок Кіллерові вже давно винесли Борис і його друзі.

До операції готувався ґрунтовно і розважливо. Пере-дусім Костров з'ясував, де знаходиться гараж СД, як ча-сто і якою машиною користується шеф поліції безпеки. Лейтенант мав намір підкласти в автомобіль магнітну мі-ну, щоб «зіграти партію без зайвого ризику».

Виявилось, однак, що зробити це практично неможли-во. Гараж постійно охоронявся, а коли чорний блискучий

«мерседес» Кіллера стояв на вулиці, біля нього весь час стовбичив шофер-есесівець.

План треба було міняти. Сидячи біля згаслого багаття на партизанській базі, колишній артилерист зважував і тут же відкидав різні варіанти виконання вироку: рапто-вий напад на Кіллера біля будинку СД чи поблизу його вілли на вулиці Міцкевича; засідка у першому-ліпшому під'їзді у центрі міста, щоб автоматними чергами й грана-тами перетяти шлях «мерседесові» на одному з крутих поворотів... Бориса турбувало, що під час стрілянини мо-жуть загинути ні в чому не винні стрийчани. Боявся та-кож, що розлючені гітлерівці після нападу на шефа СД під виглядом партизанів можуть просто перестріляти меш-канців довколишніх будинків.

«Ні, треба діяти інакше,— міркував Костров.— Лікві-дувати нациста необхідно за містом, під час виїзду до яко-гось села або містечка». Адже, як доповідали партизан-ські розвідники, Кіллер не засиджується у Стрії, часто гасає по окрузі, часом і сам сідає за кермо.

Він дістав карту Стрийщини й довго та скрупульозно вивчав її. Доріг з міста вело чимало. «Але якою поїде фюрер стрийських карателів? Яким чином довідатися про час і напрям його руху?»

А якщо самому спонукати Кіллера до такої поїздки, витягти костолома з його стрийської катівні? Ідея вина-хідливого лейтенанта була вкрай проста: вчинити в одно-му з населених пунктів округи, краще неподалік міста, таку партизанську акцію, яка змусить штурмбанфюрера виїхати туди, особисто зайнятися розслідуванням.

І Борис вирішив серед білого дня — аби фашисти не лякалися одразу з'явитися на місце — вчинити диверсію на невеликій станції Лісовичі, що знаходилась на заліз-ничній вітці Стрий — Станіслав, в 15—17 кілометрах від центру крайсу.

На світанку другого дня Костров разом зі своїм моло-дим другом вийшов з боку міста Болехова на узлісся не-подалік визначеної лейтенантом станції. Борис у бінокль вивчив її під'їзні колії, будівлі, підходи до маленького одноповерхового вокзалу. Потім звернувся до хлопця:

— Аусвайса взяв?

Хлопець витягнув синю картонну картку зі своєю фо-тографією і мовчки показав командирові. В аусвайсі, ви-друкованому стрийською міською друкарнею, зазначало-

ся, що його власник працює на залізничній станції і має право користуватися приміським поїздом.

— Ну, добре, що не забув. Тож почнемо.

Костров простягнув хлопчині дві невеликі довгасті міни і велів покласти їх на дно наповненої цибулею та часником полотняної сумки. Потім дав йому бінокля і показав на дві загнані до тупика цистерни й круглий мурований водогін.

— Твоє завдання, — тихо напучував лейтенант, — не кваплячись, спуститися до станції, спокійно пройтися пероном, довідатися, чи не спізнюється поїзд на Стрий. Потім купиш квиток, знову покрутишся по вокзалу. Взагалі вдаватимеш, що ти тут усе знаєш, не раз сідав на поїзд. Хай думають, що ти із Дідушичів чи якогось іншого сусіднього села. На оце «розкачування» даю тобі півгодини...

— Зрозумів. А далі?

— Далі — головне. Коли вже притрешся серед людей, що чекають приміського, а він, — Борис глянув на годинника, — прийде хвилини через сорок, і побачиш, що пасажирів готуються до посадки, спокійненько простуй до цистерн та водогону... І вже під час посадки непомітно підкладеш міни до залізної основи. Ось і все. Сюди ж повернешся он тим видолинком...

— А вони, проклятуці, не трахнуть, часом, раніше? — бентежно запитав Голик.

— Не бійся, — посміхнувся Борис. — Надійні, як сімдесятишестиміліметрова гармата. Маємо у розпорядженні рівно три години і сорок хвилин. Ще рахуй: поки місцеві тризубники донесуть фашистам про те, що сталося; поки начальство з СД збиратиметься... У цілому в насдесь близько чотирьох з половиною годин. Але й відмахати нам з тобою за цей час треба чимало. Засідку зробимо аж за Моршином. Місцину я там вибрав — замилуєшся.

Славко залишив Кострову свого «шмайсера», якого нещодавно здобув у сутичці з хирівськими поліцаями, і подався на станцію. Лейтенант проводив його поглядом, готовий щомиті кинутися на допомогу другові.

Та все обійшлося: через дві години, залишивши в стороні Моршин, народні месники опинилися на місці, яке Борис ще раніше визначив для засідки. Тут і справді було чудово. Заросла травою галявина, ніби загублена серед кущів. Високі, ледь чи не столітні, смереки, а внизу — гадюкою зміїлася вузенька шосейка...

Закурили по сигареті, полежали на молодій траві, відпочили. Борис, час від часу позираючи на годинника, перевірів зброю, гранати.

— Твоє завдання — прикрити мене на випадок якогось ускладнення, — з притиском попередив Костров. — Униз не вискакуй, «мерседеса» беру на себе. Зрозумів?

— Так удвох же певніше буде... — спробував заперечити молодий партизан.

— Робитимеш, що наказано, — відрізав лейтенант і, промовчавши хвилину, вже лагідніше додав: — Сам упораюся. Бачиш, якого гостинця я прихопив катюзі! — він пестливо погладив пузату протитанкову гранату.

Славко знову взявся чистити свого автомата, часом кидаючи погляд на командира. Костров поклав руку на плече юного партизана, заспокійливо мовив:

— Не нервуй, братику. Ще невідомо, чи зараз починатимемо, чи аж надвечір. Після вибухів — а ми їх обов'язково почуємо — гестапівці можуть погнати у село двома чи трьома машинами. А вже назад, можеш повірити моєму досвідові, начальство обов'язково вирветься вперед, додому поспішатиме...

І справді. Не минуло й години після двох глухих вибухів, як з боку Стрия на Лісовичі на великій швидкості промчав уже відомий хлопцям «мерседес», за ним — вантажівка, вщерть набита есесівцями у чорних касках.

— От що значить вивчати ворога, — повчально кинув Борис. — Перший етап плану виконано. Штурмбанфюрер на передній — я його відразу впізнав. З ним у машині ще двоє у гестапівських кашкетах... Видно, начальство.

Розрахувавши, що фашисти раніш, як через півтори-дві години не повернуться, лейтенант наказав Славкові вилізти на розлогого дуба, обладнати собі зручне місце для спостереження, аби при поверненні легковичка негайно попередити його. Дав йому й свого бінокля.

— Ну і прекрасно, — похвалив юнака Борис. — Головне, щоб ти вчасно гукнув мені: «мерседес» з'явиться один чи у супроводі грузовика...

У чеканні час біжить повільніше, ніж у нормальній обстановці. Навіть завжди зібраний і врівноважений артилерист почав нервувати. Йому не хотілось розмовляти, не хтілось навіть думати про те, що станеться протягом наступної години...

Та ось німу тишу порушив якийсь віддалений гуркіт. Поступово він посилювався, нарастав. Ясно — з боку Лі-

совичів наближається авто. Але яке? Чи їде у ньому Кіллер? Дві пари очей — з дерева і сусіднього горбка — напружено вдивлялися у відрізок шляху, де ось-ось мала в'явитися машина.

— «Мерседес»! «Мерседес»! — вигукнув хлопець. — Жене сюди... Один, без охорони!

— Не галасуй! — вгамовуючи нерви, відгукнувся Костров. — Сам бачу. Йому ще хвилини три-чотири їхати.

І обернувшись на секунду до юнака, що миттю опинився на землі і впав біля нього на порослому кущами горбочку, ще раз суворо попередив:

— Униз, на дорогу не сунься! Стріляти, поки не вибухне граната — забороняю... Дивись, чи не повертатиметься грузовик з німцями. Тоді прикриєш.

Це був останній наказ командира загону. Вже через хвилину, якраз тоді, коли «мерседес» наблизився до повороту, над яким чатували хлопці, Костров скотився на дорогу і точним рухом метнув протитанкову гранату у переднє скло автомашини.

І перш ніж Славко встиг збагнути, що сталося, чорний автомобіль немов підкинуло в повітря, буквально на очах юнака він почав розвалюватися на великі палаючі уламки і, врешті, перевернувшись, застиг у кюветі.

Якусь мить Голик сидів у лункій тиші, заплющивши очі. Серце важким молотом калатало у грудях. «Де ж Борис? Де командир?» — гарячково думав юнак...

Тієї ж миті Костров живий і здоровий вигулькнув з глибокої протилежної узбочини і, підскочивши до машини, натис на гачок автомата. Лунка черга одразу повернула Славка до тями... Він ледь не засміявся зі свого страху і, пам'ятаючи наказ лейтенанта, обережно підповз до самого краю узлісся.

Те, що він побачив через хвилину, приголомшило його: позаду Бориса з боку Стрия невблаганно наближалась військова автомашина, гуркоту якої командир, видно, оглушений вибухом гранати, не чув... Кулеметні черги, що блискавкою гримнули з вантажівки, довершили трагедію. Та Костров, кинутий кулями на землю, ще набрався сили і, підвівшись на весь зріст, повернувся в сторону Славка, бажаючи, певно, щось крикнути юнакові. Однак не встиг, бо кілька есесівців, сплигнувши з авто, нещадно розридали свої обойми в його і так розтерзане тіло...

Обережно припадаючи до землі, Славко кинувся у глибину лісу. Далі просіками та лісовими стежками вискочив

до болота. І тільки подолавши його — не навести б за собою собак! — мокрий, заюшений по самі вуха, впав на купу сухого листя й розридався: Борис, живий Борис стояв у нього перед очима з піднесеною над головою гранатою...

А вранці у партизанській хижі Голик розповів Залізняка про все, що сталося.

Минуло два дні. В присутності прибулих зі Львова віце-губернатора Бауера, бригаденфюрера Кацмана та інших фашистських владоможців трупи вбитих хоробрим партизаном штурмбанфюрера фон Кіллера й слідчого СД Шредера з есесівськими почесними у цинкових домовинах було відправлено до рейху. Супроводжували небіжчиків їхні дружини і двоє посіпак з місцевої СД.

Третього вбитого — унтерштурмфюрера СС Петра Шепара на прохання родичів поховали на місцевому цвинтарі у сімейному склепі каноніка Шепара. І ніхто з тих, хто прощався з убраним у гестапівську форму покійником — ні його нацистське начальство, ні оунівці, ні отці-уніати — й гадки не мали, що вони ховають людину, котра вже давно порвала зі своїм оточенням, боролася проти загарбників та їхніх холопів і, зрештою, вже чимало зробила для того, щоб твердо і безповоротно стати на шлях нового життя...

Чужі зненавиджені Шепаром люди скорботно опускали у могилу все, що залишилось від колишнього учасника чекістської розвідувальної групи, який діяв під веселим псевдонімом «Мандрівник».

«26 травня, 05 год. 17 хв. Центр, Павлову. Командир одної бойових груп З. (Залізняка) Б. Костров самочинно організував засідку шефа стрийського СД В. Кіллера. Результаті — вбиті Кіллер, слідчий СД Шредер, а також відомий вам «Мандрівник», який був автомашині разом своїм начальником. Загинув і Костров. Величко».

Повідомлення Залізняка про наслідки самочинної акції Бориса Кострова вразило Юрка у саму душу. Минула довга хвилина, поки він зміг отямитися. До того ж, гострий біль у грудях, який мучив розвідника вже протягом кількох днів, нараз посилювався.

«Не розпускайся! Не подавай вигляду, що хворий! — наказував собі Корнієнко. — Пам'ятай: ти вже звик до неприємностей, до провалів, до смерті товаришів».

Юрій Михайлович до болю зціпив зуби, намагався хоч

якось заспокоїтися, стримати себе. Але не міг. Думки про випадковість скоєного, про фатальний збіг обставин весь час вирували у голові:

«Втрата двох близьких і таких різних за своїми поглядами, біографіями, самим підходом до життя людей... Таких потрібних і сьогодні, і завтра... Людей, яких ніхто і ніколи замінити мені не зможе». Вголос же сказав:

— Маємо, Оресте Васильовичу, типове у наших умовах порушення дисципліни й конспірації, але на цей раз з жахливими, трагічними наслідками.

— Згоден, друже милий... Не раз ми про це гомоніли між собою, не раз попереджав і своїх друзів-підпільників. Та зважимо й на ненависть всенародну до фашистів та їхніх жовто-блакитних підручних. Люди дедалі частіше самі, стихійно винищують окупантів. Ну а Борис мав, що не кажіть, свій особистий рахунок до нацистів... Такий лицар бився у наших лавах, такий відчайдух!

— А Шепар? Він, якщо хочете, останнім часом став зовсім іншою людиною. Скільки зробив для нашої спільної справи! А скільки ще міг би зробити!

Капітан тільки махнув рукою і замовк. Корнієнко й старий досвідчений підпільник вже давно з півслова розуміли один одного. І вони знали: зараз не вистачить ніяких слів, щоб висловити увесь свій жаль, поділитися самими заповітними думками...

Львів, травень — червень 1943

Разом з першим ешеленом рекрутів дивізії СС «Галичина», що вирушала на військову муштру до рейху, поїхав і Олекса Тимчишин. Його затвердили військовим кореспондентом (або, як їх іменували у документах, воєнним СС-звітодавцем) і надали звання гауптштурмфюрера.

Минали дні, а вістей від Тимчишина не було. Юрій Михайлович непокоївся. Мовчанкою Олека цікавився і Центр. Але зробити щось для налагодження зв'язку з Олеком було практично неможливо. Рекрутів, як встановив Корнієнко через Полянського, розмістили у трьох чи чотирьох військових таборах, створених на базі старих запасних полків вермахту, і довідатися, де зараз знаходиться «СС-звітодавець» ніяк не вдавалося.

Та коли всі строки виходу Тимчишина на зв'язок вже минули (Олекса Васильович мав надіслати відповідно

зашифрованого листа на адресу Марти або надрукувати статейку в одній з окупаційних газеток), надійшла нарешті довгождана вісточка. У «Львівських вістях» з'явився його перший нарис під характерною для Олека назвою: «Гей, гу!.. Гей, га!». В ньому новоспечений «СС-звітодавець» захоплено оповідав, як гарно живеться волонтерам-есесівцям, які в них досвідчені й героїські командири-німці, як добре їх годують, одягають і вишколюють. «І далеко за межами військового табору,— писав він,— лунають бадьорі пісні радісних і готових до бою з Москвою новобранців...»

Розшифроване Корнієнком донесення було коротким. Тимчишин повідомляв: «1900 мобілізованих до дивізії рекрутів знаходяться у Нойгаммері. 1700 — у Гайделягрі, там тепер і штаб дивізії. 1400 — у Адлергорсті. Всі ці табори відвідав особисто. Був також у Берліні. Наступного тижня приїду до Львова. Зв'язок — за домовленістю».

До Львова Тимчишина викликав шеф військової управи полковник Бізанц. Йшлося про підготовку для львівських та окружних газет серії статей есесівських «добровольців» й самого Тимчишина про «успішне навчання» та «прекрасні умови» життя мобілізованих. Передбачалося також відповідно обробити й підготувати кількох рядових вояків для виступу перед мікрофонами львівської радіостанції.

Ініціатором цієї пропагандистської акції був особисто губернатор Вехтер. Його обурювало, що місцеві крайсгауптмани вкупі з націоналістами з ОУН та УЦК не в змозі забезпечити «вербувальну акцію». З «масовим напливом» добровольців до дивізії, що губернатор обіцяв Гіммлерові, нічого не вийшло. Навіть тотальний, примусовий набір, облави та обшуки давали дуже мало. Слабка була надія й на тих, кого з величезними труднощами вдалося мобілізувати до дивізії. З «вишкільних таборів» почалося дезертирство. За цих умов годі було й думати виконати вказівку Берліна про створення нових підрозділів з унтерменшів. Тож врятувати становище, на думку Вехтера, мала термінова пропагандистська кампанія.

Одержавши відповідні вказівки від Бізанца, а потім і від віце-губернатора Бауера, Тимчишин подався на квартиру Марти, де мала відбутися зустріч з Юрієм Михайловичем.

— Що ж, вигляд у вас чудовий, гер гауптштурмфюрер! — радісно вітав розвідник свого помічника, який з'я-

вився у польовій есесівській уніформі.— Арієць чистої води, не більше, не менше! Та хіба можна так лякати усіх? Це ж на вас не схоже...

— Всі претензії до бригаденфюрера Фрайтага,— відказав Олек.— Заборонив на два тижні користуватися поштою всім — і офіцерам, і солдатам. Про причину такого божевільного наказу не сказав навіть начальникові штабу штурмбанфюрерові Гайке, з котрим, до речі, я досить близько познайомився...

З воістину князівською щедрістю гість поставив на стіл пляшку старого колекційного мозерського, куплену при нагоді у Берліні. «Хоч один раз спробуємо, який нектар коштували сучасники Отто фон Бісмарка!» — урочисто мовив він, розливаючи вино у високі кришталеві келихи.

Ділова розмова почалася одразу, без вступу. Тимчишин оповідав про життя й настрої дивізійників, про становище у з'єднанні.

— Його можна охарактеризувати одним словом — деморалізація,— твердо сказав Олекса Васильович.— Навіть ті, хто подався до СС, за своїми націоналістичними переконаннями — маю на увазі синків куркулів, торговців, уніатських душпастирів — починають розуміти, що есесівська верхівка дивізії й в грош їх не цінить, вважає за гарматне м'ясо. Ще швидше тверезішають ті, кого втягнули у дивізію насильно.

Сотні рекрутів не витримують багатогодинної муштри і зневажливого ставлення гітлерівців. Згідно з офіційною доповіддю військової управи Головному мобілізаційному управлінню СС, з якою Тимчишину вдалося познайомитися кілька днів тому, цензурою перехоплено понад шістсот листів волонтерів, які гірко нарікають на своїх командирів, скаржаться на нестерпні умови служби, погані харчі.

Ситуація ще більше ускладнилась після того, як Фрайтаг, очевидно у пропагандистських цілях, дозволив деяким матерям відвідати своїх синків у Нойгаммері і Гайделягрі. Волонтери нарікали, що вони майже завжди голодні, а їхні харчові пайки наполовину менші, ніж у есесівців-німців. За будь-яку провину б'ють, кидають до карцерів, виснажують різними фізичними вправами. «Ясно,— мовив Олек,— що з цих хлопців нацисти ніякої користі не матимуть».

— Яких же заходів вживає противник до підвищення боєздатності дивізії? Адже ще тиждень-другий — і новобранців відправлять на фронт.

— О, таких заходів сила-силенна. Задля одного з них я й приїхав до Львова... Втім використання преси і радіо для піднесення престижу з'єднання Фрайтага — лише одна з ланок виробленого Вехтером плану. До напучування дивізійників широко залучають уніатських капеланів. Окремих з них, за вказівкою головного душпастиря дивізії Лаби, буквально закріплюють за найбільш неблагонадійними рекрутами. Панове Кубійович, Паньківський і К^о зчинили галас навколо збирання харчів та одягу для «добровольців», аби хоч якось стримати їх від рішучих кроків і тим самим (а це для них найголовніше) зберегти своє реноме перед Вехтером і Гансом Франком.

Водночас, розповів Олекса Васильович, головний акцент гітлерівці роблять не на пропаганді, а на залякуванні новобранців найстрашнішими карами, включаючи масові розстріли за будь-який непослух або порушення дисципліни. З цією метою прямо перед строем розстріляли кількох дезертирів. Видано спеціальний наказ, згідно з яким кожен дивізійник, який «словом або ділом» викаже намір втекти зі своєї частини, «буде розстріляний без жодної крихти милосердя».

На зустріч з Корнієнком новоспечений гауптштурмфюрер прихопив з собою кілька важливих документів — фотокопій та оригіналів. Вони стосувалися питань дальшого використання озброєних фашистами «тубільців» в інтересах рейху, прикриття ними найбільш небезпечних фронтових ділянок, норм поведінки між офіцерами і есесманами-арійцями та мобілізованою до «національних військових підрозділів» «расово неповноцінною мужвою». Серед матеріалів — списки командного складу дивізії, номери телефонів та прізвища офіцерів Головного мобілізаційного й адміністративно-господарського управління СС, якому підпорядковувалась військова управа, звіти про хід формування й вишколу дивізійників.

Щиро подякувавши за документи, розвідник запитав:

— А що цікавого в Берліні? З ким довелося побачитися? Ваші враження від міста, людей?

— Питань багато. Всього не охопиш. Та не даремно кажуть, що найкращий шлях пізнання — це досвід та можливість порівнювати. Берлін весни сорок другого (коли був там востаннє на доручення Паньківського) й сьогоднішня столиця рейху — ніби два різних міста. Основне ж — змінилися самі люди... Рік тому більшість берлінців ще перебувала у стані сп'яніння від легких перемог вермах-

ту. Чимало охоплених нацистським чадом німців тільки й розп'якували про «мудрість» фюрера й «велич» рейху, вихвалялися один перед одним одержаними з окупованих гітлерівцями країн посилками з усіляким награбованим добром, у розмовах поміж собою вже ділили родючі землі й господарства на величезних просторах Східної Європи, Північної Африки, на Балканах...

— А нині?

— Сьогоднішній Берлін — мовчазний. Вночі він дуже скидається на прифронтове місто: всюди затемнення, обмежено транспортний рух, поліцейські патрулі. Вдень вражають перетворені у руїни північні й західні райони міста, височенні спотворені стіни, сліпі вікна, сотні, тисячі тонн перетвореного у ніщо домашнього брухту. І хоч зруйновані вулиці швидко розчищають, а пропагандистські служби рейху намагаються усіляко заспокоїти городян — страх, що сьогодні, завтра, через тиждень над містом знову з'явиться армада «літаючих фортець», постійно тримає берлінців за горло.

— І які ж висновки ви робите з усього цього? — запитав Корнієнко.

Тимчишин помовчав. Зважуючи сказане, він уважно дивився на розвідника, намагаючись, мабуть, з'ясувати, яке ж враження справило його повідомлення на шефа. Потім розлив залишки вина і, нарешті, висловився:

— Ну, на якісь остаточні висновки претендувати не можу. І часу було обмаль, і не так багато спілкувався з людьми, але якийсь попередній висновок напрошується сам собою...

Корнієнко посміхнувся:

— Про вашу скромність, Олексю Васильовичу, легенди можна скласти, — пожартував він. — Але все-таки які ж вони, оці висновки, бодай попередні?

— Ну що ж, висловлю свою думку. Розгром армії Паулюса, постійні «похоронки» на родичів, що кладуть голови за фюрера, нові й нові тотальні мобілізації, нарешті, різке загострення продовольчих труднощів зробили свою справу. Нинішній «середній» німець злий, невдоволений, йому вже набридли усілякі обмеження — нестача хліба, м'яса, сваволя гестапо... Мені здається, що значна частина німців не вірить у перемогу Гітлера. Та й пропаганда клишоногого Геббельса вже не має того впливу. Перелом у настроях, у головах, у душах берлінців відчувається досить чітко. Ідеї «бліцкригу», ідеї «непереможності» рейху

підтримують сьогодні, мабуть, тільки найбільш тупі фашистські фанатики. Зрештою, таких ще немало.

— А факти?

— Ось лише один, який лежить, так би мовити, на поверхні. Не так давно міністерство Геббельса організувало у Лістенгартені — це один з найбільших берлінських парків — виставку під провокаційною назвою «Радянський рай». «Виставка», з одного боку, мала показати берлінцям, якою нужденною і відсталою є наша країна, а з іншого — залякати їх можливістю вторгнення «дикої російської орди». Мене разом з двома «звітодавцями» спеціально відрядили на виставку, — вів далі Олекса Васильович. — Чого там тільки нема! Манекени страхітливих і жорстоких радянських солдат, озброєних списами й сокирами, такі ж манекени нещасних та обірваних мешканців наших міст і сіл, макети глиняних напіврозвалених халуп — «дивіться, як живуть росіяни». Поруч «речові докази» відсталості радянців: старовинна соха і прядка часів Івана Грозного, поцуплені, мабуть, в якомусь з історичних музеїв, російські гармати періоду першої світової війни, сотні змонтованих у гестапівських лабораторіях фотознімків і липових «документів» про радянський суспільний лад, про життя нашого народу...

— І що б ви думали? — запитав Олек. — Незважаючи на ажіотаж у пресі і радіо, всупереч категоричним вимогам партійних функціонерів «виставка» майже пуста, хоч поряд по парку прогулюється багато городян і солдатів-відпускників. Між іншим минулого року німецькі антифашисти підпалили два павільйони цієї горе-виставки. Хоч пожежу було швидко ліквідовано і «виставка» відкрилась знову, кількість відвідувачів не збільшилась.

Тимчишин розповів, що його викликали до міністерства східних територій, яке очолює один з найближчих підручних Гітлера, рейхсміністр Альфред Розенберг. З Олеком розмовляв заступник міністра Маєр, який детально розпитував гауптштурмфюрера про настрої новобранців-есесівців, про становище у Галичині і взагалі на окупованій фашистами території України. Цікавився обстановкою в ОУН, УЦК та в інших сформованих гітлерівцями з числа націоналістів посібницьких організаціях. Розмову закінчив прозорим натяком на те, що, можливо, Тимчишину доведеться залишити свою військову службу й знову зайнятися «політичними справами». Однак від цієї пропозиції гауптштурмфюрер категорично відмовився, заявивши, що

він вже визначив своє місце «на передньому краї» боротьби з комунізмом і «звертати з цієї дороги» не збирається.

Досить цікаву бесіду Олекса Васильович мав з працівником головного політичного відділу міністерства Іваном Гринашем — уніатським священником, з яким колись, ще юнаком товаришував. Балакучий душпастир, зарахований до відомства Розенберга за особистою рекомендацією митрополита Шептицького, розповів багато цікавого про структуру і методи діяльності міністерства, його зв'язки з карально-диверсійними службами рейху. Та чи не найбільш цінна була кинута ним фраза про затвердження Гітлером на подання Розенберга і Гімmlера надсекретного плану під зловісною назвою «Пустеля». Загалом у плані йдеться про заходи армійських підрозділів і апаратів генеральних комісарів округ (а вони підпорядковані безпосередньо міністерству Розенберга) на випадок відступу німецько-фашистських військ з захопленої загарбниками радянської землі.

— А конкретно? — зацікавився розвідник.

— З конкретністю якраз погано, — відповів Олек. — Скільки я не «розкачував» Івана, як не підходив до нього з різних боків, майже нічого не витягнув. З'ясував лише, що Гринаш — єдиний з унтерменшів, який був допущений до роботи над цим планом і дав навіть якусь підписку за жодних обставин не розголошувати його змісту.

— Однак ви ж офіцер СС...

— Звичайно. І я майже дві години торочив йому про це. А Іван заладив: «Ти не тільки офіцер, а ще й газетяр, а ваш брат любить сенсації, не тримає язика за зубами».

— Виникає питання: нащо він тоді взагалі згадав про цей план? Чи не пов'язано усе це — і виклик до Маєра, і ця розмова — з вашою додатковою перевіркою?

— Навряд. Знаючи Гринаша, переконаний, що він просто нездатний на щось серйозне. Такої ж думки, як мені відомо, про нього і наці. Просто ляпнув язиком, а потім злякався, що я можу його, грубо кажучи, продати. А місце у міністерстві тепленьке. Платня чимала, пайок по першому класу. Втрачати таку синекуру не хочеться.

— Що ж, логічно, — погодився Корнієнко. — Але для справи це вже, на жаль, не має значення. Таку можливість втрачаємо...

— Може, тоді плюнути на все, повернутися до Берліна й будь-що, навіть силою дістати цей документ?..

— Ні, йти ва-банк не маємо права. Та чи взагалі залишилась копія документа у відомстві Розенберга?

— Можливо й ні. Бо коли Іван розводився про особливу секретність плану, то кинув фразу, що він надрукований усього в кількох примірниках, які надіслано тенерал-комісарам на місця...

— Гаразд. Пошуками плану, думаю, опікуватимуться інші... А поки що мені доручено ознайомити вас з останньою вказівкою Центру. Постараюся процитувати її напам'ять: «...Після відновлення зв'язку передайте О. таке: перше — ми високо оцінюємо його роботу впровадженню офіцерський корпус СС, його перспективні можливості, і за жодних обставин не можемо ризикувати досягнутим ним становищем; друге — йому категорично забороняється брати участь у заходах щодо розкладу, деморалізації військовослужбовців вермахту і СС, добувати й фотографувати службову документацію, за будь-яких умов ставити себе під удар; третє — зв'язок тільки з вами; четверте — абсолютно надійною й конспіративною роботою необхідно забезпечити дальше тривале перебування О. середовищі есесівців та націоналістів як після звільнення України, так, можливо, й по війні; п'яте — надсилаємо йому наші найкращі побажання й особисту подяку командування».

Юрій Михайлович міцно обійняв і поздоровив Олека. Вражений почутим, той довго не міг заспокоїтися. Він з вдячністю потискав руку капітанові, тамуючи хвилювання, закупив...

А розвідник послідовно, пункт за пунктом почав роз'яснювати Тимчишину нові завдання Центру, прикидати можливі варіанти майбутніх зустрічей, засобів зв'язку. «Особлива увага, — наголошував чекіст, — на посиленні конспірації, створенні умов для продовження розвідувальної роботи після вигнання гітлерівців з території України».

— Отже, виходить, мені доведеться волочитися за есесівським набродом ще біс знає доки, — тужливо підсумував Олек. — А кінець війни вже, мабуть, не за горами.

— Центр передбачає і таку можливість. Озброєні та навчені вбивати безбатченки завжди мали попит на міжнародних шпигунських біржах. Згадайте: диверсійні служби Заходу підібрали після громадянської війни чимало білогвардійців, петлюрівців, гетьманців, дашнаків та інших зрадників, викинутих за межі нашої країни. Хто знає, кому заманеться завтра або через рік-другий використати нинішніх есесівців і поліцаїв проти Вітчизни нашої...

— Все це так, — з якимось жалем погодився Олек. — Однак що віщує така перспектива особисто для мене? Ясно: на випадок відходу чотирнадцятої СС на захід я залишуся у дивізії... А далі?

Він рвучко підвівся і, щоб не показувати хвилювання, відійшов до вікна. Корнієнко розумів, що розмова буде пелегкою. Та заспокоювати помічника не став. Надто складним і небезпечним було це «далі», про яке так стурбовано думав Тимчишин.

— Зараз важко передбачити всі можливі варіанти. Та не критимусь — мова йде про тривалу конспіративну роботу, розраховану на місяці, можливо, на роки...

Вони ще довго сиділи, обмірковуючи, як поводитиметься Олекса Васильович за тієї чи іншої ситуації: під час передислокації дивізії, на фронті, на випадок нового виклику в Берлін. Потім перейшли до зв'язку. Обидва добре розуміли, що без абсолютно надійних контактів годі й сподіватися на успішне завершення небезпечної місії Олека. І вони знову й знову обговорювали деталі, шліфували умови зв'язку, визначали місце й час майбутніх зустрічей.

«12 червня, 03 год. 13 хв. Центр, Павлову. О. (Тимчишин) прибув Львів за викликом А. Б. (Альфреда Бізанца) для інструктажу щодо підготовки пропагандистської акції підтримку 14-ї дивізії СС. Завтра повертається штабу дивізії Гайделяґрі. Одержано інформацію дислокацію, озброєння, офіцерський склад дивізії, настрої новобранців. Все це разом копіями та оригіналами документів щодо формування і використання нацистами т. зв. національних військових підрозділів з числа буржуазних націоналістів, телефонним довідником прізвищами й посадами офіцерів Головного моб. управління СС і ВФХА надсилається через 26-го. Величко».

«12 червня, 05 год. 04 хв. Центр, Павлову (продовження). Перебуваючи в Берліні, О. зустрічався референтом головного політичного відділу міністерства Розенберга Ів. Гринашем. Його даними відомстві Гімmlера та Розенберга розроблено цілком таємний план «Пустеля», що регламентує діяльність підрозділів вермахту, СС і окупаційної адміністрації на випадок відступу фашистських військ захоплених територій. Копії плану надіслані безпосереднього виконання генерал-комісарам: Луцьку — Шене, Житомирі — Лейзеру, Миколаєві — Опперману, Дніпропетровську — Клаузе, Києві — Магунія. Величко».

Львів. Управління поліції безпеки та СД,
червень 1943

Повідомлення про вбивство Кіллера та двох його офіцерів викликало переполох у будинку на Пельчерській. Зникнення бригаденфюрера Арльта, захоплення партизанами помічника генерал-губернатора Ленца, загадкове й досі не розкрите вбивство гауптштурмфюрера Меслера... А тепер ця, поза всяким сумнівом, ретельно спланована, зухвала акція! Шенк не знаходив собі місця.

Тричі переписавши й, нарешті, відіславши коротку шифровану телеграму безпосередньому начальству до Кракова, він трохи заспокоївся. Документ, зрештою, сподобався штандартенфюреру. Основний акцент він зробив на тому, що «більшовицького терориста» вдалося ліквідувати на місці злочину, а по лінії служби безпеки, польової жандармерії та інших каральних підрозділів вживаються всі необхідні засоби для «остаточного знищення» партизанів та комуністичного підпілля.

Шенк розумів — однією телеграмою не виправиш становище... І хоч у кабінеті йому не сиділось, відійти, бодай, до якогось відділу не наважився — кожної хвилини міг подзвонити Крюгер, а то, чого доброго, і шеф РСХА Ернст Кальтенбруннер. Що не кажи, а випадок не пересічний — втрачено трьох офіцерів служби безпеки.

Хвилювання Шенка не були безпідставними. Звичайно, його — холодного й безжалісного честолюбця, типового носія людиноненависницьких принципів СС — мало цікавила доля якогось там Кіллера чи Шепара. Справа полягала в іншому. Шеф львівського СД розумів, що після суворих попереджень Крюгера новий провал, до того ж пов'язаний з жертвами підлеглих йому офіцерів, загрожує особисто йому. Після такої неприємності можна навіть опинитися на фронті. «З Крюгером жарти погані, — з тривогою думав Шенк, — а міру його гніву взагалі важко передбачити. А тут ще оцей клятий Меслер мов кістка в горлі...»

Задзвонив телефон:

— Краків! — тільки й промовила Грета Коммер і перемкнула телефон на шефа.

— Біля апарата штандартенфюрер Шенк, — намагаючись не виказати хвилювання, доповів начальник управління. — Я слухаю вас, мій дорогий групенфюрер.

Шенк заціпенів, чекаючи спалаху гніву краківського шефа...

Та Крюгер, видно, цього разу був настроєний досить поблажливо. Як кожен беручий керівник, він добре знав, що лайка і погрози за даної ситуації справі не зарадять. Крюгера зараз цікавила не можливість зігнати злість на підлеглих, навіть не покарання винних, а кінцевий результат, активний розшук тих, хто, на думку групенфюрера, стояв за вбитим партизаном. Саме тому він схвалив заплановані Шенком заходи і почав цікавитися деталями операції. Поцікавився, скільки узято заложників, які сили кинуто на пошук та ліквідацію партизанів й учасників підпілля. Згодом запитав:

— А чи не пов'язуєте ви, Вальтере, диверсію у Лісовичах — я тут саме дивлюся по карті, станція приблизно у дев'яти кілометрах від місця засади — з нападом партизан на автомашину Кіллера?

— Так точно, мій групенфюрер. Ви одразу влучили в саму ціль. Я вважаю, що більшовики попросту заманили бідолашного Кіллера у пастку. Звичайно, йшлося не про якийсь глухий закуток, як Лісовичі, не про дві напівпусті цистерни третьосортного пального — на мою думку вони не варті цих двох магнітних мін, — а про те, щоб виманити Кіллера зі Стрия і спокійненько порішити його десь в стороні від міста, не наражаючись, таким чином, на наші каральні заходи.

Крюгер, як видно, був задоволений відповіддю підлеглого. Він трохи помовчав, вочевидь зважуючи почуте, і вже тоном наказу промовив:

— Що ж, мислите ви, як завжди, чітко й ґрунтовно. Дійте! Протягом найближчих двох-трьох днів у Львові, Стрию і навколишніх містах слід провести привселюдні езекуції заложників: у центрах дистрикту і крайсу, припустимо, чоловік по 150, в інших містах — по 50—100...

— Буде виконано, гер групенфюрер!

— І не забувайте — засоби страти мають наводити жах на непокірних, паралізувати їхню волю до боротьби.

— Зрозуміло. Питання, як краще виконати ваші вказівки, ми детально обговоримо з губернатором Вехтером.

— Добре. Передайте йому, між іншим, мої поздоровлення з нагоди нагороди фюрера — відзначення військовим почесним хрестом першого ступеня з мечами.

— Слухаюсь, екселенц!

— Ще одне. Подумайте, чи не пов'язані часом з цією справою більшовицькі «піаністи» з RBC. Мені вже остогидло нагадувати вам про них...

— Ця ідея, мій дорогий шефе, заслуговує найпильнішої уваги. До речі, протягом останнього тижня радянські радисти двічі виходили в ефір і, прошу звернути увагу, знову з упорядкованих шосейних доріг: другого червня — з перемишльської траси, а шістнадцятого (вже втретє за останні чотири місяці) — з тернопільського шосе.

— Цікаво. Чим же пояснити скорочення розривів між передачами вашого «піаніста»? Адже раніше, як я пам'ятаю, він обмежувався трьома-чотирма сеансами на місяць.

— Пам'ять вас не підводить. Що ж до причин прискорення передач, то тут у мене питань не виникає: я пов'язую їх з відомими вам заходами ОКВ* і приступаю до ще більш щільного одночасного контролю за відібраними нами підозрілими об'єктами й усіма виходами нелегальної радії в ефір.

— Мені подобається такий підхід, — відповів Крюгер. — Одержаний від вас план я розглянув і надіслав до Берліна. Крім того, вирішив підкинути вам ще три пересувних пеленгатори, які знімаю з Торуня. Цими днями там захоплено радію і двох закинутих з Лондона парашутистів.

— Дякую за допомогу. Вона дуже вчасна. Якщо не заперечуєте, я доручу операцію по Стрию і Лісовичах оберштурмбанфюрерові Кіршке (звичайно, під моїм постійним наглядом), а сам повністю переключуся на RBC...

— Згоден. Про всі принципово важливі моменти, що виникатимуть по «піаністах», доповідайте особисто мені. Майте на увазі — справою постійно цікавиться обергрупенфюрер Кальтенбруннер. І ще — RBC потрібен мені живий!

Шенк мав всі підстави бути задоволеним розмовою з Крюгером. Його висновки й пропозиції одержали схвалення краківського начальства, а план по RBC — здобуток його розуму й безсонних ночей — затверджено. До того ж три пеленгаторні установки дадуть змогу щільніше затягнути зашморг навколо радянських радистів.

«Нарешті, — зневажливо скрививши губи, подумав штандартенфюрер, — я вдало зробив ще одну підніжку цьому нікчемі Кіршке». Шенк вважав, що, затуливши й цього разу дірку своїм заступником, він остаточно згань-

* Йдеться про перекидання нових підрозділів вермахту в район Курської дуги в зв'язку з підготовкою німецьким командуванням наступальної операції під умовною назвою «Цитадель».

бить його і перед Берліном, і перед Краковом — бо ніяких перспектив розкрити «стрійську акцію», незважаючи на свою оптимістичну заяву Крюгерові, начальник СД не бачив.

Не гаючи часу, штандартенфюрер викликав свого заступника. Після того як він брутально усунув Кіршке від керівництва розшуком нелегальної радіостанції, той якось знітився, з'являвся до Шенка лише за викликом, і взагалі зовні став такий тихий та сумирний, хоч до рани прикладай. Проте від своїх підручних «Віллі-гуллівер» знав, що все це лише машкара. Перед працівниками управління Кіршке силкувався грати роль невинно скривдженого «талановитого професіонала», якого, бачте, «затискають» і т. п.

Тим часом оберштурмбанфюрер потихеньку продовжував збирати факти й фактики, які могли б кинути тінь на шефа, скомпрометувати його перед вищим гестапівським начальством. Добре знаючи хитрющу, лисячу натуру зама та його знайомства в РСХА, і бажаючи будь-що позбутися його з Лемберга, Шенк, апелюючи до керівництва, вже не раз обережно натякав на слабку, малоефективну роботу обера, його нездатність твердо втілювати в життя накази верховодів рейху і генерал-губернаторства. Однак, на підтвердження своїх аргументів, начальникові СД потрібні були нові й нові докази безперспективності Кіршке, його невміння організувати розслідування солідної справи. Зараз для цього якраз складалася вигідна ситуація. І Шенк не пропустив нагоди використати її.

Зустрівши Кіршке з розкритими обіймами (в цьому був увесь Шенк — езуїт до самої кості), він люб'язно запросив його до столу, пригостив сигарою і, зручно влаштувавшись навпроти заступника, почав цікавитися, як просувається справа з розшуком вбивць Меслера. Штандартенфюрер добре знав, що нічого путнього по цій справі не досягнуто, але не міг собі відмовити в приємності зайвий раз поглумитися зі свого суперника, довести його до відчаю. Водночас він робив вигляд, що уважно слухає колегу, щиро сердо бажає допомогти йому.

— На жаль, шефе, — похмуро доповідав оберштурмбанфюрер, — нічого нового. Правда, після вивіщення по містах і селах генерал-губернаторства оголошень про розшук Суплянського і виплату винагороди за допомогу в його арешті, до нас з'явилося десятка зо два унтерменшів, які донесли про те, що в тому чи іншому місті бачили розшукуваного...

— Які ж наслідки перевірки?

— Жодна із заяв не підтвердилась. Інформатори ж виявились звичайними авантюристами, нікчемами, котрі мали надію одержати визначену нами тисячу рейхсмарок.

— А що дає нагляд за родиною агента у Глинянах? За його квартирою? Нарешті за його колишніми знайомими з числа більшовицьких елементів, на яких Суплянський давав останнім часом матеріали і котрі в принципі могли через нього вийти на Меслера?

— Практично нічого реального, шефе, тобто майже нічого такого, що заслуговувало б на вашу увагу...

— Так це ж неподобство, мій милий Ернсте! — підвищив голос Шенк. — Це вже, пробачте мені, якийсь саботаж. Адже ви повністю ігноруєте не тільки мої розпорядження — до цього я вже звик, — але й чіткі, конкретні вказівки групенфюрера Крюгера.

— Це занадто, гер штандартенфюрер. Я категорично протестую проти такого тону. Не забувайте, прошу вас, про гідність офіцера СС.

— Звичайно, — відпаривував начальник СД, — ви можете заспокоювати себе, зволікати час, кінець кінцем займатися своїми ідіотськими психологічними експериментами! А хто відповідатиме перед нашим краківським і берлінським керівництвом за безкарне вбивство гауптштурмфюрера Меслера?

Кіршке, похнюпившись, мовчав.

— Відповідатиму я! Чому ж тоді нічого не робиться для перевірки моєї версії, суть якої полягає у тому, що Суплянський сам міг стати жертвою партизанів або під загрозою смерті привів терористів на зустріч з гауптштурмфюрером?

— Ми багато працювали над цією версією, гер штандартенфюрер, — намагаючись говорити спокійно і весь час чекаючи нової каверзи, доповідав обер, — але, на превеликий жаль, матеріалами справи вона не підтверджується. Натомість ключі, знайдені на конспіративній квартирі...

— Облиште свої ключі, Ернсте! Я вже чув про них чи не десять разів. І весь цей час хочу переконати вас, що спиратися лише на них — щонайменше наївно, — зневажливо кинув Шенк.

— Прошу вас не драматизувати ситуацію, дорогий Вальтере. Останні три доби я майже не був вдома — увесь час присвячую виробленню нових ефективних заходів по

активізації розшуку Суплянського і головне — вивченню усіх аспектів його контактів як з Меслером, так і з тим середовищем, у якому він крутився, виконуючи доручення нашої служби. Трохи терпіння, і ми доведемо до ладу цю справу й поставимо на ній крапку...

— Про яке терпіння ви верзете, Кіршке? Що я доповідатиму завтра Кракову і губернаторові Вехтеру? Адже групенфюрер дав нам на ліквідацію більшовицького підпілля усього три місяці! Три! Чуєте, мій любий заступнику! З них майже половину змарновано даремно! А становище ускладнюється. Слідом за старими нерозкритими терористичними й диверсійними акціями комуністів виникають нові, ще більш зухвалі й небезпечні. Майже кожного дня — болючі втрати у наших лавах...

Кіршке наморщив лоба і вже зацікавлено подивився на свого спантеличеного шефа. Таким він його ще не бачив. «Ага! — подумав оберштурмбанфюрер. — Тремтиш за свою шкуру!» А вголос підкреслено недбало кинув:

— Якщо ви маєте на увазі трагічну долю Кіллера і його підлеглих, то тут я абсолютно непричетний. Мені ж категорично заборонено втрутатися в оперативну роботу наших периферійних підрозділів, — обер шпигонув-таки свого шефа.

Проте начальник управління розраховував саме на таку реакцію. Хитро розставлена ним пастка спрацювала...

Зробивши вигляд, що він не помітив ущипливості зама, Шенк відхилився назад і, пильно оглядаючи свого співрозмовника, вперше за всю розмову посміхнувся:

— Евріка, Ернсте! А чи немає якогось зв'язку між цими терористичними акціями? Ви вже думали над цим?

— Та ще, відверто кажучи, не встиг осмислити, порівняти... Зрештою, я й не знаю подробиць моршинського нападу, займалися ж ним особисто ви...

— Шкода, що ви не знаєте про прояви ворога у нашому, — Шенк зробив наголос на останньому слові, — дистрикті. Власне, вам і самому слід би подумати над цією новою можливістю.

— Подумаю, шефе, обов'язково подумаю, — з готовністю пообіцяв Кіршке, прикидаючи, яку ще свиню може підсунути йому штандартенфюрер у зв'язку з ускладненням обстановки на території краю.

А той неначе вгадав думки свого зама:

— Слухайте, мій любий Ернсте. Разом з вами справу Меслера, здається, веде гауптштурмфюрер Кребс?

— Так точно. Досвідчений, скажу вам, працівник, незамінний спеціаліст в особливо складних розшуках.

— От і чудово! — з підступною лагідністю у голосі сказав штандартенфюрер. А сам подумав: «Отак, пане кляузнику, я підловив тебе вдруге!»

«Віллі-гуллівер» старався стримати свої емоції, проте уважний спостерігач одразу б помітив, що він перебуває майже у захваті.

— Тепер слухайте мій наказ: справу Меслера терміново передайте розумному й досвідченому партайгеноссе Кребсу. Вам же належить негайно очолити групу офіцерів управління і розгорнути найактивнішу роботу по розшуку учасників, а головне — організаторів замаху на Кіллера. Цілком ясно — такої ж думки, до речі, й групенфюрер Крюгер, — що настільки ретельно спланована акція не може бути справою однієї людини...

Оберштурмбанфюрер від несподіванки затамував подих. Гостро з-під важких повік дивився він на шефа. «Знову, знову оця мюнхенська потвора, щоб їй повилазило, за жарт обвела мене навколо пальця». Ні, він так просто не здасться, буде протестувати.

— Не робіть необачливих кроків, Вальтере. Нещодавно ви позбавили мене можливості довести до логічного кінця справу RBC. Тепер усуваєте від розшуку Суплянського, а можливо, й інших терористів, котрі порішили бідолагу Меслера. Не забувайте — у розроблення цих операцій я вклав свій розум і душу. Тепер ви знову кидаєте мене на нове, свідомо безперспективне діло...

— Перспектива тієї чи іншої справи залежить перш за все від таланту, волі й наполегливості офіцерів СД. Особливо ж — старших офіцерів нашої служби, Ернсте. Тож не бідкайтесь і рішуче беріться до цієї відповідальної роботи.

Відчувши, що він уже добре притиснув Кіршке, керівник управління вирішив ледь-ледь пом'якшити тон:

— Ви повинні зрозуміти мене, дорогий Ернсте. Я мушу жертвувати меншим задля більшого. І тому доручаю вам найголовніше, найактуальніше на сьогодні розслідування. Скажу більше — справу, до якої сьогодні прикута увага наших безпосередніх зверхників, навіть керівників РСХА.

— Виправдаєте мої надії, доведете, що ви в змозі паралізувати більшовицьке підпілля на Стрийщині, — і моя прихильність до вас забезпечена.

Підводячись з крісла, Кіршке знав, що йому вже не відкрутитися від цього безнадійного доручення, яке несло у собі — а в цьому він не мав жодних сумнівів — одні неприємності. Однак, відчуваючи, що він зараз потрібен шефові, вирішив і продати себе найдорожче:

— Мені ясно, що чекатиме на мене, коли не вдасться розкрутити цю справу, — з приреченістю у голосі промовив обер. — А вона, ви це розумієте, Вальтере, вимагатиме значних зусиль: і від працівників нашої служби, і від поліцейських підрозділів. З усього видно, що база більшовицьких бандитів знаходиться у передгір'ї Карпат — голими руками їх не візьмеш.

— Згоден. До пошуків залучайте відділи штурмбанфюрера Кольфа й гауптштурмфюрера Кнорра. У вашому розпорядженні також наші апарати у Стрию, Самборі й Дрогобичі. Треба буде — просіть ще підкріплень, дамо все, що маємо... Але максимально форсуйте пошуки ватажків підпілля і партизанської бази.

Кілька секунд обер обдумував рекомендації шефа. Потім ствердно хитнув головою:

— Певен, що ваше рішення допоможе прискорити діло. Протягом години вирушаю до Стрия.

— Візьміть з собою Кольфа і Кнорра — я вважаю їх кращими керівниками відділів — і разом з начальниками наших місцевих підрозділів виробіть принаймні чернетку наших контрзаходів... Заходів ґрунтовних, всебічних і ефективних.

— Ви ж у принципі знайомі з самою суттю справи і, як я відчуваю, обговорили її з групенфюрером, — як не-як Кіршке знав слабкі струни свого шефа і часом непогано грав на них. — Скажіть, на які основні моменти слід звернути увагу, бодай на першому етапі розслідування?

— Гаразд. Деякі думки у мене й справді нуртують у голові. При плануванні заходів радив би розкласти їх буквально по годинах: що конкретно і в який час ви вирішили зробити, де саме, якими силами...

Шенк підвівся з-за столу, підійшов до карти дистрикту, оглянув її пильним оком, немов силкуючись побачити, що знаходиться там, за межами його кабінету, на півдні дорученої йому самим рейхсфюрером території:

— Перш за все, — менторським тоном почав він, — сплануйте військові операції: прочісування лісів, засади, оточення й ретельний обшук підозрілих сіл. Всіх нелояльних осіб, родичів нелегалів або тих, що були пов'язані з

більшовицькими елементами, — розстрілювати безжалісно. Щодо заложників — вказівки одержите додатково. Далі. Необхідно протягом найближчих годин затримати і організувати безперервні допити всіх більш-менш обізнаних осіб, — тут Шенк знову глянув на карту, — головним чином, у трикутнику Стрий — Борислав — Болехів, і товкти їх доти, доки хтось із них хоч чимось внесе ясність в обставини ворожої акції. Ще один напрям роботи, — продовжував штандартенфюрер, — широке залучення до пошуку більшовицьких бандитів нашої надійної агентури з числа бандерівців, мельниківців, уніатського кліру. Домовтеся з митрополитом Шептицьким та єпископом Сліпим, щоб найближчої неділі в усіх церквах було відправлено панахиди по німецьких героях, які загинули від ворожих куль. Священиків та інших служителів культу зорієнтувати на пошук підпільників-нелегалів і тих, хто допомагає їм.

— Це дуже слушні зауваження, дорогий мій шефе, адже можливості церкви, її вплив на віруючих, особливо людей старшого віку, тут, у Галичині, ще дуже значний.

Шенк зверхньо посміхнувся і пропустив репліку оберя повз вуха:

— І щоб не забути: разом з відділами нашої служби у найближчих крайсах необхідно вжити найрішучіших заходів до встановлення особи знищеного фельджандармерією терориста... Мене цікавить все: родичі, друзі, минуле, найдрібніші моменти життя під час більшовицького режиму і останнім часом. На зв'язок прешу виходити кожні три години, а як з'явиться щось термінове — телефонуйте негайно. Хайль Гітлер!

Львів. Штурмбанфюрер Луст

Випровадивши Кіршке, штандартенфюрер викликав Луста і Вендлера. Задоволений розмовою зі своїм заступником, якого знову вдалося поставити на місце, «Віллігуллівер» був, що називається, на піднесенні.

Він запросив Грету, велів приготувати каву, вийняв пляшку арманьяку і пригостив офіцерів. Обидва, ковтнувши з широких келишків, вступилися у шефа, чекаючи, коли той почне розмову. Розуміли: справа небуденна, такого прийому у начальника управління вони удостоювалися вперше.

Та Шенк не поспішав. Насамперед коротко оповів підлеглим про розмову з Крюгером, звернувши особливу увагу на затвердження краківським начальством «наших», як сказав штандартенфюрер, «спільних висновків» по справі RBC і надання у розпорядження їхньої служби ще трьох змонтованих на автомашинах пеленгаторів. Нагадав і про категоричну вимогу групенфюрера, що «піаніст» потрібен йому лише живим.

— Гадаю, тепер все залежатиме від нас з вами, від нашого вміння безпомилково визначити радиста, а можливо — радянського резидента з числа відібраних Людвігом «гонщиків». Ну й, нарешті, заціпнути пастку.

Штандартенфюрер встав з крісла, заклавши руки за спину, пройшовся грубезним килимом, що займав майже увесь кабінет, і, зупинившись навпроти штурмбанфюрера Вендлера, люб'язно кивнув:

— Що ж, почнемо з вас, Максе.

Вендлер розгорнув на столі широкомасштабну карту дистрикту, вийняв олівця й почав:

— Основні моменти, дорогий шефе, ви вже знаєте. Зупинюсь лише на деяких аспектах. По-перше, всю систему РП приведено у бойову готовність. Ефір прослуховується цілодобово. В улюблений RBC час — з двадцять третьої до шостої години — працює весь, до останнього солдата, персонал пеленгаторних станцій. По-друге, щоб розширити діапазон пунктів РП, я, порадившись з берлінськими теоретиками, розосередив їх по всій території дистрикту, приблизно на такій відстані від Лемберга, з якої найчастіше веде сеанси більшовицький радист, тобто від сорока п'яти до ста десяти кілометрів. Як бачите, на карті вони ніби виписують тепер нерівне коло, в центрі якого знаходиться столиця дистрикту. Між пунктами РП встановлено надійний радіозв'язок, що дає змогу моментально визначити місце знаходження рації.

Передихнувши, Вендлер вів далі:

— По-третє, створено єдину систему постів і рухливих підрозділів поліції і фельджандармерії на всіх авто-трасах. Вона дає змогу фіксувати час виїзду і повернення до Лемберга всіх автомашин та їх перехоплення на головних дорогах дистрикту протягом дев'яти-десяти хвилин після одержання наказу.

— Це нам не підходить, — суворо перебив Шенк начальника відділу. — За умови, що рація працює від трьох до чотирьох хвилин, ми повинні бути на місці значно

швидше, аби встигнути блокувати район, де знаходяться «піаністи». Подумайте про це.

— Врахуємо, шефе! Тепер щодо останніх сеансів РВС. Як відомо, вони відбулися другого на сорок четвертому кілометрі перемишльської траси — це ось тут, в районі Судової Вишні, і шостого у протилежному боці, на вісімдесят другому кілометрі тернопільського шосе. Прошу звернути увагу, панове, що і в першому, і в другому випадках об'єкт з'їжджав з головної дороги. В першому — на півтора-два кілометри на південь, в другому — приблизно на таку ж відстань на південний захід від Підлипець у бік містечка Поморяни. Дальше поглиблене вивчення виходів «піаніста» в ефір показало, що РВС завжди з'їжджає з траси на один-два кілометри і після сеансу знову повертається на головну магістраль. Все це ми враховуємо при підготовці операції.

— Гаразд, мій штурмбанфюрере. Дякую за інформацію. Тепер ваша черга, Людвігу. І, будь ласка, не кваптесь.

— Дякую, шефе. Почну з того, що за останній місяць мій відділ разом із залученими за вашою вказівкою дев'ятьма офіцерами з інших підрозділів управління виявив у Лембергу (а на всяк випадок я охопив ще й найближчі містечка, з яких РВС поки що не виходив: Винники, Дубляни, Брюховичі та Зимню Воду) шістсот дев'яносто шість мешканців, які або мають у своєму розпорядженні авто-транспорт, або практично можуть користуватися ним. Серед відібраних опинилося, — Луст глянув на папірець, котрий передбачливо вийняв зі своєї теки, — двісті вісімдесят шоферів вантажних машин і трактористів та двісті дев'яносто шість механіків, техніків, слюсарів та інших працівників гаражів. Їх я умовно відніс до категорії «А». Всі вони — корінні мешканці міста: німці, фольксдойчі, українці, поляки, декілька мадярів і чехів. По п'ять і більше років працюють на одному місці. Освіта від трьох до восьми класів. Жоден, підкреслюю, жоден з них останнім часом не відлучався з роботи, не виїздив з міста. Ніхто не має дозволу на виїзд з Лемберга або нічної перепустки.

— Схоже на те, що цих п'ятсот сімдесят шість ви остаточно скинули з рахівниці?

— Так точно, дорогий штандартенфюрере.

— Хто приймав рішення з цього приводу?

— Особисто я. Але тільки після всебічного вивчення всіх матеріалів, які характеризували ту чи іншу особу.

— Ви хочете сказати, що відносно цих тубільців — а це

приблизно чотири п'ятих «гонщиків» — у вас не виникло жодної підозри?

— Навпаки. Виникало, і чимало...

— Поясніть!

Луст спокійно витягнув з тієї ж теки грубого чорного записника, допив каву і знову почав доповідати:

— Додаткової перевірки, за моїм висновком, не потребують лише двісті вісімнадцять чоловік. Це в основному люди похилого віку, малоосвічені, п'янички, дрібні злодії тощо. Решета — триста п'ятдесят вісім — перевірялись додатково: на них збирали ретельні біографічні дані, аналізували їхню поведінку як вдома, так і на роботі. Щодо ста шістдесяти трьох «гонщиків» мої працівники зв'язувались з нашими периферійними службами. Не можу приховати від вас, дорогий штандартенфюрере, — набиваючи собі ціну, патякав Луст, — що, перш ніж вирішити остаточно питання про вісімдесят сім осіб з категорії «А», я по три, а часом і по чотири рази вимагав від офіцерів тієї чи іншої додаткової інформації.

— У вас ведеться якийсь облік цих унтерменшів? — запитав Шенк.

— Звичайно. І не тільки детальний список, але й відомості про місця їх проживання й роботу, склад родини, фото тощо. До кожного з них ми можемо повернутися у будь-який момент.

— Ви певні, що вся та потолоч влаштовує нас? — суворо мовив штандартенфюрер.

— Ні, і ще раз ні! Більшість відібраних мають нездорові, ворожі нам переконання. Згодом, після їх використання в інтересах нашої економіки, коли вся ця територія стане німецькою, їхнє місце, на мою думку, буде у концтаборах. А поки що нехай гнуть спини тут, на місці. В усякому разі, радистом серед них і не тхне...

— Мене тішить ваша впевненість, Людвігу, — зауважив начальник. — Давайте поки що поставимо крапку на вашій категорії «А» й підемо далі.

— Слухаюсь, шефе, — погодився Луст. — Тепер в нас підуть більш цікаві фрагменти. Решту — сто двадцять «гонщиків» — я відніс до категорії «В», майже всі потребують найретельнішої перевірки як потенційні «піаністи». Шістдесят два з них — шофери легкових і вантажних машин, які одержали право вільного пересування по дистрикту. Двадцять два — власники автомобілів або мають їх у тимчасовому користуванні. Шістнадцять з'явилися у

Лембергу після вступу сюди нашої армії. Дев'ять працювали у більшовицьких установах і не встигли виїхати на схід. Одинадцять раніше мешкали у районах виходів RBC в ефір. Серед відібраних чотири імперських німці і дванадцять місцевих осіб німецької національності — фольксдойче...

— На чому ґрунтується висновок про можливу причетність цих ста двадцяти чоловік до агентурної групи ворога? — перебив підлеглого Шенк. — Це ж, уважайте, ціла рота радистів...

— Звичайно, дорогий шефе, про причетність кожного з них мова не йде. Але за своїми суб'єктивними даними вони заслуговують на найпильнішу увагу... Адже практично будь-який «гонщик» цієї категорії може виявитися тим, кого ми шукаємо...

— Припустимо. Як же тоді організовано перевірку цих людей? Чи не сполохали ми вже когось своїми ледь не тотальними заходами?

— Доповідаю, — незворушно вів далі штурмбанфюрер. — Окрім п'яти осіб, про яких мова піде нижче, решту «гонщиків» ретельно вивчаємо. На них заведено досьє. Ними й тільки ними займаються дев'ять відряджених у моє розпорядження працівників і шість офіцерів мого відділу. З кожним днем певна кількість відібраних відпадає, і ми одержуємо можливість зайнятися щораз вужчим колом підозрілих. А звідси — і проводити більш цілеспрямовані заходи по їх вивченню. Так поступово число підозрілих буде скорочено до мінімуму. При цьому я твердо додержуюсь принципу — роботу по кожному досьє постійно тримати у полі зору.

— А як щодо мого другого питання? — буркнув Шенк, запалюючи нову сигарету.

— Тут поки що все гаразд. Жодної розшифровки нашої зацікавленості «гонщиками» не відмічено. Всі вони перебувають у Лемберзі — вдома або на роботі — і поводять себе досить спокійно.

Обличчя Шенка розтягнулося у посмішці. Внутрішньо він відчував, що Луст, мов молода видресирована вівчарка, взяв правильний слід. Але хотів ще й ще раз переконатися в цьому.

— Скільки часу буде потрібно для завершення роботи по цих ста п'ятнадцяти досьє?

— П'ять-шість днів, шефе! Більшість справ практично завершено, потрібні лише деякі деталі. За кількома за-

кінчується листування з відділами нашої служби у рейху і протектораті. За окремими підозрюваними встановлено таємний нагляд як вдома, так і на роботі. Проте вже зараз очевидно: серед відібраних чимало прихованих ворогів рейху, посібників комуністів, расово неповноцінних людей. Пов'язані вони з RVC чи ні — їхнє місце на шибениці або в концентраційному таборі...

— Поки що, аби не сполохати «піаністів», від арештів утримаємось, — сказав штандартенфюрер. — Ну, а тепер викладайте свої козири. Відчуваю, що наш радист десь там, серед отих п'яťох, яких ви, мабуть, залишили нам на десерт.

— Ви не помилились, дорогий шефе. Ще в процесі загального вивчення відібраного контингенту я звернув увагу на найбільш перспективних з погляду контррозвідки об'єктів. Поволі їх коло звузилося до п'яти чоловік. Перший — Курт Краппман, рейхсдойче, двадцяти восьми років, інженер-енергетик, старший радник філії концерну «Ост енергіє» в Лембергу. Син відомого у Лейпцігу власника юридичної контори. До армії не мобілізований в зв'язку з короткозорістю. Вчився у Технологічному інституті в Берліні, потім два роки в Англії. За даними шостого відділу РСХА, у Лондоні мав зв'язок з Томмі Бестом, який нібито працював на СІС*. В зв'язку з цим достроково, до завершення навчання, був відкликаний до рейху. Краппман — власник новенького «адлера», нібито подарованого батьком. Під приводом ревізії місцевих електростанцій і енергосистем систематично гасає по дистрикту. Живе на широку ногу. Вар'єте, ресторани та інші життєві радощі — його постійне хоббі. І ще одна маленька деталь, — намагаючись заінтригувати шефа, ніби ненароком кинув Луст: — Шістнадцятого червня, тобто в ніч останнього радіосеансу RVC, Краппман вдома не ночував. Його машини ні в гаражі, ні біля будинку так само виявлено не було.

— А дванадцятого червня? — миттю зреагував Шенк.

— Дванадцятого ми ще не вели постійного стеження за об'єктом. Відповідні документи одержали пізніше. Але зараз мої люди надійно прикрили його і на роботі, і вдома, на Кохановського...

* СІС — Сікрет Інтеллідженс Сервіс — розвідувальна служба Англії.

— Шкода, що взялися за нього із запізненням, — знизав плечима Шенк. — Та подумати над чим маємо... Продовжуйте.

— Другий, — повів далі штурмбанфюрер, — Георг Хольнов, рейхсдойче, сорока двох років. За фахом — шофер-механік, працює водієм у шефа адміністративного відділу правління дистрикту штеленлейтера Діка. Виріс у робітничій родині у Хемніці. Належав до лівої фракції соціал-демократів, за інформацією місцевого відділку гестапо — її ми одержали лише сьогодні, — до війни підтримував зв'язок з одним із учасників ліквідованої минулого року берлінської «Червоної капели»* комуністом Гуддорфом. З тридцять восьмого року служить у вермахті, був фельдфебелем двадцять четвертої механізованої дивізії. Брав участь у польській кампанії. Був поранений. Лікувався у військовому шпиталі в Кракові. Після одужання і звільнення в запас, очевидно, боячись арешту, додому не повернувся і найнявся до Діка, який тоді працював в апараті Г. Франка у Кракові. Машина перебуває практично у повному розпорядженні Хольнова. Дік живе поруч з роботою, авто майже не викликає. Водночас доручає своєму водієві систематично їздити у села за свіжими продуктами. Останнім часом Хольнов поводить себе дуже збуджено. Протягом минулого місяця кілька разів повертався у гараж пізно вночі.

— Коли встановлено нагляд за Хольновим?

— Щойно сьогодні, о четвертій дня, зразу після одержання депеші з Берліна. — Луст глянув на годинника. — Дві з половиною години тому він знаходився у гаражі правління дистрикту на Личаківській, п'ять.

— Значить, чи має він алібі на дванадцяте й шістнадцяте червня, ми не знаємо?

— Поки що ні. Розпитувати Діка або лізти у документацію гаража — вважаю небезпечним.

* Таку назву гестапівці дали розгалуженій антифашистській організації на чолі з Харро Шульце-Бойзеном і Арвідом Гарнаком, яка протягом кількох років у глибокому підпіллі вела героїчну боротьбу з фашизмом на території Німеччини, головним чином у Берліні. Її керівництво підтримувало радіозв'язок з Москвою і, керуючись своїми високими інтернаціональними ідеалами, інформувало радянських друзів про підготовку гітлерівців до нападу на СРСР, про їхні стратегічні та тактичні плани. В цілому організація Шульце-Бойзена — Гарнака була одним із важливих осередків антигітлерівського Народного фронту в підпіллі, яке очолювала Компартія Німеччини.

Штандартенфюрер промовчав. Не пропустивши жодної деталі з доповіді начальника відділу, він весь час напружено думав, зважував, порівнював...

— Що ж, ви вчинили правильно. Важко зараз сказати, які стосунки існують у цього Хольнова з Діком і безпосереднім начальством у гаражі. Давайте тільки не поспішати з висновками. Колишньому фельдфебелеві місце у крематорії, але чи пов'язаний він з RVC, чи маємо звичайний збіг обставин — покажуть наступні радіосанси... Підемо далі.

— Третій — Зігфрід Цетше, за документами фольксдойче, насправді ж — поляк, тридцяти п'яти років. За повідомленням агента, що мешкає поруч з його квартирою, фіктивну кенкарту з грифом «FD» йому оформив за великого хабара німець на ім'я Пауль, що працює інструктором шутцполіції. Є підстави вважати, що йдеться про обер-лейтенанта Пауля Герта, котрий не раз спілкувався з місцевими унтерменшами — пожадливий до грошей, дозволяв собі з'являтися на службу у неприглядному вигляді.

— Інформація щодо Герта надійна? — запитав Шенк.

— Абсолютно.

— Тоді завтра ж домовтесь з керівництвом шутцполіції у Кракові про його відрядження на нову роботу, припустимо, старшим інструктором у Торунь. А коли оточенню Герта стане відомо про його підвищення і він виїде до нового місця служби — заарештуйте цього типа на першій же зупинці й таємно доставте сюди. Гадаю, ми швидко виб'ємо з нього і кенкарту, і все, що йому відомо про Цетше.

— Буде зроблено, дорогий шефе! Дозвольте продовжити? Отже, Цетше за фахом радіотехнік, що має для нас особливий інтерес. Закінчив три курси Львівської політехніки. Власник майстерні по ремонту побутової техніки. Має власного «форда». З літа тридцять дев'ятого року — прошу зважити на цей факт — десь за два-три місяці до початку війни виїхав кудись з Лемберга і з'явився до міста вже після приходу радянських військ. За інформацією того ж агента, сорокового року їздив до Києва, де навчався на якихось курсах, а в Лембергу знову з'явився перед самим вступом наших військ. Таємно тримає радіоприймача, а можливо, й радіостанцію. Сусід не раз чув, що в нього щось попискувало за стіною...

— Щось забагато накручено, — Шенк вже вдруге перебрав доповідь начальника відділу. — Не думаю, щоб

НКВС після серйозної підготовки повернув такого агента, як Цетше, на старе місце, туди, де його кожен пес знає. Це по-перше. А по-друге — хіба буде солідний розвідник — а RBC саме такий і є — тримати вдома якусь нелегальщину, тим більше радіоприймача?

Штандартенфюрер повернувся до Вендлера, котрий напружено слухав доповідь свого колеги, і час від часу робив нотатки у записнику.

— А ваша думка з цього приводу, Максе?

Вендлер відповів не зразу. Подумавши кілька секунд та перегорнувши для годиться листки свого зошита, сказав:

— Сподіваюсь, партайгеноссе Луст погодиться зі мною, що перший вузлик у цій справі вже розв'язав наш шеф: Герта треба заарештувати, і якнайскоріше. Паралельно вже завтра я відправив би на квартиру агента-сусіда Цетше досвідченого радіофахівця, який би визначив, що він там слухає. Якщо це справді радіоприймач, то ясно, що RBC там і не ночував. За такого варіанта — і Цетше і Герта відправляємо на шибеницю за підроблення кенкарти та інші гріхи...

— Пропозиція приймається, — підсумував Шенк. — Одним «гонщиком», вважаємо, стало менше. А тепер далі...

— Переходимо до четвертого. Анджей Занецький, сорока років, професійний військовий, поручик польської армії. Працює завідувачим гаражем радіостанції «Лемберг». Має в розпорядженні два легковичка і три спеціальні вантажні машини. Закінчив військове училище зв'язку в Жешові у тридцять п'ятому році. Уродженець Львова, у передмісті Збоїська мешкають його батьки і сестра. У вересні тридцять дев'ятого разом з групою офіцерів польської армії втік до Латвії, де був інтернований. В сороковому — з'явився у Лембергу. Настроєний відверто антинімецьки. За повідомленням нашої агентури спілкується з колишніми військовослужбовцями-поляками. Має нічну перепустку та право виїзду за межі міста. Фіксувалися його поїздки, буцімто у службових справах, до Станіслава, Тернополя, Сокаля, тобто тими трасами, де відбувалися сеанси RBC.

Луст перегорнув сторінку записника.

— І нарешті, п'ятий. Ростислав Доценко, українець, тридцяти років, орендатор і управитель готелю «Ост» на вулиці Пекарській...

День у день зростала напруженість на східному фронті, де верховне командування німецько-фашистської армії настійливо готувалось до літнього наступу, що мав повернути гітлерівцям втрачену ініціативу і змінити хід війни на їхню користь. Для такої вирішальної наступальної операції було вибрано Курську дугу.

Від офіцерів тилкових частин діючої армії, які зупинялися у готелі «Ост», Корнієнко знав, що найкращі з'єднання вермахту й СС вже близько двох місяців концентруються в районі Курського виступу. Ці частини, зокрема танкові дивізії «Мертва голова», «Рейх» і «Вікінг», переозброюються новітньою, найпотужнішою зброєю: танками «тигр», «пантера» і самохідними гарматами «фердинанд». Інформація про це вчасно надсилалася до Центру.

Та одержані практично з других рук, не завжди перевірені відомості не задовольняли ні Москву, ні самого розвідника. Командування наказало капітанові зосередити всі можливості групи на здобуванні об'єктивних даних про розгортання фашистських груп армій «Центр» і «Південь», напрям головного удару німецьких військ, дислокацію зосереджених на фронті та у найближчих тилах дивізій вермахту і частин ВПС. Все це потрібно було Ставці вже сьогодні, бо кожен зайвий день, кожна година могли коштувати життя тисяч і тисяч радянських воїнів.

Неоціненну допомогу розвідникові у вирішенні завдань командування подавали підпільники-патріоти, передусім Залізник і Ваклинський. Жоден військовий ешелон, що прямував у ці дні залізничними магістралями Галичини, жодна більш-менш значна автомобільна чи танкова колони не лишались поза увагою підпільників. Удень і вночі ніс свою беззмінну вахту на стратегічно важливій вузловій станції Красне відважний розвідник Олесь Рокоч. Про перекидання німецьких, румунських та угорських дивізій на фронт через Станіслав, Мукачеве, Чернівці регулярно доповідав Василь Карин. І всю цю зливу інформації Юрій Михайлович повинен був терміново узагальнити, виділити головне, зашифрувати й надіслати до Центру. Замість одного-двох сеансів радіозв'язку на тиждень Ользі доводилось тепер виходити в ефір майже щоночі, а часом і двічі на ніч.

Розвідник розумів, що радіограми, які група регулярно подає до Москви, здебільшого стосуються перекидання

й дислокації бойових частин ворога, тобто віддзеркалюють те, чого противник не може повністю приховати. «І саме тут,— думав Корнієнко,— нам можуть підсунути звичайнісіньку «дезу». Адже гітлерівці мають змогу імітувати передислокацію військ, ганяючи з місця на місце ті ж самі підрозділи... Що-що, а на дезінформації вони вже давно набили руку».

Треба було, не гаючи часу, визначити й спробувати схилити до відвертих розмов про задуми ворога таких осіб, які за своїм становищем знають про найближчі плани німецького генералітету. І чекіст, перебравши всіх своїх знайомих, зупинився, нарешті, на оберсті Альфредові Камлері і гауптмані ВПС Гейнцові Хауффі.

З самого відкриття «Осту» Камлер був його постійним відвідувачем. Дивізії, про яку мріяв оберст на початку війни, йому так і не дали, і вечорами він дедалі частіше засиджувався у ресторані зі своєю коханкою художницею Зосею Рачевською. Не раз запрошував до залишеної спеціально для нього невеличкої кімнатки поруч із залом ресторану і Корнієнка. Зрештою, на відміну від окупаційного начальства оберст розплачувався акуратно, пив мало і, видно, нудився і Львовом, і своєю тиловою посадою. І хоч після того, як Камлер допоміг звільнити з поліції адміністратора готелю Копецького, Юрій Михайлович частенько запрошував заступника комендата у гості, розмови на теми, які цікавили розвідника, між ними якось не в'язалися. Кадровий офіцер, штабіст, що свого часу брав участь в боях у Франції і Греції, він, як переконався Корнієнко, намагався не торочити зайвого.

Та часу на довге «розкачування» Юрко не мав. В одному чекіст був певен — Камлер знає багато... І тоді капітан, як у шаховій партії, зважився на свій хід. Знаючи, що Камлер добре грає в більярд,— в особняку на Снопківській він мав великий більярдний стіл з шарами із справжньої слонової кості,— розвідник і собі придбав цю досить дорогу річ. І не розкався. Хоч Корнієнко як партнер для оберста був досить слабкий, заступника коменданта протягом кількох вечорів було важко відірвати від нового великого більярдного столу. Ну а під час гри й чаркування, що стало її природною супутницею, язик у Камлера, завдяки заздалегідь продуманим питанням розвідника, його удаваному «занепокоєнню» за долю свого «бізнесу», почав поступово розв'язуватися...

Набагато легше посувалася справа із Хауффом, котрий після повернення з Кракова не раз відвідував Юрка. Гауптман (цей чин йому випав щойно, у березні сорок третього) й далі критично ставився до начальства, не ховав своїх антифашистських настроїв. Погляди Гейнца поділяла і його дружина Ютта, яка, зрештою, перебралася до Львова і влаштувалася секретаркою начальника трамвайного управління.

Працюючи головним диспетчером військового аеродрому неподалік приміського села Скнилова та маючи чимало знайомих серед офіцерів «люфтваффе», списаний через поранення колишній пілот «Юнкерса-88» був досить поінформований офіцер. Корнієнкові інколи здавалося, що він навмисне розказує йому про деякі приховані нацистами факти, розраховуючи, що вони саме через Юрія Михайловича «потраплять куди слід».

«24 червня, 03 год. 14 хв. Центр, Павлову. Через «Альфонса» (А. Камлера) встановлено: наступ центральній ділянці фронту почнеться першій половині липня. Концентрацію військ напрямі головного удару — закінчено. Основну ставку ОКВ робить дев'яту армію Моделя і четверту танкову армію генерал-полковника Гота, який був вивезений літаком сталінградського «котла» і мріє про свою реабілітацію перед фюрером. Останні три дні станції призначення: Ахтирка, Полтава, Суми, Лозова пройшло вісім пустих санітарних ешелонів. Величко».

«24 червня, 04 год. 46 хв. Центр, Павлову. За даними «Кіля» (Г. Хауффа), авіаційне забезпечення наступу районі Курського виступу покладено шостій і четвертій повітряні флоти. Для їх посилення Франції і Норвегії перекинута кілька авіаційних груп, укомплектованих новими винищувачами «Фокке-Вульф-190А» і бомбардувальниками «Хейнкель-111». Основні сили флотів сконцентровано аеродромах Орлі, Сещі, Олсуф'єві, Клинцях, Боровському, Карачові. Перед початком наступу частину літаків буде перекинута польові прифронтові аеродроми. Величко».

Передавши другу радіограму, Ольга попередила Корнієнка, що через кілька хвилин надійде відповідь. Юрій Михайлович швидко з'їхав на узбіччя дороги, розвернувся... І ось у нього в руках нова вісточка комісара.

«Величку. 24 червня, 04 год. 58 хв. Командування високо оцінює роботу групи добуванню військово-політич-

ної інформації. Днями рейд західні області України вирушило мобільне партизанське з'єднання*, складі якого знаходяться призначені ваше розпорядження три оперпрацівники. Зв'язку активізацією служби РП противника вашому районі виході ефір додержуйтесь граничної обережності. Павлов».

Та попередження комісара Вороніна вже практично не мало сенсу. Незабаром Корнієнко зрозумів, що потрапив у поле зору фашистської служби безпеки. Це відкриття приголомшило його, змусило гарячково шукати причину провалу.

Ще з вечора Юрка насторожило посилення поліцейських постів при виїзді з міста. І хоч капітан, як завжди, знайомими йому путівцями через село Кривчиці виїхав на тернопільську трасу, неподалік Винників він побачив новий пост фельджандармерії. Довелося показати нічну перепустку та інші документи. Правда, взявши у заздалегідь обумовленому місці Ольгу з радією, капітан біля села Куровичі повернув на північ й після двох виходів в ефір вернувся до Львова іншою трасою, з боку Радехова. Та поліцейські пости чатували й тут. Йому довелося чимало покрутитися польовими дорогами та завулками приміського села Задвір'є, аби знову не потрапити на очі фашистам. Саме тоді розвідникові прийшла невесела думка, що СД дедалі щільніше затягує зашморг навколо його групи.

Ранком, коли Корнієнко, як завжди, вийшов прогулятися по Пекарській, він переконався: вчорашні підозріння були не безпідставними. Навпроти готелю, зразу за рогом, стояло двоє добре підтоптаних мармиз — одного погляду вистачило, аби визначити, з ким має справу. І чекіст вже зовсім не здивувався, коли, спокійно завернувши на вулицю Кохановського, знову, на цей раз вже поперед себе, побачив гестапівських філерів...

Така груба, ледь-ледь прикрита робота викликала зрозумілу тривогу, але капітан й виду не подав, що звернув

* Йдеться про партизанське з'єднання під командуванням генерал-майора С. А. Ковпака, яке 12 червня 1943 року вирушило в бойовий похід з південної Білорусії в напрямі Ровенської, Тернопільської і Станіславської областей. У рейд, що пізніше був названий Карпатським, вирушило близько двох тисяч героїв-ковпаківців.

увагу на шпигів. Навпаки. На кілька хвилин зупинився на тротуарі, нібито милуючись невеликою колоною солдатів, котрі, чітко карбуючи крок, марширували до центру міста, співаючи улюблену пісню генерала Роммеля: «По Африці повзуть танки...»

Повернувшись до готелю, Юрій Михайлович, як завжди, викликав Копецького і почав цікавитися кількістю постальців, їх розміщенням, надходженням грошей. Та, видно, сьогоднішній день віщував самі неприємності... Ретельно доповівши про останні новини, пан Вітольд вже вкотре звернув увагу шефа на «несолідну» поведінку свого помічника Коржа, котрий, як не раз попереджав адміністратор, є таємним агентом СД.

— Весь час кудись бігає, щось винюхує, за кимось підглядає, — стиха бубнів Копецький. — А вчора ввечері, коли ви пішли з готелю, все розпитував мене, чи не знаю, куди і чи надовго ви подалися.

— Ну, й що тут поганого? — спокійно запитав розвідник. — Може, треба було щось?

— Та ж ні, — рішуче мовив пан Вітольд. — Цього разу я вже прослідкував за поганцем. Сказавши, що йду вечеряти, заховався у двадцять першому номері, якраз біля вашої кімнати — він вже два дні порожній... Так ось, переконавшись, що мене немає, Корж завів до вашого покою якогось німця — здається мені, це отой самий Блунк із СД, якому він час від часу телефонує.

— Не хвилюйтеся, друже, — недбало відповів Корнієнко. — Можливо, це якась помилка. Жодних секретів від наших німецьких друзів в мене ніколи не було й немає...

Для себе ж Юрко зробив цілком протилежний висновок: «Видно, взялися вони за мене ґрунтовно. Обкладають з усіх боків».

Обмірковуючи те, що сталося, розвідник передусім намагався з'ясувати: чим він привернув увагу фашистської контррозвідки?

«Контакти з Залізняком, Ваклинським, Кариним? — прискіпливо допитував себе. — Ні! Тут усе гаразд. Кожну зустріч, кожен вихід на зв'язок з бойовими друзями-підпільниками всебічно продумував, дотримувався суворої конспірації. Останні розмови з Камлером або Хауффом? Також ні! Навіть побіжна перевірка покаже, що стосунки з цими офіцерами мають давній і стабільний характер, зрештою, кожен з них так чи інакше був особисто зацікав-

лений у підтриманні контактів зі мною... До того ж я завжди був обережний, завжди виходив з того, щоб такі розмови нічого не дали гестапівцям... Ні! Справа не в них...

А може, провал пов'язаний з Ольгою або її винниківськими господарями? Знову — не припускаю. Левицька й Василь Романович — досвідчені й обережні розвідники. Зрештою, я завжди над усе оберігав Олю, кожного разу після сеансів обережно підвозив її додому, контролював тайник з радією, слідкував за її поверненням до Трачів... Так було і шістнадцятого, під час передостанньої передачі, і вчорашньої ночі. Отже, з Ольгою і радією все гаразд... Стоп! А якщо все-таки радія? Якщо спеці зі служби РП і справді «вираховували» мене як людину, котра увесь час гасає по дистрикту? Але ж, — блискавично майнула думка, — чи могли вони налагодити контроль за виїздом усіх приватних машин за межі міста й порівняти добуті дані з сигналами про вихід в ефір нашої радії?.. Адже я завжди намагався виїздити зі Львова, минаючи поліцейські заслони. Та хто може дати гарантії, що мій виїзд зафіксували, не затримуючи «опелька». Якщо так, то стає зрозумілим і попередження комісара, і посилення фельджандармських постів на околицях, і все інше...»

Юрко зайшов до своєї невеликої кімнати і, як був, у светрі й брюках ліг на канапу. Запалив сигарету, глибоко затягнувся й знову повернувся до своїх невеселих роздумів. Він добре знав, що чекає на таких, як він, у нацистських лабетах, розумів, що гітлерівці катуватимуть його до останку, аби вичавити усе, що знає... Тому ніколи не припускав, що може отак, голіруч потрапити до рук ворога.

Турбувало інше. «Якщо я опинився на гачку як вірогідний учасник розвідгрупи, — зважував чекіст, — то фашисти не обов'язково хапатимуть мене сьогодні або завтра. Постараються виявити спільників, можливо, узяти на якійсь зустрічі. Отже, можуть тягнути і день, і два, і тиждень. Зараз важко визначити, що знають на Пельчерській і як довго триматимуть мене під більш-менш щільним наглядом. Одне ясно: коли в основі «проколу» радіозв'язок з Москвою, довгої перевірки я не витримаю: вони візьмуться за мої нічні відлучки, поїздки за місто, за особисті зв'язки... Ну а потім вчепляться за мою легенду, за «тата» й Валу. Зрештою, це вже буде «фінита» — кінець усьому! Який же вихід? — запитав себе. — Втеча? Перехід

на нелегальне становище? На партизанську базу Залізняка?»

Ще й ще раз зважуючи обстановку, що склалася навколо нього, Корнієнко розумів: права на помилку в нього немає, від його витримки, винахідливості залежатиме тепер і можливість дальшого виконання завдань Центру, і життя друзів.

«Зрештою,— вирішив він,— чого ти мордуєшся? Може, краще порадитися з Центром, доповісти про свої підозріння?»

І сам відповів:

«Так, це найлегше... Вирішувати не самому, перекласти відповідальність на інших. Але ж тоді — і ти це знаєш — надійде однозначний наказ кинути все і негайно зникнути зі Львова... І це у той час, коли лінія фронту натягнута, мов тятива, коли ворог от-от спустить з ланцюга свої броньовані полчища й авіаційні армади, а наша інформація має виняткове значення! Ні! — підвів ризику Корнієнко.— Накивати п'ятами зараз рівнозначно дезертирству. Адже не сьогодні-завтра Камлер чи Хауфф можуть дати нові відомості щодо планів і дати наступу...»

І розвідник почав мізкувати, як, бодай на деякий час, відвернути увагу СД від своєї особи.

Львів, управління поліції безпеки і СД,
червень 1943

Повернувшись від бригаденфюрера Кацмана, Вальтер Шенк жбурнув папери на стіл і взявся за телефонну трубку. «Знову цей Кіршке! Остогид зі своїми доповідями й проханнями. Нічого сам не вирішує, ледацюга!»

— Так! Біля апарата Шенк!..

— В нас непогані новини, шефе.

— Говоріть, Кіршке, не вимотуйте душу...

— Вночі я приймав нашого агента Тацюка — одного з ватажків місцевого оунівського осередку. Так от, він на фото застріленого терориста впізнав вантажника станції Моршин Бориса Костенка...

— Ну, й що далі?

— Ми негайно перевірили цього типа. Розшукали документи, на підставі яких він одержав кенкарту, і встановили, що вони дуже вдало підроблені. Згідно з одержаною «липою» терорист видавав себе за колишнього залізнич-

ника із Жмеринки, який незадовго до війни був відряджений працювати сюди...

— Далі, далі! — гримнув штандартенфюрер, якому, видно, від доповідей заступника урвався терпець.

— А далі, — урочисто-переможним тоном мовив Кіршке, — з'ясувалося, що його справжнє прізвище — Костров, лейтенант Червоної Армії, котрий до війни служив тут-таки, у розташованому в Стрії артилерійському полку, а десь влітку сорок першого був захоплений у полон, але втік зі «шталагу-627».

— Чи встановлено, де він мешкав до війни? Де перебував після втечі? З ким спілкувався? — одразу пролунало у трубці.

— Ми саме займаємось цим, шефе... Його колишня господиня Олена Коцур, в якої він, очевидно, й переховувався після втечі з табору, та сусід Павло Струк, з яким терорист досить часто спілкувався, заарештовані, їх допитують.

— Не тягніть. Швидше виходьте на інші зв'язки Кострова — вони якраз і можуть вивести нас на підпілля, — відрубав штандартенфюрер. — Що у вас ще?

— Проводимо арешти серед місцевого населення. У Стрию та околицях взято більше трьохсот заложників, ведемо пошук партизанської бази...

— Координати бази?

— Лише приблизні. Кубло, у якому базувалися терористи (до речі, як показала ретельна перевірка, їх було двоє — одному вдалося втекти), розташоване, мабуть, у лісному масиві десь у трикутнику: Верхнє Синьовидне — Підгорці — Орів...

— Зачекайте, Ернсте! Я саме дивлюся на карту і бачу, що ви маєте дуже орієнтовні дані про місце дислокації цієї бази. Адже від Синьовидного до Орива близько двадцяти кілометрів! Ви уявляєте, скільки військ потрібно, аби блокувати цей величезний район?

— Маю надію, дорогий шефе, що ви і бригаденфюрер Кацман допоможете нам... На дві-три доби потрібен щонайменше батальйон.

— Про це не може бути й мови! — категорично відрізав Шенк. — У дистрикті цієї ночі знову відбулося кілька ворожих акцій на залізницях, спалено ще два поліцейські постерунки, вбито двадцять шість унтер-офіцерів і солдатів зондеркоманд і СС...

Штандартенфюрер з досадою кинув трубку.

«Мабуть, цей Кіршке не здатний на щось путне, — подумав він. — Але прочухана я йому дав! Хай знає, як працювати треба... Ну, а тепер — до RBC — це зараз основа основ».

Шенк натиснув кнопку дзвінка. І тієї ж миті на порозі з'явилася Грета Коммер.

— Де Вендлер і Луст? — запитав Шенк помічницю.

— Вони вже у приймальні. Як тільки ви з'явилися, я одразу попередила їх.

— Нехай заходять...

Начальники відділів швидко увійшли до кабінету й сіли біля приставного столу, одразу розкладаючи принесені з собою карти й документи.

— Не будемо гаяти часу, — почав шеф. — Хто хоче висловитись першим?

— Дозвольте мені? — визвався Вендлер.

— Що ж, прошу вас, Максе.

— Якщо говорити про головне, то система радіоперехоплення й одночасного контролю за основними автомобільними шляхами дистрикту, яку ми опрацювали і ввели у дію за вашою пропозицією та під вашим особистим керівництвом, дорогий штандартенфюрере, працює, я б сказав, бездоганно. Черговий вихід RBC в ефір цієї ночі підтвердив абсолютну надійність вжитих нами заходів...

Шенк скривився. Видно, йому не сподобався занадто піднесений тон доповіді:

— Ближче до діла, Максе. І менше емоцій, а то в мене створиться враження, що радисти разом зі своїм резидентом вже сидять в камері на Лонського.

— Гаразд, мій шефе, — одразу погодився Вендлер, і вже значно стриманіше, без будь-якої інтонації, продовжував:

— Поясню свою думку. Цілком виправдало себе й розосередження пунктів РП, й встановлення між ними постійного радіозв'язку, й створення єдиної системи постів та рухливих підрозділів поліції й фельджандармерії на основних автомагістралях.

— Точніше! — знову перебив Шенк.

— Річ у тім, що перший сигнал про вихід радиста в ефір ми одержали тут, на центральному пункті, вже через півтори хвилини після початку сеансу. Інформація ж про другий сеанс, що почався через одну годину тридцять дві хвилини зовсім в іншому місці, поступила сюди вже через хвилину і п'ятнадцять секунд. Отже, якби ми дали команду

групам захоплення, які у повній бойовій готовності на автомашинах та бронетранспортерах знаходились ось тут і тут (Вендлер показав розташування рухливих підрозділів на своїй карті), то встигли б перекрити дороги й схопити «піаністів» одразу після закінчення сеансу...

— А які ваші міркування щодо маршруту RBC й місця радіосеансів?

— Висновок один — «піаніст» виїхав з Лемберга вчора ввечері, — штурмбанфюрер присунув свою карту ближче до шефа, — очевидно, у напрямі Золочева. Ось тут, в районі Куровичів, з'їхав з траси і, як зафіксовано станціями РП, вийшов в ефір.

— А друга передача? — не вгавав Шенк. — Це ж додатковий ризик! На біса він пішов на нього...

Вендлер замовк і якусь хвилину зважував свою відповідь.

— Здається мені, тут інше. RBC — досвідчений конспіратор і, знаючи можливості наших пеленгаторів, просто боїться посилати довгі радіограми. Тому-то вдруге й вийшов в ефір, проїхавши ще сорок-сорок п'ять кілометрів. Сталося це вже ось тут, біля села Тадані... Ну, а зворотний маршрут більшовика визначити неважко: зробивши півколо і намагаючись, певно, заплутати сліди, він, мабуть, повернувся до Лемберга радехівською або навіть жовківською дорогою.

— В принципі все логічно, — погодився Шенк. — Залишається лише одне питання: як же за цієї ситуації працювали наші поліцейські заслони?

— Загалом добре, — старанно добираючи слова, відповів Вендлер. — Починаючи з сімнадцятого червня ми збільшили кількість наших постів майже у два рази. І це дало можливість прикрити не лише головні дороги, але й путівці й усілякі переїзди, якими ще можна було вибратися з міста непоміченим. Що ж до безпосередньо вчорашнього вечора, то після вісімнадцятої ми зафіксували виїзд з міста двадцяти однієї цивільної та сімнадцяти військових автомашин.

Шенк замислився. Ще недавно, розшукуючи RBC, вони, по суті, блукали наосліп. Тепер же, коли нарешті вдалося розібратися з системою виходу «радянців» в ефір, йому чомусь не стало легше. Розумів: попереду найскладніше... Защипити пастку, схопити радистів і резидента. А часу обмаль. І ніякої гарантії на успіх.

Раптом штандартенфюрер нахилився вперед і, уважно дивлячись на Вендлера, з надією в голосі спитав:

— Скажіть, Максе, хто з цих тридцяти восьми заслуговує, на вашу думку, найпильнішої уваги? Чи є серед них «гонщики» із заповітної п'ятірки, або принаймні із визначеної партайгеноссе Лустом категорії «В»?

— Скидається, дехто справді опинився у наших тенетах. Але це вже парафія мого колеги...

Макс Вендлер багатозначно поглянув на Луста, чекаючи, що той продовжить його доповідь.

І Луст не забарився.

— По-перше, хочу зазначити, мій штандартенфюрере, я не вважаю, що RVC обов'язково виїхав з міста вчора, тим більше після шостої вечора. Він міг залишити місто ще сімнадцятого, а то й три дні тому. Проте, звичайно, більше шансів за те, що «піаніст» подався з Лемберга за кілька годин до сеансу... Часу в нього, як, на жаль, і в нас, певно, бракує.

Шенк нетерпляче барабанив пальцями по столу.

— Тепер по суті вашого питання, шефе, — продовжував Луст. — Із заповітної «п'ятірки» не мають алібі, тобто не почували вдома, двоє: Георг Хольнов і Ростислав Доценко.

— Виїздили за місто?

— Щодо Хольнова вичерпної відповіді дати не можу. Вчора після обіду він узяв у гаражі правління дистрикту нібито для обкатки нового «мерседеса» і, виїхавши на Вінерштрассе, погнав його з такою швидкістю, що наші йологи на своєму старезному «адлері» тільки його й бачили.

— А виїзд? Виїзд Хольнова за межі міста зафіксовано? — перебив Шенк.

Штурмбанфюрер непевно знизав плечима.

— Жоден пост не фіксував його виїзду, — з жалем визнав він. — Але гарантій щодо того, що йому вдалося вислизнути з міста, я б не дав... Додому повернувся лише о сьомій ранку, так що теоретично мав досить часу аби вийти в ефір.

— А другий?

— З Доценком усе складніше. Вчора о двадцять першій його затримав наш запасний заслон, завбачливо представлений колегою Вендлером між східною околицею Лемберга й Винниками. Як він там опинився, недоберу розуму. Гнав свого «опель-шікапа» в напрямі Винників. На вимогу фельджандармів пред'явив нічну перепустку й

дозвіл на виїзд з міста, підписані оберстом Камлером. Після перевірки поїхав далі, на схід. Але його повернення до міста ні цим, ні іншими постами відмічено не було, хоч о восьмій він, як завжди, вийшов на ранкову прогулянку, — тут Луст поклав перед начальником управління з десяток фотографій, зроблених гестапівськими нишпорками кілька годин тому.

Шенк одразу заходився їх переглядати: Доценко біля готелю, під час прогулянки, на фоні маршируючої колони солдат... Обличчя штандартенфюрера споважніло. Вивчаючи фото, він раз у раз підводив голову й уважно оглядав своїх підлеглих. А тоді раптом посипалися запитання:

— Чи не здається вам, партайгеноссе, що цей унтерменш занадто спокійно і впевнено тримає себе? Чи не виглядає його вранішній моціон як засіб своєрідної перевірки та самоконтролю, до яких частенько вдаються розвідники-професіонали? І чи не зарано, взагалі, вийшов він на прогулянку після безсонної ночі?

Шенк знав: ні його офіцери, ні він сам поки що не здатні відповісти на ці клятущі питання.

— Послухайте, Людвігу, а чи не можуть оці двоє — синок мужицького генерала і наш тельманівський недобиток діяти, так би мовити, у парі? — Штандартенфюрер глибоко вдихнув повітря й додав: — Адже більшовики могли зв'язатися з Хольновим ще до війни, під час його перебування в Берліні.

Однак Луст вагався. Висунута нова версія, видно, навіть не спадала йому на думку.

— Жодної інформації щодо контактів між ними ми не маємо, — обережно почав він. — Але й виключати їх не можемо...

Така відповідь не задовольнила штандартенфюрера. І він ставив нові й нові запитання про минуле, нинішню поведінку та оточення Хольнова й Доценка. Нарешті кинув:

— А що не зрозуміло вам, Людвігу, відносно вчорашнього вояжу Доценка?

— Та в принципі ми не розібралися з тим, як він проскочив наш головний пост на Личакові, як, зрештою, і з тим, як повернувся до міста...

— Я відповім вам, — різко перервав підлеглого Шенк. — У ваших так званих міркуваннях і висновках немає головного — впевненості щодо причетності Доценка до RBC.

А тільки такий підхід допоможе поставити крапку на всіх наших ваганнях...

Зелені очі Луста розширились. Він немов убирав у себе слова шефа.

— І справа тут не лише в особі цього комерсанта з готелю, з минулим якого ви так і не розібралися,— зауважив штандартенфюрер.

— Дивіться далі, штурмбанфюрере. Ні ви, ні ваші підлеглі зовсім не звернули уваги на те, що Доценко, виходячи з інтересів розвідки, вибрав для себе чи не найкращу позицію для одержання інформації. Навіть сигнали про його підозрілу поведінку, які час від часу надходили від агента унтерштурмфюрера Блунка... чи, пак, Коржа, так і не було належно оцінено ні вами, ні моїм заступником Кіршке, котрий більше року безрезультатно займався розшуком RBC.

Змірявши Луста пронизливим поглядом і помовчавши трохи, аби підкреслити цим вагомість своїх висновків, Шенк додав:

— Найбільше, що мене непокоїть зараз, так це те, що ви, Людвігу, і ви, Максе, з вашим досвідом контррозвідників не зуміли належно оцінити вчорашньої, по суті не дуже складної, комбінації нашого головного — так-так, я тепер остаточно переконався у цьому, саме головного супротивника Доценка...

— І що,— озвався Луст,— жодних сумнівів?

— Аніякісіньких! Ось, гляньте,— штандартенфюрер простягнув присутнім списаний дрібним почерком аркушик паперу — нотатки, які він зробив під час доповідей начальників відділів.— Тут я виклав усі протиріччя, всі білі плями у ваших міркуваннях... Отже, двадцять перша година. Доценко, чи як там його, з'являється, підкреслюю, за нашим заслоном на трасі Львів — Винники. Як він дістався туди? Навіщо? Чому, ризикуючи розбити автомашину по всіляких переїздах та колодовбинах, обминув наші головні пости на околиці міста? Адже в нього є і нічна перепустка, і дозвіл на пересування по території усього дистрикту. Відповідь тут може бути тільки одна — йому будь-що потрібно було вислизнути з міста, і то так, аби не потрапити у поле нашого зору, не «засвітитися»... І це, панове офіцери, висновок номер один, який я, власне кажучи, мав почути від вас.

Похмурий тон «Віллі-гуллівера» не віщував підлеглим нічого доброго. Але вони все ще нетерпляче чекали

дальших пояснень та аргументів, розуміючи, що за словами шефа нагально посліднують конкретні вказівки й завдання. А тоді — тримай носа за вітром і пильнуйся... За непослух Шенк карав жорстоко.

— Ну, а тепер висновок номер два, — немов відчувачи настрій колег, буркнув штандартенфюрер. — Він тісно пов'язаний з першим і лежить, так би мовити, на поверхні. Пославши другу радіограму, Доценко, можливо, сам, а може й в одній, як це називається у скелелазів? — так, в одній зв'язці з Хольновим повернувся до Лемберга знову-таки через якусь добре відому йому дірку в нашій системі постів. Не забувайте: і час виїзду, і маршрут руху Доценка, і обставини його таємничого повернення до міста — все це ланки одного ланцюга. Отже, — в голосі Шенка забринів метал, — в нас на балансі залишається тільки двоє найбільш вірогідних учасників резидентури ворога. Тільки двоє!

— Я починаю втрачати нитку, мій дорогий шефе, — обережно відказав Луст. — А що ми робитимемо з рештою «гонщиків», з Краппманом, Занецьким, іншими?

— До біса їх! Усі вони, окрім Доценка і Хольнова, вже вийшли зі гри. Ну, а закінчимо свою партію з RBC — місця у крематорії для них вистачить...

Слова начальника управління перервав дзвінок.

— Біля апарата штандартенфюрер Шенк, — мляво мовив господар кабінету. — А, це знову ви, Ернсте? Так, так... Що?! Та ви розумієте, що ви наробили!

Вендлер і Луст напружено спостерігали, як витяглося обличчя шефа. Під час розмови його кілька разів аж пересмикнуло. Нарешті він різко обірвав свого співрозмовника:

— Солдатів негайно виведіть з гірського масиву, а то їх перестріляють, мов качок. Охоронну роту поки що зосередьте у Сколе і Верхньому Синьовидному. А більшовика знайдіть мені, хоч би й під землею! — просичав Шенк. — Інакше фронту вам не минути... Все! Дійте, не гаючи ні хвилини!

Офіцери мовчки чекали. Обидва відчували, що неприємності, які сталися у Кіршке, можуть бумерангом зачепити й їх. І не помилилися.

— Йолопи! Тупиці! — штандартенфюрер брутально вилаявся. — Без саперів, без перевірки полізли на покинуту партизанами базу, яку більшовики перед тим, як відійти, замінували. Загинуло п'ятеро солдатів, дев'яťох важко

поранено... А єдиний свідок, якийсь Струк, котрий до останнього часу спілкувався з убивцею Кіллера і міг вивести нас на підпілля, серед білого дня втік з будинку Стрийського СД. Отой віслиук Хохбауер допитував його у своєму кабінеті, на першому поверсі!

Шенк відкинувся на бильце крісла й витер хустинкою лоба.

— Дивіться мені, — звернувся до офіцерів керівник управління, демонструючи свою круту вдачу, — якщо прогавите «піаністів» — голови вам не зносити.

Львів — Стрептів, липень 1943

Тим часом Корнієнко пильним оком розвідника відзначив посилення стеження за собою. Зауважив, що гестапівці вдруге зробили в його кімнаті таємний обшук — книги та дрібні речі, котрі лежали на столі у певному, раз і назавжди заведеному порядку, хтось дуже обережно перекладав. Не лишилися поза чибюсь увагою також гараж й автомашина Юрка. Про це свідчили непомітні для стороннього позначки, які завбачливий розвідник завжди залишав на дверних клямках, замках, у салоні свого «опелька». Щільнішим став нагляд на вулиці. Гестапівські філери буквально не спускали очей з чекіста. Серед агентів, котрі постійно вешталися за Корнієнком, були й ті здоровенні мармизи, яких він помітив у день встановлення нагляду, і кілька одягнених під «унтерменшів» молодиків, і дві жінки з однаковими зеленими сумочками, що з ранку до вечора сновигали попід вікнами готелю. Розвідник зауважив, що, ведучи спостереження, гестапівці користуються двома автомобілями: сірим «мерседес-бенцем» і маленьким, але швидкісним «рено».

Так минуло ще шість днів. Корнієнко не гаяв часу. Насамперед, користуючись запасним конспіративним зв'язком, він попередив Ольгу і Залізняка про небезпеку і, відчувши після цього деяке полегшення, взявся до виконання свого задуму.

Найбільшу надію розвідник покладав на зустріч з Хауффом. Саме від нього він сподівався почути нову інформацію щодо дальших планів фашистського командування. І ця надія виправдалась. Одержані відомості були такі важливі, актуальні й термінові, що капітанові стало моторошно від самої думки, що він, оточений з усіх боків

гестапівськими нишпорками, не зможе вчасно передати їх у Центр.

Склалася гранично напружена, трагічна для розвідника ситуація: отримана інформація, яка могла сприяти краху ґрунтовно вивіреного гітлерівською верхівкою плану, інформація, на яку так чекали в Москві, затримувалась. Лишалось одне: ризикуючи життям, відірватися від гестапівських філерів, вислизнути з міста і будь-що, можливо, навіть на очах у ворога, передати радіограму...

По довгих роздумах Корнієнко вирішив діяти вдень, коли гестапівці, «опанувавши», як їм здавалося, його звички й маршрути пересування по місту, поводитися більш-менш спокійно. Головне полягало в тому, щоб перегнати машину з гаража в якесь заздалегідь вибране місце, а вже потім, кружляючи вулицями, через відоме йому «вікно» у Збоїських вибратися за межі Львова. Все інше — розкрити тайник, взяти Ольгу й підготувати передавача для роботи — було справою техніки...

Для втілення свого задуму в життя капітан залучив Копецького. Визволений розвідником з поліцейської катівні адміністратор, як переконався останнім часом чекіст, був винятково порядною, відданою йому людиною. Та й роль, яку відводив панові Вітольду Юрій Михайлович, була не дуже складна. У гаражі, що знаходився на вулиці Валувій, в п'яти хвилинах їзди від готелю, він мав узяти юркового «опеля» і перегнати його на площу Пруса, де розвідник, відірвавшись від агентів гестапо, мав сісти за кермо.

— Прошу зробити цю послугу так, — попросив Копецького капітан, передаючи йому ключі від машини, — аби уникнути зайвих очей. Ну а коли б вас допитували з цього приводу — такий здогад має, на превеликий жаль, цілком реальні підстави, — ваше становище не повинно викликати й найменшої підозри. Ви, просто-напросто, виконували наказ свого управителя...

— Не хвилюйтеся, пане Доценко, зроблю все у найкращому вигляді.

Обідня пора. Ресторан на Пекарській вже кілька днів закритий за вказівкою Корнієнка — ремонтується кухня й деякі підсобні приміщення. А господар, як і належить багатому «комерсантові», ходить обідати до розташованого поряд модернового ресторану «Жорж», що має кілька входів і виходів і саме тому вибраний чекістом для втечі від філерів нацистської служби безпеки.

Вийшовши з готелю рівно о другій (як і в останні чотири дні), Корнієнко у повсякденному сірому костюмі, без жодних речей — хоча й знав, що «додому» не повернеться — спокійно попрямував до сусіднього ресторану. А слідом (як завжди) покvapливо потяглися гестапівські «хвости».

Та Юрій Михайлович ніби й не бачив нишпорок. Зайшовши до зали, замовив обід, пляшку вина і з великим апетитом взявся до їжі. Та раптом закашлявся, та так голосно, що його почули за сусіднім столиком. Приклавши хустинку до рота, хутко вийшов до коридору, що вів у підсобні приміщення й туалети. І тут неначе перевтілювався.

«Ну, Юро, геть хитання! — сказав собі капітан. — Настав твій останній шанс. І втратити його не маєш права...»

Корнієнко швидко кинувся ліворуч — до службового ліфта. Спустився вниз, у продовольчий склад. У довгому переході — ані душі... А ось і вихід на вузьеньку вуличку позаду ресторану. Ще кілька секунд — і розвідник бічною, непримітною Кауфштрассе проскочив до зупинки трамвая. Через чотири хвилини він уже був на площі Пруса, де ще здалеку в обумовленому місці побачив свого «опелька», за кермом якого спокійно сидів Копецький. Перед тим як сісти в машину й відпустити адміністратора, Юрко ще раз уважно озирнув майже порожню цієї обідньої години площу та невеликий скверик посередині її. «Здається, — подумки промовив він, — поки що пронесло...»

Корнієнко ввімкнув двигуна, ривком виїхав на середину вулиці й, натиснувши до упору педаль газу, погнав у напрямі передмістя. Розвідник знав — через 10—12 хвилин фашисти, пересвідчившись, що його немає в ресторані, наглухо перекриють місто.

І тут капітан побачив таке, від чого його одразу кинуло в піт. Праворуч, з боку площі Данила Галицького на бруківку поволі виповзав добре відомий чекістові восьмициліндровий «мерседес-бенц».

«Ні! Брешеш! — зціпивши зуби, впівголоса сказав чекіст. — Так просто мене не візьмеш!» Він проскочив вулицю і, щосили тиснувши на акселератор, увірвався до лабіринта вузьеньких вуличок й провулків, котрі з усіх боків оточували Краківський ринок. Ризикуючи наскочити на перехожих, Корнієнко мчав рядами якихось складів, підсобок, крамничок, доки, нарешті, не відірвався від довгого гестапівського лімузіна, якому, незважаючи на

велику швидкість, було дуже важко маневрувати провулочками.

Ще через десять хвилин розвідник вискочив за місто й погнав свого «опелька» до тайника, у якому було заховано рацію та зброю. Незабаром в обумовленому місці взяв Ольгу Левицьку.

Вперше за весь час перебування у тилу ворога капітан вийшов на зв'язок з Центром удень, до того ж близько від Львова — за якихось 12—15 кілометрів.

«2 липня. 15 год. 56 хв. Центр, Павлову. Даними «Кіля» (інформація від офіцера штабу Герінга підполковника Ганса Шрабера), командування дев'ятої й четвертої танкової армій одержало наказ Гітлера протягом двох днів сконцентрувати дивізії першого удару вздовж Курського виступу. Завтра вночі почнеться передислокація авіаційних груп четвертого і шостого повітряних флотів польові прифронтові аеродроми. Початок наступу 5—6 липня. Атака наших позицій почнеться скоординованими повітряним і танковим ударами участю 1,1 тис. бомбардувальників і орієнтовно 2,5 тис. танків. Передачу закінчую, прошу негайно підтвердити одержання. Через 20 хвилин сеанс буде продовжено. Величко».

Одержавши підтвердження, Корнієнко наказав Ользі згорнути антену і, не чекаючи, поки вона закриє валізку з рацією, розвернув машину і помчав у бік Нового Яричева. Капітан розумів, що фашистські пеленгатори швидко визначать місце його виходу в ефір, і намагався якнайшвидше проскочити на північ, в район села Соколя, де починалися великі лісові масиви. Там він розраховував сховати автомашину і, заплутавши сліди, в обхід Кам'янки-Струмилової та Жовкви вийти на базу Ваклинського. Але визначений ним час радіосеансу вже підійшов, і, минувши село Стрептів, Юрко зупинив легковичка і наказав Левицькій знову виходити на зв'язок.

«2 липня. 16 год. 18 хв. Центр, Павлову. Протягом тижня за мною ведеться постійний негласний нагляд службою СД на роботі та пересуванні містом. Посилено контроль виїздом Львова, передмістях встановлено додаткові поліцейські заслони. Спостереження вдалося відірватися. Зв'язок тимчасово переключаю на Карина...»

Цієї хвилини розвідник, котрий, сидячи за кермом, уважно спостерігав за дорогою, неначе заціпенів: з боку

Кам'янки на великій швидкості до них наближалось кілька автомашин й бронетранспортер.

Юрій Михайлович неначе зіщулювався, приріс до сидіння. Та замішання тривало лише секунду. Впевнений порух — і Корнієнко зрушив машину з місця, намагаючись мерщій повернутися з обочини на дорогу. «Опель» уже вибирався на шосе, коли Юрко побачив, що й з протилежного боку до них мчить ще дві військових вантажівки. Розвідник миттю оцінив ситуацію:

«Це за нами, засікли-таки, гади!»

До найближчої машини залишалося менш як кілометр. Капітан побачив: фашисти, угледівши «опелька», нагально повернули кулемета в його бік. Руки немов налились свинцем, у скронях стугоніло, але мозок, як завжди, працював чітко: «Головне — врятувати групу, не дати загинути справі, якій віддано життя... Вирватися легковичком вже не вдасться, — гарячково думав чекіст. — Однак Ольгу ще спасти можна!»

Обмінявшись з радисткою блискавичними поглядами й дістаючи з-під сидіння автомата й коробку з набитими патронами магазинами, Юрко, силкуючись нічим не виказати хвилювання, сказав:

— Мерщій до лісу, Оленько! Он туди — кущами, видолинками, — він показав напрям рукою. — Зв'яжешся з Орестом Васильовичем, а через нього з Кариним. Розконсервуйте рацію...

— Не можу я, не можу тебе покинути! — у розпачі крикнула Левицька. — Не можу!

— Негайно до лісу! — різко урвав капітан, відчиняючи дверцята. — Це наказ! Наказ!

І побачивши, що радистка поволі віддаляється від легковичка, ще раз, але вже тихше гукнув: «Обходь села! І пригнись ти, пригнись, щоб з вантажівок не помітили!»

Продовжуючи спостерігати за бронетранспортером й автомашинами, що невблаганно наближалися, Корнієнко спокійно вийняв із внутрішньої кишені піджака тонесеньку шифровальну таблицю та записані на цигарковому папері тексти останніх радіограм, зіжмакав їх у кулаці й підніс вогник запальнички. Потім кількома ударами автомата розтрусив так і не вимкнену радіостанцію...

А гітлерівці, зупинивши автомобілі за якусь сотню метрів від «опеля», вже зіскакували на землю. Лише бронетранспортер не стояв на місці. З'їхавши з дороги

і зробивши півколо, він тим самим відрізав Корнієнкові шлях до лісу. Нараз зупинився й бронетранспортер.

«Ага,— майнуло у думці,— Ольгу не переслідують... Значить, усе гаразд». Тепер капітан не боявся нічого. Відчував, як у жилах гарячими поштовхами пульсує кров. Розуміючи, що розв'язка наближається, Юрко ривком вискочив з машини і одразу звалився у неглибоку узбочину. Він зняв запобіжник і плавно, не сіпаючись, узяв на мушку офіцера в кашкеті з мертвою головою, котрий на чолі передової групи солдат, ледь-ледь пригнувшись, біг до «опеля». Коротка черга — і гестапівець, мов мішок, звалився на дорогу.

І цієї ж миті із устаткованого на бронетранспортері великокаліберного кулемета по машині розвідника вдарили дві довгі черги. «Опельок» спалахнув... А Юркові різнуло щось по обличчю. Доторкнувшись до лоба, він побачив на руці кров, яка тоненькою цівкою стікала по щоці.

На хвилину запанувала тиша. Широкий липневий степ густим житнім колоссям врізувався у ясну блакить високого безкрайого неба.

Та тиша тривала недовго. З бронетранспортера, що поволі наближався до палаючої машини, російською мовою голосно пролунало:

— Ви оточені! Опір безглуздий! Здавайтесь!

Відповіді не було.

Тоді пролунала коротка команда, і нова група фашистів під прикриттям бронетранспортера короткими перебіжками кинулася вперед. Їх спинила автоматна черга.

Нацисти за всяку ціну хотіли захопити підпільника живим, тому й намагалися спочатку обійтися без зайвої стрілянини. Та відчайдушний опір невідомого, смерть офіцера й кількох есесівців розлютили карателів, і у кювет, з якого продовжував вести вогонь поранений дзержинець, полетіли гранати...

Чудовий літній день... Жита й трави гойдаються від подиху вітру, вклоняючись то в один, то в другий бік. І сріблясті смуги, що хвилями перекочуються по струнких зелених стеблах, біжать і біжать у степовий простір...

А майже поруч густий сосновий ліс, терпкий запах живиці й довгі вузькі просіки. Однією з таких лісових доріг, долаючи безмірне, невтішне горе й сльози, йшла Ольга Левицька. Йшла, аби розказати друзям про останні години життя капітана державної безпеки комуніста Юрія Михайловича Корнієнка.

А через три-чотири дні, коли овіяні славою радянські війська, упереджуючи розгорнуті до масованої наступальної операції гітлерівські армії, завдали фашистам розтрощувального удару, гестапівські «слухачі» станцій радіоперехоплення перелякано доповідали начальству: «RBC знову вийшов в ефір...»

Замість епілога

Час невблаганний.

Швидко минають роки й десятиліття. До життя стають усе нові й нові покоління. Сьогодні несе їм свої радощі й турботи. І хоч жити всім нам випало в неспокійному світі, кожен плекає надію, що мир, який здобула і подарувала людству наша велика Перемога, буде збережений. Гарантом цьому тверда, спокійна, впевнена політика Радянської держави.

Перемога і сьогодні з нами, вона живе в серці кожного з нас. Вона вічно житиме в незгасній пам'яті народу. Радянські люди не забули і ніколи не забудуть тих, хто гнав ненависних загарбників з рідної землі, громив ворожі гарнізони у глибокому тилу противника, розкривав найпотаємніші плани фашистів, хто вогненними фронтовими дорогами проніс прапор Перемоги до Берліна. Вистоявши у жорстоких битвах з ворогом, виявивши крицевий характер, готовність іти на самопожертву, вони перемогли смерть, увійшли в легенду й навіки залишилися у пам'яті, у серцях радянських людей. Але невимовні жаль і туга й сьогодні стискають серце, коли думаєш про те, що з кожним полеглим — Юрієм Корнієнком, Олегом Ковалем, Борисом Костровим, Петром Лащуком, з тими, хто був прообразом героїв цієї повісті, — навіки згас безмежний світ благородних почуттів, невілених задумів, світ мрій, надій і турбот про майбутнє.

Ніколи не заросте людська стежка до священних місць, де полегли воїни звершували свої подвиги. Від Москви і Волгограда, відрогів Кавказу й міста Леніна до західних кордонів СРСР і далі — до берегів Шпрее, Ельби, Влтави і Сави на полях колишніх боїв, у містах і селах постали і величні меморіали, і скромні обеліски тим, хто в ім'я Перемоги віддав найдорожче — саме життя. Ці пам'ятники людської вдячності символізують перемогу життя над смертю, розуму над безумством, світла над мороком.

Вагомий внесок у Перемогу зробили мужні радянські розвідники — бійці невидимого фронту. Чимало їх загинуло у тяжкій боротьбі з сильним, підступним ворогом, могили декого з них ще й досі безіменні.

Ті, хто поліг у борні з фашизмом, залишили нащадкам у спадщину свою глибоку комуністичну переконаність, велику людяність, непохитну любов до нашої багатонаціональної Вітчизни, вірність пролетарському інтернаціоналізмові. Вони не шукали для себе слави, не думали про нагороди й особисті почесті, не вважали себе героями.

Багато з них були зовсім молодими, тільки-тільки вступали у самотійне «доросле» життя. І якби невблаганна смерть не вирвала їх з лав бійців, вони б і нині жили серед нас, працювали і творили, виховували дітей, пестили онуків...

Тож пам'ятай про це, дорогий читачу! Коли йтимеш повз пам'ятник героям, зупинись. Подумай про ті обпалені війною суворі роки, вдячно згадай тих, хто в ім'я твого життя і щастя, в ім'я життя і щастя твоїх рідних і близьких, в ім'я твого народу пішов у безсмертя. Бо пам'ять про них священна.

Зміст

Розділ I	5
Розділ II	68
Розділ III	142
Розділ IV	199
Замість епілога	261

Клим Евгеньевич Дмитрук

ТАЙНА ОТЕЛЯ «ОСТ»

(На украинском языке)

Киев

**Издательство политической
литературы Украины
1986**

Завідуючий редакцією В. Й. Марков

Редактор В. А. Дмитренко

Молодший редактор Н. М. Кравченко

Художнє оформлення В. Н. Бизова

Художній редактор М. І. Ткаченко

Технічний редактор Л. О. Ємець

Коректори Р. Б. Попович, Г. Е. Орешкевич

Информ. бланк № 4453

**Здано до набору 25.07.85. Підп. до друку 30.10.85. БФ 16609.
Формат 84×108¹/₃₂. Папір друк. № 3. Звич. нова гарн. Вис.
друк. Ум. друк. арк. 13,86. Ум. фарб.-відб. 14,19. Обл.-вид.
арк. 14,99. Тираж 165 000 пр. Зам. 5-532. Ціна 95 к.**

Політвидав України. 252025, Київ-25, Десятинна, 4/6.

Київська книжкова фабрика. 252054, Київ-54, Воровського, 24.

95 к.

КЛИМ ДМИТРУК

ТАЄМНИЦЯ ГОТЕЛЮ

«ОСМ»

